

Pliatsiga: № 121. 240-121.

Ostrolenkas, 1 oktoobril 1913 a.

Täna on püha Jumala emale ja ka meilegi lubatakse väike pause. Katsun siis aega tarvitada ja kodustele mõni rida kirjutada. Midagi head siit küll kirjutada ei ole. Wiimasel ajal on surm meil sagedasti külaliseks käinud ja just eestlasi kaasa wiinud. Kõige enne suri kolmeteistkümnenda aasta mees Juhan Turi wiindast eskadronist, umbes augusti lõpul või septembri algusel. See oli veel sel ajal, kui me' veel väljas olime. Kust poiss ta oli, ma ei tea, ei olnud temaga suurt tuttav. Temale järgnes kümnenda aasta mees Jaan Saks, kolmandast eskadronist. Saugast pärit. Nädalit poolteist hiljem läks minu aastawend unterohwitser Karl Juurikas, ka kolmandast eskadronist, temale järele. Kõik kolm suriwad kõhuhaiguse kätte ja lühikese haiguse järele. Alles paksud, punased poisid ja korraka surnud. Kahju neist endist ja kahju, sest ajast, mis neil juba teenitud, nagu Saksal – jäi veel paar kuud teenida ja – lõpp! Juurika matsime Mihkli päewal ja heila õhtul tuli jälle sõnum, et kaheteistkümnenda aasta mees Kirn ära surnud. Temal oli küll tiisikus, aga sellegi kohta on surm natuke rutuline. Tahtmata tuleb kahtlus südamesse, seda enam, et neid ühtegi meie laatsarettis ei arstitud, waid siin samas asuwa jalawäepolgu laatsarettis, kuna meie laatsarettis praegu paranduse tööd käsil on. Isegi welskerid tõendawad, et seal haigete eest halwasti hoolt kantawat. Tohter olewat ütelnud, et sellest haigusest pääsemist ei olewat, parema rawitsemisega wõiwat ainult pisut kauem hinge sees hoida, muud midagi. Kes teab? Kes küsib soldati järele?

Heila õhtul mängisime "sobranies" pool neljani. Magasin täna lõuneni. Ilmad on juba päris külmad. Suurt lusti õues liikuda ei ole.

Wana wiisk kõõgerdab oma wigase terwisega ka. Kui vähe külmem on, hoiab tupp. Läheb soojemaks – juba ajab oma välja jälle, iriseb ja wiriseb. Teda surm ei taha.

Millal kümnes aasta kodu läheb, on veel teadmata. Wõib olla peetakse ka kewadeni kinni. Seda enam et Balkanitel praegugi suurt rahu ei ole. Arde Heinrichil oli ikka nõuu peale teenistust kuskile Wenemaale, või Kaukasiasse strasnikuks minna, aga nüüd kuulukse ikka kodu mineku nõuu olema. See on imelik: kodust wõerdub siin nii ära, et ei tahagi enam kodu minna. Paljud lähewad strasnikuteks või mõne muu ameti peale ja minagi ei tunne enam suurt kodu igatsust. Tihti mõtlen: kas ei oleks mitte parem peale teenistust veel kuskil ümber kolada, kas kuskile põllutöö õpilaseks, või kudagi muidu ise omale leiba teenima ja elutarkust koguma. Lollid mõtted, aga peas nad keerlewad. Ma tean, kui kord kodu tulla, olen jälle kinni kui pigis. Omal on tahte jõud niiwõrd nõrk, et ennast lahti jõuaks kiskuda. Ja see lapse põlwes juba sisse kaswatud kartus uue wastu ja kahtlus oma wõimise sisse ei taha kaduda.

Homme, ülehommene tulewad muidugi matused. Laupäewal on püha keisrile (või auujärje pärijale) ja nädal ongi läbi. Siis tuleb üks terve nädal. Kardetakse suuremat mobilisatsiooni. Oleks halb asi nüüdse külma öödega. Järgmisel nädalal tuleb jälle päiwi Jumalale ja Keisrile j.n.e. ja eks nii see teenistus weni. Waewaline on ta edasi jõudma küll, aga mis parata.

Oskari kaardi sain minewal laupäewal. Kudas tema terwis ja meeleolu on? Ega ta ometi pühapäewiti wäga palju kodus ei istu ja ära seletamata "pobleemide" üle pead ei murra.

Nii see ilma elu on: Papa tahtis ühest pojast tingimata põllumeest ja siis teisest kas või õpetatud meest teha, aga lollus kõik. Sai teisest põllumehe ja esimesest – soldati! Teadmata on, mis tulewik toob.

Kõigile kodustele palju terwist ja nimelt terwist soowides
poeg

Jaani.

Оскару сердечный поклонъ!

o o o

Pliatsiga: 242-122. № 122. mammale

10 okt. 1913.

Kirja (6, 7^{dast} oktoobrist) sain täna kätte. Minu kirja (1^{sest} okt.) saite muidugi warsti peale oma ära saatmist. Kaardi saatsin ka mõne päewa eest. Kirjad käiwadki praegu kaunis aegamööda. Läheb wist ligi nädala päewad ära, enne kui minu kirja kätte saate. Sealt poolt tuleb natukene rutemini. Kolmandal päewal pärast Pärnus posti peale panemist saan juba kätte.

Midagi tähtsamat siin juhtunud ei ole. Kõhutõbi pole ka selle kuu jooksul weel kedagi ära wiinud. Ehk jääb peatama. Oligi juba päris hirm kallal.

Halb uudis on tulewane teenistuse aja pikendamine. Kõige ootuste ja lootuste wastu, et teenistuse aega lühendakse tahetakse teda tulewikkus weel pikendada – kuni aprilli kuuni. See oleks siis wiis kuud rohkem, kui senini. Kümnes aasta lastaksegi alles Januari algul kodu ja minul tuleb kahtlemata aprillini teenida. Hää on et ratsawäe mehed peale teenistust kordamisel ei käi, aga ka sedagi hädust tahetawat tulewikus ära kautada ja ka ratsawäelisi pärast teenistust harjutustele nõuda. Seda küll ei tea weel kindlasti.

13 okt. 1913.

Praegusel usuwaesel ja kiriku wastasel ajal on “usklik” inimene õieti haruldane ja wõõrastaw nähtus. Üks niisugune “minewase aastasaja jäänus” on meil Edgar Alfred Täets – Pärnu linna poiss. Usutunnistuse poolest on ta babtistlane. Tema on muidu päris mõistlik poiss, aga et inimene usuküsimustes nii kindlasti wanadest kirjawormidest kinni peab on natuke wõerastaw. Ajawiiteks olen tema käest mitmesuguseid babtistlisi ramatuid lugeda wõtnud. Nii juhtus mulle “Eesti Babtisti koguduste 25 a. juubeli album” kätte, kus ka muu seas Tammiste usulisest liikumisest weerand saja aasta eest räägitakse. Pea jutustaja on A. Tetermann, praegune Tallinna babtisti koguduse “ninamees”, kes iseenese patust pöörmise lugu jutustab. Siis on weel keegi Martha Mill terve kahekümne wiie aastase aja loo riimidega kokku wõtnud. Sellest saadan Sulle ära kirja (vt. “Mälestus emast” lk. 128/129). Ole hea saada mulle wõrdluseks oma riimitud tükk Tammiste ajalugu (vt. “Mälestus emast” lk. 124-127 “Tükike Tammiste metsakülje rahva ajaloost – kevadest 1880 sügiseni 1881”) ja wast weel midagi selle aegsete “wendade” pärastisest elust, mis huwitaw wõiks olla (vt. “Mälestus emast” lk. 129/130). Oskarile kirjutasin selle üle juba kewadel, aga tema wist unustas ära wõi ei saanud muidu saata. Ja kui wahest midagi saadate, ehk saad raamatu “Inimene ja Waimuilm” ka wahela püsta. Täetsile oleks ta wäga mõnus lugeda anda. Waidleme temaga wahete wahel, katsume teineteist “ümber pöörda”, aga senini pole see weel kumbagil õnnestanud.

Et kord saatmisest jutt on, tähendan weel mida saata wõiks, mida mitte. Pesu on mul praegu iga sugust küll. Pole rohkem kohtagi. Jalanartsa on üksi üle 15 paari. Läheb aega, enne kui need lõpewad. Wõid wõib saata ja wõib seda ka siin osta. Otsin wiimati naela 48 kop. eest. Enne seda 46 kop. eest. Edaspidi läheb wist kallimaks. Liha on liiga kallis söömiseks. Raha on mull praegu weel, aga saapad on tellitud ja rätsepale ka weel rehungi maksa, nii et suurt enam üle ei jää. Ja wõib olla, et asja olud nii palju muutuwad, et kodu tulla saaks – nii et raha saata wõiks. Kui ei tule tarwis, ega minagi teda ülearu ei raiska. Raamatud ei tee ka paha. “Postimehe” juttusid lugenud ei ole ja kaasande raamatuid siin keegi ei tellinudki. Teenistus mõjub inimese peale nii waimu surmawalt, et õiget

lugemise himugi ei ole. Teine kord, kui midagi juhtub lugeda olema, siis lued ühe jutiga läbi ja langed jälle endisesse tuima olekusse, kus midagi ei tunne ja midagi ei mõtle. Nagu Janson, enne teenistust pidas kõiksuguseid ametisi, küll ajakirjaniku küll näitleja ja Jumal teab mis veel. Nüüd ei olegi enam muud plaani, kui Kerku wallakirjutajaks. Siia polgu kirjutajaks jäämise plaan läks tal luhta, sest senine kirjutaja Teiter jäi oma kohale – pandi palka juurde.

14 okt.

Heila sai jälle häbemata kombel mängida. Waewalt saime lõunat sünnud, kui juba sobraniesse kutsuti. Polgu wana, mõned ohwitserid ja külaline keegi Bulgaria würost, wõi mis asjamees ta oli, olid juba täies trimpamise hoos. Ja wihtusid kuni kella kuueni siis hakkasid wähehaawal kaduma.

Kas noored mehed on juba wastu wõetud kah ja kes? Lülle Sassilgi on ju tänawu sügisel aeg käes.

Hääd terwist kõigile kodustele.

Jaan.

o o o

Pliatsiga: 243-123. Oskarile.

Ostrolenkas, 17^{mal} oktoobril 1913 a.

Sinu ja mamma kirjad, armas wend, sain mõlemad täna kätte. Algan Sinu kirjast peale. Arwad, et Sinust põllumeest ei saa.. Wõib olla, aga wõib ka mitte olla. Mina Sinu wanuselt arwasin pea seda sama, aga praegu ei ole mul ikka muud tugewiku plaani, kui põllumeheks. Minu kodust eemale püüdmise põhjuseks arwad Sa auuahnuse olema, see pole aga muud, kui iseseiswuse püüe. Sporti soowitad Sa minule, kes just sunnitud olen kõik suguseid keha harjutisi tegema. Mina soowitan Sinule ka sporti – on küll natuke wanaaegne ja moodist wäljas, aga siiski wäga kasulik – ratsa sõitmist. Talisel ajal kui rattaga kuhugile ei saa, on ratsahobusega kõige mõnusam sõita ja ka terwisele wäga kasulik. Iga tahes palju parem, kui saanis istuda ja külmetada. Wehklemist tahad Sa õppida? Seda wõid Sa pea iga wäljateeninud ratsawäelise käest õppida, kes “strois” on teeninud, aga minust Sulle küll suurt õpetajat ei saa. Peale selle, kui eskadronist ära trubatsi woodu tulid, ei ole enam wehklemisega tegemist teinud. Arde Heinrich tuleb warsti kodu, wõid tema õpilaseks minna. Ja minu aasta wend Koka Juhan see tegi “учебная команда” läbi ja on praegu kuuendas eskadronis “взводный”. Sellest saad omale päris tõsise õpetaja, kui Sull siis veel lusti on, mille juures ma aga wäga kahtlen. Teiseks olen ma põhjusemõttelisest küljest wehklemise õppimise wastane. Teist inimest wõib ka kiwiga maha lüüa, aga tapmist aegsasti harjutada ja õppida on minu meelest natukene metsik – endise aja jäänus, mis tulewikus kaduma peab.

30 oktoobril.

Aeg wenib ilma tähele panemata ja minu kiri on juba warsti paari nädali päewad pooleli. Selle aja sees olen veel ühe kirja Sinu ja mamma poolt saanud, aga wastamiseks ei saa kudagi joone peale. On praegu jälle kaunis hea noodi kirjutamise himu ja lugemise materjali on ka ühte ja teist ja mitmekesist: Raamatuid “baptimuse” ja Darwinismuse” üle, mõni Aug. Strindbergi jutt ja paar Zola romani. Õieti küllalt, et waese soldati wäsinud peaaajudele tööd anda. Iseäranis Zola mõjub raskesti närwide peale. Kui Sa “Anna Kareenina” veel lugeda saadaks, ei oleks mul midagi selle wastu. Ja Tolstoi mõjub üleüldse minu peale kaunis rahustawalt.

Mis Sa siis nüüd mõtled ette võtta, kui Sa arwad, et Sust põllumeest ei saa, siis pead millegi muu vastu ette valmistama? Ja kuigi Sust põllumees saab, mis ma hea meelega loota tahaks, ühte ja teist õppida võiks ikka veel. Sa kirjutad, et wiisika õpetust ja ... (tindiplekk!) õpetust j.n.e. osta tahad, aga kas ei oleks parem talwel mõni kuu jälle linnas tunda võtta, õpiks nii ühte kui teist palju kergema waewaga. Ja nii hästi Lõu koht, kui ka põllumehe amet peaks seda välja kannatama. Just viimasele oleks see ehk kasukski. Põllumehelise erihariduse saamiseks oled Sa ikkagi alles liiga noor ja tunned vähe huwitust, aga üleüldist haridust peab nii kaua püüdma, kui "karakter" enam "praktilisemaks" muutub. Ainuke küsimus on: kas Su terwis seda välja kannatab? Sest pea asi on terwis, terwis ja jälle terwis.

Kas Sa "Jörn Uhli" oled lugenud? Selles romanis on põllumehe elu aateline külg õieti silmapaistwaks tehtud. Ja mis arwad Sa Marie Rodschewitsi "Dewaitisest" (Eesti Post. Õht. kõned wist 1903 a.), mis just alla rõhutatud väikerahwa põllumeest kujutab?

31. okt.

Pärnu maakonna noored tuliwad ka heila õhtul sisse. Näinud ma neid küll veel ei ole, aga kuulu järele meie ümbrusest poissa nende seas ei ole.

Sa kardad nüüd ikka, et kirjadele ligi maksa tuleb. Mis Sa seal nii kohkud ega paar kolm kopkat ligimaksu mind veel waeseks ei tee. Pealegi kaks pognat paberit võib julgesti 7 kop. margiga tulema saata. Kui üle selle, siis on liig raske. Ja kolme kopikaliste markide peale panek ei tähenda midagi. Kui ka kiri ainult natuke üle loe (12,797 g) kaalub, tuleb talle ikkagi terwelt 7 kop. mark ligi panna.

Kui mulle raamatuid saadate pane raamat "Inimene ja Waimu ilm" ka sekka. Ja wahest saad ka "Вестникъ знанія" numbri saata kui kirjatükk "Какъ сноситься съ загробнымъ миромъ" või midagi selle sarnase pealkirjaga sees on. Mäletan, see oli umbes 7 või 8^{sas} nummer ja mul jäi ka poolik tõlgegi senna wahle. Mis Sina spiritismuse kohta räägid, see on mulle arusaamata ja ma ei saa seda uskuda, ega ka uskumata jätta. Võib olla seletad mulle asja lähemalt.

2 nowembril.

Täna lõuna ajal sain Sinu kirja 28^{mast} okt. kätte. Aitäh et nii sagedasti kirjutad, mina nii tihti wastatud ei saa. Sa kurdad oma "uskmatuse" üle ja kaebad, et elus muud sihti ei olewat, kui "ise". Kõik lollus. Elu siht on elu ise. Ela ja püüa elu täiendada. Kui Sa midagi uut luua ei suuda siis katsu wana täiendada ja parandada. Pane tähele eksitusi teiste elus ja katsu neid ise oma juures parandada. Ja ära unusta, et inimene, "seltskondlik loom" on. Tea, et tõsine õnn tuleb tundmusest, et sa kellegile tarwilik oled ja ära püüa ennast inimestest eraldada. Katsu omale sõpru leida kes Sinuga ühte wiisi mõtlewad ja tunnewad ja keda Sa usaldada võid. Üksildus võib küll suurus olla, aga ühendus on jõud.

3 now.

Mõte on nüri. Ei tea mida kirjutada. Oli mul praegu oma "baptisti" seltsimehega Täetsiga usulik waidlus, kus me mõlemad kaunis nõrgad waidlejad olime, nii et teine teist "ümber pöörda" kumbki ei saanud. Lugesin paljuid temale saadetuid kirju. Nende järele pean otsustama, et usuliselt baptistid kaunis tugewad on. Neil on ühendus olemas, sest neid on veel sõrdlemisi wahle ja nad on ühemõttelised. Inimesi, kellel usulisi kalduwusi (склонность) on, võiwad nad kergesti ligi tõmmata, sest nad on veel sõrdlemisi auusad omas püüdmistes ja elus. Tundub niisugune armas, kodune ringkond, kus tahtmata paluma pead: "Ära saada meid kiusatuse sisse!" Aga kas nad kiusatustele vastu suudawad panna, kui need siiski tulewad, seda ei tea ütelda.

Ega Sa ei tea veel kuhu Arude Willem ja Lülle Sass teenima saadeti? Kui wahest nende adressid saad, saada mulle kah.

Minu kirjutatud tükkid on muidugi mõnda ka grammofoni tarwis olemas, kuigi mitte kõiki. Ja popurrid operitest võivad koguni teistest tükkidest kokku säetud olla, kui nad mul kirjutatud on. Romansid – “Я хочу” ja “Пожалей” on wist küll igalt poolt saada. Need on praegu üle üldiselt tuttawad ja moodis. Seda sama võib ka teiste romanside kohta ütelda nagu Holländeri “Песнь о качеляхъ” operetist “Lõbus lesk” j.m. Walts “Carmen Sylwa” võiks ka grammofoni tarwis saada olla, on ka wana, kuulus tükk. On ka mitmeid häid tükke, mille komponisti ma ei tea ja selle pärast raske leida on, nagu Каватина соло баритона ja “Бонита” ... (mulle arusaamatu vene tähtedega kirjutatud nimi) ja muud. Mis ma wanad, wäiksed raamatud kodu saatsin, hoia alles. Aja jooksul loodan veel teisi häälesid juurde korjata ja nende seest leiab ka mõnegi hää tükki.

4 now.

Heila alles oli aineksest puudus, millest kirjutada, täna on seda küll, nii et ma midagi pikemalt kirjutama ei hakkagi – ruumi puuduse pärast.

Täna hommikul leiti siin lähedal olewa naha kaupluse peremees ja perenaene (juudid) mõlemad tapetult. Üks neist oli wana igawene koks, aga oli kaunis noor inimene, kes muu seas ka iseenesega “peenikest raha” olewat teeninud. Tapjad ja tapmise põhjused on senini teadmata – raha ega kraami võetud ei ole. – Mõni aeg tagasi kadus siin saia pagar – türklane – öösel jäljetult ära. Ühes temaga üle saja rubla raha kassast. Senini pole teda veel kuskilt ei elawalt ega surnult leitud. Kõige tähtsam asi on aga, et täna rewolver, mis kewadel minu “дежурство” ajal ära kadus, üles leiti. Oli täiesti korras, õliga määratud, nagu nad meilgi seisawad ja laetud, nagu nad meil mitte ei seisa. Peale selle veel punase ninarätiku sisse mähitud ja maha langenud lehtede huniku sisse pistetud! See paneb mõtlema. Aga, mõtetest teine kord.

See kord soowin hädad terwist.

Wend Jaan.

o o o

Pliiatsiga: 244-124. Oskarile.

Ostrolenkas, 23 now. 1913.

Kolm nädalat tagasi sain wiimase kirja kodust – Oskari poolt. Warsti selle järele saatsin omalt poolt Oskarile õieti paksu kirja – võib ka olla, et ta liiga raskegi oli. Waheaeg kipub nüüd õieti pikaks minema, nii et wägisi kahtlus tuleb, kas mitte kirjad kuskile ära ei kau? Päälegi tuleb wiimasel ajal üsna tihti ette, et markisid kirjde seest kaduma läheb.

Arwatawasti on kodumaal praegu ilmad wiletsad. Siin on senini ilmad soojad olnud. Maa on igal pool alles päris sula. Wihma tuleb harwa ja lund sadas täna õige pisut ja sedagi esimest korda.

Aleksander Mihkelson sõitis siit hiljuti kodu kuue kuu peale paranduse peale. Kui palju tal tõesti haigust on, ei usu ütelda. Andsin temale ka paki paberit ligi ja mõned partituurid. Lubas, kui aega ja teed on, ise Teile ära tuua. Noodi paberit sain siit õieti odawalt (umbes 230 poognat 150 kop eest.) Ei taha aga siin nii palju pidada, oleks kahtlane olema. Saatsin 120 poognat kodu

24 now. 1913.

Üleheila oli meil “пробная мобилизация”. See on sõja jalale seadimine kuue tunni jooksul. Kuhugile kaugemale ei sõitnud, ainult siin samas tegime wäikse “проездка”. See kord oli siin ka ainult brigadi komander kindral major Maksimowski. Kuulu järele tulewat aga enne Jõulu veel “инспекторъ кавалерий” või mõni muu niisugune kõrgem isand. Siis wast tuleb jälle mobilisatsioon ja

sõidame ehk mitmeks päewaks wälja. Kõiksuguste ülemuste waatustes on soldatile wähe meelitawat.

Heila hakkas pisut lund sadama ja praegu nähikse maa walge olema. Talwe hakkab ka siia jõudma. Kaua teda siin küll ei ole ja wankert ta kunagi ulu alla ei suuda ajada ehk olgu siis ainult paariks päewaks. Lund sajab wähe.

Ei ole Sinult kirja saanud – ei ole Sinule ka midagi kirjutada. Wahete wahel päewaraamatusse kirjutatud ühte ja teist mõtet, see on kõik.

“Живъ, здоровъ, того и тебе желаю”.

Jaan.

o o o

Pliatsiga: 244-124. mammale.

Wabanda, et ma Sind weel baptistidega tülitan. Andsin Sinu wiimased kirjad ja teatawa laulu kord oma uskliku sõbra, Alfred Täetsile, lugeda ja tema oli sealt baptistidesse puutunud kohad ära kirjutatud ja oma “wennale Jeesuses” wana Toomile arwustada saatnud. Nähtawasti on ta ka oma kahtlusi ligi lisanud, nii et Toom teda uskus kinnitama tõttab ja sinu kirjad kärelda arwustuse alla wõtab. Panen siia ära kirja tema kirja tagumisest poolest, mis Sinu mõtete wastu on kirjutatud, ligi. Esimene poolik lause käib otse Sinu kohta.

Ostrolenkas, 24 now. 1913 a. Jaan poiss.

Mammale saadetud kirja ära kirjust ära kirjutatud Jaan Jaakson-Jaagus 27.II.1957.:

...hoopis uskmataks jäänud, ehk omast meelest küll “usu sügavusesse tunginud”, nii kui Tolstoi nimetab. Kuna Tolstoi ise tunnistab oma kirjades, et on aeg olnud, kus ta patu piina all hulka aega vaevles ja enesele otsa peale pidi tegema, ta võitles seni Jumala armu kutsumise vastu, kuni tast päris vastane tuli, ehk nagu maailm usub “sügavamale ususse tunginud” – ja nii sügavale, et temal ei ole Jesust seda patuste ärapäastjat, kes mitte Jumale poeg ei ole, vaid lihtne inimene – aga Jumala sõna näitab, et Tolstoi ka ilma Jumalata on, sest: “Kes ei usu poega, sel ei ole Isa” ja et Tolstoi ei saanud igavese elusse. “Kes usub Poja sisse, sell on igavene elu” Joh. 2; 23 26. 1 Joh. 5; 12. Nii läks lugu Tolstoiga ja läheb igaühega, kes usust Jesuse sisse ära langevad, saavad pimedusega löödud ja nende elu läheb siis nii nagu tänapäevased ütlevad: “iga üks ise oma Jumal”, ehk Tolstoi: Jumal on armastus, seega armastus on Jumal ja kus nüüd kunagi armastus ilmub – seal ilmub Jumal? Selle naesterahval on vale arusaamine Baptistide kohta. Tõsi, et mõndagi laidetavat on ette tulnud nii Baptistide kui muu usklikude seas, aga ega see weel või üleüldiselt Baptismust naeretavaks teha. Kui üks eesti soldat varastab, ega see siis kõige eest soldatite kohta maksev ei ole. Ja kui üks varas 100 õige seas on, see võib palju kurja teha, paistab just kui oleks suurem hulk kõik vargad. Nii on ehk see ema mõnest miskit halba kuulnud, see ei ole mõõdupuuks: nii on nad kõik. Koguni vale mõte on ju, et tõsised usklikud pilge palgel muigaks kaasinimeste üle, ehk teisi hukka mõistavad, ei sest kohtumõistmine on ju Issanda päralt. Seda ei loeta ühti kerklemiseks ja ennast enamaks pidamiseks, mida Piiblist apostlite kohta loetake, näituseks kudas kiitleb ap. Paulus oma tööst ja tegemisest, kuidas usklikud kiitlevad: “meie teame (kui sureme), et õndsaks saame. Ja kui see nende kohta mitte kiitlemine ei ole, kuidas siis nüüdsete Jesuse jüngrite, nende kohta, kes tõsised usu inimesed on ja kindlad omas usus on nagu märtrid omal ajal – kui suren saan õndsaks, rõõmuga lahkuvad, tahaks oma Jumala juurde saada. Kui nüüd sarnaseid lauseid kuulda on siis ei ole ju seal miskit kiitlemist. Kirja kirjutaja on märganud, et Baptistid Piiblit loevad, aga jällegi pahaste – otsivad omale kiitlemiseks põhjuseid. Noh ka seegi on Piibelik: “Meie kiitleme ka viletsuse sees” Rom. 5:3. Kristuse elu juhtumised õpitakse pähe, aga Kristuse elust ei märkigi? Noh siia on nii kole suur

viga tehtud, et see ainult oma rahustamiseks on, pole usklikud paremad ühti, näe elavad ja teevad sedasama, ainult suuga kiitlevad j.n.e. Kirja kirjutaja annab ise oma kirja sees selge tunnistuse, et usklikud mitte ei kiitle üksi suuga vaid näitavad ka tagudega, et nad usklikud on, see on, et nad uueks on saanud “kõik vanad asjad on mööda läinud!” Andres Tetermann see laulu isa oli ennem suur joodik, pidi ära surema viina – ja vaata imet, laulgi näitab ei joo enam palub, põletanud ilmlikud raamatud ära j.n.e. Noh, kas siin ei ole käega katsutav vahe joodikust saab Jumala paluja! Jumala armu töö, ei mitte vaka alla panemiseks vaid küünla jalale tõsta – Jumala arm on minu juures ilmsiks saanud, kes ma enne nii olin ja nüüd nii. Noh see patust pööramine, patukahjatsus kuni silma pisarateni ja mõni lapsik temp “algus usu elu teel” on kõik uskmatade meelest “rumalaks jäämine”. Kas need ei ole teod: Mees kes enne lori laulusid loos, astub ilmliku laulu seltsist välja, mees kes enne maas pöörles, palub Jumalat käed ristis, käib omal jalal ja ei tee ülekohut – Lori laulude asemel tulevad Jumala kiituse laulud mida mitmed “Siioni sõnume toojas” ja mida veel palju rohkem on, peale laulude meie kuukiri “Teekäija”. Mis selle laulu kohta ütelda, olla ju päri tõe sisuline, ainult teatud mõttes, kus naeretavaks ja pilkamiseks pöördud on, annab ise värvi ja maigu. Armas Alfred! Sa kurdad, et see noormees väga eeskujulik on, ja sina nii nõrk! Tea, et siiski vahe sees on, inimene võib kõige ausam, kõige õigem, mõistlikum ja tegev j.n.e. olla, aga siiski ei maksa see Jumala ees, sest seal on ainult üks möödu puu. Kes ei ole uuesti sündinud ei pease, olgu nii hea ja tegev kui tahes. Ja inimene, kes on uueks saanud on sellega Jumala lapse õigused omandanud, olgu nii nõrk kui tahes, kui ta aga austav on, otsekohese meelega oma peastja poole pöörab. Seal on just paras koht: “meie nõdrustes saab ta täieline jõu andja olema.” Rom. 5.6.

Meie leiame oma ümbrus konnast elust ja olust igalt poolt palju õpida küll head, küll kurja. Võtame kõik head eesmärgiks, aga ära unusta poiss, et need kõik maised on. Kui meie kõige tublimaks, tugevaks ja kuulsaks saaksime, aga hing näljas peab olema, siis on see üks pool elu! Ja pool ei ole mitte täis! Hakka usu elu uuel hool, täiel jõul peale ja sa näed kui rõõmus su elu on ka seal kibedas kohas. (Allkiri.)

“Kes võidab, seda tahan ma sambaks teha!” Ilm. 3 : 12. – (5. Nov. 1913.)
Ära kirjutatud mammale saadetud ärakirjast 27. III 1957. –aa- (alias Jaan Jaakson-Jaagus)

o o o

246. Kiri № 125 A. E. Adamsonile. (Ärakiri mustandist, tehtud Jaan Jaakson-Jaaguse poolt arvatavasti 1957. aastal, kuna käekiri, tint jne ühtivad eelmise ärakirjaga)

Armas Lischen!

Ära pane pahaks ega võta vihaks, et vana kulunud tutvuse peale toetades veel nii südamliku tooniga kirja alustan. Teisiti see ka ei lähe. Meie tutvus on ju ainult kulunud – see täh. ununud wõi “katki läinud”, mille järele ennast teise vastu täiesti võõrana tuntakse. Mina omast meelest ja väest poleks sugugi kirjutanud – ep ole mitte viisakas teist inimest asjata tülitada – aga leidus selleks väike põhjus ehk ütleme maa keeli: “Mul oo ikke asja kah.”

Sest on nüüd juba mõni hea aasta mööda läinud, kui minakene kodumaalt välja kolisin. Kui see mitte kirjandusajalooliselt nii tähtjas päev poleks olnud – Leo Tolstoi suri just sel päeval – oleks mul juba aasta nummergi ununud olnud. Ja tänapäevani saadetakse sealt iga aasta enne Marti trobikond poisijõnglasi mööda Venemaad laiali, ikka “за царя и отечество” kapsasupile valu andma. Nii olevat ka minu va’ karjaseltsimehe Arude Villemi käsi tänudi käinud. Kahju, et ei tea, kus ta praegu peaks viibima. Oleks kangesti huvitav teada, kudas temasugune lõbus

poiss sellesinatse teenistuse ja distsipliinaga korda saab. Kirjutasin Oskarile, muresegu adress, aga kas poisinott teab isegi. Kirjutab: “Küsi Liisa käest!” ja saadab Sinu adressi. Seal ta nüüd on – poisil terwe Lõo koht käes tallata, ei saa naabripoisi adressigi teada, mina vaene vene soldat, kelle ainumas varandus hall täi, kulutagu ennast margide ja paberi ostmisega ja nähku pika kirja kirjutamisega vaeva. Sest kuhu see kõlbab, ennemuiste head – hm... noh ütlemine umbes head – tuttavad olnud ja nüüd ei või rohkem kui paar rida kirjutada, et kellegi kolmanda adressi küsida. See näitaks nagu oleks inimene vihane olema. Hädaga peab paar sõna ka iseenese elust kirjutama, et vähemalt poolgi poognat paberit täis saaks. Midagi tähtsat siit küll kirjutada ei ole. Tööks on pasuna puhumine, hobuse selgas sõitmine ja uperpalli ajamine. Söögiks kapsad, kartulid, tõpralihaports ja tangupuder. Kehalikku lõbu leian lõpmata hobuse puhastamisest ja vaimlikku lõbu tunnen kui vana viiskrajaka käest naha täie söimata saan kõiksuguste sellekohaste venekeeles olemas olevate sõnadega. (Peab tõele tunnistust andes tähendama, et viimasel ajal neid lõbusid kaunis harva tunda saan – vana soldat juba kah.) Natuke vastumeelt sarnane teenistus küll on, aga mis parata. Kodune elu on ka juba päris ära ununud, nii et koduigatsus ka enam suurt vaevamas ei käi. Ainult kui mõne kirja kodust saan, tuleb kodumaa jälle pisut meelde. Seda aga sünnib üsna harva. Enne vanasti kirjutasid mõned tüdriklapsedki vahest sekka, nüüd on Jumal tänatud nendest ka sootumaks rahu. Ära unustavad, reod, minukese siia Poolamaa põhja kõik. Noh, tont nendega, võib olla et mina nii pea kodumaale tagasi ei tulegi. Parempoolse teenistust pisut mööda ilma ümber hulkuda, kui kohe Lõol “rangid kaela võtta” nagu vanamees vanasti armastas ütelda. Las’ tassib ise oma rangisid!

Ehk jälle putkan aastaks, paariks Soome, nagu see praegu kodumaal moodis on. Siis juba Eesti neiude peale enam ei vaatagi. Soomes olla ju kõik palju agaramad ja meie kliimale hästi kohased...

Noh, nüüd on vist juba aeg lorile lõppu teha. Seesinane paberi poogen on juba üsna kirjuks saanud. Lõpuks seletan asja ka veel ilusti ära: Ole ikke na’ hea ja saada mulle Villemipoisi adress! Võib olla on ehk üsna ligilähedal ja puudume suvel käsitsigi kokku. Jumalaga s’ sedakord ilma silma nägemata ja s. s. – kätt andmata.

11. XII –13.

o o o

245. Kaart № 123. Oskar Jaakson (ärahäälne mustandist, teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957.a.)

Sinu kirja sain üleheilla. Kirja kirjutamiseks olen liiga laisk ja uudist on ka vähepoole. Kui elu ja tervist jätkub, eks siis edaspidi kirjab rohkem. Seniks hääd tervist. Jaan. 1. dets. 1913.

o o o

247. Kaart № 124. Liisu Jaakson (ärahäälne mustandist, teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957.a.) Ostrolenka, 14 dets.

Täna sain Sinu viimase kirja (10 dets.) Endise sain juba 6^{dal} dets. Enne Jõulu minust vist kirja kirjutajat loota ei ole. Aega küll oleks, aga see kaob niisama “molades” ära. Poolakatel juba lõpevad Jõulud. Peavad uue kalendri järele. Terviseid kõigile JJ

o o o

251. Kaart № 126. (ärahäälne mustandist, teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957. a.) Aleksander Mihkelson.

Armas sõber Sass! Sinu kirja sain juba kolmandal kätte, aga senini pole aega vastata saanud. Laupäeva lõunast võtsin “дежурство” vastu. Õhtul oli kolmandas maskepidu, mängisime ligi kolmeni (pikemalt kirjas). Heila õhtupoole magasin. Täna ennelõunat oli paraad ja “Jordan” Nishegorodskis. Ilmad on üsna ilusad aga külmad (10-15 gr.) Loodetavasti kirjutan Sulle varsti pikemalt. Praegu tarvis kodu kirjutada, pole juba ligi kuu aega neile midagi kirjutanud. Aitäh häade soovide eest ja Hääd uut aastat! Jaan Jaakson 6.I –14.

o o o

248 Kiri № 126. Hans Siitamile. (Ärakiri mustandist, teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957.a.) Ostrolenkas, Jõululaupäeva õhtul 1913.

Armas sõber!

Täna algavad pühad ... Pühad – isegi soldati elus on neil nii palju tähendust, et natuke rohkem vaba aega üle jääb kodumad mälestada ja kodustele tuttavatele kirjutada. Aga kas mul mälestustest rõõmu on, kuna ma tahtmata mineviku mälestusi oleviku nähtustega võrdlema pean? Kas poleks mul parem mitte midagi mälestada, mitte millegi peale mõelda, ei mineviku ega tuleviku peale? Tuimaks tundmustetaks läheb inimene teenistuses tõesti. Aga Jõululaupäeva õhtul tulevad mälestused uuel jõul. Silmade ette tõusevad kodused Jõulu õhtud: kiriku- ja muud lauluviisid oreliga, Jõulu jutud Jõulu albumitest ja ajalehe lisadest, ponksid, saiad, verivorst... Lapsik, aga siiski armas, sest et ta nii lapsik on. Jõuluõhtud Tabria koolimajas: kokkutulnud noored, koolilapsed, suuremad lapsed – “meie tulevik” ... Kojusõit talvisel ööl. Tähtne taevast, praksuv külm – soe kasukas, “soojad” seltsilised saanis, “magnetismus” ... Miks on meie lollused nii armsad, et neid unustada ei suuda? Käesolevad Jõulud: kõigil kolmel päeval igal õhtul mängimas. Küll balalaikadega, küll pasunatega. Uneta ööd, igavad päevad. soldati seltskond ühekülgne ja toores. Iga ilmakaare poolt kokku tulnud, igasuguste iseloomudega ehk veel õigem, ilma iseloomuta inimesed. Venelased: Курские, Калужские, Киевские, Московские. Juudid Kischinjoivist. Kõik vähese haridusega, mustad ja kasimata “kõnedes ja tegudes”. Eestlased: Mulgimaa pankrotti jäänud peremeeste pojad, Pärnu linna poisid, Waldhofi töölised, talupoja sulased ja peremeeste pojad, keegi pool Lätlane Riia linna pasatski jne. Igal ühel oma loomus, omad mõtted. Kokku ei sünni kellegiga. Keegi on küll ka linnakooli hariduse saanud, aga mõtteviisi peale see tal miskis tükis mõjunud pole. Kõige paremini saan veel kellegi baptistlasega läbi, aga pika peale tüütavad sellegi ümberpööramise katsed “Teekäijad” ja “Elu Kevaded” ja kõiksugused lendlehed – Tetermann, Felsberg & Ko – milles igas ühes korda 25-30 sõna “üks” ette tuleb, ära. Lapsepõlves olin küll minagi “usklik”, aga praeguse aegsete usklike pühade mõtteid: oma kohused sellesinatse ilma vastu hooletusse jätta ja kuidagi viisi iklikult tulevasse paremasse ilma libiseda, ei jõua mind sugugi usutavaks teha. Peale baptistlik-vaimuliku kirjanduse saan ka ühte ja teist muud niisama tükatoma lugeda. Muidugi mõista valida siin midagi ei saa, peab sellega leppima mis kätte saab. Nüüd enne Jõulu lugesin Oscar Wilde kirjatöödest mõnda (“Нива” kaasanded 1912) ja kodust saadeti Jõuluks Aug. Strindbergi “Punane tuba” lugeda. Mõlemad jätsid õige iseäraliku Jõulu tundmuse järele. Oscar Wildel on õige loomuvastane silm loodust vaadeldes ja pahupidi pööratud moraal inimeste mõõtmiseks. Aug. Strindberg aga jätab niisuguse lootusetuse ja tühjuse südamesse, et kõik ideaalid kõikuma tunduvad. Vaja on ainult veel mõnda Zola romaani lugeda ja pühade meeoleolu on põhjalikult rikutud. Strindbergi teiste tööde eest aga katsun ennast edaspidi rohkem kõrvale hoida seni kui “Punase toa” enam vähem ära seedinud olen. Nüüd aga katsun oma

midagi kergemat lugemise materjali muretseda, et pühadeks lõbusamat tuju muretseda.

Viimasel pühal 1913.

Jõulud jõuavad mööda. Minu kohta on nad veelgi võrdlemisi lõbusalt läinud. Suurt mängimist ei olnud. Esimese püha õhtul oli kolmandas eskadronis näitemäng soldatitele soldatite poolt toime pandud – mängisime vaheaegadel mõne pisukese tüki. Näitemängu aine oli viimasest Jaapani sõjast. Kirjeldakse kudas keegi “рядовой” salakuulajana Jaapanlaste poolt kinni võeti, kudas ta “за царя, веру и родину” ennem sureb, kui midagi oma väe kohta teatab, nii et isegi vaenlased tema teguviisi austavad. Ja lõpuks on “царская милость” tema järeljäänud perekonna vastu – kaunis suur rahaline summa ja suured sõnad tema tegude kiituseks. Mängiti viletsasti, nii et suurt huvitust vaadata ei olnud. Teisel pühal korraldati sedasama teise poole polgule. Mina lugesin parem ligivõetud raamatut ja jätsin näitemängu üsna vaatamata. Sain nimelt kaunis paksu “томъ” Сборникъ романовъ газеты “Светъ” lugeda ja arstisin romantikaliste juhtumistega oma pisut rikkiläinud meeleolu. Heila õhtul oli ka veel keegi “elavate piltide” näitaja meile oma uudiseid näitamas, mida ta täna õhtul veel kordab. Sel viga ei olnud, oli nalja pilte ja muid. Laevastikkusid ja rattasõitjaid ja kõiksuguseid tähtsaid spordimehi. Iseäranis meeldis mulle põhjamaalaste – rootslaste sport, uisutamine. Jälle tulivad kodumaa Jõulud ja libe jää meelde ja tundsin eneses “неодолимое желание” kodus olla, jõe peal rõõmus ja vaba...

Pühapäeval 29^{mal} detsembril

Aegamööda edeneb minu kiri. Ainult lollused. Vabanda, et Sind tülitasin niisuguse pudiga. Heila käis uus “начальникъ дивизий”. Olin “дежурный”. Õhtul mängisime “собрание’s”. Eeltulevatest mängimistest. Pika kirja lühike mõte: soovin Sulle ja omastele hääd uut aastat!

Sinu lollike sõber J. Jaakson.

o o o

249. Kaart № 125. M. Jaaksonile. (ärakiri mustandist, teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957. a.)

Ostrolenkas, vana aasta õhtul 1913.

Armsad kodused!

Vabandage, et nii kaua midagi kirjutanud pole. Juba mitu kirja vastamata. Või paki ja “Punase toa” olen kätte saanud. Esimene pooleli, teine läbi. Jõulud läksid tänavu üsna kergesti. Mängimist oli kaunis vähe. Heile õhtul oli “собрание’s” Jõulupuu – mängisime kella 12ⁿⁱ. Täna lähme kell 11 jälle “собрание’sse” mängima. Uus aasta tuleb tantsuga vastu võtta. Homme on paraad – ilm külm, vähe rõõmustav. Soovin teile kõigile hääd uut aastat ja loodan, et varsti pikemalt kirjutam, ehk...

Jaan.

o o o

250. Kiri № 127. Anna Elisabet Adamson. (ärakiri mustandist sõnasõnalt, teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957. a.)

Austatud Eesti neiu!

Ole terve selle ninatubaka noosi eest. Aevastasin päris kurgu põhjast ja tuletasin sealjuures kõik oma vanad patud meelde. Muist jäi veel järele, mõtlen alal hoida ehk tuleb edaspidi tarvis...

Hääd uut aastat soovides vana tuttav -aa-

(3. jaan. 1914. – üks postpoogen)

o o o

Pliatsiga: 252-128/1.

Ostrolenkas 1 jan 1914 a.

Tänase kirja algan ilma hariliku algeta. Seda võid endistest kirjadest lugeda, kui ta veel pähe pole jäänud (pole nii ja nii palju aega kirjutanud selle ja teise põhjuse pärast jne.)

Jõulud on möödas. Läksivad sõrdlemisi rahuloldawalt. Mängimist oli vähem, kui endistel aastatel. Pühade ees pühapäewal sain raamatu "Punane tuba" kätte. Lugesin warsti läbi. Jäi tast üsna halb, rahutu tundmine südamesse. Kahtlustus, lootusetus on ta sisuks. Õnneks sain Jansoni käest kaunis paksu ande päris harilikka lõbusasisulisi romaanisid lugeda; nendega säädisin oma pühade tuju jälle jalule. Esimesel pühal lugesin raamatuid. Õhtu ees käisime kolmandas eskadronis näitemängu waheaegadel mängimas, mis soldatitele soldatite poolt toime pandi. Näitemäng oli wiletsa poolne ja etendati viletsasti. Keskmisel pühal korraliti sedasama teise diwisjonile. Wõtsin raamatu kaasa, lugesin seda näitemängu vaatamise asemel. Pärast näitemängu näitas keegi "elawate piltide" näitaja oma uudiseid. See sündis juba enam waadata. Olid mõned nalja pildid ja paljud üleswõtted wiimastest sündmustest, nagu Prantsuse manööwrid, laewastikud, Australia laewameeste gümnaastika, Ameerika kadettide waatus j.n.e. Siis spordi ilmast: kuulsad ujumad, nende wõistlused auuhindade peale. Saksa jalgratta ühisuste kongress j.n.e. Iseäranis huwitas põhjamaalaste sport – uisutamine. (Северныя игры въ Стокгольмъ 1913 г.) See kõik oli nii omane ja armas, et peaaegu unustama hakkasid, et pilti näed. Peab ütleva, et Rootslased tõesti uisutada oskavad – edaspidi ja tagaspidi, üksikult ja paaris. Üks paar päris "tantsis" sõna täies mõttes uiskudega, võtsiwad wahel üksteise käest kinni wiristasiwad teine teist, laskiwad siis lahti, et kumbki ise külge kihutada ja pilgukese aja pärast jälle kokku libiseda. Niisugune asi on omast kohast ka waimustaw. Tahtmata pidid omale tunnistama: "see on noorus, jõud ja terwis, waba julgus ja rõõm, see on soojendaw, ergutaw elu külmanud, uinuwas, looduses..."

2 jan. 1914. –

Wiimasel pühal korraliti seda sama veel nendele, kes keskmisel vaatama ei saanud tulla. Meie saime teist korda näha. Wiimase püha järgmisel päewal käis uus "diwiisi natšhnik", kindral leitnant v. Roop meid vaatamas. Kolas terwe päew otsa mööda polku ümber, ei jõudnud siiski igat asja ära waadata. Meie kasarmus jäi tal ka käimata. Õhtul oli neil "sobranies" trimpamine, kuna meie muidugi mõista mängimas olime. Järgmisel päewal sõitis ära. On pealt näha palju enam nõudwam mees, kui endine "начальникъ дивизий" kindral leitnant Dewel oli, kes hiljuti täis kindraliks (полный генералъ) sai ja oma otstawkusse wõttis. See ütles iga asja kohta "хорошо!" ja oligi mõni asi halwaste, siis ütles "спасибо за старание" ja awaldas lootust, et wead pea paranewad. Uus aga – v. Roop – nähtawasti nii leplik ei ole. Praegu pole tema mõjust rohkem tunda, kui oma ostetud, nikeldud kannuste kandmine keelati ära. Peawad tingimata niisugused olema, nagu kroonu poolt wälja antakse. Kroonu kannused on aga suuremal jaul läbi kulunud ja kui juba kord osta, siis püüab iga mees omale ikka seda muretseda, mis ilusam. Nii on paljudel ainult oma kannused olemas. Nüüd tulewad need kõik metsa wisata ja nikeldamata nãrud asemele muretseda. 30^{mal} oli sobranies Jõulupuu naeste, lastele sai umbes kella 12 ajal magama. 31^{mesel} oli õhtu söök wana aasta lõpetuseks ja tants uue aasta alguseks. Saime kell 1/24 magama. Esimesel oli enne lõunat paraad. Pärast lõunat magasime. Nii need pühad kadusid. Oodata on veel maske pidu kolmandas eskadronis tulewal laupääwal, "alamwäelistele" ja paraad "Jordaniga" kolmekuninga päewal. Kõik wastikud asjad, iseäranis wiimane.

6^{dal} jan. 1914.

Jätkan weel pisut oma pühade kokkuwõtet. Laupäewal oli maskepidu. Mängisime ligi kella kolmeni. "Maskesid" oli kaunis rohkesti. Silmapaistwamad neist olid meie kirjutajad. Nimelt Janson oli niisugune esimese numbri tola, missugust isegi tsirkusest harwa leida on. Peale hariliku tola ülikonna oli ta oma näu toredasti ära wärwinud. Ja kõiksugust kraami oli tal käepärast. Puhus suurt pikka pasunat nagu raudteel "strelotsnikudel" on, pisukest gorodowoide wilet, mängis suupilli. Suured pika warrega prillid olid tal käes, mida ta iga möödaminejat silmitsedes nina peale säadis. Tasku kell wõi "uur" oli tal kah suure pika nõõri otsas, mis keti aset täitis, kuskil, umbes põlwe otsas taskus, mida ta tihti waatas ja ka teistele näitas ja lüüa laskis. Sest see polnud mitte harilik uur, waid päris tõsine ärataja lauakell, mis küll aega enam wäga hästi ei näidanud, aga siiski mehe moodi kõlises. Ka "pommisid" oli tal hää hulk kuskil kaukas, mis suure pauguga lõhkesiwad ja suurt konfettide sadu sünnitasiwad. Kõige suure päralisem aga oli see tola nägu, mis ta ise seal juures tegi. Kolm kirjutajat oliwad endid juutideks moonutanud rääkisiwad kanget juudi murrakut ja tegiwad muusikat – kaks tükki wiilulitega ja üks suu pilliga. Wahete wahel aitas neid ka Janson oma muusika riistadega. Teised "masked" ei suutnud nii enese peale tähelepanemist juhtida, käisiwad ja liikusiwad ilma eluta.

Pühapäew läks suuremalt osalt magamisega mööda. Täna enne lõunat oli paraad ja "Jordan". Ilm oli kaunis külm (umbes 12 gr.) aga waikne, nii et paari tunniline wäljas seismine, wäga wiga ei teinud. Pillidele kallasime aegsasti piiritust sisse, nii et need ka kinni ei külmetanud.

See on siis pühade kokkuwõte teenistuse ja lõbustuste poolest. Söömise poolest oli mul kodust saadetud wõi, mis juba lõpeb – kolme mehega kallal. Saia sai ostetud, suitsu liha ja worsti ka. Piirituse lambi peal keetsime wahest kartulid ja tegime jahu kastet – määlestasime kodumaad...

Ma ei mõista miks te, kui midagi saadate, kunagi asja hinda teada ei anna? Olen selle üle juba korda kümme kirjutanud aga asi ei parane. Kas tõesti nii raske peaks olema paar kolm nummert kuskile kirja nurga peale kirjutada?

o o o

Pliiatsiga: 252-128/2

8^{mal} jan 1914 a.

Söögi wärgiga on meil siin wäiksel "kompanii" – Tammann, Rubel ja mina. Kassa hoidja ja raamatupidaja amet on minu käes, Tammann on kokk ja Rubel näib nagu esimees olema, sest et ta muud ei tee, kui ainult sööb, mis kätte muretsetakse. Sissisetulekute põhjaks on see raha, mis ülejääwa leiwa müümisest saab. Palju seda ei ole (120-150 k. kuus) aga asi seegi kah ja puuduw osa tuleb "osa maksust", mis ka kõikuw on, nii kudas tarwidus nõuab. Kodust saadetud wõid ja lihad saawad ka hinna alla arwatud, et nurinat ei tuleks, kuigi neid pisut odawamalt arwame, kui siinset kraami. Siinsed hinnad on praegu: Wõi nael maksab 70 (ütle seitsekümmend) kopikat – sel on umbes meie talu wõi wäärtus. Harilik soolatud sea pekk maksab 28-30 kop nael. Suitsu liha 35-40 kop nael. Wäike tee klaasi täis piima maksab 3 kopikat. Söö wõi tee siis midagi!

Kas Mihkelsoni Aleksander tõi mu wiimase paberi saadetuse ära? Sain ta käest kirja, et peale pühade esmaspäewal olewat Lõul käinud.

Kas Sa Lülle Sassi adressi teada ei saaks? Kas tema ka Siberis teenib, wõi on wahest siin Poolamaal kuskil?

Mis minewa sügisesed "sandid" teewad, kas hakkawad terweks saama, wõi jääwadki santideks.

Kui Seiler Kristjaniga kokku puudud, terwita teda minu poolt ja katsu wabandada, nii kudas mõistad, et ma temale kaua enam kirjutanud pole – nupp ei tööta kudagi nii palju.

11^{mal} jaanuaril 1914.

Jälle oli kirjutamises wäike pause ja oleks ehk weel wähe kauem kestnud, aga sain täna mamma kirja 7 ja 8^{dast} jan. kätte ja see tuletas meelde, et ikka tuleb kodustele ka kirjutada. Papal ei maksaks selle üle midagi rõõmustada, et ma wiina ei wõta, see on ju wana teatud asi. Wõi usub ta, et ma Jumal tead mis kõik ära teen, kui tema silma alt eemal olen? Kurta on aga selle aja üle, mis muidu raisku läheb, mil ma mitte midagi head õppida ei saa.

Et teenistuse ajale weel 5 kuud otsa on pandud, näib üsna kindel olema. Keisri poolt olewat see seadus alla kirjutatud, mille järele tagawara wäkke laskmised tulewikkus Aprilli esimeste päewade sees sündima pidawat. Kümnennda aasta kodu laskmist pole senini weel midagi kindlamat kuulda. Esimene edasi lükkamine oli jaanuarini, see aeg on nüüd juba möödas. Külal lähewad Aprilli algul. Wast on selle õlul minul weel kudagi wõimalik kodus käia. Suurt lootust ei taha Sinus selle kohta äratada. Kui wähem, kui kuu ja peale lastakse, siis ma parem ei tulegi ühti – ilma asjata kulu teeb ja pärast weel kibe tundmus südames. Küsinud weel ei ole – ootan parajat aega.

See on tubli, poiss, et Sa suuskadega ümber hulgud. Pole selle pärast weel waja laplane olla, aitab soomlasestki küll. Kas Palkojade pool ka tihti käid? Kudas Mihkli majapidamine nüüd läheb? Kui ta alles teenimas oli, kirjutas wahest siia mõne teenistuse wennale, aga nüüd on päris wait jäänud. Kas naabri neiud teda wahest ära ei peta weel? Soldatist on neil ikka na' kahtlane jagu saada – ennast wõrku mässida ei lase.

12^{mal} jan 1914.

Aastawend Luur – Koka Juhan –, kes praegu kuuendas eskadronis “взводный унт. офицеръ” on, sõidab wist nende päewade sees kodustele külasse. Wõib olla saadan temaga, kui parajal ajal kokku saan, muist raamatuid ära – kogub juba sedawõrd, et tüliks jääwad.

Lõpuks peab weel ilmadest rääkima. Kuna Teil tuiskab ja tormab, pole meil lumest suurt asja ühti. Schosseid mööda sõidetakse wangerdega ja automobilidega nagu ennegi. Kuna mõnel pool raudtee ühendus lume pärast takistatud on olnud, käib Lomsa ja Ostrolenka wahel automabil oma kindla korra järele ikka edasi. Saani ega rege poolakatel ei olegi, sest et siin kunagi nii palju lund ei tule, et wankre tee kinni paneks. Uue aasta esimesel nädalil oli siin ka kange külm, nii et ninagi tuast wälja ei tahtnud püsta, aga kraadide järele teda üle 12 kraadi suurt ei olnud. Ei tea, kas nahk on külma wastu õrnemaks läinud, wõi tuleb see külma kartus õhu suuremast niiskusest. Kodumaa külm nii kuri ei ole. Nii siis Hääd uutaastat, kuigi te nii wäga uus enam ei olegi, soowib Sulle wend

Jaan.

o o o

253. Kaart № 127. M. Jaakson. (Ärakiirja mustandist teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957.a.)

Vabandage, et kirja ei kirjuta. On aega na wähe poole ja pole ka millegist kirjutada. Mamma kirja sain täna ja Oskarilt ligi paar nädalat tagasi. Raamatud, mida Koka Juhaniga saatma pidin, saatsin nüüd Arde Heinrichiga ära. Kui teil midagi lugemist saata on, saatke. Ja või lõppes ka praegu otsa – määrisin viimase leiva peale. Siinne hind – 70 kop naela – on ikka liiga soolane ja või ise sootumaks soolata. Heila õhtul mängisime “собрание's” kuni kella kaheni.

Võinädaliks on midagi "kontserdi" taolist ettevalmistusel. Teeb lorile lõpp ja heidab magama – kell juba 10 ja teise öösi sai kõigest pool ööd magada. Hääd ööd!

31. jan. 1914.

Jaan.

o o o

Pliatsiga: 254

Ostrolenkas, 25 jan. 1914.

Kiri № 129. Januar – Weebruar 1914. H. Siitamile (kirja mustandist)

Sinu kirja, armas sõber sain juba nädala päewad tagasi aga wastamiseks puudus senini aeg ja tarwiline meeleolu (wiimasest on praegugi puudus).

Kohe alguses pean eksiarwamise wastu hakkama, mida ühest Sinu endisest kirjast märkasid ja mida Sa wiimases kirjas iseäranis üles puhunud oled. Jutt on minu nõnda nimetatud "annetest", mida ma isegi wahete wahel luule ilmas taga otsimas olen käinud, aga mitte kuskilt leidnud. Ole hea, jätta tulewikus niisugused asjata meelitused wõi julgustused ära. Ma tunnen tahtmata häbi, kui mõtlema pean, et wast ise kudagi põhjust olen andnud enesest rohkem arwata, kui õigus ja walus on tunda, et sinust rohkem loodetakse, kui sa täita jõuad.

26 jan

Sa ei taha sellega leppida, et ma oma minewiku mälestuste kohta sõna "lollus" tarwitasin. Teine kord ei lepi ma isegi selle sõnaga kokku, aga wahest tulewad hullud mõtted hakkawad ilmas ümber waatama ja ei leia muud kui ainult lolluseid. Mitte ainult lapsepõlwe lapsikud mõtted ja teud ei paista tühised ja lollid olema waid terve elamine ja olemine. Kuhu wiiwad meid kõik sihid ja aated? Wanade järkjärguline täide minek sünnitab ikka jälle uusi ja uusi. Kus on lõpp? Kas tuleb aeg, kunas meil mitte midagi soowida ei jää, millegi poole püüda ei jää? Oletame, et tuleb, siis oleks aga see seisukord nii wähe ihaldust äratav, et tema kätte saamiseks tõesti püüda ei maksaks. Oletame aga, et ei tule siis tuleb jällegi järeldada, et kõik meie rühmamine ja püüdmine asjata on. Ühe sõnaga ütelda "lollus" nii ehk teisiti.

Sa ei ole sellega nõus, et ma oma minewiku mälestusi meele tuletades sõna "lollus" tarwitasin. Ma ei taha isegi igakord sellega leppida, aga tihti tulewad nii sugused hullud mõtted hakkad ilmas ümber waatama ja leiad terve elu suure "lolluse" olema. Mitte ainult lapsepõlwe lapsikud mõtted ja teud ei tundu tühised, waid terve elamine ja olemine näib asjata olema. Kuhu wiiwad meid meie sihid ja lootused? Kuhu jõuame oma kõrgete aadetega? Kas igawese täiuse, ehk igawese tühjuse juure? Wanade aadete järkjärguline täide minek sünnitab ikka jälle uusi ja uusi. Meie nimetame seda edenemiseks, eduks. Kus on aga lõpp? Kas tuleb aeg kus absoluutlise täiuseni jõutakse, kus enam midagi soowida, millegi poole püüda ei jää?

Ehk ei ole mingit edu olemas, waid ainult muutumine, liikumine? Oletame et üks kord lõpp tuleb kui enam mingi asi muutuda ei wõi, sest et kõik täielik on. Selle silma pilgu kätte jõudmisega oleks terve elamise rõõm, elamise mõttegi hävitatud olema. Mitte sugugi meelitava tulewiku lootus. Palju armsam tundub mõtte et kõik ainult liigub, ilma kindla lõpu sihita – niisugune loll mõte: mõtle ometi kõik, mis me püüdsime ja ihaldasime muub tühiseks nii pea, kui selle kätte saime ja jälle hakkame midagi muud püüdma, mis wõib olla koguni mõni kord juba kätte on saadud, aga jälle uutele püüetele maad andma pidanud.

27mal jan.

Lollus kõik. Ja kõige suurem lollus on niisuguseid lolluseid mõelda. Aga lahti ma neist ei saa – siin mitte. Iga päew pead kuulma kui suur auu see olewat keisri ja isamaa heaks teenida, aga ise tunned, et õiguse pärast kellegile kasuks ei ole. Asjata elad, asjata waewled – parasiidina "isamaa" werd ja higi imedes...

29mal jan.

“Jakobi Teataja” esimese numbri sain hiljuti kodust. Awaldas minu peale üsna hääd mõju – paremat, kui loota teadsin. Tellimise nõuu on kindel. – Kas peaks jõudu jätkuma – waimlist ja waralist – teda pikemat aega wälja anda? Tarwilik ta on.

2 weebruaril

Aega wähe. Tööd mitmesugust.

Raamatuid wõid saata. Saatmise kuludest. Nootidest. Saatsin Albumi.

Lõpp.

Kiri № 129. Januar – Weebruar 1914. H. Siitamile.

o o o

255. Kaart № 128. O. Jaakson. (ärakirja mustandist teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957. a.)

Soovin sünnipäevaks palju õnne ja häid tulewiku lootuseid. -aa-

Varsti saad kirja.

23. veebr –14.

o o o

256. Kiri № 130. A. Mihkelsonile. (ärakirja mustandist teinud Jaan Jaakson-Jaagus arvatavasti 1957. a.)

23.dal weebruaril 1914.

1 postpoogen mõne sõnaga Jõuludest ja muudest pühadest.

o o o

Pliiatsiga: 257-131. Oskarile.

Ostrolenkas, 14. weebr. 1914 a.

Heila sain kodust paki wõi, liha ja raamatutega. Wiimastest sain siin “Kusta Polandi” juba warem kellegi tuttwa käest ja lugesin 10-11 weebr. läbi. Mõju tal omast kohast minu peale ka oli, aga praegu ma seda enam nii selgesti ei tunne, sest täna lugesin Poperti “Helmut Harringa” läbi, mille mõju “Kusta Polandi” oma enesesse üsna ära sulatas, olgugi, et wiimane omasem, tuttawam on. Katsusin siiski mõnda märkust teha, mis lugemisest meelde jäi.

Jutu nõrk külg on tema lonkaw, tükeldatud kokkusääd – ta ei ole küllalt peategelase ümber koondatud, tundub nagu pikema jutu osakene, wõi, “katkend” nagu seda mõned Eesti kirjanikud nimetawad. Jutu algusel ei räägita midagi Kusta Polandist, waid kirjeldakse Eduard Bärensit ja selle koju suwitama tulemist. Eduard Bärens on wana tuttaw talumehe koolitatud poja tüüp, kellest kunagi enam töö tegijat ei saa, sest et ta püüdmisega mõisnikude poegadele järele ahwida ja nende wiisi prassida oma “selgroo” on kautanud, laisaks ja logelejaks jäänud. (Niisugune nähtus oli – wõib olla – ka minu isal mõttes, kui ta mind peale kihelkonna kooli edasi koolitamast tõrkus.) Kustas Polandiga ja selle kasutütre Edith Horniga saame alles hiljem tuttawaks, mille järele nemad jutu keskkohale jääwad. Nii hästi Eduard Bärens kui ka Edith Horn jääwad lõpetamata kujudeks – kui nendest ühte ja teist räägitud, jäetakse nad lihtsalt kõrwale. Isegi pea tegelast, Kusta Polandist räägitakse lõpul üsna lühidalt ja ülewaatliste lausetega. Üleüldse tundub lõpp nagu wäsinult kirjutatud, püüdega, et aga ometi kord lõpetada.

Kusta Poland on kõrgemat kooli haridust saanud, aga siiski mõnesugustel põhjustel põllumeheks jäänud – haruldane nähtus meie oludes! Nooruses on ta hoolimatalt lõbusid maitsenud, pärast leiab ta tööst õnne nii kaua, kui tal kedagi on, kellele ta oma töö wilja jätta loodab. Kui ta aga üksinda jääb, ta kasutütar linna läheb, siis tunneb ta ennast asjata elawat. Ta ei taha ilma järele tulijateta surra ja wõtab weel wanas eas noore, terve, kuigi koolitamata tüdruku naiseks, et aga pärijat saada ja tunneb hirmu, kas ta aga ise weel selleks küllalt elu wõimeline on. Alles kui pärija sündinud, tunneb ta enese jälle rõõmsa ja tugewa olema – ta teab ju nüüd, kellele ta Laugassoo kuiwaks laseb...

5^{mal} weebr. 1914.

“Kusta Polandit” lugedes hakkasin harutama, kudas küll meie elu tulewikkus kujuneda wõiks? Sinu praegustest mõtetest selle kohta ei tea ma midagi – wiimasel ajal oled üsna wähe ja wärwita kirjutanud, lootsid wist, et kodu sõidan ja siis muidugi kõiki harutame. Oli mul omalgi see lootus weel kuni wiimase ajani, aga nüüd on ta seks kewadeks otsas. Meie kõige tublim kornetist läks ära ja asemele kuskilt wõtta ei ole. Praegu on niigi eest hää l nörk, kornettisid iga hääle peale üks ainus, aga bassisid 6, sekundat 13 meest. Pole lootagi, et mind weel ära lastaks.

Lugesin kõik Sinu kirjad läbi ja jäin mõttesse. Oled Sa praegu õigel teel – teel, mis edu poole wiib ehk lähed Sa tagurpidi? Sul oli lootus koolis käia, õppida. Sul olid auuahned tulewiku plaanid. Ja Pärnus olles oli Sul kõwa järg käes oma ealiste seltskondas teatawat kohta omandada. Sellest sihist lahkusid Sa, et elada tahtsid. Aga kas Sa ennast praegu mitte millegis ei süüdista, ega kahetse, et seda tegid? Ja on Sul põhjust kahetseda? Ma usun: ei! – Siin polkus teenib ainult wähe eestlasi, kes minust kõrgemat kooli haridust saanud. Aga missugused nad on?! Ilma sihtiteta, ilma wähemagi energiata – waimlised sandid! Isegi nii palju hakkamist pole neil olnud, et oleks aasta teenistuse lühendust nõudnud, mis neil kooli hariduse järele õigus saada on. Minu aastawendadest on Hans Põltsam linnakooli lõpetanud aga teenistuse lühenduse palwe hiljaks sisse anda jätnud ja teenib nagu minagi. Juhtumise asi seegi, et kirjutajaks sai. Siis Emil Jürgens, apteeker, rohkemgi koolitud, aga seesama lugu. Siis on kolmeteistkümnenda aasta meestest praegu “учебная командо’s” Siegfried Eichorn (õiguse pärast Oraw!). Kooli hariduse järele oleks ta kergesti wabatahtliku eksami ära wõinud teha, aga ettemõtlematuse läbi on see tegemata jäänud. Ja aastat teenistuse lühendustki pole ta senini nõudnud, arwab: ega sellega ruttu ei ole. Ma usun, ta ei saagi seda enam.

Aga kuidas nad ennast teenistues tunnewad? Põltsamal on wõrdlemisi kerge elu, nagu kõigil kirjutajatel. Oma waba aja kulutab ta kellegi poola neuu “järele jooksmisega” ära, kellega ta juba ligi aasta aega õieti suures sõpruses näib olema. – Jürgens joob ja prassib kõwaste, mängib kaarta j.n.e. Wahete wahel istub selle eest “padarestis”. Mõni kord käib litsimajas lõbu otsimas, teine kord laseb end mõnest “bonnast” wõi “kuharkast” waimustada nagu hiljuti ühe Eesti tüdruku järele jooksis, kes meie podpolkownikul lastetüdrukaks on. Oli nagu takjas kannul, kuhu aga teine iial läks. –

Eichorn unistab nähtawasti “взводный’ks” (rühmaülem) saada, s.o. teiste walitsejaks – on ta ju Tallinna maal mõisawalitseja wõi umbes selle sarnast olnud. “Взводный’ks” saawad aga üsna tihti siisugusedki mehed, kes teenistusesse tulles lugedagi ei oskanud. Õpib siin pisut weerima ja oma nime kirjutama, tuubib komandos suurema jau “ustaawi” pähe, näitab siis suwe jooksul wõimalikult palju hoolimatust ja käskiwat olekut oma seltsimeeste wastu üles ja kui see weel ei aita, katsub sala pääle kaebamistega õnne, nii et wahtmeister temast lugu pidama hakkab ja saabki sügisel kolm paela peale. (Selle rea kohal kirjalehe vasakul vabal äärel pliiatsiga märgitud: 257/131/2.) Igatsetud tähtis koht on käes. Ta on õnnelik, et temast wähemalt mõnigi inimene weel alamal on ja näitab oma üle olemist igal sammul, kus saab. Ja korraga gümnaasiumi haridusega mehel nii samasugune ideal...

Mida nad loewad? Harilikka romanisid, Pinkertoni, Holmest j.n.e. Eichorn tunnistab puhtast südamest, et ta Eesti kirjandusest midagi ei tea, sest et ta seda kunagi lugenud pole ja õieti lugeda ei oskagi...

Tõesti niisugune "haritlane" olla ma ei taha. Ja Sind niisugusena näha... Ei, ei iialgi! Ennem ole Sa siis juba harilik talupoiss, kel muud muret ei ole, kui kudas päewa õhtule saaks, kuhu widewikus sammud sääda ja kuhu tulewal pühapäewal tüdrukutega trehwama minna.

26^{dal} weebr. 1914. (hommikul.)

So, jälle on poolteist nädalit mööda läinud – ei jõua kudagi kirja lõpetada. Waba aega vähe poole ja mis on, läheb lugemisega ära. Kirjutamiseks ei jõua kuidagi mõtteid tarwilisel osal koondada. Tahaksin mõne sõna "Helmut Harringa" kohta kirjutada, aga praeguses meeleolus ei maksa katsetki teha. Heila sain Siitami käest paki raamatuid. (Kevade II.; kirjatööde kogu "Woog"; H. Prantsu "Eesti rahwa ajalugu".) Täna on Lutheri usulistel püha – kõigist õppustest, töö ja teenistuse kordadest wabad. Mõtlen linna minna, laseks üles wõtta ja sööks ka lõunat linnas. On ju siin täna paastu söök. Esimene paastu nädal oli läbi paastu söök, nüüd igal kesknädalal ja reedel ja wiimasel nädalal jälle terve nädal aega. Koduse liha lõpetasin juba esimesel nädalal ära – iga õhtu küpsetasime kalu, mis kõogist üle lüüa sai ehk tegime päris maa tõugu jahukastet.

- Õhtul -

Linnas on käidud. Kõige enne käisime päewapiltniku juures, lasksime üles wõtta. Nimelt: Rubel, Tamman, Wabi, mina ja учебная командо'st Eichorn ühiselt ühe pildi peale ja siis mina enese weel üksi. Kui nad paari nädali pärast walmis saawad, eks siis saadan Sulle kah.

Pärast läksime restoraani ja sõime soldati moodi lõunat – iga mees kaks portsjoni ära. Kaks jussi "столовая't" pisteti ka kinni, millest mina mitte osa ei wõtnud. Kõik see kupatus tuli meil 65 kop hinge peale maksma. Maksmisest ma ennast lahti ei wõtnud – ei pea mitte ütelda wõidama, et ma ihnuse pärast "keele kastet" põlgan. Pärast lõunat läksin hamba arsti juure, lasksin hamba ära plombeerida – oli siin teenistuses esimene kord. Teised hulkusid selle aja niisama linna mööda ümber. Siis hakkasime kokku koguma, et ühes koos jälle kodu saaks tulla. See on siin hõlbus. Igaüks, kes weel pole läinud, see läheb teatawasse "seltsimajasse". Seal on umbes tund aega enne koju minekut kõik juba koos. Aga ega ühes koos ära minek weel nii hõlbus ei ole. Suurem jagu on küll "saalis" koos, aga sealt kauwad üks kui teine taha tuppa. Oota siis neid. Lõpuks saime siiski kõik kokku – meid oli trubatsi woodust 12 meest – ja tulime õigeks ajaks kodu, nii et midagi iseäralikku tagatippu tunni peal seismisega j.n.e. oodata ei ole.

Wõib olla kardad Sa minu ette, et ma ka niisugustele kohtadele wahest sisse astun? Pole karta midagi. Olen seal küll mõndagi korda käinud, aga enese walitsust pole kunagi kautanud. Niisugune hädaoht wõib ainult seda ähwardada, kes oma tahtewõimu alkoholiga nõrgendanud on. Täie mõistuse juures olew inimese tunneb seal ainult jälkust ja pahameelt selle ilma korra ja olude wastu, mis niisuguseid asutusi ülewal peab. Kurwaks läheb meel, kui mõtlema hakkad, et need noored, elawa loomuga tüdrukud päästmatalt kõdunemisele on mõistetud. Nad tunnewad isegi oma kurba saatust ja kõik nad loodawad, nii wõimatu, kui see ka näib, weel kord perekonna elu õnne ja muresid maitsta. Asjasta. Nende osaks on kõdunemine, warane wanadus, lasteta, üksik...

Ostrolenkas, 28^{mal} weebr. 1914.

Igal asjal on lõpp – ka minu kirjal jõuab ta lähedale. Täna sain pika waheaja järele kaks kirja korraga. Ühe Siitami käest ja teise kodust. Sinust sääl sõnagi ei lausuta ja ise Sa ka ei kirjuta, aga usun, et ikka hinges oled weel ja pealegi õige priskesti. No jah – meie oma wahel ütelda, – tuli Teile ju uus tüdruk ka, niisugune noor wiks laps – sellega lobisedes kulub ka hulk aega ära. Eks ole?? Oled nüüd

muidugi tema “iseloomu uurinud”, kirjuta siis mulle ka oma tähele panekute ja “üleelamiste” üle. Wõi ei usalda Sa mind enam endisel viisil? Kahju oleks. Aga loodetawasti ei ole seda karta. Meie saame ju üksteisest küllalt nii palju aru, et meie ka teineteise eksitusi ja rumalusi hukka mõistma ei hakka, teades et isegi targem ei ole. Ja lobisewad wanad naised pole me kumbki. – Mäletan, et Sa Elsa üle esiotsa üsna rõõmus olid, aga wiimasel ajal oli ta nähtawasti Sinu pahameele aluseks saanud – mil põhjusel, pole Sa kunagi kirjutanud. Mamma kirjadest ei ole ma ka tema kohta midagi halba leidnud. Kas nad tõesti mammaga hästi läbi pidid saama ja mis põhjusel? Üleüldse oled wiimase ajal nagu kinniseks jäänud oma koduse elu ja läbisaamise kohta. Teeb Sind wahelduste puudus tuimemaks või on Sul mõni mõte peas, mis ei lahku? – Wabanda mind. Ma pole küll mitte väga uudishimuline, aga elust ja liikumisest lahutatud olles, tunnen siiski suurt huwitust teiste elu wastu. Kaheksateistkümnne (Oskari poolt pliiatsiga “kaheksa-” maha tõmmatud ja “seitme-” peale kirjutatud. Onu Oskar sündis 28.2.1897.a.) aastaseks said Sa täna. Mida peaks Sulle soowima? Olgu, ma soowin Sulle kaugeid sihtisid ja palju lootust, neid kätte saada!

Wend Jaan.

Pliiatsiga: Tänan. O. Jaakson.

Kirjalehe paremal äärel alt üles Jaan Jaaksoni poolt: Elu on wõitlus ette wõetud sihtide kätte saamiseks ja õnn on nende sihtide järkjärguline täide minek. –

o o o

Pliiatsiga: 264-132

Ostrolenkas, 1^{sel} aprillil 1914 a.

Märts läsksi mööda, et aega kirjutada ei saanud. Peale kaardi, mis Sulle saatsin, pole märtsi kuul kellegile reakestki kirjutanud. Aega oli ja on praegugi väga vähe. Sain kümnenda aasta ära mineku järele trubatsi woodu “Kaera Jaaniks”. (Minu eelkäija oli ka Jaan) See on mees kel palju kohuseid: 1.) Hobuste eest muretseda, kaeru ja heinu j.n.e. tuua ja igal päewal wälja kaaluda. 2.) Inimeste eest muretseda, teed ja suhkurt saada ja wälja jagada. Igal pool korra järele waadata ja taga sundida, kui wanamees ise wälja ei wiisi tulla. 3.) Kaptenarmus (= aidamees, wõtmemees) olla, terve woodu warandust hoida ja korraldada. 4.) Kõiksuguseid “списокъ’isid” ja “опись’isid” kirjutada, s.o. kirjutaja ametit pidada. Lühidalt: mitte kunagi ilma tegewuseta seista, waid alati ümber waadata, kus mitte kuskil midagi ei puudu. Minu rahunõudwa, pisut laisa poole iseloomule on see küll kasukski, et kuskile tukkuma ja unistama ei saa jääda, aga väga meeldiw see küll ei ole ja kodumaa ehk iseenese peale mõtelda aega sugugi üle ei jää.

6^{dal} aprillil 1914.

Nii siis, aega oli vähe ja on praegugi vähe, olgugi et praegu esimene püha ja nimelt kõige suurem püha, mis wenelastel iganes on. Katsun siiski pisutki Sinu wiimaste kirjade kohta wastata, nii palju, kui laiali olewad mõtted seda lubawad. – Sa paned väga palju lootust minu kodu tuleku peale ja usud, et see Sinu edasi õppimisele j.n.e. ergutuseks oleks. Ma kahtlen, kas Su lootused ikka lootused on või on nad ainult unistused. Siis tuletad Sa Suitsu “sõjahüüdu” meele, mis ka ainult unistuseks on jäänud:

“Las kaswame, me tõusew sugu
ja ootame, mil tuleb tund,
kus nendele, kes näewad und,
kord müristame kõrwu sõjalugu...”

Wiis aastat hiljem aga wõis M. Oorgu juba laulda: “Noortele”.

Ma kuulen eemalt sarwelugu, Kuid sarwehüüus puudub elu,

mis kumiseb ja kaub siis...	mis kutsuks kaasa sõdima
Kas virgutab see rahva sugus,	ja endselt katab talwe wilu
wõi on see unutaja wiis...	meid; uinuwad kõik rahuga...
Kui hääled võimsalt kõrvu kostaks,	Miks uinub vaikselt rahwa parw?
siis virguks ärkaks uinujad,	Liig jõuetu on sõjasarw...
nad sõjasarwed kätte wõtaks	(Noorsooleht nr. 2. 1910.)
ja koguks uusi võitlejaid.	

Nii läheb kõikide lootustega, mis ainult unistuste peale rajatud on. Paremini teeks Sa wist küll, kui Sa oma tulewiku sihtisid pisut kärbiksid, vähendaksid. Sinu praegu liig tükeldatud energia saaks selle läbi rohkem koondatud ja wärskendatud.

7^{dal} aprillil 1914 a.

Praegu oled Sa selles eas, milles inimesel pööri aeg algab, millal ta unistuste ilmast tõelikkuse ilma jõudma hakkab. Arusaamine, et paljud lootused ainult unistused on olnud ja nendeks ka jääwad, on alguses küll walus. Sellega võib ka Sinu praegust "sisemist kokkukõlastust" seletada. See on aga möödaminew. Jõuab aeg, säed omale uued, kindlamad sihid üles ja teed palju kindlamalt nende kättesaamiseks tööd...

8. IV. – 14.

Katsu oma kärsitust wähe taltsutada. Kirjuta katseks mõni kirigi päris hoolega ja mõteldes ja püüa enesele nii palju aega anda, et käe kirja mitte rikkuda waja ei oleks. Iga üleliigne tõttamine mõjub iseloomu peale nõrgendavalt, wõtab teda wäliste mõjude wangi. Katsu iseenese ja oma musklite üle walitseda, sunni oma kätt wagusi, olgugi et ta wärisema hakkab ja mõnikord nagu krampide käes kokku kisub, kui Sa teda oma tahtmist kihutada ei lase. Tea et aeg, mis Sa selle läbi kautad, sugugi kautatud ei ole, waid kasuga tarvitatud.

12. IV. – 14.

Kurdad, et ma pildi peal wäga "lageda" näuga olen. Seda võib sellega seletada, et mul mütsi peas pole. Kroonu mehel on ju pea püगतud, lagipea hiilgab na "прожекторъ", ei mütsita kõlba kusagil olla. Nüüd saadan Sulle teise pildi weel, kus üksinda olen, waata, kas olen "kuraasikam"?

13. IV. – 14.

Peab midagi ka "majandusest" kirjutama. Rahakotil on wiimasel ajal tiisikus tulnud. Senini on ikka weel laenu usaldus kordas. Kui see kord lõpeb – igal asjal on ju piirid – siis ei tea, kust peab pumpama, kaeru müüma hakkama või midagi selle sarnast. Täetsi käest sain paar rubla, kauaks neidki jätkub ja paari nädali pärast tuleb tagasi maksta...

Nagu näha, on kewade ka Eesti maale juba jõudnud, sest sinu aeg on ka üsna napiks jäänud, pole paar nädalit aega Sinust enam midagi kuulnud. Ega Sa ometi "õrnema sooga" liiga palju tegemist ei tee? Waata ette!

Kudas pühad läksiwad? Oliwad wist muidugi kaunis porised? Kudas tööde järg on – saagimise töö j.n.e.? Kas põllu peal ka juba liikuma hakkate?

Aeg on lõpetada – kell saab 11, peab magama ka heitma.

Hääd ööd!

Jaan.

Mariechenile, või wana Marile, või kudas te teda kutsute, ka palju terwiseid. -aa-

o o o

Ostrolenkas, 2 mail 1914.

Pliatsiga: Mustand Mart Tammannile. Kiri vist saatmata jäänud.

Ole Sa mehes', Märt, et Sa mind ka weel meeles pidasid, kuna Sul omal kõik nii mõnusasti läheb. Minul läheb ka suure wiisi pärast, see on õige kiiresti, egas' aega millegi peale mõtelda enam üle ei jää. Praegu tõusin pool tundi waremini üles, ega muidu poleks aega kirjutada olnudki.

Minu toa seltsilised on praegu Täets, Laas ja keegi poisi nott – kornetist, kes hiljuti siia ilmus. Wiimane on kõwa katoliklane, palub iga päew seitse korda põlwili maas. Kui aega on, punnime usu asjade üle, kuna meid siin nii mitme usutunnistuse liikmeid on. Kah väike harjutus “для умственного развития”.

11 mail 1914.

Iseäralikku tähtsat siin sündinud ei ole. Подп. Зундбладъ nimetati polkownikuks, “съ назначениемъ въ гус. Клястицкий полкъ”. Tema asemikuks jääb подполковн. Агаларовъ, kuna Trantz wiienda eskadroni wastu võtab.

Mõni päew tagasi lendas keegi “летчикъ” meie talli taha põllu peale. Kolas ühe päewa siin kuskil ümber, kuna “аэропланъ” juures “часовой” seisis.

Polgu wana jättis õhtu poolse õppusegi tegemata, et iga mees selle imeloomaga ennast tutvustada võiks. Umbes kella wiie ajal näitas isand “lendur” terve polgule kudas ta oma masinaga lendu tõuseb ja jälle maha laseb, kuna ta enne terve ettelugemise tema üle pidas. Kihutas ligi paarsada sammu mööda maad ja tõusis päris “плавно” ülesse, õhku, sõitis üle Nishegorodski kasarmute, tegi ringi üle wälja polgu platsi peale ja sealt tuli jälle oma endise koha peale tagasi. Kornett Swimannil oli ka nii palju julgust, et selle sõidu “passassirina” kaasa tegi. Külap võis ka mehel südame peksma võtta, maha tuli õerus silmi. Lendur aga tõusis umbes kella seitsme ajal jälle õhku ja pani minema. Lubas weel enne õhtut Warssawisse jõuda. On omast kohast tükk ka küll see “эропланъ”. Motorit pole tal pea muud olemaski kui seitse tsilindrit, mis iga üks ise külge wahiwad nagu ratta kodarad.

Küsid, kust wiisk seda teadis, et te Rublaga “trasnikuks” hakkate. Oli kantseleist kuulnud. Polgust päriti ju ka järele, mis asjamehed te õige olete, egas muidu maad ja rahwast wõi teie kätte usaldada! Wäga mõnus kuulda, et Sul ometi mõistus õigel ajal pähe tuli, wäga võimalik, et selleks maa õhk ja talu neiud oma osa mõju awaldasid! Eks ole?

o o o

28 juunil 1915 a.

Mus'ka.

Teenistuse mälestused.
Wanade paberi lipakate
pealt ära kirjutatud

Pliiatsiga: 10. XI. 1915 a.

Ta oli väike, madal koer, lühikese, kõwa karwaga ja ümmargune nagu pall – selge tõendus tema kerge elu kohta. Kui wana ta oli – kes seda teadis? Polkus polnud kedagi, kes tema sündimise päewa mälestanud oleks. Pärit oli ta wist Černigowist, kuhu polk kuuendal aastal “rahustama” sõitis ja aastat kolm wiibis. Kui mina “trubatsi woodu” tuln, oli tema juba wana elanik, kel oma kindel seisukord ja õigused. Minust ei teinud ta teatawakski, waid magas rahulikult koika peal, ise nii sama hall, nagu soldati tekk tema all. Koika peal magamine oli tal juba wana kiwinenud eesõigus, mida talt keegi ära võtta ei püüdnud. Oma õigust nähti ta ka isegi tundma, sest ta ei pilutanud silmigi, kui temast mööda käidi, räägiti ehk kätseti. Päewad läbi magas ta niiwiisi, kord ühe, kord teise aseme peal. Meie muusikaline õppus teda ei seganud. Ta võis kõige metsikumat ouverturat ilma peawaluta kuulda. Ainult signalide puhumist ei kannatanud ta wälja. Ta katsus

esiteks ligi huluda, aga arusaades, et sellega kära veel suuremaks läheb, arwas ta paremaks sootumaks välja joosta. Iga lõuna aga, kui ukse ees lõunale mängiti, oli ka tema seal ja aitas täiest kõrist kaasa.

Söögi ajal pidas ta end wiisakalt üles. Kapsa supist ta lugu ei pidanud, millega ta kohe minu lugupidamise võitis. Küll aga kõlbasid talle kahtlase väärtusega "portsud", mida talle tihti anti, sest soldati portsus on sagedasti niisugust liha, mis kellegi isu ei ärata. Ega ta ilma tööta süüa ei tahtnudki. Ta teadis väga hästi, et iga suutäie eest midagi tegema peab – kas üle ette hoitud jala, või küüru hoitud selja hüppama või muud sellesarnast. Iseäranis meisterlikult võis ta siis hüpata, kui ta suhkru haisu tundis. Ette ei tükkinud ta oma teenistusega kunagi, waid istus aupaklikult tagumiste jalgade peal, parajas kauguses. Kui tale midagi wisasti, püüdis ta selle võimalikult puhtalt kinni. Harwa tuli ette, et ta midagi maha laskis pudeneda. Ilma lubata ei puutunud ta mingi toidu külge, kui tale aga lubati, ei jäänud ta enam pikemat palumist ootama, waid asus puhta südame tunnistusega keha kinnitama. Tundide kaupa võis ta üksi toas olla, aga laua peal olew liha tükk oli tema ees täiesti julge. Ainult seda, mis maast leidis, pidas ta omale. Öösel aga heitis ta, kui tühja koikat ei juhtunud olema, kuskile kahe soldati wahale ja oli väga rahul, kui temale ka pisut sineli hõlma peale jäeti. Kuna ta alati puhtust pidas, salliti teda ka hea meelega. Temal oli igal ajal waba sissekäik, prii söök, prii magamise ase ja üleüldse hea läbisaamine soldatitega. Aga õnn ei ole kestew – koeralgi mitte. Ja ka Mus'ka waiksesse õnnelikku elusse tuliwad muutused.

Esimene pilw Mus'ka elutaewasse tõusis väikse musta kutsika näul. Adjutandi koerukesel oli peenikest peret tekkinud. Neist kingiti pisike, must kutsikas "trubatsi woodule" ja jäeti stabtrubatsi ja tema tulehargi eide hoole alla. Pandi sellele nimi "Tusik", raiuti saba otsast tükk ära ja hakkati piima ja saiaga turgutama, et ikka kobedamaks kosuks. Mus'ka ei pannud teda esiti suurt tähelegi, aga kui "Tusik" igal pool ümber jooksmas hakkas ja ninali Muska kausi kallale tikkus, hakkas see hädaohtu aimama ja näitas hambaid. Asja see ei parandanud. Tagajärjeks oli, et Muska söögi ajaks stabtrubatsi toast välja aeti ja seal pudenewad raasukesed kõik "Tusiku" nosida jäiwad. Suurt ta sellega küll ei kautanud, sest just selle sama pärast hakkasime meie teda iseäranis armastama, kuna "Tusikut" kasarmus keegi ei sallinud esiteks, et ta sisse sittus ja teiseks lihtsalt kui wana eide kaitsealust. Soldat ei suuda kedagi armastada, kell mingisugune eesõiguslik seisukord on.

Nii siis oli meil nüüd kaks koera. Üks meie oma wana, armas Mus'ka, kes nii alandlikult sitsib, nii hästi üle "barjeeri" hüppab ja ennast alati puhtalt ja wiisakalt ülewal peab, kel juba teenistuse aja peale toetades (по старшинству службы) täielik õigus ülejäänud kontide ja sitkete portsude peale on. Ja teine – noor sissetungija, kes teenistusest veel midagi ei tea, kes nii uhkesti perset keerutab, et ta "müütud nahkade" juures sisse ja välja käib, aga kasarmus käies mingit wiisakust tarwilikuks ei pea.

Sedasi elasid mõlemad talwe üle. Tusik kosus ja õppis Mus'ka wigurid selgeks. Elukombed paranesiwad. Sellegi pärast wihkasime teda nagu ennegi tema eesõiguslise seisu korra pärast.

Tuliwad muutused meiega elus. Meie senine adjutant komandeeriti nõrga terwise pärast kuskile Krimmis asuwasse polku. Sai uus adjutant wali teenistuse nõudja mees, wanast Balti parunite tõust. Mees, kes ka waimu poolest elawalt meie parunisi meelde tuletas. Senisel adjutandil oli üks ainuke hobune, keda keegi trubats puhastas ja üks ainuke koer kodus "tentsiku" hoole all. Parun tõi

kohe kaks hobust ühes senise "westawoiga" (hobuse poisiga) eskadronist ligi. Wiimasele sai meie "Punanina" weel abiliseks määratud. "Punanina" oli täieline wenelase tüüp. Paksu, punase näuga – niisuguste seast, kes teenistuses kosuwad, aga mitte ära ei kuiwa, suure, rumala peaga – harilik wenelane, kes oma teenistuse aja "какъ-нибудь" ära teenib, et siis jälle kodu oma "баба" juure minna. Mängimist ei võtnud tema suur pea kinni, nii et ta lõpuks kogui mängust maha jäeti ja teda ainult hobuste puhastajaks, tubade pühkijaks ja peldiku harijaks peeti.

Peale hobuste oli parunil weel terwe kari koeri, millest üks perekond, keda wist raswasema toiduga suuremaks ja libedamaks kaswatatud, tentsikute hoole alla jäi, kuna teine perekond talli hobuste juure asus ja "Punanina" hoole alla usaldati. Arwatawasti oliwad nad paruni meelest wäga mustad, et ta neid oma juures ei tahtnud pidada. Oli neid kokku kolm tükki – kaks wana ja karwane kutsikas. Wastikud loomad. Musta sassis karwaga, kust silmadki wälja ei paistnud, heina ja kõlka puru täis, tuliwad nad mõnikord kasarmusse, kus neid keegi ei sallinud peale nende punase näuga peremehe. Nad sõiwad kapsa suppi, nagu soldatid ja laskiwad sitta nagu soldatid. Ja koera sita hais on kole. Mus'ka nendega tegemist ei teinud. Selleks oli ta liiga uhke. Tema asus parema meelega kasarmus koika peal, kui tallis heinte sees.

Niisiis jõudis kewade. Mus'ka wõttis nõuks perekonda asutada. Ei tea, kust ta selle mõtte peale tuli. Wist sai ta selleks meie üleüldise poolehoidmise läbi wimustatud. Kui juba ilmad soojemaks läksiwad, wõttis ta ennast umbes nädaliks ajaks ameti puhkusele (въ отпускъ) perekondliste asjade korraldamiseks. Kui kaugel ta käis ja kus ta elas, ei tea. Näha sai teda ainult harwa, kui ta oma pulmalistega mõni kord meilt mööda kihutas. Aga kui kaua need pulmad s' ikka kestawad. Mus'ka tuli kodu ja katsus jälle endist wiisi mureta elada. Wõta näpust. Elu mured tuliwad temalegi – karja kutsikate näul, keda ta ühel pimedal ööl kellegi hooletuma soldati ilma usteta kastis, musta pesu otsas ilmale tõi. Leidus kaastundlik inimene, kes neid kolmeni wähenaldas, kellega Mus'ka nüüd talli elama asus, sest et kasarmus peenikest peret ei sallitud. Tema peamure oli nüüd ainult lastekaswatuse peale pöördud. Esiotsa ei julgenud ta neid niigi kauaks üksinda jätta, et kasarmusse sööma oleks läinud. Ta pidi sellega leppima, mis tale talli toodi ja tuli tal nüüd tihti kapsa suppi maitseta. Seal juures oli weel adjutandi "karwanätidega" ala tasa kokkupõrkamist, kes kapsa supi söömist oma ainuõiguseks pidasiwad. Selle eest ei lasknud Mus'ka neid oma lastele ligigi. Iseäranis karwanätide pisuke poeg, kes lollist pärast Mus'ka wõsukestega sõprust püüdis sobitada, sai sagedasti tema wiha all kannatada. Punanina aga, kes oma peret kaitses, kolkis Mus'kat igal sarnasel juhtumisel "чемъ попало" – mis kätte juhtus. Ehk meie küll Mus'ka poole hoidsime ja Punaninat keelasime ei aidanud see paljut. Muska ise oli oma naabrite wastu wäga umbusklik. Tihti jooksis ta neile pimedas wihas juba kaugelt kallale.

Kord peale lõuna talli tulles leidsime Mus'ka oma laste juures pikali, hoigamas. Toodud söögi peale ei waadanudki. Keegi pakkus suhkurt, aga sedagi, oma suuremat maiust ei võtnud wastu. Üleüldine kurwastus: "Mis Mus'kal wiga on? On's teda keegi lõõnud...?" Kahtlus langes "Punanina" peale. Keegi oli näinud, et ta Mus'kat sõniku hargiga lõõnud, kui see adjutandi penidega purelema läinud. Hakati näägutama. Küsiti, kas "artelščik" ta ilma portsuta jättis, et koera liha peale himu tõusis. Awaldati arwamist et tema punase näu järele otsustades ta mõne päewa ka ilma lihata oleks läbi wõinud ajada, ilma et kohe koera liha muretsema hakata jne. "Punanina" püüdis küll wastu ajada, et tema midagi ei tea,

aga lõpeks hakkas ikka wabandama, ega tema tappa pole tahtnud, kogemata lõõnud natuke kõwasti. Jätsime tema siis wiimaks rahule, aga koera liha söömist tuletati tale kaua weel meelde, iseäranis, kui ta kellegiga tülitsema juhtus. Mus'ka aga päästsime malgaga waewast ja matsime ausasti maha.

Sest on nüüd juba kaks aastat möödas. Wana, armast Mus'kat paljud ei mäletagi enam. Tusik elab endist wiisi wanaeide hoole all, soldatite wastu ennast pisut uhkeks pidades. "Karwanätsid" maitsewad kapsasuppi lõmpsides ja ümber talli lonkides täielist isanda elu. Muska järeltulija ja nime kandja noor Mus'ka, kelle me' Muska lastest üksi alles jätsime, sest et ta kõige enam ema nägu oli, on ka juba pulmareisul. Oma ema seisukorda ja poolehoidmist pole ta aga suutnud wõita. Wõitlus on suurem. Penisid on palju, igal ühel oma poolehoidjad. Ja oleks ainult koerad olema!?!

Kõige mõjuwam isik ja üleüldine armualune, tema tänamata meele peale waatamata on praegu adjutandi sikk, kelle elupäewad umbes sest samast kewadest peale hakkawad, mil Mus'ka oma armuromaani elas, millel nii õnnetu lõpp oli. Wigurisi pole tal sugugi wähe, sest juba loomu poolest on sikk suurematest kelmidest, kelle ees ükski puu ega põõsas julge ei ole ja kelle kõwerad sarwed ja pikk habe rahwale mõndagi juttu on andnud.

Ega meiegi sikk sarwita ole. Need on just kui loodud selleks, et sikku neid pidi puu otsa riputada – meeleparandamiseks...

Ja habe pole tal sugugi lühem, kui esiisadel, seda wõib selgesti näha, kui ta kapsa suppi söömas on käinud ja habe tema täies pikkuses supi wedelat nõriseb. Et ta aga mitte kellegi eraisiku, waid sõjamehe sikk on, tuleb tal oma loodud kangekaelsuse pärast tihti kannatada. Sõjalik kord (военная дисциплина) siku wigurisi ei salli. Lihtsa (самовольная отлучка) oma wolilise jalutama minemise eest tuleb karistus. Liiategi weel, kui mehike kuskil kärneriks on käinud. Pea iga niisuguse tembu eest tuleb tal pikemat aega paela otsas wiibida, missugust karistust wäga heade tagajärgedega esiteks tehtud tembu nuhtluseks ja teiseks uute niisamasuguste eest hoidmiseks tema juures tawitakse. Minewal sügisel saatis wanaeit teise kiusatuse sisse sellega, et omale kitse ostis. Ja sikk ei suutnud kiusatusele wastu panna. Katsed tema elukombeid parandada, läksiwad täitsa nurja. Tagajärjeks oli ainult siku tigidaks minek, millest teda alles "tõpra tohter" terawa noaga ära arstis. Sest sündmusest saadik on ta küll niipalju mõistlikumaks läinud, et ta enam kellegile ihu peale ei kipu, aga muud wigurid on alles, nagu eht sikul kunagi.

Alles hiljuti oli teine ohwitseride kööki läinud, mis otse meie kasarmu wastu teise korra peal on. Seal oli ta kokadega sõprust sobitanud ja need oliwad ta päris eht "karjajaaguga" joobnuks jootnud. Kui nüüd mehike purjus peaga trepist alla tulles tundis, et jalad risti käiwad ja silmad iga asja mitme kordselt nägiwad, sai ta hing wiha täis ja ta toetas esimese jutiga meie söögitoa aknast sarwedega sisse...

Tee mis teed: Alkoholi mõjule ei suuda sikkgi wastu panna.
Ostrolenkas kewadel 1914 aastal. -aa-

Jaan Jaakson-Jaagus (alias -aa-)
Kirjad koju
V köide
Sõja algusest puhkusele sõitmiseni

Kirjadest ära kirjad teinud Mart Jaakson-Jaagus 2002. aastal

Pliatsiga: № 1. (3.) Kiri kirjutatud musta tindiga. Деревня Кадзидло, 20. VII. 1914.

Mobiliseerisime öösel wastu 18^{mat} ja 18^{mal} hom. kell 7 sõitsime Ostrolenkast välja wersta 25 piiri poole. Sest saadik oleme siin Kadzidlo külas. Iga päew käib paar eskadroni piiri äärt mööda waenlast luuramas. Senini teda weel nähtud ei ole. Täna hommikul tuli sõjaministri telegramm, et Saksamaa poolt sõda kuulutatud on. Millal ta päris peale hakkab, on weel teadmata. Oleme kõige wastu walmis. Tunni aja jooksul wõime juba siit kadunud olla.

Lehti loen nüüd väga harwa, nii et mul politikast õieti wähe aimu on. Oodatawa sõja põhjusedki on mul üsna tumedad.

Kas meie maal ka sõja tegewust karta on ja kas senna mingi sugust wäge kogutakse? Poola meestel on täna hommikust saadik kõigeli silmad wesised, mõni lõugab päris suure häälega. Teised matawad warandust maa sisse ehk saadawad ära – ise äranis juudid. Üleüldine segadus. Meil on praegu päris mõnus elu. Wanamees on üsna wagune. Suurt kära ei tee. Sööki muretseme meie – trubatsid – praegu omale ise – saame 33 kop. iga hommikul. Rahu aegne summa on 25 kop. päewas. Hobused saawad harilikult 10 naela 30 solotniku (ca 4,2 kg) kaeru ja 10 naela (ca 4,1 kg) heinu päewas. Praegu antakse aga kaeru 13 naela 72 sol. (ca 5,7 kg), heinu 15 naela (ca 6,1 kg). On siin kaunis suur küla, poodisid palju, praegu saab kõike osta. Wõib olla et nad sõja hirmul ära põgenewad, praegu on weel kõike saada. Täna lõunaks keedame riisi suppi. Heila oli liha ja kartulid. Õhtuks kartuli puder raswaga j.n.e. Päris mureta elu. Ainult kui nutjaid Poola naisi näen, siis tuleb kodu meelde ja kodused, kes ka wõib olla hirmul on. Selle pärast ma ka kirjutama hakkasingi, muidu poleks wiitsinud ette wõtta. Kui palju meie kodumaal sõda karta on, seda ma ei tea, selle kohta loodan Teie poolt wahest mõnda rida saama. Minul isiklikult nii väga karta ei ole. Signalistiks olen ma polgu komanderi järel ja see juba naljalt oma nina tulesse ei pista. Wõib küll mõndagi juhtuda, aga juhtuda wõib igal pool, mitte ainult sõjawäljal. Ja ratsa wäe üles anne on pea asjalikult waenlast tähele panna ja tema liikumiste üle teatust anda, päris sõdimine on jala ja suutüki wäe asi. Meeleolu on mul praegu üsna rahulik. Mitu, mitu korda parem kui kodumaalt lahkudes. Ma saan küll väga hästi aru, et oodetaw sõda nali ei ole, et ta paljuid ohwreid nõuab, et ta wõib olla terwed riigid lõhub, aga ta on kõrwale pääsemata. Warem wõi hiljem peab ta tulema, et näidata

kui wilets ja pudenew praegune ilma kord, "haritud rahwaste" inimlikkus ja "kristlikude riikide" kristlikkus on. Tagajärjeks on tal kõigi wiletsuste ja hädade peale waatamata, mis ta toob, ometigi paljude uuenduste ja paranduste täide minemine. Ja peakski ka minugi elu seal juures puruks minema, mis seal siis nii kurta on? Kas mina wõi mõni teine, igal ühel on omad plaanid ja omad omaksed, kes teda leinama jääwad?

Kui ruttu kõik muuta wõib. Alles minewal pühapäewal olime Pultuski linna juures Lubenitzo külas ja olime kindlas arwamises et selle kuu lõpuni senna jääme. Küla oli ilusa koha peal, suure jõe kaldal, rahwas sõbralik, lootsime üsna mõnusasti aega mööda saata. Pühapäewa hommikul umbes kell 8 käisime jõe ääres hobuseid jootmas tulime tagasi, näeme meie diwiisi natsalnik kindral leitnant Roop kihutab Warssawi poolt automobiliga. (Sealt oli 50 wersta Warssawi ja diwiisi natsalnik, kes Warssawis elas, sõitis iga päew automobiiliga õppuse ajaks senna.) ... kihutab, peab meie kohal kinni ja küsib: "Kes siin seisawad?" Mina wastu: "Трубаческий взводъ, Ваше Превосходительство". Tema ütleb: "Walmistuge ärasõidu wastu, täna sõidab teie polk Ostrolenkasse!" Ütleb ja kihutab edasi. Wat sulle lops. Nagu pikne selgest taewast. Mis muud, kui hakka säädima. Kell kolm pärast lõunat sõitsime juba ära. Järgmisel hommikul kell 6 olime juba Ostrolenkas, nagu kästud, kus me' mõne päewa paigal olime, oma asju korraldasime et 17/18 öösel jälle wälja sõitmise wastu walmistada. Mis tulewik toob, on tume. Ühtegi pauku senini weel kumbagi poolt lastud ei ole ja kumb enne hakkab, on teadmata. Saab näha, mis kätte jõudew öö toob.

Riisi supp, mida lõunaks keetsime, läks kaunis paksuks. Just minu moka järele. Maksma tuli ta kõigest 4 kop. hinge peale ja watsa panin täis, et tilkagi enam ei oleks mahtunud.

"Sõja wäljal".

Poeg Jaan.

Pliatsiga: ~~N~~ 3. ~~N~~ 4-2 kadunud. Kiri musta tindiga.

Kadzidlo, 23. VII. 1914.

Öö läks rahulikult mööda. Sadas wihma ja kellegil polnud wist nii suurt lusti wäljas hulkuda, ei meie ega waenlase omadel. Kella üheksa ajal hommikul sõitsin jälle naabri külasse heinu ostma. Sain umbes üheteistkümneks tagasi – juba terwe polk sadulas, ootawad peale tungimist. Ootasime seda wiisi paar tundi, kuni teatus toodi et waenlase eelwäe salgad tagasi olewat löödud. Wõtsime sadulast lahti, söötsime hobuseid ja keetsime iseendile ka kartuli putru.

Saksa ohwitseri hobune toodi praegu siia külasse. Oli haawatud ja lasti siin päris maha. Hobuse omanik on ka surnud, wõi haawatud – ei saanud päris kindlasti teada, üks räägib ühte, teine teist moodi. Waenlase "rasjesd" on nähtawasti meie tugewama "rasjesdiga" kokku puutunud ja kolki saanud, sest ka soldatite langemisest räägiti. Meie meeste poolt langemistest kuulda ei olnud. Kokku puutumised lähewad ikka sagedamaks, wäga wõimalik, et täha, homme juba siit külast lahkume.

Kadzidlo, 24. VII. 1914.

Öö läks nagu eelminegi. Pole uudist mingit sugust. Hommikul räägiti kuulu juttusid – paar meie meest olewat wangi sattunud j.m.ss. Tühi lori kõik. Igawaks läheb niisuguses teadmatuses. Ajalehed, mis tulewad on ka kaks kolm päewa wanad, ei tea nende järele ka midagi otsustada. Ja mis lehedki need on. Ainult Wene isamaalised lehed, mis asja peale ühekülgselt ainult oma seisu kohalt waatawad. Nende järele wõib asjade seisu korrast hõlpsasti wääriti arusaamise saada. Lõuna jõuab kätte. Ju näeb, mis õhtu poole tuleb?

Kadzidlo, 25 juulil 1914 a.

Tegewuseta olek teeb inimese kärsitumaks. Heameelega läheks ka mõne “rasjesdiga” ligi ehk saaks ka mõnda “prussakut” näha. On teised ka üsna kartlikud, wist on neid meie wastu nii wähe. Meile tuleb wäge ligi. Polk jalawäge jõudis juba Ostrolenkast järele. Wõib olla, et hakkame warsti Saksamaa poole tungima. Heilne jutt, et kaks meie meest wangi wõetud, jääb ikka wiimaks tõeks. Olewat kaks “halli” s.o. esimest aastat teenijad olnud. Jäänud teistest natuke maha ja waenlaste salk waritsenud parajat aega – piiranud järsku sisse ja nabinud kinni.

Kuidas kodumaal meeled ja olud on? Kas Sakslaste pealetungimist karta ei ole? Kirjutage ometi wahest midagi. Oskari käest sain hiljuti kaardi ja 25 rbl. olewat ka juba Ostrolenkas. Millal kätte saan, ei tea weel. Praegu wäga suurt raha puudust just ei ole. Kassa seis on küll juba alla rubla, aga iga päewane söögi raha (33 kop.) jätkub pea aegu, et mehe moodi söönuks saada. Kas ta mõnda pakki – järelmaksuga – weel saanud ei ole? Mul jäi mobilisatsiooni ajal rutuga üks osa kirjasid ja raamatuid laua suhwlaekasse. Suurem jagu sai kastidesse, mis sõja ajaks, Jumal teab, kuhu sise-Wenemaale wiiakse. Suhwlaekast oleks aga tingimata kõik kaduma läinud. Palusin siit kirja teel Ostrolenkasse maha jääwat “wolnojommi” Nefedowi, et tema suhwlaeka tühjaks teeks ja Sinu adressi järele ära saadaks. Kulude katteks ja waewa tasuks käskisin wiie rubla ümber järelmaksu peale panna. Sellegi pärast ei tea kindlasti, kas ta neid senini ära on saatnud wõi ei ole. Senna jäi küll ka ühte ja teist pudu padu kraami, ilma wäärtuseta ja ka mõned paberid trubatsi woodu maja pidamisest – ma ei tea, kas ta neid märkas wälja jätta, wõi saatis kõik ära? Üks kõik, kui üks kord kodu tulen, eks siis sorteerin ise ära. Muu seas on ka Täetsi paberisi tükati seas. Ära kirjasid kellegi sorida jätta, kui läbi waatad, saad isegi aru, mis pärast. Kui kätte saad teata kohe. Ootan igatsusega kodumaa teateid. Igaw. Kodumaa tagawarawäelised on juba muidugi kõik lipu alla kutsutud. Wilets on wist ikka küll kodust weel uuesti teenima minna. Minul on weel ikka lootus, et sõda warsti lõpeb ja siis kohe kodu lastakse. Ja ega siingi praegu häda ei ole. Teenistus on poole kergem, kui rahu ajal. Ju näeb kudas edaspidi läheb.

Poolakad on sõja hirmul õieti sõbralikuks läinud. Tüdrukutele võib “külge lüüa” nii palju, kui süda kutsub, kui selleks “annet” ja tahtmist on. Meie peremehel on üsna nooruke tütar, alles hiljuti tüdruku arusse arwatud, aga tikub soldatite wahel koeraks minema. Lapse aru, ei tea weel aimatagi, mis asjamees see soldat on. Haugub ja hullab meiega paigal. Wanamees pahandab ka wahest ja hõikab: “Antosia hodz do holupy” ei Antossa tea sest midagi. Poolakatel on siin külas kena ja wäga praktikalik komme: kus juba tüdruk meheleminemise arusse jõuab, määratakse toa ukse postid wäljaspoolt walge wärwi plärakaid täis, et kõik eemalt kaugelt juba näeks, mis sugune lind majas.

Kuidas Sinu elu ja olemine nüüd läheb? Mul oli kewadel ühe Sinu kirja peale kange himu pikemalt wastata, aga uue ameti kaela saamisega jäi aeg nii napiks, et kudagi hakkama ei saanud. Loodan, et elu Sind isegi õpetas ilma minukese nõuu andmisteta. Usun, et Sul küllalt nii palju kõlbluse tundmust olemas on, kui palju liiale mineku wastu tasakaaluks tarwis läheb. Olen selle peale nüüd kindel, et Sa põllumeheks jääd. Praegu on Sul selle peale weel natuke wastumeelt mõtelda, aga maa ja põld wõtawad Sind oma külge wangi ja Sa ei püüagi enam wälja ilma. Aga siis tahan mina Sind siiski kord wälja ilma waatama saata, et Sa seal tunda saaks kui kindlalt Sa kodu küljes kinni oled ja et Sa seal näeks, kudas teised oma weel palju wiletsama kodu heaks tööd teewad ja waewa näewad.

Kudas mu wana sõber Seiler Kristjan nüüd elab? Kui temaga kokku saad, terwita minu poolt ja ütle, et ega ma teda selle pärast weel ära pole unustanud, et

talle ei kirjuta. Aeg on napp. Kewadel kurtis, et minu aastawennad pidada kõik kodu tulema, aga mina mitte. Waadaku nüüd, kas aastawendadel sest suurt kasu oli. Lähewad teenima jälle silmad wesised, ninad tatised peas, südames sööja uss. Minukesel wiga midagi. Waba mees nagu lind oksa peal. Pole kedagi maha kurtma jäämas, ega nuta mina kellegi järele. Praegu elan härja elu – söön ja magan. Natuke igaw on, aga küll see läheb ka mööda, kui sõda päris lahti läheb. Nädala oleme juba siin seisnud, ega kauaks ikka enam jää. Emb kumba, kas tulewad “prussakad” meie peale ja meie taganeme Ostrolenkasse, ehk läheme meie nende peale üle piiri Saksamaale sisse. Wiimane näib üsna wõimalik olema, sest nagu kuulda oewat Saksamaa suuremad jõuud Prantsuse maa poole pööratud. Ju aega mööda näeme, mis tuleb.

Praegu ma wist niipea jälle ei kirjuta. Uudist midagi ei juhtu ja wana korrutada tüütab ka ära. Jään Teie poolt kirja ootama.

“Sõjawäljal”, 25 juulil.

Jaan poiss

Eelmisel leheküljel oleva kirja lõpp:

Õhtul nägin esimesi “prussakaid” – sõjawangisid – kaks tükki oli teisa kinni wõetud. Mis asjamehed nad just olid ei tea midagi lähemalt. Pole Jürgensiga kokku puutunud, tema nendele wahelträäkijaks oli, mis nad talle rääkisid

Hääd ööd.

Pliatsiga: Öö läks mööda magades. 26. VII. – 14 -aa-.

-.-.-.-.-

Pliatsiga: N- 4.

Kadzidlos, 1 aug. 1914.

Mamma kirja sain täna kätte (kirjutatud 23, Pärnus posti peale pandud 28^{mal}). Aga mis Sina siis mõtled, et Sa sõnagi ei kirjuta? Isegi adress on mamma kirjutatud.

Wiimaste päewade jooksul on siin wähe uudist olnud. Ühel õhtul põles kellegi juudi kuur ära, õnneks oli wihmane ilm, muidu oleks terve küla põlema pannud. 30^{mal} lendasid kaks (arwatawasti Saksa) aeroplani üle meie küla. Meie mehed katsusid oma püsside ulatust küll, aga ei ulatanud wist nii kõrgele ühti, wõi ei trehwanud pihta, ei tulnud alla kimbki ühti. Üks pööris siit kohe tagasi piiri poole, teine käis weel umbes Ostrolenka paikus ära, tagasi tulles läks jälle otse üle pea nagu narrida tahtis!

Tänast päewa wõib meie polgule sõja alguse päewaks nimetada. Oli küll ennegi wäikseid kokku puutumisi Saksa uurimise salkade ja meie omade wahel, aga seal ei olnud suuremaid kautusi kui mõni piik ehk saabas. Ka paar wangi wõtmist on mõlemil pool olnud. Täna aga kautas meie polk esimest korda kolm meest surnutena. Meiega ühes asuw randwahtide salk ühe surnu ja ühe haawatu.

2 augustil.

Sakslased oewat vähemalt kümme meest surnutena kautanud, keda nad aga enamasti ligi wõtnud ja ära põgenenud. Meie poolt on kaks hobust otsa saanud, aga sakslaste omasid 5-6 tükki asemele wõetud. Nendest on ka kaks raskemalt haawatud, ühel on kuul ainult alumise moka äärest läbi läinud. Kõige käre damas wõitluses oli kuuenda eskadroni esimene “swood” (взводъ) kus Koka Juhan “взводный” on. Selle sama swoodul oli juba kord ennemalt “prussakatega” kokku puutumist, kus üks mees saapast, mütsist ja piigist ilma jäi nagu ma wist kord juba kirjutasin. Seesama mees oli ka heilsete langenute seas.

Õhtu ees matsime siia katoliku surnu ajale esimesi sõja ohweid. Kolm meie polgust ja üks sakslane (August Moser oli ta nimi raamatu järele, mida sadula koburist leiti). Ehk küll sõja aeg mängisime siiski “Коль славень” ja leina marshi kuni surnuajani. Nii see on: ühes koos üks teist tapnud, ühes koos hauda pandud. See sama sakslane oligi kaks meie meest maha lasknud. Teda oli enne haawatud, nii et ta hobuse seljast maha kukkunud. Siiski oli ta ennast weel nii palju ülesse ajanud, et

weel kahte waenlast maha laska, enne kui tall päris otsa peale jõuti teha. Nii see on: Ühtegi wiha teine teise wastu ei ole, aga kui kord kokku juhtuwad ja mõni juba langenud või haawatud on, siis hakkawad kõik tõsise wihaga – tapma...

3 augustil.

Heila õhtu poole matsime ka langenud piiriwahi teiste kõrwale. Poolakatel oli püha ("swie,ta"), sellepärast oli neid ka õieti palju kokku tulnud. Heila ja täna käisin ka siinses katoliku kirikus. Enne ei ole saanud ehk küll juba üle kahe nädala siin seisame ja kirikus igal päewal teenistus on. Asume just kiriku kõrwal, nii et oreli mäng ja laulmine alati kuulda on. Täna käisid ka 5-6 meest kirikus mängimas. Neil olewat siin enne ka pasuna koor olnud, millest aga praegu ainult mõni pill ja noodid alles on. (Muidugi mõista ainult "Issanda kiituseks".) Poolakatel on küll õige wali Jumal. Kaks korda nädalas paastuwad, s.o. ei söö liha toitu. Pühapäiwiti on ligi kella kolmeni kirikus teenistus, millest rahwas suurel hulgal osa võtab. Enamasti loewad iga üks omast palweraamatust. Wähe pannakse tähele mis ksie,dz (ксендзъ) räägib. Ja ta ei räägi ka kuigi palju, rohkem palub ja kummardab. Mõningad lauljad laulawad oreli saatel, kuna teised kõik oma palwekrantsiga, millel "Matka Boska" ehk "Pan Jesus" külges ripub ja palwe raamatuga iga üks oma ette töötab...

Lugesin mamma wiimase kirja weel kord läbi. Näen, et ta asja seisukorrast ikka kaunis õieti aru saab: ei maksa üksiku isiku pärast karta ega kahjatseda, kui hulkasid samasugune hädaoht ootab. Minul nagu juba kirjutasin kõige rohkem karta ei ole, aga peakski ka ma sõjas otsa saama, nutta selle pärast ei maksa – ma olen ainult üks tuhandete hulgast. Ja tulebki mul lahingust osa võtta, siis ei taha ma kunagi mõtelda, et need, keda ma tapan ilma süüta on, waid tahan selle liiga suureliseks läinud Germanismuse wastu wõidelda, mille täielise murdmisega alles täielist rahu võib loota. Ja mul on lootus, et meie wõidame. Sest kindlasti saawad ka Wenemaa rahwad aru, et meie seekord ometi millegi eest wõitleme, mitte nagu Jaapani sõja ajal, mil wõideldi, ilma et keegi teadis, mis eest. Ja Wenemaa pole mitte ükski. Peale Prantsuse, Inglise ja Belgia on wist praegu isegi Jaapan Saksale sõda kuulutanud nagu kuulu järele telegramm olewat tulnud. Ja kuigi weel Türgi maa meie wastu peaks tulema – meie wõitleme kodus, mitte kahekümne tuhande wersta taga! Lootes, et warsti siit külst lahkume ja tegewusse astume.

Kadzidla, 3 augustil.

Jaan.

Kirjad võite nüüd ilma margita saata järgmise adressi all: Вторая действующая армия 6^{той} др. Глух. полкъ Трубачу Яну Якону. Kirjasid, millel polgu asukoht peale märgitud ei saadetawat sugugi edasi.

Kas teatawa paki kätte said? Mis on temal sisuks? Kas kirjadest midagi nimekirja ja numbri järel puudub kah? Missugused raamatud seal on, ei tea ma ka mitte sugugi, kas seal ka kooliõp. Siitami raamatuid seas ei ole?

Nägemiseni Jaan.

-.-.-.-.-

Kirja lõpp algselt pliiatsikirjas ja hiljem (1956 või 1957 Tartus elades) sinise tindiga üle kirjutatud Jaan Jaakson-Jaaguse enda poolt. Sõja ajal kirjutati isa pliiatsiga või musta tindiga. Ka teised sinise tindiga kirjutatud kirjad on isa Tartus elades kirjutatud/taastanud mustandite järgi.

Homme sõidame siit ära, aga ega see adressi ikka ei muuda. Kas ma seda kirja weel siit saan ära saata või alles uue koha pealt, seda ma weel ei tea. Aga pidage meeles, et adressi peal edaspidi enam Ostrolenkat ei nimeta. Adress on ainult polk – ja polk on täna siin homme seal. Palju terwiseid ja rahulikku, kindlat meelt kõigile kodustele soowib

Jaan poiss.

Kadzidlos, 4 aug. õhtul kell 7 1914 a.

-.-.-.-.-

Jaan Jaaksoni poolt arvatavasti 1956. a. sinise tindiga pliiatsikirjas originaali järgi:

№ 5. (7) Koju

Деревня Куклин, 8. aug. 1914.

4 versta Saksa piirist, 7 versta Mlava linnast.

Nagu ju kirjutasin, sõitsime 5dal Kadzidlost ära. Umbes 120 versta oleme vist edasi küll tulnud. Eile hommikul olime veel Prasnysz'i (Прасныш) lähedal. Sealt hakkasime Mlava poole tulema, mis Sakslaste käes oli. (Nad võtsid Mlava varsti peale sõja kuulutamise ilma lahinguta – meie sõja taktika on seekord nähtavasti siis mitte lahingusse hakatagi, kui jõud nõrk on.) Meie väge oli seekord vähemalt üks terve korpus peale tungimas. Meie diviis võttis oma seisukoha umbes nii, et ka Mlava ja piiri vahele tungida võimalik oli. Umbes lõuna ajal, kui Sakslastel Mlava juba kibadaks hakkas minema ja nad jalad kainlasse võtsid, sülitas meie 11^{nes}-ja 12^{nes} batarei neile taganemise tee peale mõned head suutäied, mis tublisti trehvanud olevat. Teiselt poolt on jälle kuulipildujate komando töötamas olnud. Mõlemate töö on umbes 150ne ümber ehk rohkem (teiste jutude järele üle 200) sakslasi surnutena ja haavatutena maha jätnud. Kes said, need põgenesid. Tähendab: esimene algus peale tungimises on hea. Täna lendavad jälle aeroplanid üle pea. Esiteks tuli saksa oma, läks varsti jälle tagasi. Siis läks meie oma, tuli alles tagasi juba jälle Saksa poolt. Näeb kuhu ja kas me täna edasi liigume. Eile meie polgul kaotust ei olnud. Patarei oli kolm meest kaotanud, ei tea kas surnud või haavatud. Volõnski polgus oli paar ohvitseri haavata saanud jne. Kuhu me nüüd tungime? Ei tea. Mõned hõiskavad küll: “до Берлина!” aga see on vist liialdatud. Nähtavasti on meie püüdmine ainult kõike Poola maad kätte saada. Elame – näeme.

Head tervist, aega vähe, loodan täna ära saata selle ja endise kirja, mis alles senini saatmata mütsis seisab.

Jaan.

Siin ligi üks leht, mida Poolakatele laiali laotatakse (ei ole enam).

-.-.-.-.-

Pliatsikirjas kiri või kirja mustand:

№ 8.

Olen sõja algusest senini kodust järgmised kirjad saanud:

№ 1. Kaart Oskarilt (18mast juulist) 21. VII 1914.

№ 2. Kiri mammalt (23 juulist) 1. VIII 1914.

№ 3. Arde Heinrichilt kaart.

№ 4. Oskarilt pisike kiri 28. VIII 1914.

№ 5. Kiri papalt (17^{mast} aug.) 28. VIII. 1914.

№ 6. Kiri mammalt (25 aug) 9. IX. 1914.

№ 7. Kiri Oskarilt (ei saa aru, millal kirjutud 7 või 1 augustil või millal.) (Kaua teel olnud)

15 sept. 1914.

Sõja algusest saadik olen Teile saatnud: № 1. 20. VII. – 14. № 2. 21–22. VII. № 3. 23–25. VII. № 4. 1–4. VIII. № 5. 8. VIII. № 6. kaart 19. VIII. № 7. kaart 31. VIII. Olete kõik kätte saanud mis ma saatnud?

Et nii kaua kirjutanud ei ole, ei tähenda sugugi, et mul iseäranis kibe oleks, aga kirjutamine üldse on kaunis tülikas, kui seks kohta ei ole. Ja uudist pole midagi. Oma vägede võitudest ja kautustest kuulete lehtedestki, lähemaid põhjuseid seletama hakata, pole praegu soovitatav. Räägitakse, et soldatite kirjasid ka läbi loetawat.

Kuu aega on juba möödas, mill kuulide wingumist kõrwa ääres kuulnud pole. Üksikute wahisalkade wahel tuleb mõni kord laskmisi ette, ilma suuremate kautusteta. Kas see kaua nii peaks kestma? Ära tüütab, kõik aega mööda Plotski kubermangu ümber hulgutud.

Kaerad on juba pea igast mõisast ära söödetud. Wõib olla tuleb warsti muutus, saab jälle kuulide wingumist kuulda ja pommide lõhkemisi näha. Kõige õudsem tundmus on suurtüki tule all olla. Kuuled, kudas wersta wiie kuue tagant suurtükk lahti lastakse, kudas kuul wingudes otse sinu poole tuleb, rehkendad omas mõttes, kus ta küll lõhkeb, kas minu ees või minu kohal või lendab ta minust üle? Kõik, mis teha võid on paigal seista. Tapma ta nii kole ei olegi. Olen näinud neid lõhkemas oma kohal ja kõrwal, aga pihta pole mitte üks tükk trehwanud.

16^{mal} sept. 1914.

Nägemiseni

Дер. Мздевко Мlawa lähedal.

Jaan.

-.-.-.-.-

Jaan Jaaksoni poolt tehtud ärakiri sinise tindiga arvatavasti kirja mustandist (1956. a. ?)

№ 11. Adele Täetsile.

Павлово, 13. IX 1914.

Austatud neiu Täets!

Vabandage, et pliiatsiga kirjutatan – sõjamehel, kes täna siin ja homme juba mõnikümmend versta kaugel, pole sugugi võimalust tinti sulge ligi kanda. Ja on tal aegagi alati kirjutada?

Aga asja juurde! Kus on praegu Teie vend Alfred? On ta ikka alles Novo Georgijevski hospitalis, kuhugile mujale saadetud, teenib kuskil, ehk koguni koju lastud, nagu mõned teavad rääkida? Kirjutanud ta kordagi mulle ei ole. Nüüd saatsite talle Pertle nime peale 5 rbl. raha, mida kuhugile saata ei tea. Kaks rubla võin küll mina omaks teha – laenasin talle kui laatsaretti läks, rohkem ei olnud tookord võimalik. Ülejäänud kolm rubla tuleb Teil vist Pertle vanemate käest kätte saada, kui Alfred tõesti kodumaale peaks lastud olema. Teenib ta aga kuskil läheduses sõjaväes, siis ehk saame talle siingi kuidagi ära anda, kui teame kust teda otsida.

Sõda on siin praegu üsna “rahulik sõda”. Mitu päeva pole suurtüki ega püssi paukumist kuulnud, mis paar kolm nädalit tagasi ööd ja päevad kõrvus kõmas. Olime nädala päevad “saksamaal”, s.o. Saksa päralt oleval Poola maal. Ära tulek oli õieti kiire – neil kes sealt veel tagasi said... Meie polgul väga hirmsaid kaotusi ei olnud, aga siiski jäi hulk mehi puudu. Meie – trubatsite – seast jäi ainult üks mees kaduma – Pärnu poiss Juhan Tompu, keda teiegi vist ennem tundsite ja teadsite. Kuhu ta jäi, surnult, haavatult või päris vigata, ei tea senini vähematki.

Millal küll lõpeb see mõrtsukalik sõda, mis tervet Europat ähvardab tuleroaks ja matuse aiaks teha? Kõige suuremad rahu sõbrad ja kõige tundelikumad, paremad, inimesed peavad vaenlase vägedes, kelle vastu neil isiklikult mingit viha ei ole, võimalikult koledaid kaotusi soovima. Sest ainult ühe poole täielik kaotus on kestvama rahule pandiks... Üks troost jääb siiski selles verises sõja keerdus: See sõda näitab alasti häbematuses praeguse aja kristlikkude riikide põhjani mädanenud kristlikkust, ta sunnib inimesi järele mõtlema kui palju nende teod sõnadega kokku käivad, ta riisub paljudelt, kes sõda senini “paratamata halbtuseks” pidasid, nende sugulasi ja tuttavaid, et nad tunneksid seda halbtust, mida nad sallinud.

Selle lootuse nimel võitlen minagi kaasa – tapan oma ligimest, kelle vastu mul mingit viha ei ole, metsiku sooviga: rohkem ja rohkem tappa...

-.-.-.-.-

Pliiatsiga kirjutatud kiri sinise tindiga üle kirjutatud arvatavasti 1956. a.:

№ 9 (13)

18^{mal} sept. 1914 a.

Täna on kaks kuud mobilisatsiooni väljakuulutamisest möödas, kaks kuud oleme juba Ostrolenkast väljas, mööda Poola maad hulkumas. Kaua see veel nii kestab?

Eile oli meil waenlasega kokkupõrkamine, kus juures kumbagilt poolt 200-300 suurtüki pauku lasti. Sõitsime hommikul senisest öömaja kohast välja, et uuele

kohale minna, mis teise schossee ääres on. Kuna meie parajati teise schossee peale jõudma hakkasime, hakkas meid seda sama schosseed mööda Mlawa poolt tulew waenlase batarei kõmmutama. Esimesed pommid kokkusid üsna kaugele, siis hakkasid kord korralt ikka ligemale tulema. Seniks said meie batareid schossee peale, üks nendest asus kohe schossee äärde väikese kõrgustiku taha "posiitsiasse". Meie polgu neljas eskadron asus batarei ees olewasse külasse just schossee äärde. Hobused jäid küla taha varjule. Esiti hakkasid püssidega laskma ja kohe selle järele hakkas meie batarei tööle. Waenlase batarei, kes senini meie diwiisi järel tulewaid moonawoorisid kõmmutas jäi natukeseks ajaks wait ja warsti hakkas meie pihta wirutama. Kohe esimene granat landes üle pea kartuli põllu peale, kus kartuli kotid püsti seisis. Ja siis hakkas wirutama, kõik aeg pea ühe koha peale. Nähtawasti oli tal kindel arvamine, et meie kõik küla taga warjul oleme, mis ka osalt õige oli, ainult et ta umbes paarsada sammu kaugemale rehendas, kui meie tõesti olime. Meie batarei komanderil oli aga nende seisupaik väga hästi näha. Esiotsa wirutasid nende jalawäe pihta, mis warsti laskmise järele jättis ja warjule põgenes. Siis hakkasid batarei pihta wirutama. See läkitas küll meeleheitliku kiirusega suitsevaid, winguwaid "tsummadannisid" üle meie peade, nähtawasti lootes, et meie batarei waikima sunniwad, aga warsti pidi ise waikima. Kuna meie eesmärgiks sugugi Mlawa poole minekut ei olnud, jätsime waenlase sinna oma surnuid ja haawatuid koristama ja tulime oma öömaja kohale, mis wersta wiis lahingu paigast eemal. Täna räägiwad poolakad, kes Mlawa poolt tulewad: Sakslased olewat kaks suurtükki maha jätnud sest et suurem jagu hobuseid meie pommide läbi otsa saanud. Surnuid olewat wiis wankri täit ära wiinud. haawatud peale kauba. – Natuke hiljem teadis keegi poolakas ütelda: Sakslastel olewat 18 meest surma ja 28 haawata saanud. Praegu olewat nad isegi Mlawast mööda põgenenud, nii siis umbes 20 wersta taganenud. Meil olewat ainult üks hobune surma saanud, kui ta kraami wooori pihta laskis, mis tal paremini näha oli. Need pommid, mis ta meie pihta laskis, läksid kõik kahjuta kartuli põllu sisse, mis muld suitses... Palju see lahing maksma tuli wõite ise arwata. Iga pauk maksab 10-11 rubla.

Jaan.

-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri sinise tindiga üle kirjutatud:

№ 10. (14)

19^{mal} sept. 1914.

Minewane öö ja tänane päew läksid rahulikult mööda. Wõib olla, et homme kuhugile edasi sõidame, aga üheks ööks jääme küll weel siia. – Teie küsite wahest miks meie rohkem peale ei tungi ja Sakslasi oma piiridest sootumaks wälja ei kihuta? Seda ei tea ma isegi. Kuu aega ei ole ma enam ühtegi jalawäe soldatit näinud. Ainult meie kuues ratsawäe diwiis on, kes siin waenlase liikumisi tähele paneb, taganeb, kui neid rohkem tuleb ja jälle edasi tungib, kui wõimalik. Neil oleks waja ainult ühe diwiisi jala ja suuretüki wäega peale tungida ja meie peaksime taganema. Siiski oleme talle juba ligi kuu aega nii palju hirmu teinud, et ta Tsechanowost ja Mlawast kuigi kaugele edasi tulla ei julge. Arwatawasti saame niisugust sõda senini pidama, kui Austria enam vähem "tümaks" tehtud on. Siis juba hakkame siit enam peale tungima.

-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri sinise tindiga üle kirjutatud:

№ 11 (15)

Цецерск, 21 sept. 1914

(Раджиионж)

Eile sõitsime Schrensk'ist, kust ma wiimased paar kirjakest kirjutasin, siia Cecersk'i 2-3 wersta Radzionz'ist. Sakslasest oleme õige kaugel, nii pea ta meid nüüd wist tülitama ei tule. Arwatawasti saame siin nädali päewad puhkama. Ainus

halbtus on, et ilmad väga wihmased. Hobuseid ei saa kõike ulualla panna. peawad wäljas wihma käes külmetama. Omal heinte sees magades väga wiga ei ole. Wanad soldati sõbrad, halliwati mehed tikuwad ülekäte minema, seda enam, et praeguste wihmaste ilmadega pesu pesta ei saa. Tuleb mõni kord üle nädali pesu wahetamata pidada. Saab näha kudas weel talwe poole see elu kujuneb. Niisuguse jurkimisega pole sõja lõppu ka nii pea loota. Raha nälga praegu ei ole. Wiimase saadetuse 25 rbl sain alles hiljuti kätte ja söögiraha saab praegu 51 kop päewas. –aa-

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri sinise tindiga üle kirjutatud:

№ 12 (16)

Дер. Сверчин, 23 sept. 1914.

Eile juhtus midagi, mil meie elu peale ka mõju on. Meie «starssi» läks kaeru ostma, aga kaera ostmise asemel sattus trahterisse ja tõmbas nina täis. Adjutant oli ka parajati alewis juhtud olema, mehe seal samas läbi kolkinud ja nüüd on teine «starssist» ka lahti. Aga, et ma teile hulk aega midagi kirjutanud pole, ei teagi teie, missugune mees see oli. Pean pisut mööda läinud aegu seletama. 8^{mal} augustil, kui juba esimesi suuretuki paukusid kuulnud olime, arwas stabtrubats, et asi kibedaks wõib minna ja hakkas kurjasti kõhima, nii et teise ära laatsaretti saatsiwad, kust ta neljaks kuuks kodumaale Tsernigowi kubermangu paranduse peale olewat lastud. Asemele sai mees, kes hiljuti kuskilt jalawäe polgust meile teenima tuli “на сверхсрочную службу”. Mängumees oli ta üsna wilets, nii et ta praegu wist küll enam meil teeninud ei oleks, kui mitte sõda poleks tulnud. Ratsawäe teenistusest ta suurt ei teadnud, nii et kaunis naljakas oli teda stabtrubatsi asetäitjana näha. Oli sellega kudas oli, aga “sehwti” mees ta oli. Ostsime kaeru rubla puud, ikka pani üles 120 kop. saime heinu 35-40 kop puudu, üles andis ikka 50 kop. puuda hinnaks. Poole andis küll minule, päris pool wägisi ajas kaela. Esiotsa läks weel niiwiisi, aga kui juba rohkem puudasid üles panema tahtis hakata ja hobuseid näljutama, siis läksime lahku. On ikka kardetaw “sehwti” teha, kui hobused nälgas. Hakkasin siis wähe haawal adjutandile tähendusi tegema, et asi kõik mitte nii ei ole nagu ta peaks olema ja ega adjutant isegi pime polnud. Kinnitas minule, kandku ma aga selle eest hoolt, et hobused oma jao kätte saaksid. Mina seletasin wastu, et niisuguse “starssiga” ikka waewaline läbi saada on, nii et mehel ainult kord winti wõtta kulus ja wisatigi ametist lahti. Asemele sai meie polgu ammune kaswandik Pantelejew, kes oma teenistuse aja minewal sügisel lõpetas ja suwel “wolnajommina” teenis, aga paar päewa enne mobilistsiooni ka “naha ära müüs” s.o “поступил на сверхсрочную службу”. Muidu oleks teda tagawara wäelisena koguni kuhugile mujale polku saadetud, kus talle keegi 25 rubla kuus poleks maksnud. Mees, kes ratsawäe teenistust tunneb, kellega me’ kõik aastaid koos teeninud oleme ja kellega kõik rahul oleme.

Täna sõitsime ainult kümmekond wersta edasi. Waenlast pole me’ näinud ega kuulnud. Puhkame.

Jaan.

-.-.-.-.-

Pliatsikirjas kiri ssinise tindiga üle kirjutatud:

№ 13. a.

Крашево-Гачулты 26 сент.

Swerczin'ist sõitsime juba teisel päewal jälle tagasi Racia,z'i (Рационж) ümbrusesse, kuigi teise külasse. Racia,z, nagu teda Poola keeles kirjutakse (täht a, tuleb nagu om ehk on wälja ütelda) on kaunis toekas alew. Siinsetest maakonna linnadest suurt taha ei jäe. Teha siin midagi ei ole, Sakslastest pole kuuldagi, katsuks siis nastukese haawal köödaläinud aegadest kirjutada, mis kirjutamata.

9^{mal} aug. sõitsime Kuklin'ist Mlawa lähedalt, kust teile wiimase kirja enne "Saksamaale minekut" kirjutasin ära õhtu poole. Ööd olime Кучборк'is, kust teisel hommikul piiri poole sõitsime.

10^{mal} aug. ei puutunud ka waenlasega kokku. Esimeses liinis olid suuremalt jaolt jalawäe polgud. Õhtu ees läksime üle piiri. Piiriks oli sel kohal väike jõke ja üleminekuks oli õige porine ja soone koht. Ööseks läksime Rutkowitez'i. Oli õige kena küla ja suur mõisa wiina wabriku ja meiereiga. Terwes külas oli üks ainuke inimene – 70-80 aastane taat. Teised kõik olid ära põgenenud, kõike maha jättes. Isegi söögid, joogid olid mitmel pool laua peal pooleli söömata.

№ 13. b. järg.

Sulg- ja hajas-linnud jooksiwad mööda õuet. Lehmad ja härjad ammusid, kes jänus, kes nalges lautades ehk õuede peal. Aga koguni teine wärk ikka kui Wene poolses Poolamaal. Majad suuremalt jaolt kiwimajad, wiljapuuaiad ümber. Seespool puhtus ja kord, toredad lae lambid, lauad ja toolid. Mõisas weinikeldrid mee ja sahwti potid. Suur kari, määratunud härjad musta walget kirja. Eeskujulik sigade laut, kus üle saja sea, noori ja wanu sees. Meierei, wõi tonn, suured plekk nõud peti piimaga – need rewideerisin mina aegsasti järele. Juustu sõbradele mitu sada juustu käia. Hobuste sööki oli laialt. Heinu laudapealsed täis. Kaeru mitu sada puuda kuuri all kottide sees nii nagu nad põllu pealt masinast toodud. Muud kui wõta kott ja pane hobuse ette seisma. Midugi mõista, oleks mõnigi omanik kuskilt ilmunud, ega siis oma woliga keegi midagi wõtnud poleks.

№ 13 c. järg.

Kui rumalaste tegid need inimesed, kes sõja eest ära jooksid kõike oma warandust saatuse hooleks jättes. Kes küll jätaks omanikuta asja wõtmata kui ta teab, et keegi teine ta ometigi ära wõtab? Ja siis on inimestel weel teataw lõhkumise himu. Mis ligi wõtta ei sünni, wisatakse maha, tallatakse jalge alla. Ma usun see oli sakslaste poolt meelega hirmutatud, et inimesed eest ära jookseksid ja oma waranduse purustada jätaksid, et neid sellega Wene wägede wastu wainulikeks teha. Elanikude ära põgenemise sihilikust näitab ka see asjaolu, et kuskil ühtegi hobust maha ei olnud jäetud, mis wähegi sõjawäes tarwitada oleks sündinud. Kas see lootus aga täide läks, on kahtlane. Pidid nad ju pärast nägema, et neil kes kuhugile ära ei jooksnud, midagi wiga ei tehtud ega midagi ära ei võetud ega lõhutud. Arwan, et kui me nüüd weel siit kohalt Saksamaa sisse tungime, siis elanikudest keegi eest ära ei põgene. Ehk olgu siis, kui küla päris lahingu paigaks peaks muutuma.

-aa-

..-.-.-.-

Sinise tindiga tehtud:

№ 23. Hans Siitamile

Дер. Нищице Плоцк. губ. Прасныньск. уезда. 17-mal oktobril 1914.

Sinu kirja 15-mast septembrist sain 16-mal oktobril kätte. Harilik kirjade siiajõudmise aeg – üks kuu. Ei tea kas siit ka kirjad nii aegamööda lähevad? Homme saab kolm kuud mobilisatsioonist täis. Täna on kaks kuud, kui jälle Vene pinnale tagasi tulin. Wähe sai küll Saksa pinnal olla 10-17 augustini. See aeg oli ka kõige kibedam. Sai püssitule sees, kui ka šrapnellide all olla, aga hinge wõtnud keegi välja ühti. Esiotsa oli küll üsna õudne tunne, kui pommid üle pea lendasid, aga pikkamööda harjub kõigega ära. Ja elu on sõja ajal palju vabam, kui rahu ajal. Täiesti saan nüüd sest aru miks vanal ajal sõjamehe seisus ihaldatav ja austatud oli. Sel ajal võis mees, kel jõudu, julgust ja osavust oli peaaegu kindel olla, et teda maha ei lööda. Isegi nüüdsel ajal, kus 6-7 versta kaugusel waenlasest enam julge ei või olla, et karpi "konservisid" kaela ei saa ja jõud ning vahvus vähe tähendavad, on soldati elu siiski üsna lõbus ja huvitav. Täna siin, homme juba verstade taga, ikka midagi

uut. Täna pea nälgas, homme terve päev süüa niipalju kui sisse mahub. Ei ole siin aega filosofoerida ega mingisuguseid lollusi mõelda. Ei mõelda siin tuleviku peale...

Terviseid! Jaan

-.-.-.-.-

Pliatsikiri sinise tindiga üle kirjutatud:

№ 16 (25)

Дер. Нищице. 18 окт. 1914 г

Midagi tähtsat uudist mul kirjutada ei ole. Kirjutan ainult, et Te teaks, et mul hing ikka veel sees. Elan üsna rõõmsasti. Söögi poolist leiab ka, ainult mõni kord harva tuleb leiwa puudus. Ilmad hakkavad külma poole minema. Loodetavasti antakse meile warsti kasukad kätte. Pesu on mul ka praegu üks ainus paar – see mis selgas on. Osta ei ole kuskilt. Ligiwõtta sai ainult kaks paari, muud on kõik Ostrolenkas kastide sees. Teadmata kui terwed needki enam on. Raha on veel 15-16 rubla – loodan sõja aga läbi saada. Praegu antakse 40 kop päewas. Mõnel päewal jääb ülegi. Näha on, et ka pakkisid pika aja peale kätte saab. Wõiksite saata: üks paar pesu, paar jalanartsa, paar ninarätikuid ja üks naelane karbi täis wõid. Wõid saan siingi osta 30-40 kop nael, aga wõi karpi kuskilt suuremat, kui naelast ei maksa saata, ei mahu “kobuuri”. Kui võimalik, saatke ka mõned ajalehe numbrid, milles meie augusti esimese poole kolki saamisest räägitakse ja ka mõned uuemad. Terviseid

-aa-

-.-.-.-.-

Pliatsikirjas kiri sinise tindiga üle kirjutatud:

Дер. Лелице, 21 окт. 1914.

Kui see kiri juba kirjutatud oli, sain mamma kirja 23^{dast} sept. kätte. Täna saime soojad särgid, aluspüksid, kindad ja jalanatsud kätte. Kõik kingitud kraam. Praegu pole veel iseäralist tarwidustki neid selga panna, sest ilm läks jälle soojemaks, tuul waikis. – Pakkide saatmise kohta kuulsin wahe peal, et rohkem kui 12 naelaseid pakkisid soldatitele saatmiseks wastu ei wõetagi. Palun siis muud mitte midagi saata, kui seda, mis kirjutasin. Pole ju siin ka võimalik paljut kraami ligi kanda. – Kirjutage wahete wahel, kui aga aega saate.

-aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga kirjutatud (vist mustandist):

№ 26. Joh. Pertile II järgu “oboosi” (moonavoor). Дер. Броды 14 ноября 1914 г.

Armas Juks!

Sinu kirju olen küll juba mitu saanud, aga vastamiseks puudub aeg. Läheb kirjutamise tarwis liiga kirjult ja “lõbusalt”! Saadan Sulle portsu kirju, mis minu kätte puutusid ja teen rehnungi.

6 sept. päevaraha.....	40	kop.
üks batarei.....	50	-
Wilgatsilt.....	49 ¹ / ₂	-
Oja, Schutovi ja Sinu palk.....	270	-
Salowi palk.....	75	-
nuga.....	20	-
Kokku	504 ¹ / ₂	kop.

Nikolaewilt pole saanud. Muud ei tule praegu meelde. Mõtted laiali. Ela hästi! Millal tuleb küll adjutant tagasi. J. Jaakson
(Teisel lehel samal päeval samas kohas)

Pidin Sulle eelmise rehnungi järele 504¹/₂ kop. saatma aga ei olnud peent raha ja saatsin 600 kop. Salovi teil ei ole, nii siis tuleb palka ainult teie kolme peale arvata. Mis üle rehnungi, jääb Sinu kätte – saad ehk wahest veel midagi minu jauks muretseda. Praegu küll midagi tahta ei tea.

Kirjasid olen peale koduste weel Täetsi ja Märt Tammani käest saanud. Täets kirjutab, et tal praegu neist kolmest rublast häda ei ole. Arvab, et ka weel sõda näha saab. Tamman teatab, et warsti Конно Гренадерский polku läheb. Adress: Действующая армия. Гвардейский запасной каваллерийский полк. 5 эскадрон. 3 маршевой. Hääd ööd Jaan Jaakson

-.-.-.-.-

Sinise tindiga ärakiri:

№ 27. Täetsile

Броды, 15. XI 1914 г. Плонск. у. Варшавск. губ.

Sinu kirja 29 sept. s.a. sain 12 now. kätte. Kirja 10 sept. sain 7 okt. kätte, mille peale ka kaardiga (10 okt.) lühidalt vastasin. Praegune elu on päris rahuloldaw – palju kergen kui ennemalt Ostrolenkas. Tuleb küll wahete wahel öö ja päew ühte järgi sõita, nii et waewalt aega hobuseid sööta üle jääb, aga siis saab jälle rohkem aega jne. Selgesti saan aru, kudas wanal ajal sõjamehe seisus ihaldataw ja auustud oli. Sel ajal kui ainult käsitsi sõditi wõis osaw ja tugew mees peaaegu kindel olla, et teda keegi tappa ei jõua. Isegi nüüdsel ajal, kus surm üle metsade ja mägede werstade taha pähe lendab, tundub sõjamehe elu julgem olema kui muudel inimestel, kes lahingute lähedale satuwad ja koledat hirmu tunnewad. Soldat aga, kes mõni kord juba shrapnelli lõhkemist ja kuulide wingumist oma ümber on kuulnud, suurt hirmu enam ei tunne. Aga millegi üle mõtelda, haledust tunda, siin aega ei ole. Terwiseid J. Jaakson.

Плоцк, Больница Св. Троицы 22 ноября 1914 г.

So, anti mullegi mõneks päewaks puhkust. Kurk jäi nii haigeks, et enam kudagi süüa ei saanud. Juba kaks kolm päewa elan ainult keewa piimaga ja theega. Ja kus sa “pohodis” (lahingrännak) paraned? Iga päew saad uuesti külmetada. Welskeril suurt aega suga jahtida ei ole. Saatsid eile siia. Olen nüüd ühe öö inimese moodi maganud ja kohe tundub parem olema.

Arwad, et ka sõjast osa wõtta saad. Arwatawasti küll mitte meie polkus. Sest keda juba kuue kuu peale parandusele lastud, enam oma polku tagasi ei lastawat. Wakansia meil küll Sinu jauks oleks – Tompu asemele. Wana Lapot wäänas oma kohe kõrwale, kui juba esimesi suurtüki paukusid kuulis. Saadeti laatsaretti ja sealt neljaks kuuks parandusele. Elab praegu Tshernigowis naese juures. Kirjutas mulle, et esimeseks detsembriks polku loodab tulla, aga olewat jälle haigemaks jäänud nagu Pantelejewile naene kirjutas, kes ka Tshernigowis elab. Pidada ööseti jampsima, marssima ja soldatitega kamandama...

Peale wana Lapoti lahkumist jäi Pontkowski starssiks, mina kassapidajaks. Ajasime niiwiisi umbes kuu aega läbi. Hakkas wäga oma kasu püüdma, hobuseid näljutama, ajas mullegi mõne rubla kaela, et ma wait oleks. Tegin siiski adjutandile tähenduse, et ma Pontkowskiga selle eest vastutada ei saa, et hobused oma jau kätte saawad. Adjutant hakkas asja tähele panema. Kord sõitis Pontkowski linna kaeru ostma ja jõi oma seal kuskil restoranis täis. Juhtus siis kogemata adjutandi silmade alla, sai wommida, lasti starssist lahti ja tehti приказом по полку lihtsoldatiks. Asemele sai Pantelejew, kes oma paar päewa enne mobilisatsiooni сверхсрочный'ks laskis wastu võtta. Sinu wakansia peale. Pantelejewiga oleme senini üsna hästi läbi ajanud, hobustele annud, mis neile tarwis ja ise ka söönud saanud...

Wihkad wana Lapotit ja soowid temale halba. Wihkasime teda meie kõik. Pikemaks ajaks teda tagasi küll ei soowiks, aga nädalaks, paariks tahaksin küll, et ta weel tagasi tuleks. Sest korda ei ole meil trubatsi woodus praegu mitte.

Waewalt sõidame kuhugile külasse sisse ja võtame hobused sadulast lahti, juba on pooled inimesed laiali jooksnud mööda “halupasid” (armetu talutare) mune ja kanu otsima jne. Hobuse eest ei muretse keegi kui mitte sõrmega takka ei suru. Ja jääme kuhugile natuke kauemaks, siis on kaardimäng lahti (двадцать одно). Restschikowil oli kord ligi paarsada rubla juba võidetud, aga praegu on jälle üsna paljas. Pontkowski on kolme kuu palga maha mänginud, aga naene on kodus nälgas ja palub abiraha jne. Eestlaste külge see haigus õnneks veel hakanud ei ole. Laas jäi kord ka keeru sekka, tegi paar rubla võlga ja jättis järele.

Ehk aitab sest lorist. Kõike ikka ei jõua kirjutada.

Sõjalisest tegewusest kirjutada ei tohi, aga just see olekski kõige tähtsam kirjutada olema. Eks peale sõja seletame suusõnal kui kokku saame. Ja võib olla saad isegi näha ja tunda kudas inimene meelt nii muuta võib, et tal kõiksugused koledused nagu igapäewaseks asjaks saavad. J. Jaakson.

-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri sinise tindiga üle kirjutatud:

№ 17. г. Плоцк, Больница Св. Троицы 22 ноября 1914 года.

Pole teile hulgal ajal enam kirjutanud, aeg läks väga kiiresti, tulnud kodumaad meeldegi. Nii olen nüüd hulk kirju võlgu jäänud. Nimelt:

18 okt. sain kirja 23^{dast} septembrist

7 now. - - 27 - oktoobrist

12 now sain Oskari kaardi 20^{mast} oktoobrist

12 now. sain papa kirja 13^{mast} oktoobrist

12 now. sain mamma kirja 13^{mast} oktoobrist

14 now. sain mamma kirja 5^{dast} nowembrist

14 now. sain papa kirja 6^{dast} nowembrist.

Raha ega pakki pole senini saanud. Hea oleks, kui Jõuluks siia jõuaks... Rahast veel häda ei ole, saab poisile mõneks ajaks võtta veel.

Kirjutage missuguses polkus, mitmendas rootus Arude Willem teenis. Siberi väed on lähedal, võib olla puudun edaspidi kokku.

Papa imestab, kust siin wiina võtta saab. Mina ka selles asjas spetsialist ei ole, aga näen, et teda leitakse. Makstakse kuulmata hinda ja ikka midagi saab. Juutide tagawara pole veel lõpnud. Ja linnades, kus Sakslased sees on olnud näib nagu rohkem teda olema. Wist Saksamaa poolt sisse weetud. Näituseks Lipnos, kus Sakslased 20 päewa olid seisnud, oli saksamaa paberossa, tikka saada. Elektri laterna batारेisid ostsin – ka saksamaalt pärit. Wiina nähti säälaialt olema, olgugi et meie ülemuse poolt kohe peale sisse sõidu välja sai kuulutatud, et kes soldatitele wiina müüb, üles saab poodud!

“Põllumees põline rikas”. Seda näeb Wanamees nüüd küll ära, kus tal pulga saagimine tööksti kinni on. Ega ometi “pankrotti” karta ole? Lauda ehitamisega ta ikka mind wist ära oodata ei jõua. Ja kas sest ka suurt kasu oleks. Põllu ja maja pidamises olen niisama tark nagu nelja aasta eestki. Olen küll sõja ajal Saksamaa sigade lautasid näinud, aga suurt aega neid waadata ja meeles pidada ei ole olnud.

Et meie armsal Maarja maal nüüd Saksa keelt mustaks pintseldakse lugesin ka “Nowoe Wremja” seest. See leht teeb sõja algusest saadik meie maa sakslastega õige palju tegemist. Päril naljakas, huwitaw mõnikord lugeda.

Kirjutan siis ka natuke ülewaatlikult oma sõja tegewuste üle. Terwe Plotski kubermang on mull risti ja põigiti läbi käidud. Kõigis maakonna linnades peale ühe olen olnud. Enne sõda seisime Pultuskis, 13mal juulil sõitsime ära. Augusti sõitsime läbi Prasnysz'i ja Mlawa Saksamaale. Soldau'sse sisse ei saanud sõitsin

wähe kõrwalt mööda, ainult polgu moona woorid olid linnast läbi läinud. Neidenburgis (mitte sugugi Neudenburg nagu mõned Eestilehed lolli peast kirjutasi) olime 14–15 aug. ööd. 17^{daks} aug. olime jälle Prasznysz'is. Seisime seal nädala päewad. Siis olime Tsechanowis, pärast Mlawas. Hiljem jätsime selle "raionni" maha, sõitime Serpets'i. Säält taganesime tagasi. To kord sai ka meie adjutantki haawata (6 okt.) Pärast läksime jälle Serpetsi. Sealt edasi Lipno'sse. Sealt tuli jälle taganemine. (Piiri poole jäi veel Rõpin nägemata. Näeb ehk veel edaspidi.) Taganesime Plotskist mööda seni kui Warssawi kubermangu maakonna linna Plonski. Plonskis seisime mõned päewad, seni kui jälle sakslased taganema hakkasid. Siis sain ka kubermangu linna – Plotski. Mõne päewase paigal olemise järele läksime edasi, aga et minul kurk väga haigeks jäi – ei saanud enam midagi süüa juba kaks päewa elasin ainult keedetud piima ja teega – siis saadeti mind tagasi Plotski hospitalisse. Öhtul anti süüa – midagi wedelat. Maitset nagu kaera supi moodi, piimaga. Oli küll wedel ja libe, aga ainult suure waewaga jõudsin alla neelda. Rääkidagi oli walus. Aga sain ühe öö inimese moodi asemel teki all magada, higistasin tubliste ja täna hommikul läks seesama leem üsna libedasti alla. Ega ma siia ikka väga kauaks ei järe. Pikka aega ainult niisuguse leemega ära ei ela. Lõunaks küll anti peale selle veel pisut putru ja kotlet, aga ka mitte iga mehele. Noh, mõne päewa ikka võib lamada, kui sakslased lasewad. Meie ja nende wahel on siin kõigest Wisla. Sellest lendawad püssi kuulidki üle, liiategi siis veel suuretuki «tsummadanid», või «konserwid» kuida neid nimetakse. –aa-

-.-.-.-.-

Pliatsikiri sinise tindiga üle kirjutatud:

№ 18. (29)

г. Плоцк, 22. XI. 1914.

Kõikidest sõdadest on kirjanikud omale aineid wõtnud. Kõikide sõdade üle on kirjutatud. Küll tõtt küll luulet, küll pikalt, küll lühidalt. Saab ka käes olewa sõja üle kord kirjutatud. Kas küll niisugust põhjalikku kirjeldajat leidub nagu Tolstoi, seda ei tea ette ütelda. Aga tuhanded saawad seda vähemalt katsumagi. Pangu nad siis peakirjaks "Война и мир" ehk "Война за мир" see on üks kõik.

Ühe tüki tõesti sündinud lugu, iseoma elust, tahan minagi Sulle jutustada, millest päris tõsise armastuse romani ehk põrutava drama (Taastasin need sõnad säilinud koopia järele. Oskar on neid maha kustutanud ja pliatsiga parandanud-muutnud. -aa- 23. XII –56.) võiks kirjutada, kui teda wenitada ja pinnida ja lõpp kuskilt saksa tõugu romanist wõtta. Sest minu lõppu tuleb nurja läinuks pidada, ei anna mõõtu välja...

Asi algas üsna harilikult tutwusest, mis ma Lipno turu peal õuna müüja plikaga tegin... Oli pühapäewane päew, jõudsimme lõunaks linna ja asusime korteritesse. Noh, hää küll, tarwis ka linna waatama minna. Miku ütleb: "Lähme "panenka" käest õunu ostma." – "Kus Sul need panenkad siin on", urisen mina wastu, "õunu müüwad ju ainult wanad eided ehk jälle lapse watikad." Miku kinnitab ikka, et on panenka õunu müümas. Lähme siis. Ja, waata wigurit, turu nurgal ongi päris paras pikk "panenka" õuna korwide juures ja aitab wäiksemal tüdrukukesel, kes nähtawasti õunte omanik on, lõugutada. Ostame meiegi Mikuga wiie kopka eest õunu hinge peale ja räägime seal juures wa' armast maa keelt. Tüdruku nott aru ei saa, arwab wist saksakeele olema ja hakkab üksikuid saksakeele sõnu wahela haukuma, mis ta nähtwasti paarikümne päewase sakslaste Lipnos wiibimise ajal oli õppinud. Naersime wastu ka wähe ja läksime edasi. Teisel päewal uurisime välja, kus meie "panenka" elab, ostsime naela "zuckerka'sid" ja läksime külajuttu puhuma. Sääls siis ma saingi oma Walerkat esimest korda näha. Ega seegi suurt wanem olnud, kui meie õunaplika - nii kuue,

seitsme teistmümne aastased mõlemad – aga palju wagusam ja "mõistlikum". Unustasin wanasõna: waga wesi, sügaw põhi. [Seda tähendust pole romani, ehk drama kirjutajal sugugi waja üles panna, rikuks terve supi ära.] Miku, kes palju koerem poiss on, kui mina – olewat juba kodumaalgi õige Jaak olnud – nihutas oma õuna plika – Elenka – poole ja hakkas "sehwti" tegema. Minakene oma mõistliku aruga hakkasin Walerkaga päris mõistlikku juttu ajama. Oskas hästi wenekeelt, nii et jutt üsna libedasti läks. Poolakeelega ma ikka nii hõlpsasti hakkama poleks saanud. Kuulsin muuseas, et ta piiri äärsest külakesest pärit olewat, kust saksa kindluse Tornini ainult paarkümmend werst weel on. [Et sääl ka piiriwahtide sotnja oli asunud ja minu Walerka nii hästi soldatite kui ohwitseidega nähtawasti hästi tuttaw oli, pole romani kirjutajal sugugi tarwis teada.] Sõja algusel, kui säält piiriwahid ära taganesid, olewat ta säält ära põgenenud, tükati Wenemaal, tükati Warssawis ja Nowogeorgiewskis elanud ja tahtwat nüüd ühes meiega edasi minna, waatama, kas wanemad, kes maha jäänud, weel elawad. [Mis tööga ta ennast senini ülewal pidanud, seda ma kuulda ei saanud, aga eks see ole kirjanikul kerge asi midagi selle kohast wälja mõtelda.] Noh, hää nüüd küll, olime paar päewa Lipnos paigal, söötsin Walerkale poolteist naela "zukerkasid" ära – hind na' omawahel ütelda 75 kop. – juba ühe hommiku äkitselt ärasõit... (Pean jälle pisukese tähenduse tegema: kirjanikul tuleb minu linnas wiibimist natuke soolata kõiksuguste kaelustuste ja armuwannetega – mul läks selles tükis liig kuiwalt...) Jah, mis sa parata wõid, Sakslased tungiwad peale – meie ülesandeks jäi waadata, et nad meile kõrwalt kuklasse ei tuleks. Jalawägi jäi Lipnosse. Jätsin siis oma "panenka" jumalaga: "Do widzenia, panna Waleria!" ja sõitsime minema. Walerka waatas üle turu pika mokaga järele, Elenka kukkus tõnnima, jooksis tuppa ahju taha. Ju tal wist ikka Mikust rohkem kahju oli, kui Walerkal minust... Paar päewa hiljem nägin Lipnot eemalt. Pidime oma jalawäele appi minema, et "prussak" Lipnosse ei saaks, aga jäime hiljaks. Jõudsimme alles õhtul widewikus kohale. Prussakad olid juba linnas, mis mitmest kohast põles. Shrapnellid ja granatid lendasid üle linna lõhkesid linna kohal ja ümbruses. Sõitsime mõne wersta kaugemale ja jäime öömajale. Hommikul wara sõitsime jälle tagasi, sest waenlane oli juba kolme külje peal ja oleks neil kindel teadus meie seisukoha üle olnud, oleks nad meid kergesti ümber piirata wõinud. [Kirjanikul tuleb siin omast peast õieti "effekt" lõpp kirjutada. Ta peab mind Lipno tuleleekisid nähes pool hulluks laskma minna, et ma linna sisse kihutan, kõigest waenlase eelwahtidest ja barrikadidest üle. Ta peab mind selle maja rususid näha laskma, kus mu armsam elas ja kui wähegi wõimalik, ühte tükitestki minu õnnetumast, shrapnellist purustatud Walerkast. Ja lõpuks peab ta mind kesk prussakate sekka kihutada laskma, kus ma neid vähemalt kaksteist kümmend tükki maha notin, enne kui mind ennast püssitikudega üles tõstetakse...] Tõe poolest lõppes aga mu roman wäga igapäewaselt. Oma Walerkat nägin ma järgmisel päewal seal külas, kuhu öömajale läksime. Minu poole ta ei waadanudki, kui mööda sõitsin, waid laskis ennast tuntud saksa tõugu ohwitserist käänustada... Lops poisile wastu pikka nina!!! Ehk küll öösel edasi sõitsime, oli ta hommikul, kui uude korterisse jõudsimme juba seal ees. Nimetatud ohwitser oli talle padruni käru peale koha muretsenud, nii et ta ilma jalawaewata edasi sai. Enne õhtut oli aga prussak meil säälgil järele. Hirmutasime teda wähe suurtükidega, et öösel edasi tulla ei julgeks ja sõitsime weel umbes kümmekond wersta, kus ööseks jäime. Oma Walerkat sest saadik enam näinud ei ole. Nähtawasti taganes ta tegewa wäe hulgast ära Nowogeorgiewski, wõi Warssawi, kus palju julgem elada. Mina aga teine kord enam "dramaturgidele" ainet muretsema ei hakka. See kord läks küll

üsna odawalt – ainult poolteist naela ponksidega, aga ära usu, et alati nii kergelt läheb. Ja juba seitsmekümne wiie kopka eest oleks hea hopmanni mau täie lõunat süüa saanud. Eks ole?!?

Oma sõja mälestuste hulgast üles kirjutanud Sinu wana tuttav

-aa-

г. Плоцк 23. XI 1914.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 30. Pertelile

(Ärakiri koopias 24. XII 56)

Дер. Ростково 25го ноября. (1914)

Armas Juks!

Nihkume jälle natuksehaawal Teile lähemale. Olime kord küll tagapool Plotskit, aga nüüd oleme ja kõigest 16-17 wersta Plonskist. Wõib-olla saad mulle uue batারেika saata, wanast jätkub veel kõigest paariks päewaks. – Uudist wähe. Olin kolm päewa Plotskis haigemajas – kurk oli haige, ei saanud süüa ega rääkidagi. Nüüd pole häda midagi. Hääd terwist J. Jaakson. (30^{mal} tegin veel mõne tähenduse (teisele küljele) juurde, et tema kirja kätte olen saanud ja saatsin ära ühes temale kodust saadetud kirjaga.)

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 31. (№ 19 – kaart O. Jaaksonile. Церков в Липне.)

Фольварк Ростково 2. дек. 1914 г.

Sinu kirjad käes. Kas minu omad – 17 18 – kah? Kas pakki ei ole? Olen terwe, elan kui ennegi. Loodan tulewiku peale -aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 32. Heinrich Arnemannile. Plock... (raskesti loetavad neli poolakeelset sõna)

2sel dets. 1914 a.

Armas Heinrich!

Kudas Sa elad, kas Sa elad? Pole kirjutanud. Räägime peale sõja, kui elame. Meie tegewus – сторожевая разведка, обходы в тыл. Terwe Plotski kubermang läbi käidud. Adress jne. -aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 33. Pertelile (Ärakiri koopias)

Дер. Ростково 4 декабря

Sinu kirja teisest tetsembrist sain täna Politikini käest. Minu lipakast, mis ma 30^{mal} saatsin, oled Sa nüüd wist muidugi kätte saanud ja tead, mis mul puudub. Arwan aga, et ma ise niisama hõlpsasti Plonski saan kui Sinagi. Laskingi eile kaks batareid tuua (по 40 коп.), millest üks üsna hea, aga teine kaunis wanapoolne on. Millal ma nüüd jälle Serpetsi saan ja kas ma veel kunagi sinna saan, ei tea praegu sugugi ütelda. Aga kõik võib juhtuda.

Wana “lapot” olewt surnud jah! Sinu lehti pole senini saanud ja oma pakki, milles ka lehti pidada sees olema, on ka alles kätte saamata. Saadan Sulle paar “Teekäijast”, mis siia hiljuti ära eksisid. Saada nad õige Täetsile ära, keda nad siin taga otsisid.

Sõber Jaan.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 34. Pertelile

д. Гора, 10 декабря 1914 г.

Sinu kirja, mis Wilgatsiga saatsid, sain 7^{mal} s.k.p. kätte. Praegu elame üsna rahulikult. Ilmad on küll üsna wesised, mõisa õued sopased, aga mis meiesugune sinna parata võib?

Nagu Sulle juba ennegi kirjutasin, ei wõi sugugi loota, et weel kord Serpetsi saan ja ei olnud mul enne selleks suurt tahtmiski ühti – mind kistakse enam Lipno poole! Peale Sinu kirjade hakkasin küll ka Serpetsi peale mõtlema, aga pole praegu midagi märki selleks, et sinna weel kord saaks...

Rostkowos olid ka kenad panenkad, aga siin on üsna wanad krõnksud.

-.-.-.-

Pliatsikiri sinise tindiga üle kirjutatud. Kiri saadetud ümbrikuta, kirjaleht kokku murtud ja ääred kleebitud. Aadress kirjutatud pliiatsiga.

Pliatsiga: № 20. (35) г. Перновъ Лифл. Периферъ Herra Oskar Jaakson Lõul. Изъ действующей армии. Postipitserid: ГЛАВНАЯ ПОЛ. ПОЧ. КОН. ВАРШАВА 18 12 14 ja ПЕРНОВЪ (Kuupäev kustunud) (30) д. Гора, 10 дек. 1914 г.

Jinkadi, jõnkadi Jõulud tulewad... Poolamaal on nad juba homme, ülehomme käes. Wana eit küpsetab juba pühade saia. Meie Jõuludeks on weel aega... Mis ma Jõuludeks loodan? Esiteks, et prussakad selleks ajaks tulist jalu Warssawi alt minema aetakse. Teiseks, et oma paki warsti kätte saan. Ja kolmandaks on loota, et meie diwiisile umbes pühade ajaks puhkust lubatakse – oleme ju sõja algusest alalises kokkupuutumises waenlasega olnud. See viimane lootus ripub muidugi esimesest ära. Siis ehk saan ka rohkem kirjutamise aega. Soowin Teile kõigile häid pühi -aa-

-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 21. 36 Деревня Гора, 11 декабря 1914 года.

Saadan Sulle wahete wahel mõned wäljalõiked Wene lehtedest, mis mulle enam, vähem meeldinud on ja mis enam, vähem loomu truult sõja aegset meeolelu ja wõimalikke sündmuseid kirjutawad. Покамежъ saadan Sulle wälja lõike “Русское Слово” “Безъ крыевъ”, milles küll midagi sõjalist ei kujutata, aga mis wast küllalt selgesti seda walu kujutab, mis sõda nendele teeb, kes mitte isiklikult sõjast osa ei wõta, waid kel ainult omaksed sõjas on. – Teine killuke “Русское чтение” kirjanduslisest lisast, on wäikene, kaunis loomutruult kirjeldatud tükikene “изъ боевой жизни” nagu öeldakse. Seda lugedes tuli mul omal selgesti 13^{nes} august (vk) meelde (Tannenbergi lahing 26. – 31. 8. uk), millal me ise niisuguse päewa üle elasime. Umbes kell kaks öösel üles tõusime, päikese tõusust saadik ühte lugu, kuni õhtuni waenlase suuretüki, püssi ja kuulipildujate tule all olime ja siiski õnnelikult (meie polkus sai ainult üks surma ja kaks, kolm meest haawata) waenlase plaanitsetud ümberminemist (обходъ) ümber meie pahema tiiva, kinni pidasime, seni kui jalawägi umbes õhtu eel kohale jõudis ja meie asemele astus. Meie asemikud ei pärinud meie õnne. Tähendatud jalawäe polku pole ma peale selle enam näinud – kuulu järele olewat terwest polgust ainult mõni sada üle jäänud. Ja waenlase püüdmine meie pahemast tiiwast mööda minna läks täide, mille tagajärjeks terve armia kautus oli. Meie hooletus – wõi mis ta oli, eks see selgib tulewikus – läks meile kalliks maksma, aga me saime sealt ka hea õpetuse, mis meid seni ajani sarnastest kautustest on ära hoidnud. -aa-

-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 22. 37 Гора, 14 дек. 1914.

Heila oli tähtjas päew – kolmeteistkümnes. Wiis kuud sai mööda, kui meid Pultuskist liigutadi ja neli kuud on sellest päewast, kui meie Saksamaalt taganema hakkasime. Peale selle on ta poolakatel keskmine püha. Katsume meiegi ühes poolakatega pühitseda, ei wõi ju ette teada, kui palju meil oma Jõulusid pidada

aega antakse. Praegu on aga meie polgul kaunis rahuline asi. Keedame siin ka riisi putru ja kohwi ja kõiksugu "paremat" toitu ja teeme nagu oleks pühad olema. Otsin pisukse purgi päris Pärnu räimi – 50 kopikat röõwisid ära. Kodumaal oleks selle raha eest paar pange võinud osta, nii et mitu nädalat süüa oleks saanud. Wäga kalliks läheb siin nüüd soolane. Heeringad maksavad 10-12 kop. tükk ja pole siiski kuskilt võtta. Oleks nüüd kodumaa silgud käes olema, mida keeta ja küpsetada võib ja isegi toorelt hammustada kõlbavad... Jõuluks puhkuse saamiseks on praegu hea lootus. Kindel on ka peaaegu, et siis ka pakid, rahad kätte saame, mis kellegile saadetud. Ja edaspidiseks võib loota, et alati pakid ja rahad rutem kätte saame. Polgu poolt on selle kohane korraldus tehtud. Kirjad saame juba mõned üsna ruttu kätte ja ajalehed on ka hulga värskemad. Mõnda aega saame juba pea iga päew posti. –aa-

Съ вырезками изъ "Нового Времени".

-.-.-.-.-

Pliiatsiga kirjutatud kiri:

№ 23 38 Фольваркъ (karjamõis) Нагурки, 23 дек. 1914 г.

26^{mal} now. sain Sinu kaardi.....19. X. –14 a.

29 - - - - kirja..... 2.XI – 14 a.

29 - - - - 6. XI – 14 –

12 - dets. - - - 2. XII – 14 –

22 - - - - № 1.

22 - - - - mamma kirja ilma kuupäewata

22 - - - - Sinu kirja № 2.

Warsti jõuavad Wenemaa Jõulud. Praegu on siin ka päris Wenemaa talwe – lumehanged tä nawates – heila tuiskas kurjasti. Wiimase nädala jooksul oli ka sõjalises tegewuses pisut waheldust. "Prussak" katsus kord kohutada, tungis paar päewa peale ja sai siis jälle tagasi löödud. Määlestuseks jättis meie diwiisile suuretüki ja 25 wangi. Wähemaid salkasid, kahe kolme kaupa rohkem. Halwa ilma mõjul olen wäikse nohu saanud ja pea on ka pisut uimane. Saab ehk nüüd jälle mõne öö rahulisemalt soojas magada – läheb mööda. Kas minu 17ma nr. kätte saite. Sinu mõtted nr. 18 üle on natukse ekslikud. Ja kirjutanud ma Sulle midagi ei ole, mis teiste eest salaja hoida tuleb. Tahtsin Sulle ainult kirjutada missugustest tühistest juhtumistest kirjanikud oma "sügawad" dramad kirjutawad ja missugused "haledad" lõpud neil tõsisel elus on.

- aa -

-.-.-.-.-

Musta tindiga:

№ 24. Pliiatsiga: 39

Teie kirjad 16^{mast} käes. Puhkame siin paar nädalat.

Радзимин 29. XII. 1914. -aa-

Kaart: Plock. Niemieckie Góry

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№40. Jaan Vabile

Wana, armas Mere Jaan!

Sinu kirja 13^{mast} septembrist sain 26^{däl} detsembril kätte. Kõik kirjad küll nii kaua teel ei ole. Sel päeval sain kodust ema ja venna kirjad, mis 16^{mal} detsembril kirjutatud olid. Minul on senini hing kõwasti sees alles – pole saksa kuulid ega "konservid" (shrapnellid) minu pihta trehwanud ühti weel. Alles minewal nädalal juhtusin nende lennu piirkonda – mõned ei ulatanud ligi, teise lendasid üle pea ja mis trehwasid paraja maa peale ei lõhkenud jälle. Niisugune häbemata õnn oli

isand Klaassenil, kellele shrapnell just hobuse esimeste jalgade ette kukkus aga ei lõhkenud. Oleks mehe kõige tuliuue "Georgiga" pudruks lõõnud.

"Lahingus", nagu nad siit koju armastawad kirjutada, oleme küll mitu korda olnud ja "kadunud" on meil ka hulk mehi, aga päris tapetud võrdlemisi vähe. Meilt on Tompu kadunud. Ei tea temast midagi, aga siiski lootust on, et ehk on wangis. Praegu saime peale wiiekuuse alalise ametis olemise järele paariks nädaliks puhkuse aega. Asume üsna Warssawi lähedal, paikame püksa ja kuubesid jne. Kirjuta, kui kätte saad. Terweiseid kõigilt tuttawatelt.

Радзимин, 29. XII 1914.

J. Jaakson.

---.---.---

Pliatsiga kirjutatud:

№ 25. 41

Дер. Слупно, 3. I. 1915 г.

So, nüüd on oodatud puhkuse aeg käes. Jõulu laupäewal jõudis diviis, mis meid wahetama pidi kohale ja esimesel pühal hakkasime sõitmas. Sai kolm päewa sõita, enne kui siia jõudsim. Oleme parkümmend wersta homiku pool Warssawit umbes 2-3 wersta Warssawi pool linnakesest – Radzimim. Millal jälle välja läheme ei tea kindlasti. Alguses oli kuulda, et umbes 12 või 13^{mal} ära sõidame, nüüd hakkawad kuulujutud liikuma, et juba waremalt nii 5 või 6^{dal} ära läheme. Saab näha. Siin saime paari pesu ja jalanatsa iga mees, talimütsid ja tekid anti ka välja. Kraami kogub paljaks, kus seda kõiki ligi kanda, on küsitaw. Paki sain ka kätte, või on päris hea alles, pisut kuiw maik juures. Miku sai suitsu liha ja ka võid ja Sass muu seas karbi kilusid, nii et uut aastat üsna ausasti wastu võtame. Raha aga oli tagasi saadetud, kellegi kirjutaja lolluse läbi, kes nime wõeriti lugenud ja teatanud, et niisugust polkus ei olegi. Õnneks on mul omalgi weel kümmekond rbl. Muidugi läheb see siin pea kõik välja, aga eks leiab jälle kuskilt. -aa-

---.---.---

Musta tindiga:

№ 26. Pliatsiga: 42 Kaart. Plock. Wne, tne kosciota Farnego.

Sinu kirjad 23, 31 dets. käes. Kirjutan pikemalt. Aitäh hääde soowide eest.

-aa-

7 янв. 1915.

---.---.---

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 27. 43

Фольв. Куцице, 8 февр. 1915 г.

14^{mal} jan. sõitsime jälle endisesse tegewuse piirkonda tagasi. Kolm päewa läks sõites ära, siis jõudsim jälle sakslaste lähedale ja hakkasime wana, armast muusikat – kuulide wingumist ja suuretükkide mürtsumist kuulma. Praegu, kui seda kirjutam mürtsutab siit umbes 10 wersta kaugusel wahet pidamata. Isegi kuulipildujate ja püsside pragin on selge ilma õlul kuulda. Kuni senini oleme iga päew liikumas olnud. Tungime kord ligi piirini, siis taganesime ja praegu on juba mitu päewa lahingud pea ühe ja selle sama koha peal, mis lootuse järele meie kasuks lõpewad. Pikemalt kirjeldada ei tohi – olgugi et mõndagi huwitawat juhtunud. Ilmad on õnneks juba üsna soojad. – 24. I. sain Sinu kirja (9. I.) ja mamma oma (13. I.). 7 weebr. sain Sinu kirja (21. I.). Aitäh. Olgugi et omal aega vähe kirjutada, aga kodused kirjad on ikka igatsusega oodatawad. -aa- (Вырезки изъ "Нов. Времени")

---.---.---

Sinise tindiga:

№ 44 Pertlele.

Фольварк Куцице, 8. февраля 1915.

Sinu kirja Skarshinist sain juba ammugi kätte. Kirjutamise aega on praegu vähe ja pole selleks kohtagi. Aeg läheb ruttu. Saadan Sulle kolm kirja ära, mis viimase postiga tulid. Serpetsis ühe päewa küll olin, aga “sinna” minna aega ei saanud, sõitsime warsti jälle ära. Ehk saab edaspidi jälle minna. Praegu on Sakslane siin üsna kõwa jõuga, aga ega meiegi maga. Küllap näeme kudas läheb. Terwiseid

-aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 45. Vabile.

Плюскечин, 12 февраля 1915 г.

Sinu kirja (26. I –15. – loo järele teine) sain 7^{mal} weebr. kätte. Praegu on kirjutamise aeg kaunis napp. Sest saadik, kui puhkuselt ära tulime (14^{mal} jaan.), pole õieti ühtegi päewa paigal olnud. Aga ega selle pärast nutma ei hakka. Wiimasel ajal on Sakslased meie “fronti” peale rohkem tähelepanemist pöörama hakanud ja tungiwad siia kaunis suurte jõududega peale. Oleme natukene taganenud aga nüüd müristame juba mitu päewa ühe koha peal. Ei tea kuida edaspidi läheb. Kui meil praeguse poriga korda läheb teda taganema lüüa, siis jätkab ta kõik oma “rasked” meie maale. Meie polgu rahakast ja standart on alles täie terwise juures – palju mis lobisetakse. Meeste kaotused on ka meil wõrdlemisi wäikesed. Numbrid just ei tea ja umbkaudu ka ülespanema ei hakka.

Nägemiseni J. Jaakson

(Äärel:) Pärnu adressi ei mäleta enam hästi?

Koopiast ära kirjutatud 25. XII 1956. -aa-

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 28. (46)

дер. Рогово, 18го февраля

Istun praegu poolaka “holupa’s” (s.o. majas, onnis) ja mõtlen kõiksuguste lolluste üle järele. Harilikult ma nüüd palju ei mõtle, aga täna on niisugune harukordne päew. Heila hommikul hakkasiwad jälle meie omad peale tungima, päewa läbi oli suurtüki mürinat ja püssi praginat kuulda. Õhtul jäid suuredtükid vähe waiksemaks, aga kuulipildujad pragistasiwad öö läbi nagu Singeri õmbluse masinad. Õhtul kuulasin wäljas nende muusikat, tulin tuppa ja heitsin magama. Enne seda wiskasin musta pesu seljast ära, mida perenaene praegu peseb ja panin puhta selga. Uni oli hea, täid jäid wana pesu sisse ja meel oli rahul, sest isegi läbi seina oli püsside wahetpidamata paukumine ja kuulipilduja ühetauline wõrin kuulda. Ma tundsin nad häälest ära, et need meie omad olid saksa kuulipildujad lasewad pikalisemas taktis ja teadsin, et seal wäljas meie mehed töös on, midagi kasulikku, tarwilikku korda saatmas – waenlast häwitamas... Ja jäin rahuga magama.

№ 28. b. (46)

Lugenud olen sõdade wastaste kirju, olen neile kaasa tundnud ja lootnud, et kord aeg tuleb, kus sõjad kauwad, kus tapariistad tööriistadeks tehakse, lõhkeaineid ainult mägede lõhkumiseks tarwitakse. Praegu panen omale küsimuse ette: kas on wõimalik, et kord niisugune aeg tuleb? Ja wastata ei julge. Sest sõda tundub nii loomulik – ei ole wõimalik inimest ilma riiuta ja wõitluseta mõtelda. Kadedus norib tüli ja äritatud meel nõuab kättemaksmist. Juba paarituhande aasta eest ilmus mees, kes kättemaksmist jätta käskis, pool maailma tunnistab end praegu tema õpetuse järel käijaks, aga mis teewad nad ise? Sõjad lähewad ikka ja ikka werisemaks, ikka ja ikka uusi tapa abinõusid mõteldakse wälja ja mida rohkemaks inimese sugu kaswab, seda suuremaks läheb ka sõjaohwrite arw. Ajaloost oleme lugenud sõdade üle, mis aastakümneid

keetsiwad, aga nad nõudsiwad vähem ohwrid, kui praegune sõda ühe aasta jooksul wõtab. Ja sõdijate tooruse üle kaewati wist wanasti vähem, kui praegu.

№ 28. c.

Inimene jäeb inimeseks. Nende sõnade peale jäi mu kiri pooleli. Wõeras “panenka” tuli meie “panenkale” külaliseks ja wõi siis enam aega kirjutada sai. Nüüd läks ometi õnneks uksest välja ja oma pere “panenkaga” oleme juba vähe harjunud. Ongi siin üsna algupäralsed inimesed. Päris perenaist ei olegi. On keegi kaunis wana poole tüdruk “исполняющая должность”, kes wist selle ameti peale loodab saama. Olewat juba üle kümne aasta siin teeninud. Teine on na’ umbes kahekümne aastane tüdruk, wiksi näuga aga peaaegu üsna kurt. Kisenda nii et akna klaasid katki, enne kui aru saab. Päewal saab weel vähegi aru, kui otsa waatab, aga öösel on päris kuradi kannatus. Poissi tahaks teine küll, kâpustada laseb, aga selle kohta, mis paljudel soldatitel mõttes, ütleb: “grzech” (s.o. грехъ = patt). Inimene jääb inimeseks.

№ 28.d.

Poiss! Inimene jääb inimeseks. Aga sellest pole wiga, kui meie aga vähemalt inimesedki oleme, kui meie walitseda – ise enese üle – jõuame. Wäga hää, et Sa wene keelega jälle rohkem tegemist teed. Arwan iseenese järele, kui kaugele Sa temaga praegu oled. Wäga palju aitab lugemine, aga rääkimine on ka tingimata tarwilik. ---

Kirjuta sagedam, kui Sul mind wahest meele tuleb. Usun, et mind mõistad nagu mina Sindki. --aa-

---.---.---

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 29.

Дер. Порого 19. февр. 1915 г.

Olen Sulle juba ammu mõtelnud nii ütelda pikemalt kirjutada, Sinu kirjade peale põhjalikult wastata. Oli mul kord koguni kartus, et mõnda lollust teed, mõtlesin noomida, aga lootsin siiski, et Sul omalgi mõistus peas on. Mõtlesin ise oma noore põlwe peale. Ja nähtawasti on mul õigus olnud. Noorus teeb lolluseid, aga see on andeks antaw.

Дер. Порого 21 февраля.

Sääl on see asi, hakka kirjutama, kes Sind laeb! Poolkurti tüdruk istub “ääres”, nõelub sukka – supi kulbi peal. Niisugust suka nõelumise moodi meie maal küll ei ole. Teised hauguwad ümberringi, kisendawad nii et kurdidki kuulewad. Niisuguses seltskondas saab ainult tüdrukutega hullata wõi “kuutkümmendkuut” ehk “wiite sada” mängida. Midagi lugeda oleks küll kasulik, aga mida? Läkita mulle mõni Eesti ajaleht – muidugi mitte wäga kallist – 7-10 päewase hiljaks jäämisega jõuab kätte.

Kas adressist ära tundsid kelle kiri?!?

№ 29. b.

Adressi oleks mulle kõige kohasem järgmiselt kirjutada: Варшава. Главная полевая почтовая котора. 6^{той} драг. Глуховский полкъ Трубачу Я. Якону. Wõib ka “Въ действ. армию” juurde lisada. Mitmendas “armias” me praegu oleme, ei tea isegi. Wahest loetakse esimese, wahest teise alla, aga Warssawi kaudu saame kirjad alati. Mamma wiimase kirja (3.II) sain 18.II kätte. Raha on mul ka ammu juba käes.

Mis teewad ümberkaudsed nooremad nüüdsel poistepõuasel ajal? Meil siin on wist ikka praegu lõbusam elu, kui kodumaal elatakse. Ainult söögi kraam kipub kalliks minema. Ei saa enam kudagi 45 kopikaga päewa üle, pea omast käest ligi panema. Ruki leiwa naelast wõetakse 8-10 kop. walge leib 10-20 kop. sea pekk

30-45 k. ja wõi naelast maksin täna terwe rubla, harilik hind 60-80 kop. Kanamunadki juba 5 kop tükk. Ela siis. –aa–

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 30.

Kirjutamise koht ja kuupäev musta värviga kustutatud.

Seisame juba teist nädalit ühe koha peal. Sakslase pealetungimine sai seisma pandud ja meie poolt tõsist peale tungimist senini ette wõetud ei ole. Kuulu järele läheb meie polk warsti teise koha peale, kui meie selja taga kindlustused walmis saawad, mida praegu suure hoolega ehitakse. Prasnyśz'i juurest olewat Sakslane juba werise ninaga põgenema aetud. Seda sama loodame ka teda warsti põhja pool tegema. Saadan Sulle wäljalõike lehest "Русская Речь" У моряковъ, milles Balti mere laewastikust ja selle juhatajast kirjutakse. Tähendan Sulle, et ma seal mingit liialdatud ei karda olema. Pole mitte enam Jaapani sõja aeg. Terwe Wene sõjawägi on sest ajast saadik edenenud ja meie juhatajad on enese wastu usaldust osanud äratada. Poola talupoeg ja Wene soldat on mõlemad sõjast tüdinenud ja ootawad kannatamatalt sõja lõppu, aga mõlemad tõendawad ka, et seal kuhu Nikolai Nikolaewits tegewa sõjawäe sekka ilmub, tingimata warsti wõit meie poole pöördub. Seda wist Saksamaal Willema kohta küll ei tõendata?

–aa–

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 31.

дер. Порого, 1 марта 1915 г.

So, wiisteistkümmend päewa oleme juba siin seisnud. Puhanud oleme mehe moodi. Magasime igal öösel püksata kuni walgeni. Pesu olen selle aja jooksul umbes neli korda wahetanud, nii et täidest üsna lahti olen. Täna lahkume siit. Kaugele küll ei sõida, aga kas nii head kohta kuskil weel leiame? Sõja sündmustest pole selle aja jooksul suurt jutustada. Peale selle, kui sakslane Prasnõschi ümbruses kolki sai, on loota, et ta siit isegi taganema hakkab. Ju näeme.

Порого, 2 марта.

Heila pidime siit ära sõitma teise külasse ja sõitsiwadki kõik juba ära, ainult mina jäin weel maha ootama, mil poolaka poiss kirikust kodu tuleb, et siis sellega intendandi ladust kaeru tooma sõita. Üksi olles alustasin seda kirjagi. Poiss tuli kodu ja pani juba hobused wankri ette, juba tuli teade tagasi, et kõik tagasi tulewat, sest et teises külas ruumi ei olewat.

№ 31 b.

Sõitsin siis poisiga kaerte järele ja paari tunni pärast, kui tagasi tulime, oliwad juba kõik wana koha peal tagasi. Siit ära sõita ei olegi mingit tahtmist, sest siin on meil hea lahe ruum, niihästi hobustel, kui inimestel. Selles tükkis on nüüd parem, et kaerad "intendantstwo" poolt muretsetakse, pole omal talupoegade käest ostmist ega otsimist. Pole ka leidagi enam kuskilt ja kellel ongi, tahab koledat hinda – 170-180 kop. puud. Heinu saab weel osta 75-85 kop puud. Kaerte ja heinte wedamiseks on keegi poolakas kahe hobuse ja wankriga, kes 5 rubla päewas saab. Siin oleme nüüd juba tükk aega seisnud ja on meile oma peremees kõik selle aja wooris käinud, mille eest ta weebr. lõpul 65 rubla juba kätte sai. Tore teenistus – iga päew 4-5 wersta ära sõita, kodus maas magada ja wiis rubla saada. Raha ahned on aga kuradid ka küll. Pihku püstis niisuguse hea teenistuse eest kõigest ühe rubla...

№ 31 c.

Saadan jälle mõned killud sõja mälestusi iseomale kord kaua aja pärast lugeda kui hingega “suurest Europa sõjast” pääsen. (Подъ Ласдепенемъ, Борба за Праснымъ, и На Черномъ море) mind kõige rohkem huwitas muidugi keskmine, kui kõige lähem. Olen minagi ju Prasnõschi ümbruse risti ja põiki läbi sõitnud. – Tuleb meele missuguste mõtetega ma enne romanisid lugesin, kus sõdadest kirjeldati. Kõik tundus minust nii kaugel olema ja oli mul lapsik lootus, et sõjad warsti sootumaks lõpewad. Praegu on mul sarnast kraami lugedes koguni teine tundmus, tunnen nagu iseennast kõigega ühendatud olema, saan aru, mis õige mis liialdatud, mis võimalik on. Ma olen sõdade wastastest sõja poole hoidjaks muutunud ja saan selles mõttes seda kindlamaks, mida rohkem meie waenlane wastu suudab panna ja rohkemad meie ajutised kautused juhtuwad olema. Ma olen rõõmus, et ma sellest sõjast osa wõtan, mille lipu kirjaks on: Sõda rahu pärast! –aa-

--- --

Sinise tindiga:

№ 50. Jüri Reinbergile

дер. Рогово, Плоцк. губ. Плоцкого уезда. 4 марта 1915 года.

Kai kurradit, wai Jüri ka weel hinges? Eile õhtul sain hulga aja järele kuus kirja korraga. Neli tükki nähti kodust olema, üks isand Jaan Wabi käest, aga kuuendat kudagi ära ei tundnud. Käekiri ka juba ununud. Wõtan lahti hakkam lugema, toho tont, Jüri käest! Wäga mõnus, et Sa oma kondid kaunis julgesse kohta oled toimetanud. Minul ka praegu wiga ei ole. Alguses küll suurt nalja ei olnud. Augusti kuul käisime Saksamaal külaliseks. Esiotsa elasime ausasti. Suine soe aeg, inimese hinge kuskil külades ei ole, mis silm näeb – wõta. Wõid ja lihad, mesi ja kanamunad, kõik oli meie päralt. Aga aegamööda lõppes niisugune kraam otsa ja Sakslased hakkasid "konserwidega" – nii hüütakse meie pool granatisid ja shrapnellisid – toitma. Mis muud kui tulist jalu tulema. 17^{mal} aug. jõudis meie diwiis seitsmepäewase wõersil oleku järele jälle õnnelikult üle piiri. Jäime Prasnõschi kasakate kasarmusse öömajale. Peab ütleva, et meie diwiisi kautused wõrdlemisi wäikesed olid. Põris lahingus langenuid oli üsna wähe. Rohkem “без вести пропавшихъ” (teadmata kadunud) Isegi meie Tompu jäi kadunuks. Peale selle kolasime mitu kuud Plotski kubermangu mööda. Kõik Plotski kubermangu maakonnalinnad on läbi käidud. Prasnõsch, Tsechanow, Mlaw, Serpets, Lipno, kubermangulinn Plotsk, millest praegu umbes 30 wersta kaugusel oleme ja Warssawi kubermangust Plonsk, milleni teisele poole wersta 17^{met} on, – kõik on mitmel korral läbi tallatud. Kohe peale Jõulu olime paarkümmed päewa Warssawi taga puhkusel. Sealt ära tulime, käisime jälle Sakslast wähe norimas, ainult kawaleriaga. Sai põris wihaseks, hakkas üsna kurjasti peale tungima. Taganesime siis samm sammult seni kui jalawäeni, kellega koos mehikese jälle seisma panime. Nüüd seisame juba üle kahe nädali ühe koha peal. Eskadronid käiwad kordamisi "okopa'des" (kaevik). Meie molame muidu. Eskadronides trubatsisi ei sõida. Ainult polgu komanderi järele sõidab kordamisi kaks trubatsit. Teised on "obosis" (moonavoor). Wana "lapot" läks esiteks paranduse peale, aga enne Jõulu olla Tsernigowis ära kärwanud. Stabtrubats – Pantelejew. Seekord hääd terwist – pean kaeru tooma sõitma. Sõber Jaan.

(Ärakiri koopias 25. XII 1915. –aa-)

--- --

Sinise tindiga:

№ 51. Alfred Täetsile. Kaart Глук. п. Кир 5 марта 1915 г. (Mustandi järele koostatud)

Sinu kirja 22 dets., armas sõber, sain 30^{mal} dets. kätte. Sa kahtled selle juures, et meil praegune teenistus kergem on kui enne Ostrolenkas. Arwad, et juba täielgi võimalus on elu hapuks teha, unustad aga sealjuures meie kõige kurjema täi – Martinowitsi – ära. Seda aga siin sõjawäljal meie turjal ei ole. Need väikesed hallid aga kardawad külma. Päewal on üsna wagusi ja kui õhtul enne magama heitmist tulewalgel tubli "разведка" teha, võib päris kenasti magada. Ja seda tundmust, mis mind Ostrolenkas tihti waewas, et ma asjata elan, kellegile kasuks ei ole, riigi rahwa kulu peal nii ütelda "armuleiba" süüa, pole mul sõja algusest saadik olnud. "Tundmine, et tarwilik oled on õnn". Seda ütelust lugesin kord kui alles karjakuningas olin Soome kirjaniku Arwid Järnefelti jutustusest. Ja sest saadik on mul küllalt võimalust olnud tähele panna, et kõigist wastustest küsimuse peale: mis on õnn? see kõige õigem on. Sakslasi arvustades torkad Sa ka n.n. "haritud inimesi". Torge on trehwaw, selle wastu ei või waielda. Aga kas sedasama ei või ka mitte nõndanimetatud "usklikude" kohta ütelda? Tuleta wana Saksa Willemat ennastki meelde, kellel igas kõnes ja käsukirjas "Unser alter Gott" abimeheks on. Ma ei taha sellega sugugi Sinuga punnimist alustada, "tõsiseid usklikka" süüdistada, nagu Sina ütled, aga mõtle ka selle peale, et ka "tõsised haritud inimesed" sõjakoledesteski ikka inimesteks jääwad. Niihästi "haritud inimesed" kellel ainult "pea haritud, aga süda määritud", kui ka "usklikud", kes ainult sõnadega usklikud, aga tegudega uskmatud, tulewad kadumisele mõista ja nende wähenemise heaks ühtelugu tööd teha.

Kui Sind wahest weel kord teenima võetakse, teata siis wahetewahel ka, kus wiibid ja kus teenid. Oma polku Sa ikka naljalt tagasi ei saa.

Tähendad, et mõned sõjawäljalt õige palju kirjutawad. Mina palju kirjutada ei saa. Sest kes palju lobiseb, see ka palju waletab. Ja ainult tõtt kirjutada pole ka sugugi mõistlik. Meie aeg ja inimesed ei kannata tõtt välja.

o o o

Sellega olen kirja nähtawasti lõpetanud, tehes kahe wiimase lausega, mille asemel mustandis mahakriipsutatult on esialgul pikem lõpp kawandatud, mille ka selleaegse mõttewiisi näiteks ära kirjutati: "... kes palju lobiseb see palju waletab. Lehtedes kirjutatakse sakslase hirmsate tegude üle – see võib ju kõik õige olla ja on ka õige, aga asja kirjeldus annab asjale wärwi. Saksa lehed oskawad niisama ka meie üle kirjutada. Meie oleme ju alles nii nõrgad, meie aja haridus nii rumal, et meie wärwimata tõtt kuulda ei jõua. Ja kui meist ka mõni seda kannatab, me' peame teiste peale mõtlema ja nende nõrkuse toetuseks tõtt wärwima. Siingi sõjawäljal on küllalt inimesi, kes iga kautust tähele panewad ja nutta aitawad, aga wõitude juures mõnitawad: "наша боет, а нос в крови".

-.-.-.-

Sinise tidiga:

№ 52. Vabile

(Ärakiri koopiast)

Дер. Порого, 6 марта 1915 г.

Sinu kirja 22^{sest} weebruarist sain kolmandal märtsil kätte. See on ime, et Sina nagu päris kodukaru weel teenistusewendasid üsna ära ei ole unustanud. Või on see sellepärast, et Sa hiljuti jälle kroonu leiba wähe maitsta said? Sinu kirjaga ühes sain ka isand Jüri Reinbergi käest kirja, kes ka kroonleiwa mõjul jälle wanu seltsimehi meelde tuletama on hakanud. Sa kaebad, et töö raske on, sõida siia, saad kerge waewaga püstijalu rikkaks. Siin maksetakse iga kahehobuse «подвода» eest 5 rubla päewas, ükskõik kas sõidab või mitte. Neid võib olla iga eskadroni kohta kaks tükki, I järgu "obos'il" üks ja meil ühes "команда связи"ga üks. Päris hale meel waadata kudas "pan'id" raha teeniwad. Siin seisame juba

kolm nädalat ühe koha peal, pole muud sõitmist kui üle päewa "intendantski transpordist", mis paar wersta kaugel, kaeru toomas käia. Raha tuleb.

Mis see Mihkelson seal praegu teeb? Kirjutada ta kurat ka ei wiitsi enam. Küllap tal see aeg tüdrukute kargutamisega ära läheb, keda teil praegu kaunis suur protsent peaks olema. Poiste puudus peaks teil ikka üsna suur olema, nii et noorest nõrgad ja wanast wäetidki poiste arusse arwatakse?!? Sul peaks praegu suurepäraliselt "wedama". Ega meilgi siin nii wiletsasti ei lähe. Poola tüdrukud on päris lehked ja hakkab kuskil juba igawaks minema, lähme teise kohta jälle. Mõisa köögitudrukud on "zukerkade" peale õige maiad. Tikuwad kallale nagu mesilased. Mõnest kohast ära sõites läheb meel õige haledaks – haledamaks kui kodust lahkudes oli. Armsamaid on terwe Plotski kubermang täis. Üks ootab, millal jälle Drobin'isse saaks, teine mõtleb Belski peale, kolmandal on Plotskis tutwused. Jukul on kellegi Serpetsi preili käes pool tosinast pilti. Juba oktoabri algul laskis ennast üles wõtta, aga sakslane ei andnud aega oodata, et walmis saaks. Muudkui maksis tuttawa pekri tütrele pildide eest raha wälja, et ära tooks ja alles hoiaks ja pani ise putket. Selle juures juhtus, et adjutant haawata sai ja poiss läks adjutandi hobustega II järgu "obos'i" Meie saime küll mitu korda Serpetsis käia, aga kes teise asja teab. No nüüd on Juks jälle polkus ehk ajame jälle warsti sakslased Serpets'ist wälja, ju siis saab pildid ka kätte. Mede pisil on oktoabri kuust saadik pool südant Lipnos. Januari kuul olime kord küll ainult 4-5 wersta Lipnost, aga sisse ei lastud – tea kas mu armsama ongi enam üleval on. Ha, ha, ha!

Siin oleme mõisa köögi Leenuga wõi "panna Helenaga" kaunis suured sõbrad. Omas peres on ka kaunis kena tüdruk, aga kurt. Ei kuule kurat mitte põrmugi. Muud kui räägi kätega ehk kisenda nii, et omal kõrwad lukkus.

Дер. Порова, 12 марта 1915 г.

Mida see Mihkelson seal kolab? Kas teda isamaad kaitsma ei nõutud? Kirjutada kurat ka ei wiitsi. – Paned mulle mõned küsimused ette, mida siin wäiksel wastata püüan. Pillid olid meil esimesed 3-4 nädalit ligi, kui Ostrolenka lähedal Kadzidlos seisime. Esimesed sõjaohwrid meie polgust – kaks kuuenda eskadroni meest – ja ühe sakslase matsime muusikaga maha. Pärast lasti pillid wankri peale panna, et vähem näha oleks. Esiotsa weeti neid polguga ühes I järgu moonawooris, aga pärast saadeti teise järku ja sealt olla nad kuulu järele kui juba heasti kokku tautud olnud, Tsehhanowisse kellegi juudi juurde maha wisatud. – Pertli "aumärgiga" on niisugune lugu, et ta adjutandi poolt küll selle saamiseks ette pandud oli, aga kas ei saadetud ettepanekut õigel ajal edasi wõi tuurib muidu pikale, aga Pertel senini weel midagi saanud ei ole. – Söögikraami on meil senini ikka ühte ja teist saada, kui aga rahakopik taskus. Kõige suurem igatsus oleks praegu küll wana armsa soolatud silgu järele olema, aga kust seda leiad?...

Häid pühi J. Jaakson

o o o

Sama kirjaga kaasas läks teine leht kogu tuttavate kamba ühistööna, kus igaüks oma poolt mingi tögawa terwitusega esines.

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 32. 53.

дер. Порова, 13 марта 1915 года.

Lihawõtte pühad hakkawad ligi tulema. Kõige suuremad pühad wenelasel... Kewade pühad. Kas kodumaal küll kewadet palju peaks olema? Ei usu... Wast vähem weel kui siin. Ei mitte ainult looduses, waid just inimeste mõttetes ja lootustes. Kewade on ju nii porine ja wihmane inimeste lootused nii tumedad ja wähesed, kahtlused kahandawad neidki, mis on. Sõda piinab ja hirmutab kaugel olewaid enam kui neid, kes just silma ees ja külje all asuwad. Just kewade

tundmus on, kui kuskil suurtüki pauku kuuled. 9^{mal} märtsil olid veel õige kewade mõtted, kui teatus tuli, et Przemyśl'il langenud on. Pidustasime seda sündmust siis nii, kudas kuskil olud lubasid. Esimesed wäe jaud, kes laskekraawides, kukkusiwad punkt kell neli kõmmutama, suurtükidest, püssidest ja kuulipildujatest peale selle lõugasiwad hurraaa. Sakslased olewat selle peale esite õige ära kohkuud ja ka kõmmutama hakkanud, aga aega mööda aru saanud, et neid ainult ninapidi weetud ja mingit kallale tungimist ei ole. Kas neile ka selle kohast uudist pidi teatatama on teadmata. Wõib olla, ei tea nad praegugi paljud veel Przemyzli saatusest. Meil on iga tahes senini õige mõnus kewade tundmus olnud, mida ka Sulle soowin. Niisiis, häid pühi ja mõnusat "minekut". -aa-
Kirjutatud pliidi suu ees pengi peal istudes, wahete wahel silmi pilgutades j.n.e. Suuga rääkimine unub warsti ära...

-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 54. Jaan Jürvetsonile Tõllal. (mustandi järele)

Süda hüppab rõõmu pärast nagu tallekese saba, kui wahetevahel kodumaa kirjadest leida on et "wa' Tõlla" ka veel hinges on ja ikka priskesti poistega pilli puhub iseäranis, kui sellega kellegile ninanipsu saab teha ja näidata, et Mustajõe äärsed mehed ka alles elawad. Wõib olla, kui saatus nõus on, saame tulevikus veel kord ühes koos tutulutu lüüa. Seniks tublit tervist ja see kord häid pühi soovides wa' kaim Lõu poiss.

Kuidas "kuiwad" pühad meeldiwad?

13. märtsil 1915.

-aa-

Полковая открытка.

Teisel pool Pertli poolt mõni rida.

-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 55. Lilli Ojabergile секретка. (Osaliselt säilinud mustandi järele)

Minu süda nutab kurb minu meel

Minu mõtted rändwad kaugel teel...

Kuradi kannatus selle sõja ja sõdimisega. Päris kole ja hirmus korraga. Kodus tulewad ka wahest oma wäikesed lahingud ette, kus kibid (kivid) üle pea lendawad, aga kuuled, et mööda lennanud ega enam tagasi tulekut karta pole, aga kui siin sihuke kõhe tükk üle pea lendab, karda ikka, et veel selja tagagi lõhkeb ja killud tagasi tulewad.

Kodus on ka omad wäiksed mustad ihu waenlased, kes öösel unerahu rikuvad, aga võtad tule üles ja hakkad taga ajama, kohe hüppawad ära. Siin on sihkesed suured walged, keda ei küünla tuli ega küünewiha ei kohuta; päris hulgakesi tungiwad kallale.

Kodumaalgi on poissmehel suuri kulusid tüdrukutele ponksi ostmisega, aga seda kõige rohkem kord nädalas. Siin on asi palju hullem. Mõisa kõögipiiga – panna Helena – on pagana ponksiahne. Tule millas Sa tuled, hommikul või õhtul, kohe oma käega tasku kallal: "kus ponksid?" Ja ära ikka alamat sorti osta – olgu esimest sorti sokoladi ponksid. Palju see ponks wõi rahakopik sedasi vastu peab.

Sakslane sunnikunägu ei tungi ka peale, et mujale tuleks kolida, kaewas kraawid maasse, tegi traat aia ette ja istub. Medemehed tegid omalt poolt sedasama ja seisame siin juba wiendat nädalit. Tont teab, kui kaua veel. Kuradi kannatus.

Soowin kanadele mõnusat munemist, Lillile häid Lihawõttepühi ja järelejäänud jämeda jalgega poistele tublit pühade lõõki!

Kõige mõnusamas pühade eelses tujus wa' tutaw -aa-

Sinise tindiga:

№ 56. Kr. Seilerile

Armas Risjan!

Kudas käsi käib? Terwel sõja ajal pole kodumaalt Sinu kohta mitte poolt sõnagi kuulnud, kas Sa ikka veel hinges oledki? Sina mullusuwise wõi kewadise kirja jäin wist wõlgu – aega oli tol ajal õige wähe. Kuidas Sa elad, mida Sa teed – ega Sa ometi ennast veel “siduda” pole lasknud nagu to kord ähwardasid? Sõda Sind wana kändu, ikka wist kudagi riiwanud ei ole. Kui peale pühade teed poriseks lähewad, et midagi teha ei saa, tuleta wahest ka mind meelde ja kirja paar rida. Kudas elad? Praegu soowin häid pühi! Lõu Jaan.

16^{mal} märtsil 1915 a.

№ 33. 56.

Рогово, 17 марта 1915 года.

Письма твой № 8 и 9 (какъ Ты самъ ихъ отметилъ – действительно же они 9 и 10) отъ 27.П – 1.Ш. получилъ сегодня между темъ какъ письмо написанное мамой 5го марта получилъ уже 14го с. м. Это выйдетъ, я полагаю, отъ того, что твои письма адресованы попрежнему во II^ю армию, а после этого получили уже мое письмо № 29, где я въ Варшаву советовалъ адресовать. Результаты ясны. Вместо того, чтобы попасть въ главное полевое почтовое упр. при главномъ штабе, откуда все письма по армиямъ разсылаются, письмо отъ 5го марта отправлялось просто въ Варшаву и оттуда прямо въ полкъ и такъ перегоняло твои письма прибывъ въ 9 дней, а твои были всего 16 дней на дороге.

Tahad teada, mis mina olen, minu ametit ja “auukraati”? Noh, pane tähele: я трубачъ унтеръ офицерского звания въ должности фуражира и каптенармуса. Selle õlul, et uus stabtrubats Pantelejew ennast suurt majandusliste muredega waewata ei taha, on jäme ots “въ трубаческомъ взводе” pea täiesti minu käes. Temal on mureta elu, teab, et kõik kordas ja minul on oma woli teha, mis tahan. Oleks mõni teistsugune mees minu asemel, see oleks omale juba wäikse kapitali wõinud kokku ajada – minu hingesse niisugune “sehwt” ei taha mahtuda. Oktobri esimeste päewade sees sai meie adjutant haawatud. Tema asemikuks sai porutschik Koslowski. See wõib muidu küll päris mõistlik mees olla, aga mis mingisuguste arwudega ühenduses on, sellest kõige wähematki aru ei saa. Kõik trubatasi woodu raamatu pidamine on minu hooleks. Praegu on päris mõnus elu. Kaerad saab “intendantstwo” poolt. Heinu leiab veel peremeeste käest 75-100 kop. puud ja wõib ka intendantstwo poolt saada. Aega jääb üle küll – igawgi tikub wahest olema. Lugeda saab ajalehti ka wahete wahel, kui keegi Plonskis käib. Warschawi lehti saab ilumise päewa õhtul, Peterburi lehti kahe päewa pärast. Hinnad on soolased – wäike poole poognaline “Варшавская мысль” maksab 5 kop, “Русское Слово” 15-20 kop. nummer. 9^{mal} märtsil, kui Peremöschl langes, maksti 25-30 kop. numbrist. Suurem jagu ula aega saab kaardi mängimise ja tüdrukutega hullamisega mööda saadetud. Kadunud aeg, aga mis teha? Kirjutamisega aega wiita on wõimata, sest et selleks küllalt üksikut kohta ei leia, igal pool on kisa ja koerused ümber ringi, saad sa siis midagi mõtelda. Praegu kuulsin, et homme siit ära sõidame. Asi kah. Terwe kuu aega ühe koha peal seista tüütab päris ära. Arwatawasti sõidame jälle puhkusele. Meie, trubatsid, puhkasime küll siingi kuu aega, aga eskadronid käisiwad üle öö laskekraawides ja enne meie siia seisma jäämist oliwad õige kibedad päewad.

Wõib olla – uue koha peal ehk saan Sulle nii wastata kudas tahaks. Hääd pühade tuju.

-aa-

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 34. (57.)

д. Скуржнице, 20го марта 1915 г.

So, tükk teed on jälle käidud. Praegu oleme üsna selle koha lähedal, kus suwel, enne sõja algust seisime. Umbes 8 wersta Pultuskist. Lootuse järele saame siin mõnda aega puhata, enne kui jälle ette rinda läheme. Näib nagu kaswaks Wenemaal soldatid maa seest wälja. Kohtades, kus sõja esimestel päewadel üks ainus diwiis wäge oli, on praegu korpus ehk kaks. Ringkondas, kus septembri, oktoobri ja nowembri kuu jooksul ainult meie diwiis oli, on praegu terve armia ja mitte ainult üks meie diwiis, waid terwelt kolm seisawad esimese liini taga puhkusel. Kas Saksamaal ka niiwiisi peaks kaswama? Kahtlane küll.

д. Плещехово, 21 марта 1915 г.

Täna hommikul warakult kolisime jälle ümber, linnale lähemale. Praegu on kõigest 3-4 wersta linnast eemal. Seda sama osa nendest kohtadest, kus suwel korteris seisime. Homme on esimene püha. Loodan need pühad üsna lõbusasti ja mõnusasti läbi elama. Peaks ometi kord tüki ula aega saama ja üksiku koha leidma, et paar mõistlikku kirja saaks kirjutada. Wiimased kirjad – papa ja mamma poolt 12^{mast} märtsist sain 18^{mal} märtsil kätte, enne kui Rogowost ära sõitma hakkasime. Pühade ajal pikemalt. Hääd terwist kõigile.

-aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga kirjutatud:

№ 35 (59) Pultusk. Widok z za Narwi.

E. Jaaksonile.

Tädipoeg, kes Poolamaal kevade pühi peab, saadab kõige paremaid õnnesoovisid – kevadeks! 22. III 1915 -aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga kirjutatud:

№ 36 (60) J.Putsaki Wzrod zeteni.

O. Jaaksonile

Algavaks kevadeks soovin õnne -aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga kirjutatud:

№ 37 (61) Pozdrowenie z Pultuska.

L. Jaakson

Ise Poolamaal häid pühi pidades soovin sedasama ka kodustele.
22. märtsil 1915. Jaan poiss.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga kirjutatud:

№ 38 (62) Pultusk. zamek.

M. Jaakson

Vana Mardile kah häid pühi! Jaan poiss

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud:

№ 39.

Plocochowo, 23 märtsil 1915.

Seal on see kirja kirjutamine. Juba keskmise püha õhtu, kell käib üheteistkümne peal. Ja kirjutatud pole midagi. Kõik segab. Mõtle ometi ise: praegu, kui seda kirjutatud, naerab tüdruk seliti asemes, naerab ja naerab. Mina küll selle naeru põhjuseks ei ole, aga tüdruku naerul on ju niisugune mõju, mis

magadagi ei lase, veel vähem siis midagi mõtelda. Järgneva nurksulgudes oleva teksti kohta on kirja äärelle Oskar pliiatsiga kirjutanud: Tore. [Ja wastik on kuulda, kui tüdruk naerab – wahet pidamata naerab – tüha loba ja nalja üle... Kui ta kahe otsaga lausete üle rõõmu tunneb ja näu teeb, nagu ei saaks ta nende tagurpidisest tähendusest arugi.] Ja sinu süda tunneb midagi nagu armukadedust, kui näed kudas sinu mõistlikke sõnu mikski ei panda, aga teise inimese lollid naljad nii meeldiwad. Missugune lollus. Rumal instinkt, mis inimest niisuguse lolluse külges kinni peab. Kas poleks parem kõik niisugused lollid tüdrukud peast välja heita, nende peale sugugi mõtelda, neid sugugi tähelegi panna? Aga ei saa. Uss jääb südamesse närima. Ja tüdrukul on vaja ainult paar lahket sõna ütelda, juba on kõik kibedus südamest kadunud, oled walmis uskuma, et ta ikka ainult sinust lugu peab, kuna ta süda rõõmu tunneb poissi nagu paela otsas taga wedades. Kas Sa seda tähele pannud ei ole? Niisugune on iga tüdruk. Wähemalt mina teistsugust näinud ei ole. See ongi nende kõige suurem jõud – armukadedust äratada. Meie sugused unistajad saawad nende käest alatasa ninapidi wedada. Mäletad wahest Juhan Liwi jutustust – pealkirja olen ära unustanud – milles ta kirjeldab, kudas teda keegi Selma, wõi kudas ta oli, ninapidi wedanud, tema onu temast enamaks pidanud, teda lolliks unistajaks nimetanud, kes ainult oma luuletuste juures istuda mõistab, aga neiuga istudes tukkuma jääb? Ära mõtle, et tüdrukul sellest küll on, kui Sa temaga õhtul pimedas pingi peal ühe suureräti all istudes taewa tähtede üle unistad ja wahete wahel ainult natuke arglikult “katsud”. Liiga julgust, mis kuni häbematuseni wõib minna, annawad päris mõistlikud tüdrukud palju ennem andeks, kui häbelikku olekut. Sest kui juba poiss häbeneb, siis ei saa tüdruk oma häbelikkust kudagi näidata ja tema trumbid jääwad nõrgaks. Kas me’ küll kunagi tüdrukuga kokku puudume, kes teistsugune oleks? Ja kui me’gi kord niisugust leiame, kui paljud meid siis juba ninapidi wedanud on? Loodan, et minust aru saad.

-aa-

-.-.-.-.-

Pliiatsiga kirjutatud kiri:

N° 40.

Plocochowa, 24^{dal} märtsil.

Ootad, wanamees, poja käest laudaplaani arwustust j.n.e. Asjata ootus. Olin kodus, teadsin peaaegu ainult seda, mis kodus näinud. Ja nüüd saab juba warsti wiis aastat kodust ära oldud, ei ole kindel, kas enam hobustki ette panna oskan. Ja näha pole siin midagi kasulikku olnud. Oleks kauem aega üle piiri olla saanud, wõib olla oleks sealt mõne eeskujuliku lauda plaani saanud. Iseäranis sigade laudad on Saksamaal suurepäralised. Ühes mõisas oli sigade laut meierei kõrwale ehitatud, nii et meiereist ilma õue minemata kohe sigade juure wõis minna. Ja sigu oli mitu sada, suuri ja wäikseid. Kui sisse läksin, tõstiwad koledat kisa, ei tea kui kaua nad söömata oliwad olnud. Tulin kähku välja jälle. Talupoegadelgi on Saksamaal igal pool tsemendist walatud sigade mollid. Eelnimetatud mõisas nägin ka põllu peal kahte isesõitjat atrade ees. Maamurdjad. Seisma oliwad nad jäänud, kui inimesed ära põgenesiwad. Waja oleks olnud ainult tuli alla teha ja Wenemaa poole sõita. Aga kellel selleks aega oli. Edasi minek oli kiire, aga tagasi tulek oli veel kiirem. Said sa seal midagi näha wõi tähele panna. Lõpeb kord sõda ja tulen kodu – kodu jääda küll ei tohi. Midagi ei tea, midagi näinud ei ole, peab hädaga veel mõnda aega ilma mööda ümber hulkuma, et näha, kudas ka targemad inimesed elawad. Rumalamaid kui meie oleme, olen siin küllalt näinud. Elu aeg on ikka natuke lühike. Juba ligi 26 aastat elatud, aga ei tea veel “pooli maja asjugi”. Warsti tuleb “naine wõtta ja orjama

hakkata", elust "maiku tunda" ei saagi! Teiste selja taga kudagi moodi oma iga üle elada pole kuigi lõbus tulewiku lootus. Aga mis parata.

25 märtsil 1915.

Janek.

---.---.---

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 41. (65)

Plocochowo, 26 märtsil 1915 a.

Oled kade, et Kool "lenduriks" wõetud. Pole selleks põhjust. Kroonu teenistuses ei õpetata kedagi "lenduriks", kellel selleks tarwilikku eelharidust, ega oskust ei ole. Kooli taulised "lendurid" wõetakse tõsistele lenduritele saapapuhastjateks. Kui keegi tõesti lenduriks tahab saada, peab ta esiteks ise õppima, aga mitte lootma, et teda teised õpetawad. Ja terwe inimene peab ta olema. Südame haigetel ialgi selle peale mõelda ei maksa.

27 märtsil 1915 a.

Wilets lugu, sest saadik, kui Plonski ümbrusest ära tulime, pole enam posti saanud. Saab näha millal nad meid uue koha peal üles leiawad. Nüüd tuleb muidugi warsti terwe patakas korraga, nii et päewa läbi kirju lugeda saab.

Heila sadas pea päewa läbi wihma. Täna on pori põlwini, aga päike paistab üsna soojalt, nagu meil Jüripäewa ajal.

Saadan jälle paar wäljalõiget "Русское Слово'st". Midagi iseäralikku neis ei ole, aga tulewikkus saawad nad huwitama, kui "sõja mälestused".

("На этапе" и Съ боевых полей LIII и LIV.)

-aa-

---.---.---

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 42.

Plocochowo, 31 märtsil 1915 a.

Täna sain tüki aja järele jälle korra kirju (Sinu omad 2, 12, 20-22 märtsist). Sinu esimese kirja – teatawa pahandamise – üle pole mul suurt midagi lausuda. Õigus on Sull osalt küll, aga leidub ka palju wabandusi. Olen selle kohta Sulle ennegi kirjutanud ja ei tea praegugi midagi muud lausuda. Wõid mõnda endist kirja wastuseks lugeda, kui nad Sul alles on.

Kas minu tsensuri käes olnud kiri oli kõik käes wõi oli midagi puudus ka tunda? Mitmes nr. oli, mitu lehte – küll siis tean. Mul jääb igast pliatsiga kirjutatud kirjast kopia ja tindiga kirjutat harilikult mustakirja järele.

1. IV. 1915 a.

Esimene aprill läheb waikselt mööda. Ei tule mõttessegi kellegile aprilli teha. Uni tuleb peale.

2. IV. 1915 a.

Täna sain mamma kirja 26, 27 märtsist. Niisama ka "Postimehe" esimese numbri. On teine kohe peale pühade Pärnust tulema saadetud. Pühade aja on teine Pärnus wedelenud. Ühtlasi hakkas ka kirjutaja Teitrel "Päewaleht" käima. Nii siis kaks kodumaa lehte korraga. -aa-

Вырезки: Три смерти изъ "Русск. Сл." и др.

Arwatawasti on meie siin istumisel warsti lõpp. Tuleb warsti wesiste silmadega Mankat jumalaga jätta ja ära sõita.

---.---.---

№ 43 (69)

Рушково, 7.IV 1915 г.

(Ümberkirjutatud nüüdses kirjaviisis. Tartus, 11. nov. 1956. –aa-)

Помыслись вчера в поезде-бане на ст. Насельск. Скоро уедем опять дальше в знакомые места, дразнить немцев. Здесь уже настоящая весна. Шоссейные дороги сухие и проселочные тоже скоро высохнут. На Пасху – хотя после пасхи – получили подарки: конфетов, пряников, чаю, сахару,

хорошего мыла, носовые платки, махорки с бумагой, жестяных ... и.т.п. Да, и таких открыток давали, какую сейчас видишь. Всего хорошего. –аа–

-.-.-.-.-

Pliiatiga kirjutatud kiri:

№ 44.

д. Гонсево, 8 апреля 1915 г.

Jõudsimme täna jälle senna maale, kus suurtükide mürinat igal ajal kuulda on ja wahete wahel püssi paugudki kuuldawaks saawad. Siia jääme wist pikemaks ajaks. Wõib küll olla, et teise külasse läheme, sest siin on kaunis kitsas, aga kaugele ikka ei lähe. Tuleb jälle eskadronidel kordamisi laskekraawides istuda ja oodata, kuni meie ehk sakslaste ülemjuhatus heaks arwab peale tungimist alustada. – Heila, kui Ruschkowost ära sõitsime, arwas üks saksa "Taube" heaks paari pommi meile kinkida, mis aga kahjuks (?) üle tuhande sammu meist eemale maha kukkusiwad, nii et meie tema heldusest sugugi osa ei saanud. Sellegipärast püüdsime tema kingitust wastukingitusega tasuda ja kui ta jälle tagasi meie poole pööras, tikkusime hobuste seljast maha ja wõtsime nikliga wastu. See talle suurt wist ei meeldinud ja ta hoidis end peale selle parajas kauguses, olgugi et ta tükk aega weel meie järele luuras.

Ga,sewo (loe: gonsewa) 9. apr. 1915.

Nihkume aega mööda ikka enam Wisla'le ligemale. Sügisel olime Mlawa ümbruses. Siis olime Racionsi, pärast Drobinii ümbruskondas. Enne Jõulu seisime kõige kauem Gora's, mis umbes wersta 12-13 lõuna pool Drobinii. Wiimati seisime kõige kauem Rogowos – weel wersta 3-4 lõuna poole. Praegu oleme wersta 15 Rogowostki lõuna pool. Kõigest wiis wersta on weel Wisla äärde. Lähem alew on Bodzoenowa – umbes kolm wersta. Sakslaste "positsijad" on wersta kuus kaugel. Ja teisel pool Wislat on nad kah. Ma ei tea kas Sul kaarti on. Müüdawal on praegu niisuguseid küll, kus alewid ja suuremad küladki ülewäl on. Nende pealt wõiksid hõbsasti näha, kus maal asume.

Pärnu maalt wõetud töö woori mehed on ka juba järjega siia jõudnud 292 transport, kus palju Tori ja Pärnu poissa olemas, asus Nasselski lähedal kui seal olime. Poisid kui purikad. Palk kõwa ja tööd pole ka kuigi paljut. Elawad härja moodi.

Pimedaks läheb. Teine kord rohkem. –аа–

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Oskar Jaaksoni musta tindiga tehtud märkus kirja paremal ülal nurgas:

№ 45. 72.

A. 28 – IV 1915. OJ.

Гонсево, 10 апреля 1915 г.

Täna on ilus ilm. Päikene paistab läbi õhukeste pilwede, kerge tuul puhub üle kewadise looduse. Orase põllud, mis senini weel tallamata jäänud, on täitsa rohiliseks muutunud. Poolakad küliwad juba suiwilja ja panewad kartulid maha. Taewa all lõõritab lõukene, õuna puude otsas siristawad tihased ja linawästrikid, kanad sibliwad sõnikuse õue peal. Teisel pool Wislat kuuldu suurtüki mürinat – meie "frontis" on kõik waikne...

Kui kaua see nii kestab? Wõib olla tuleb meil warsti edasi tungida, wõib olla ka häkilise pealetungimise ees taganeda, kes seda teab? Poolakas külib oma wiimase seemne natukese maha – lootuse peale teadmata, kas saab oma töö wilja lõigata. Teadmata, mis meist saab, elame ka meie. Täna siin – homme ei tea kus. Kui paljudes kohtades juba oldud, kui palju inimesi nähtud... Paljud kohad, kus pikemat aega seisnud oleme, on armsaks läinud. Kodust lahkudes ei olnud meel sugugi kurwem, kui siin nii mitmest armsaks saanud kohast ja inimestest

lahkudes. Mis teha – ühes kohas on kenad tüdrukud, teises lahke wana eit, kolmndas nii hästi üks, kui ka teine.

Kohe sõja alguses juhtusin Kadzidlo's hääde inimeste juure. Wana eit aitas sööki keeta, andis terve kartuli põllu meie hooleks, kisu nii palju, kui tahad – urisemist polnud iialgi kuulda. Ja noor, lahke tütar oli tal kah. Jumal teab kudas nad praegu elawad. Kord oliwad seal ka sakslased – nüüd on nad sealt jälle välja peksetud, kaunis käreda wõitluse järele. Ei maksa mõtelda, et küla seal juures puutumata jäi.

Pärast seda sai ka mitmes kohas pikemat aega seista, aga suisel ajal inimestega suurt läbi käimist ei olnud – kartulid keetsime põllu peal “kateloki” sees ja magasime kuskil panna kuhja all. Alles sügisel oktoobri kuul Lipnos juhtusin jälle inimeste juure, kellest kahju lahkuda oli. Seal oliwad juba enne meid sakslased olnud ja selle mõjul inimesed meie wastu palju sõbralikumad. Pealegi sain sealgi jälle tüdrukutega tuttawaks ja eks neil ole ikka kõwem külge tõmbamise wõim...

Pärast Lipnost lahkumist sai jälle mõni aeg ühest teise hulkuda, taganesime Plonski lähedale, kust mõne päewase seismise järele jälle edasi hakkasime nihkuma. Plotskis seisime mõned päewad, olin seal ka kolm päewa laatsarettis kurguhaigusega (angina). Oleks ehk weelgi mõne päewa lamanud, aga saadeti kõik haiged soldatid ära kaugemale. Mina sain tee peal kuulda, kus meie polk seisab ja panin putku. Õhtul olin jälle oma tuttawate seas Rostkowo's, kuhu mitmeks päewaks jäime. Oli meil seal üsna hääsüdamega perenaene ja kena tüdruk, aga mõisa tüdruku kohta wäga Jumala kartlik – suurt “sehwti” ei olnud.

Hiljem tuli Gora's kellegi lõbusa wanaeide juures mitu nädalit seista. Mõne päewa olime Nagorki's. Seal juhtusin niisuguse wanaeide juure, kes lihad ja leiwad pool wägisi käest ära tahtis süüa. Ise midagi omale süüa teha ei lasknud, aga andsid eide kätte tüki pekki kõrwetada, siis tõstis ikka, kui pisut teisele pöörasid, sula raswa lusika oma potti, mis selleks aegsasti käe pärast pandud oli. Pesin hommikul silmi, jätsin seebi tüki pingi peale, hakkasin kuiwatama, juba selle aja sees murdis poole seepi ära ja pistis seeliku tasku. – Praegu on mõisa, kus nimetatud moonaka naene elas, just meie ja sakslaste wahe peal, nii et julge wõib olla, et seal hingelistki ei ela... Mõnus!

Nagorkist sõitsime Radzimin'i lähedale mõneks nädaliks puhkusele. Aeg läks lõbusasti mööda, olgugi et “noorematega” suurt tegemist ei olnud. Aja wiiteks mängisime “wiitsada” ja “kuutkümmeend kuut” ehk päris maakeeli “turakut”. Wenelaste seas on raha peale mäng – “kakskümmeend üks” – õige moodis. Mängitakse ööd läbi. Täna on mõnel mehel sajad rublad, aga paari päewa pärast pole kopikatki. Praegu näituseks on “trubatsi woodu” kaardi kangelased õnneks kõik puu paljad – päris rahulik elu. Mina senini weel kopikat mänginud ei ole ja olen ka kõik eestlased – trubatsid sellest haigusest eemale hoidnud. Ühel oli sügisel, juba mitu rubla wõlgu. Maksin wõlad ära ja peale selle kopikat poisile kätte ei andnud, ainult süüa. Mis üle jäi, läks wõlgade kustutuseks. Praegu on poisil jälle raha kopik taskus, wõlad tasa ja mängu haigus ka kadunud.

Peale puhkuse kukkusime jälle kõwasti sakslase kallale, kolkisime teist mitmes kohas, enne kui talle siia abi juure saadeti. Siis hakkasime jälle wähehaawal taganema, sest et meie peale tungimisel siin muud sihti ei olnudki, kui wõimalikult rohkesti wastaste wägesid oma kallale narrida ja kinni pidada. Selle ülesande täitsime ka ära ja kui ta juba liiga kaugele hakkas tungima, tuli meile jalawägi appi ja ühisel jõuul pidasime ta kinni.

Peatama jäime wana tuntud Gora lähedale. Meie, trubatsid, leidsime omale Rogowo's õige mõnusa pesa, külast mõni sada sammu eemal, nii et teiste jalust täiesti ära olime, ise oma peremehed. Peremees – wana poole poiss, peremehe isa ka ilma naiseta. Perenaeseks kaunis wana tüdruk, kes juba üle kümne aasta seal teeninud ja rahwa jutu järele päriks perenaeseks lootwat saada. Töölisteks kaks poisi notti, na' 12 ja 15 aastased, tüdruk umbes 18 aastane – kena tüdruk, aga paari aasta eest haiguse läbi kurdiks jäänud. Meid oli 15 meest, kõik segasid ühe ja sellesama kurdi tüdruku ümber. "(Järg jääb tulema)". -aa- Мишево-Муроване, 15 апр. 1915 г.

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 46. 73.

Фольв. (фольварк = karjamõis) Станово, 17. IV. 1915 г.

Heila õhtul sain oma kirjad ja muud wärgid kätte, mis Ostrolenkasse maha jäid ja mida sealt "wolnajom" Nefeodow ära pidi saatma. Et aga sõja ajal senini siit mingit pakki ärasaatmiseks wastu ei wõeta, siis jäiwad nad kõik saatmata. Seal käijaid lasksin nad nüüd ära tuua ja katsun wähe haawal kirjade sees kodumaale saata. Algust teen saadud kirjadega. Et nad juba enne juba numbri järele on, siis näed muidugi kohe, kui mõned kaduma on läinud. Piltkaardid jääwad pärastiseks. Sinu saadetud ja mõned muud kirjad saadan teatud wiisil "kinnitatuna". Mõistad? Kinnituse raha jäeb Su oma maksta! – Külast, kus üle heila olime, sõitsime heila siia, sest et sakslasel wäga hõlbus sinna oma "konserwisid" pillata oli. Tuli heila hommikul pimedas Wislat mööda mootorpaadiga üles ja – potsti – meid kõmmutama. Kahju ei teinud, ühel majal lõi nurga ära. -aa-

Saadetus nr. 1. Sis. №№ 1A1., 2B1., 3A2., 9A5., 10A6., 11A7., 12A8., 25A10., 27A11., 28A12. Ole walmis, saadan iga postiga mitu jagu.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 48 (78)

Писма ваши, отправленные 21-го апреля, получил сегодня. Мои письма получили? 29-го апреля. JJ. Карточка: посад Кикол.

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 49. (84)

Kuradi kannatus. Kudas mõnikord tühine asi tuju nii ära wõib rikkuda, et ükski asi enam meelega järele ei ole, et iga üks kes midagi ütleb, kohe halwa sõna wastuseks saab. Ja südames seisab nihuke tigidus, et esimese wastutulejale juba näu kallale tahaks asuda. Niisugune halb tuju (osalt wist isalt päritud iseloomu wiga) on mul täna juba lõunast saadik. Praegu saiwad juba päewased tööd enam wähem korda ja ma putkasin teiste seast ära – rukkisse, kus mind keegi üles ei leia, ega äritada ei saa. Ehk saan oma pahast tujust lahti, kui selle põhjused paberile pistan.

Sain Oskarilt kirja. Oli hea meel, nagu alati kirjasid saades. Lugesin läbi ja tahtsin kohe wastust kirjutama hakata. Leidsin aga kirja serwa pealt järgmise lause: "Kirjadele tuli igale ühele 20 kop. ligi maksa. Rasked." Ja süda sai täis. Päril tõesti. Oli selleks ka põhjust. Olen senini sõjawäljalt juba 48 kirja kodu saatnud. Kui igale ühele 20 kop. ligi maksti on juba 9 rbl. 60 kop. maha wisatud. Ja alles nüüd kirjutakse sellest. Ma poleks parem mitte ridagi kirjutanud. Seal aga tuli korraga päästew mõte: wõib olla mõeldakse ainult neid saadetusi, milles ma wanu kirju ära saatsin. Ja wist ei olnud neil neidki kõiki weel käes. Kuid meel läks weel tusesemaks. Kas tõesti wõimalik ei olnud selle asemel, et targalt ütelda "rasked", mida ma isegi oskan aru saada, kui kuulen, et ligi makstud, üles

tähendada, missuguse numbri all need "rasked" kirjad oliwad. Ma teadsin juba siis, kui ma esimesed üheksa saadetust ära saatsin, et mõne eest ligi maksa tuleb, et mõned, võib olla, kättegi ei lähe, kuna teised wast tsensuri käe alla juhtusid ja armuta laiali pillatakse, sest et tsensur eesti keelt ei oska. Ja juba siis hakkasin ootama, millal teatus tuleb, missugused kätte läinud, missugused mitte, sest mul on veel umbes 300 kirja, mida ära saata tahaks, nende seas mitmed Oskari enese kirjad, mida ta wist miski hinna eest wõerastesse näpudesse ei tahaks minna laska. Ja nüüd – kolme nädalise ootamise järele üteldi mulle seda, mis ma isegi teadsin!!! See tähendab, et ma veel kolm nädalit ootama pean ehk kirjad ära põletama, kui wast warsti kuhugile ära sõidame, sest nende ligi wedamine on peaaegu wõimata. On tarwilikumaidki asju, mida kudagi kaasa wõtta ei saa.

Aga kui mitu korda juba palunud olen, et mulle teadustataks, missugused kirjad kätte saadud. Kõik asjata.

Suiste esimese püha õhtul mõisa rukki põllu peal mauli maas. –aa-

Soowitud "kviitungi" panen ka ligi.

Stanowo, 10. V. 15. –aa-

-.-.-.-

Musta tindiga:

№ 50. 85.

11 mail 1915 a.

Wiimaste kirjade sees, mis mammalt sain, märkan kannatamatust, et sõda veel ei lõpe, et sakslased nii "wisad loomad" on, et neist kudagi jagu ei saa. Näib nagu oleks Teil sõja rutulise lõpu peale üsna kindel lootus olnud. Ärge seda lootke. "Suur Euroopa sõda" on alles algamas. Veel on riikisid, kes mitte ei sõdi, aga saaki jagada tahawad. Üks nii sugune on Italia, kelle wälja astumine lõpulikult otsustatud näib olema. Ei lase aga Italiagi wäljaastumine veel rutulist lõppu loota. "Praeguses sõjas jääb see wõitjaks, kel tugewamad närwid on" olewat kindral Hindenburg ütelnud. Ja nii see ka on. Wõimata on mingit riiki nii ära häwitda, et ta enam sugugi wastu panna ei suuda. On aga riigi "närwid" nõrgendatud, rahwa usk oma jõuu sisse ja lootus oma wõidu peale kautatud, siis on terwe riik wõidetud. Niisugusest närwide nõrkusest annab ka soow sõja rutulise lõpu peale tunnistust. Meie ei pea mitte lootma, et meie sõja rutu lõpetame, waid püüdma, et tema põhjalikult lõpetame. Mida kauem ta kestab, mida laialisemad tema häwitused, seda kauem saab pärast rahu kestma. Mida kauem sõda kestab, seda parem on see ka meie kodumaale. Lõpeks ta praegu, siis jääks kõik ilusad sõnad saksa olluse eesõiguste kautamistest ja Balti omawalitsuse uuendamisest ainult sõnadeks. Mida kauem ta aga kestab, seda kindlamini võib selle kohaseid uuendusi loota – juba sõja ajalgi. Mida kauem sõda kestab, seda põhjalikumalt suudame endid saksa "kultura" mõju alt wabatada. Nii meie, kui ka Wenelased. Ja kui kord sõda lõpeb ja saksa kultura laine jälle üle täis aetud laskekraawide ja wäljapüütud miinide meie maale weereb, oleme juba õppinud omal jalgel seisma. Meie teame siis juba, millest saksa "kultura" koos seisab – Nietzsche'st, Krupp'ist ja Zepelinist. Meie oleme siis juba näinud "üliinimest", kes end ühegi sääduse alla ei painuta, kes kõik oma teadmised selleks tarwitab, et kõike häwitada, mis teistele püha ja kallis...

12 mail 1915 a.

Saan aru: sõnumed Galitsiast ja Lätimaalt on need, mis niisugust "närwinõrkust" äratawad. Õnneks on meie ülemal juhatusel nii kõwad närwid, et niisuguste ajutiste kautuste peale rõhku ei pane. Lätimaale, kus Sakslastel ometi mingit "wõitu" loota pole saadetakse ainult reserwisid, mis senini tegewuseta seisawad ja Galitsias lastakse waenlane külma südamega kuni San'i ja

Przemyszlini tulla, kust ta ometi edasi ei saa, aga teistest tähtsamatest punktidest wäe ära wedamisega ennast juba ei nõrgendata. –aa–

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 51. (86)

14^{mal} mail 1915 a.

“... põllud lähewad ikka rammusamaks. Loodan kindlasti, et Sul üks kord peremeheks hakkamine vähemalt selles tükis parem saab olema, kui meil papaga omal ajal, siis olid põllud hirmus lahad...” (ütlus wiimati saadud kirjast. “... kurat o’ kole kange ka, järgi ei anna, wõi raiu pea maha...” (ühest teisest kirjast .)

Sul on õigus, niisugune mõista admin: “oh mis Sul wiga, sul ikka seda raskust ei ole, mis mul oli”, on omast kohast kaunis wihastaw...

Aga just see inimene, kes ennast sellega wihale äritada laseb, ei saa kunagi iseseiswalt, ilma teiste abita elada. Ja "kangus", mis end kellegiga riidlemises awaldab, pole kellegi "kangus". Sest riieldes unub asi ära, mille pärast riid algas. Järele jääb rahuldaw tundmus, et järgi andnud pole, et wastasele küllalt sõnu anda oled julgenud ja muud midagi. Et siht kätte saamata jäänud, see enam südant ei waewa. Tõsine kangus on see, mis ennast ühegi wastu paneku ega alandawa tähenduse läbi äritada ei lase, waid lihtsalt wastu panekust üle saab tähele panemata jätab, aga oma tahtmise läbi wiib, ilma wastast haawamata ja wägisõnu tarwitamata...

-aa-

Wälja lõige: “мотоциклисть янь”. “Глетчеръ”.

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri Oskarile:

№ 52. Pliatsiga: (87)

17 mail 1915 a.

Pisut wõeriti aru saanud oled Sa minu kirjast nr. 39. Kirjutasin selles mõttes, et Sind hoiatada, aga Sinul tuleb mõttesse mind hoiatada. Ära karda, olen teenistuses küll mõndagi näinud, aga nii kaugele ma senini küll weel pole läinud.

Kardan, et Sina wast, oma nooruse kergeusklikusega, mõnda inimest liiga palju usaldama hakkad ja temast liiga palju head loodad, kui aga Sinu lootused tema kohta täide ei lähe, end wäga walusasti petetud tunned olema. Wäiksemal mõõdul on Sull juba niisuguseid pettumusi olnud nagu Sinu kirjadest aiman, mis rohkem kui nelja aasta jooksul mulle kirjutatud oled. Senini ma Sinu pärast küll weel midagi ei karda, aga soowin siiski, et Sa ennast mitte pimedast peast kellegi mõju alla ei anna. Waja on aegsasti ette waadata, mis tulla wõib, waja on ise enese üle walitseda ja kedagi teist ainult nii palju enese peale mõjuda laska kui palju see mõju hää on...

Kas minu kirjasid peale Sinu weel keegi loeb ehk mitte, ei puudu minusse. Tunned seda omale kasuliku olema, et Sulle kirjutud kirju keegi teine loeb – tee nii kui tunned. Pole keegi minuga nõus, las’ hakkab wastu.

Kas Sinu “sõber” X mitte pilti ei saadaks? Kujutan teda enesele ikka nagu lapsewatikast – ei oska kudagi teisiti... Kõike hääd

-aa-

Musta tindiga – kirja järg Oskarile:

18 mail 1915 a.

Lugesin üle, mis heila õhtul kirjutasin ja leian, et unisena õige segaselt olen kirjutatud. Saad jälle wale arwamise nagu kardaks ma Sinust Jumal teab mis. Ja nüüdki ei oska ütelda, mis ma just ütelda tahaks. Mõtlesin ainult hingelist mõju, mis inimesel teise peale olla võib waatamata, on ta mees- ehk nais-inimene ehk küll minu arust meesterahwa mõju nii karta ei ole – külm järelemõtlemine jääb ikka alles, kuna naisterahwas kergesti kõik iseseiswuse riisub...

-aa-

Pliiatsiga kirjutatud: Wälja lõige: “Батарея съ выдержкой”

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 53 (88) Piltkaart: väike tüdruk pildialbumiga. 24. мая 1915. г.

Juba jälle mõni päev mööda läinud, kui viimati kirjutasin. Uudist selle aja sees midagi juhtunud ei ole. Ilmad on ilusad, ööd soojad – elad nagu “rohelistes”. Natuke ära tüütab kauane ühe koha peal olek ja see, et keegi kirjutada ei viitsi. “Postimees” ilmub “tükatomba”, mõne päeva eest sain nr.nr. 105, 106, eile sain nr.nr. 99, 102 – juba ammu sain 100-102, kuna 104 veel saamata on. Küll ta tuleb ka, kui aega saab. Terviseid kõigile kodustele. -aa- (Ärakiri ära kirjast 11. nov. 1956.)

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

№ 54. Pliiatsiga (89) 26 mail 1915 a.

Sa tähendad ühes kirjas, et Sul aega ega püsiwust ei olewat oma kirjadest ära kirjasid teha ega neid ka enne mustalt kirjutada. Aga kuna Sa kohe ühe joonega kirja puhtalt walmis kirjutad, näitab see selgesti, et Sul selleks aega antakse, kuna mina kunagi nii palju aega ei saa, et kirja ühe joonega walmis kirjutaksin. Pean hädaga enne mustalt kirjutama üks lause üks kord ja teine teine kord ja teise koha peal ja waewalt oskaks neid rutuga kirjutatuid ridasid peale minu keegi teine weel lugeda. Mis aga kord kirjutatud on, wõin ma ükskõik kus kohas ja missuguse müra sees ümber kirjutada, ilma et mind keegi seal juures segada saaks. (Praegust kirja ma küll wäga rahulikult ära ei kirjuta, mida käekirjastki märgata wõid – riidlesin alles paari wenelasega ja sain sellest pisut äritatud.) Mõni kord juhtub ka, et ma kirja otsekohe walmis kirjutan, aga siis kirjutan ma raamatust ärarebitawate lehtede peale, millest mulle kopia jääb. –

Weerand tunni pärast.

Saksa aeroplan lendab juba mitmendat korda üle meie positsia. Wahete wahel saadab tale mõni meie batareidest üksiku shrapnelli kingituseks, mis aga naljalt ei trehwa, sest et ta nähes, et tema peale lastakse oma tee sihti ühte lugu muudab, nii et trehwamine õnne asjaks jääb. Ja pealegi ei ole meil siin midagi iseäranis tema silmade eest hoida, mis siis ilma asjata laenguid raisata?

27 mail 1915 a.

Nii kaugele sain heila õhtul kirjutamise järjega. Siis läksin hobustele kaeru andma j.m.ss. Pärast toodi posti, sain kaks kirja. Üks Sinu käest – 2 poogn. paberit + 2¹/₂ sõna – aitäh, et adressi muutmisest teatasid. Küll tahaksin teada, kudas minu kirjade kätte minemisega lugu on, missugustele Sa ligi oled maksnud ja kui palju ja kas nende seast mõned tsensuri käest ka läbi käinud on? Asi seisab selle, et ma õiguse pärast Wene keeles peaksin kirjutama. Leiab tsensur mõne muukeelse kirja, millest ta aru ei saa, pole ta sugugi kohustatud keeleoskajat otsima, waid wõib kirja ära häwitada. Teie kirjadel seda hädaohtu karta ei ole, sest et meie maa tsensorid Eesti keelt oskawad. – Teine kiri oli Plotsochowost, kus puhkusel olime, peretütre Manka, käest. No jah, olen jälle tüdrukutega kirjawahetuses ehk kodumaalt küll keegi kurat ammugi enam ei kirjuta! Manka üle kirutan Sulle wast edaspidi, kui järjega senna maale jõun – wiimane järg jäi Rogowo'sse kurdi tüdruku juure. Praegugi jääb jälle järgnema, hääd ööd.

-aa-

Kuna sõna “Варшава” tihti adressidest maha kustutakse, kirjuta edaspidi järgmise adressi all: I^{ая} действ. Арм. 6^{той} др. Глух. Полкъ.

-.-.-.-.-

Musta tindiga kri:

№55. Pliatsiga: (92)

27 mail, peale lõunat.

Lõunaks keetsime kartuli putru, mida hapu piimaga sõime. Teine roog oli õuna supp. Kuiwatud õunu saime hiljuti kuskilt Wenemaalt kingitud. Tuli umbes kamalu täis inimese peale. Meie "kompania" oma õunu kohe ära ei söönud, vaid hoidis supi jaoks. Sai meile paar korda keeta.

Toidu kraam on praegu kaunis kallis. Walge leiwa nael maksab 15-18 k. Musta on ainult "intendantstwo'st" saada. Sea peki eest tahetakse 40-50 kop. nael – "intendantstwost" tuleb odavamini. Söögi raha saame praegu 53 kop. päewas. On kaunis wigur ära elada. Saab "intendantstwost" midagi võetud, arwatakse selle hind maha, raswa naelast 33¹/₂ kop. leiwa naelast 4¹/₂ kop. wõi naelast 55 kop. j.n.e. Rasw – searasw – on õige hää, wõil pisut kuiw maik juures, tuuakse suurte puu tünnide sees. Leib kõwa – kuni 20 päewa wana, aga üsna hää maitsega.

29 mail 1915 a.

Minu endine teenistuse seltsimees Jaan Wabi, kes peale moilisasioni ka mõne kuu jälle teenistuses oli aga lõpuks "nõrga jalgade" õlul päris lahti sai ja praegu jälle hoolega kalu püüab ja müttab (eluk. Jänesselja uul. nr. 89.), lubas mulle ikka kord ka tänawusi silka saata, aga nüüd pole ta mulle tükil ajal mitte kirjutanudki, weel vähem silku saatnud. Wist kardab hapuks minemist. Praegu on kirjade ja pakide kätte saamine üsna rahuloldaw – 6–7 päewaga saab kätte.

Iseäranis suurt puudust mul praegu küll millegistki ei ole. Paari pesu ja jalanartsa wõiks lähemas tulewikkus küll saata, aga just kiiret sellega weel ei ole.

7^{dal} Juunil 1915 a.

Nagu näed, on mul jälle kirjutamises pikk pause olnud. Osa aega läks Mai kuu lõpu arwete tegemise peale, mis weel praegugi täielikult ära antud ei ole. Ainult Mankale kirjutasin wahepeal väikese kirja – poolakeeles!?! Hm! On üks imelik lõppemata jõuuhallikas ilmas. Missuguste tühiste tujude ja tegude peale naisterahwal mõju on. Ja nii salalik, et ei saa arugi. Ainult selleks, et mõnikord tüdrukule paar sõna lausuda, olen Poola keelt palju rohkem ära õppinud, kui seda muidu teinud oleks. Tüdrukute mõju on siis järjekult ka see, et wiimasel ajal "r" asemel trükikirja-taolise "r" olen kirjutama hakanud. Poola keeles on nimelt kaksik häälik "rz" trükikirja-taolise "r-ga", mida kuidagi meil kirjutatava "r-ga" ei passi kirjutada. Ja selle pärast ei kirjutata Poola keeles kunagi "r", vaid trükikirja-taoline "r" (vt ka

muidu teinud oleks. Tüdrukute mõju on siis järjekult ka see, et wiimasel ajal "r" asemel "r" olen kirjutama hakanud. Poola keeles on nimelt kaksik häälik "rz" mida kuidagi "r-ga" ei passi kirjutada. Ja selle pärast ei kirjutata Poola keeles kunagi "r", vaid "r".

skaneeritud).

Noh kirjutamisega saab ikka kudagi toime, aga välja ütlemisega on jälle oma häda. Kuna juba Wene “ж” eestlasele raskusi sünnitab, mis siis veel Poola “rz”ga teha? Aga mis parata, kõik peab tehtud saama ja “рж” asemel ütleme ilma silma pilgutamata lihtsalt “ш” ja käib küll. Ja Poola tüdrukutega rääkides murrame niisugust keelt, mida wenelane poola keeleks, aga poolaks wene keeleks peab, sest et ta sest aru ei saa! Üle üldse on soldati wenekeelgi niisugune kahtlane asi, mis kudagi usaldust ei suuda võita. Poola keele sõnad seas, tükati. Poola “krammatika” järele muudetud on see kõrwalt õige naljakas kuulutada. Aga seal samas kukud ise sessamas keeles sekka seletama...

Eesti ajalehtede peale olen viimasel ajal õige vihane. Tont tea, kas neil kõik kangemad kaastöölised sõtta on läinud või tahawad nad muidu algkooli õpilastele head teha, et nende kirjalikka töösid wastu võtawad ja neid telegrammisid tõlkides “praktikat” teha lasewad...

Ühe mõistliku otsuse olid nad kodumaal siiski teinud nagu ma “Postim.” nr. 114 lugesin, mille järele nüüd ka Eesti keele tähtedega häälikuid: ш, щ, ц, г, з, ж j.n.e. kirjutada saab. Senine pool saksa kirjutuse wiis ei kõlbanud kuhugile. Nüüd on see küsimus täitsa soowitawal wiisil ära otsustatud ja olen minagi walmis edaspidi selle otsuse järele tegema.

8 juunil 1915 a.

Et sakslane Pärnu tuleks, ei taha sugugi uskuda. Teisest küljest oleks päris hea meel olema, kui ta seda teeks – Tiidu Mardi kallid aasad saaks kõik ümber kaewatud ilma et Mardid niitsatadagi tohiks!!!

Meie frontis sakslased praegu mingit tegewust ei awalda.

Starorzeby juures, kus meiegi weabr. ja märtsi kuul seisime, on ta üsna kurjasti peale tungunud aga siiski tagasi löödud nagu ametlikud telegrammid teatawad. Et seal lahing oli, kuulsime isegi. Nii kui wähe koitma hakkas, algas nii kole suuretüki mürin, et magamisega enam mõtetki polnud. Pole me’ säält ju ka kuigi kaugel – wersta 10-15. Meile ei wiitsi ta enam pommisidki pillata...

Ta võiks ometi wahest ka meie peale pisut litsuda – ootame teda ju mitu kuud juba. Isegi tema kuulsate kihwtiste gaaside wastu oleme walmistatud nn. “respiratorid” on igrashele välja antud, las’ laseb paha haisu...

Pulgad, mis Sa walmistad, lähewad arwatawasti käsigranatide külge. Pole neid senini küll tähele pannud – pole huwitust olnud – aga teiste jutu järele olewat neil niisugused käe pidemed wiskamise jauks. Katsun edaspidi järele waadata. Kui lugu nii on, siis võtad ju Sinagi “suurest Europa sõjast” tegelikult osa. Ja veel õige tuntawalt. 100000 pommi teewad koleda häwituse.

Olge nii lahked ja läkitage mõni, kel seks aega on “Jutu Juku” adress ehk saan mõnikord aega talle kirjutada. Niisama ka Uueda Erni, Seiler Martini ja teiste wanade tutwate adressid. Kas ma neile küll kõigile kirjutama hakkan, ei tea, aga wäga kergesti võib juhtuda, et mõnega ka siin kokku saab, kui tean, missuguses wäe osas keegi teenib.

Kas onu Kristjan viimasel ajal veel kirjutanud on või on selle üsna katki jätnud?

Kas Päriwere Martinist ka midagi kuulda on olnud, kus ta nüüd on? Millal tema oma teenistuse aja ära mõtleb teenida. Ootab sõja lõppu, või? Terwiseid kõigile -aa-

-.-.-.-

(Ärakirjad (10 tükki) ärakirjadest sinise tindiga 11. nov. 1956. -aa-):

№ 56 (93) Kaart: Warszawa. Ul. Masszalkowska.

Sinu kirja, va' vennas, 31-sest maist sain eile. Aitäh! Kiri pooleli. Seniks head tervist!

8.juunil 1915. a. -aa-

-...-.-

№ 57 (94.) Warszawa. Motyw z Lazienek. Gładyator.

Kirjad 28 ja 31 maist sain eile. Suur aitäh! Kirjutan varsti -aa-

8. juunil 1915. a.

-...-.-

№ 58 (96) Warszawa. Pomnik Kopernika.

Оскарю Яксону Торгель, Вирула.

Жив и здоров. JJ.

20. VI. - 15.

-...-.-

№ 59 (97) Sild, jõgi, kuuvalge.

М. Яксону. Перифер.

Получили все мои письма? Я жив и здоров. Все "вез перемен".

Надоело. Всего хорошего! -aa-

21. VI – 15.

-...-.-

№ 60 (99) Warszawa. Teatr letni. Saski ogrod.

Оскарю Я. Вирула.

Письмо твое от 12-го июня получил 21-го июня. Не знаю когда тебе подробнее отвечаю. Сейчас здесь такая жара, что ничего ни писать ни думать не могу. Поляки косят уже рожь. 25. VI – 15. Янек

-...-.-

№ 61 (100) Warszawa. Kosciel Ewangelicki-Augsburski

М. Яксону

Жив и здоров. Без перемен. Скучно. Жарко, сухо, пыльно. Пятый Ивановден отпраздновали на службе. "Фейерверк", ракеты бесплатно каждую ночь ... Сейчас... Была слышна от позиций сильная стрельба. Тут стали собираться на подмогу так как атаки неприятеля ожидали. Потом опять затихло... 26. VI - 15.

-...-.-

№ 101. Открытка самодельная

Мартину Сейлеру.

Получив от домашних твой недавний адрес потороплюсь спросить: Где ты? В Варшаве, или теперь еще поближе ко мне? Хорошо живет? Доволен с собой? Пиши! Дай знать получишь мое письмо. Правильный ли адрес?

Я нахожусь в настоящее время на правом берегу Вислы верст восемь от позиций. Адрес мой:

Пока всего хорошего.

27 июня 1915 года

-...-.-

№ 102. Eliisele. (Ärakiri mustandist.)

30. juunil 1915 a.

Täna on meil püha. Ära otsi tähtsamatut, ega püüa meelde tuletada, mis püha see olla võiks – üleval seda kuskil kalendris ei ole. Asi seisab selles, et eile Peetri-Paavli päeval, meie polgu püha oli. Et aga polk alles eile õhtul kaevikutest koju tuli, jäi püha pidamine tänase päeva peale. Oli meil paraad ja Georgi ristide ja

rahade väljajagamine neile, keda selleks väärt oli arvatud olema. Söögirahale anti veel iga mehele 25 kop. lisaks ja ilm on ka täna mitmepäevase saju järele päris ilus. Päris pühapäevase tuju sain aga alles paraadist ära tulles, kui päris silmaga nähtava tõenduse sain, et kodumaal ka veel mõni inimene mind mäletab ja just nimepäeval veel meelde tuletanud on. Südamlik aitäh neile selle eest. Aga heategu nõuab vastu headtegu. Ja ma murrin asjata pead, millega ma Sinule niisugust rõõmsat tuju võiksin sünnitada nagu praegu minul on. Võiksin üsna lihtsalt võla iseenese "nägemuse" saatmisega ära maksta, aga viimane ülesvõte, mis mul on, on juba rohkem kui aasta vana ja võid seda Lõolgi näha. Ja praegusest "minast" läheb juba suuresti lahku. Kui Sa ise enese kohta sõna "vanapiiga" tarvitad, teed Sa seda üleemeelikult iseoma nalja üle naeratades. Mina aga näen juba iga sammu peal kui kähku vanadus lähemale rühub. "Kui vanaks Sa oled jäänud!" ütlevad mulle inimesed, kes mind viimati enne sõda nägid ja kellega nüüd jälle kokku olen puutunud. "Mis sa vanamees hullad!" ütlevad Poola tüdrukud kui mõnega "naljatama" lähen. Ja peegel noomib järelejätmata nooruse lollustest eemale hoidma.

Nii siis jään võlgaseks – minevaaaastane ülesvõte pole enam minu nägu ja tänavu aastast pole veel olemaski.

Ja mis see vana känd Sind õige huvitabki...?

Kõike head -aa-

"Ristikesi" polnud vaja. Õnnkombel sai minu enese mälestuski ülesandest jagu. -aa-

3 juulil 1915 a.

Kirjutasin kirja valmis, tahtsin järgmisel hommikul ära saata, aga vahepeal tuli olukorra muutus. Kell kaks öösel tõusime üles ja kell kuus olime juba sealt külast kadunud. Taganesime kümme kond versta uute kindlustusteni, sakslastele pikka nina jättes, kes meie äraminekest alles õhtul kuulda saanud...

Terviseid -aa-

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 62. (103)

7 juulil 1915.

So, nüüd oleme juba seitse päewa jälle wana "lõbusat" sõja elu maitsnud. 1^{se} juulil jättsime "kaewikud" kus kurat ja taganesime kümme kond wersta, et oma "fronti" wähe õiendada. Olime ju kolmest küljest sakslase wahel. Need oliwad alles õhtul meie äraminekut teada saanud ja järele tulema hakanud. Uue koha peal olime paar päewa, siis taganesime weel kõike maha jääwat looma ja inimeste toitu ära häwitades. Isegi põllu pealt põletati rukkid ära. Kõik wask oli meie ringkonnast juba ammugi ära korjatud ja saadetud. Õhtul kell 10 hakkasime sõitma ja sõitsime järgmise õhtuni, lõuna ajal ainult paar tundi puhates. Kohale kuhu me abiks pidime minema, aga oli wahe peal juba jalawäge appi jõudnud ja meie saime päewa puhata. Siis sõitsime weel kümme kond wersta ja asusime Narew'i kaldale ühte ülemineku kohta kaitsema. Heila taganesime meie kõik pahemale kaldale, aga täna tuli meile polk jalawäge appi ja praegu püüab see üle jõe minna. Wõitlus on kuuldawasti algamas. Kuulipildujad töötawad juba.

Eliisele kirjutasin juba wana koha peal – Stanowos – kirja walmis. Lisasin sellele Wyszegrod'i juures weel paar sõna juure, aga ära saata ei saanud aega. Millal ja mis moodi teda nüüdki ära saadan ei tea weel.

Kraawisid kaewama ei maksa Sul minna. Katsu omale kroonu tööd saada, et Sind kellegil õigust kuhugile ajada ei ole. Ja kui üks töö lõpeb püüa teist leida, ära hakka ootama, kuni Sulle midagi pakutakse. Esiteks on see sinu kohus kroonule tööd teha ja teiseks wõib kroonu tööga head raha teenida... -aa-

Lähemal ajal tarwitan: 1 paar jalanartsa. 1 käterätik (mitte väga suur) 2 paari aluspüksa.

-.-.-.-.-

Sibnise tindiga kirjutatud:

№ 64 (106) Kaart rebastega j.n.e. 2.VIII 1915. (Толчи)

Жив и здоров. Писать не писал потому что отправить некуда. Нигде почту не принимают. Пока досвидания! Янек

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 63. Pliatsiga: (104) (Oskari poolt kättesaamise aeg: 13 – VIII – 1915.) 20^{mal} juulil 1915 a.

Aasta sai täna täis sest päewast, mil kuulda saime, et Saksamaa meile sõda olewat kuulutanud. Arwasime to kord kõik, et aasta pärast ammu rahu saab olema ja oli küllalt neidki, kes sõja lõppu Jõuluks juba lootiswad... Aasta on täis. Ja selge on, et wastasel küllalt weel jõudu on edasi wõidelda. Aga seda kindlamaks on läinud, et me peame wõitma, et me wäsida ei tohi. Militarismus ei tohi wõita, waid ta peab wõidetud saama, tema jõud peab murtud saama, enne kui talle rahu juttusid rääkida wõib. See on terve rahwa tahtmine ja see on ka kõikide soldatite tahtmine. Wähe tähtjas on, et meie praegu igal pool taganeme. Kui meie taganemistest Galitsias, Przemyssli, Lwowi mahajätmisest lugesime, oli meil kibe tundmine südames. Meie kujutasime omale neid koledaid kautusi ette, mis meie wäed seal kannatama pidiwad, et niisugused tähtsad kohad käest ära andsiwad. Nüüd oleme ise taganenud. Oleme mitmed linnad waenlasele jätnud ilma, et see peale tungidagi oleks katsunudki ja mitmetest tähtsatest kohtadest wisade wõitluste järele lahkunud. Oleme näinud missugune määratu wahe peale tungija ja tagasi lööja kautuste wahel on ja imestame, kudas suudab ometi meie wastane ikka ja ikka jälle peale tungida. Tõesti tal peab tundmine olema, et tal muud pääsemist ei ole, kui kas surra ehk wõita ja aimdus, et wõita wõimatu... Aga meie meeleolu on just meie taganemise ajal palju paremaks läinud. Meie ei saa praegu pea sugugi lehti ja ei teagi, mis mujal sünnib, aga meie teame, et taganeme meie kas wõi Urali mägedeni, aga siiski wõidame – “kui aga Nikolai Nikolaewits peaks elama” ütlewad wenelased. Ja õigus neil on. -aa-

-.-.-.-.-

liatsiga kirjutatud kiri:

№ 65. (107) 7. VIII. 1915. (Asumise kohast saadan piltkaardid.)

Wiimased kirjad kodust sain 24^{dal} Juulil. Nimelt: Oskarilt kaks kirja (6. VII, 14. VII) ja kaks kaarti (7 VII Pärnust, 16 VII Tartust) Seiler Kristjanilt kirja (12 VII) ja mammalt kirja (17. VII). Peale selle pole mingit kirja saanud, kuigi wahete wahel posti on tulnud ja mõni “Postimeeski” siia on ära eksinud.

Minu elu on praegu üsna rahuloldaw – ilmad ilusad. Sõjauudiseid saate lehtedest wärskemaid, kui minult ja üksikasjade kirjeldamiseks pole mul luba. Teil wist praegu weel midagi karta ei ole, aga wõib ju iga asja ette mõtelda ja walmistada nii palju kui wõimalik. Kõige kindlam on muidugi see warandus, mis rahas ja paberites seisab. Mõnus on ka sellel mehel põgeneda, kel isesõitja on – paneb weel elumaja wärgid ka taha ja läheb Wenemaa poole, mis käriseb... -aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga kiri:

№ 66 (108) Белосток. Купеческая улица. 7. VIII 1915.

Как сговорились - никто ни одного слова не пишет. Раньше хоть Оскар писал, а теперь и тот меня забыл – наверно много новостей увидел. Как прислал карточку из Юрьева, с тех пор ни слова. Да, может быть в этом и

почта виновата, но в общем мы письма всетаки получаем, хотя и редко.
Только мне ничего нету.
Всего хорошего!

JJ

-.-.-.-.-

Piltpostkaart, tekst sinise tindiga kirjutatud ära kirja järgi:

№ 67. 109. Белостокъ. Общий видъ.

12 авг. 1915 года. Изъ действ. армии.

Живъ, здоровъ и въ хорошемъ духе. J

Деньги получилъ сегодня. Писемъ давно не получалъ. Про посылки пока еще ничего не слышать.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 68 (110) Друскеники. Курзал.

Живу уже двадцать четыре часа на даче. Местность красивая, живописная, куда в мирное время богачи приехали тысячами в карманах, чтобы через несколько месяцев пустыми карманами уехать. Теперь опустевшая, разбитая, два раза уже отбившая вольну немецкого наступления, готовая на это и в будущем. J 13 авг. 1915 г.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 69 (111) Друскеники. Река Немен.

Как у вас дела? От немцев не удираете? Говорят, их в Рижском заливе здорово покрыли...

Река которую на сей карточке видите уже раньше уносила сотнями германских трупов назад в Германию и это вероятно и в будущем сделает, если они форсировать попытаются. Поможем и мы в этом. J

13. авг. 1915 г.

Помю еще 13. авг. 1914. г. и Сольдау.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 70 (112)

14. августа 1915 г.

Да! И Пернов уже бомбардировали? Сегодня только узнал это из "Биржевых Ведомостей". А вы уходить еще не собираетесь?!? J

Чтоб они соседу моему бомбочку подарили бы!

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 71 (113) Смотр войскам в Красном Селе. 18 авг. 1915.

Жив и здоров. Уже около недели в одном и том же районе. Думаю, что эта карточка догоняет предыдущую так как почту теперь очень редко отправляют – получить придется наконец пачками.

Всего хорошего! J

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 72 (114) Белосток. Городская башня. 27. августа 1915 г. г-ну Яксону.

Пока жив. J

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 73 (115) Секретка 27-го августа 1915 года.

Писаря собираются почту отправлять, надо и мне несколько слов для домашних писать, чтобы не беспокоились обо мне. Думаю, что как я ваших писем давно не получаю, Вы и моих не получите. А не хорошо быть без известии, чувствует себя как будто в тюрьме. Даже газет уже не получаем

более двух недель. Ходят самые невероятные слухи и сплетни, оказывающиеся потом большею частью ложными. И не знаете чему верить, чему нет. Где Оскар? Дома или нет?
Всего хорошего JJ

-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri sinise tindiga üle kirjutatud:

Pliatsiga: № 74. (116)

27^{mal} augustil 1915.

Olen praegu oma järjega Wilno ja Grodno kubermangu piiri peal. Rahwas on siin ühes külas pool venelaed, pool poolakad (wenerahwas, aga katoliku usku) teises külas leedulased. Ja veel palju wiletsamini elawad kui poolakad. Waewalt leidub veel maja, kus rohkem kui üks tuba on. Pliiti pole kuskilgi olemas. Hea on, kui ahjul kolle wõi kamin ees on, kus midagi keeta wõib. Harilikult keedetakse ahjus kitsa põhja ja laia maoga pottide sees. Et sellega puid palju läheb, ei tähenda siin midagi. Metsasi on palju. Isegi huntisid olewat siinsetes metsades. Nüüd jooksewad nad muidugi siit ära süda-Wenemaale. Rahwas on õige rumal. Iseäranis Wenelased. Naljalt oskab keegi lugeda ja kirjutada. Ja nende Wenekeel on ka õige raske aru saada. Leedu külades on ka mõnes kohtas üsna wilets läbi saada. Naisterahwas oskab üsna wähe Wenekeelt. Meestega wõib pea kõigiga Wene keeles rääkida, aga naistega ole kuradi kimpus.

Ilmad hakkawad juba sügisele minema. Wihma sajab pea iga päew.

Täna sain hulga aja järele portsu kirjasid. Nimelt kirjad, mis 16^{mal} aug. posti peale pandud: Oskari kiri ja kolm kaarti (11 aug., 13 aug. ja kaks 14 aug.) ja mama kiri 15^{mast} aug. Halenaljakas on Parnlaste esimest tutwust saksa srappnellidega lugeda. Esimest korda lugesin sellest "Биржев. Ведомость" seest. Sain Druskeniki waksalist osta (13 aug). Peale selle pole enam ühtegi ajalehe nummert näppu saanud, sest et posti rongid enam ei käi. Kurat seda teab, mis praegu ilmas tehakse. Niisuguses teadmatuses räägitakse kõiksugu juttusid, nii et hoia kõrwad kinni. Tõdegi ei julge enam uskuda.

Katsu ikka kuskile töö järje peale saada. Ja wõimalikult siisuguse koha peale, kus midagi juurde õppida saab. Ei teeks sugugi häda, kui see ka kodumaalt kaugemal oleks, kihutaks ainult Sind Wenekeelt kätte õppima.

Uni tuleb kallale, lõpetan tänaseks. Aitäh kirjade eest, sain vähemalt nendegi järele pisut ilmaelust kuulda.

Head terwist, kudas muidu ka elad? -aa-

Ligi panen: «Наше легкомыслие» Леонида Бегуна. Lugesin seda veel Plotski kubermangus, kui meie polk kolmat kuud juba kaewikutes istus. Ja pidin tunnistama, et kirjanik õieti kirjeldab. Minagi muretsesin omale sel ajal wäikse flöte (pähkla puust, kuue klapiga, enne tarwitusel olnud, maksin 2 rubla) ja tuututasin kui aega anti. Nüüd pole teda enam ammust ajast kätte saanud.

Sõdijatel pole sõda sugugi nii kole kui mittesõdijatele, iseäranis põlluharijatele, kes oma põllu maha peab jätma ja eest ära põgenema. Ja neile kes sõjast "tegelikult" osa wõtawad ilma et neil tule ette tarwitseks minna on ta veel kasutoowaks teenistuse hallikaks. Seda tuleb Sinulgi tähele panna.

28 aug. 1915

-aa-

-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 75 (117) Каточка. Формы Глуховского полка. 21. сентабря 1915. г.

Жив и здоров. ЯЯ

-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 76 (118) М. Яксон Лео

2го октября получил письмо от Оскара с 30го июля, от матери с 6го сентября. От Оскара же не имело никаких вестей как он себя в новом воздухе чувствует и как его мечты осуществляются...

Я пока жив и здоров, только занят разными мелкими делами. Писать подробнее пока некогда.

Всего хорошего! ЯЯ

-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 77 (119) Секретка Пернов, Перифер, г-ну Яксону. 8 oktobril 1915 a.

Õhtul pimedas, tule ääres.

Pole tükil ajal enam midagi kirjutatud. Aega vähe – olime üksahe pea iga päev liikumas, nüüd alles nädali päevad pisut paigal. Viimase kuu jooksul oleme jälle sakslasele enamvähem kihi teinud – vähemaid salkasi vangi võtnud, moonavoorisid ära võtnud j.n.e. Ja seal juures oleme ikka kõik see aeg lõunast põhja liikunud. Kui me ka edaspidi niisuguses sihis edasi liigume, saan varsti kodumaale välja. Praegu on veel ainult ühe päeva tee Dvinskini ja sealt hakkab ju varsti Baltimaa peale. Ilmad on juba kaunis külmad, aga õnneks senini üsna ilusad, ei vihma ega lund pole sadanud. Talve tuleb siin muidugi palju kurjem kui Poolamaal, kus talve jooksul lundki ei näinud. Aga ju kuidagi ikka üle elab. Palju viletsam lugu on selle poolest, et siin söögikraami vähe leida on. Leiba saab õige harva osta. Võid ja seapekki näeb veel harvemini. Valget leiba pole paaril kuul enam näinud. Suitsetajad kaebavad paberossi puudust ja peavad mahorkastki juba õige suurt lugu, kui seda aga saada on. Üks headus on siin Poolamaa kõrval – metsasid on rohkem, puid on igalt poolt leida. Teed tule maha ja küpsetad kartulaid, keedad teed ja närid suhkarisi kõrvale. Hing, mis sa himustad. Võta heaks, mis antakse. Vahetevahel saab nüüd ka posti jälle. Tuleb "Postimees" ja mõni kord ka mõni üksik kiri ehk küll vähe neid on, kes mulle kirjutavad ja needki harva seda ette võtavad. Oskarilt näiteks pole enam ammugi kirja saanud. Ega ma isegi küll väga sagedasti ei kirjuta, aga selleks puudub mul enamasti aeg. Võibolla laian seda tulevikus rohkem. Muist muresid saan ehk kaelast ära. Olin kevadest saadik kui stabtrubats haigeks jäi ja haigemajasse läks selle asetäitjaks ja sain oma hariliku ametile veel tüli ja pahandust juure. Täna tuli stabtrubats tagasi ja nüüd loodan enamvähem kergemalt läbi saada. Vastutust vähemalt on ikka minu kaelas vähem. Võera majapidamise üle peremees olla pole ikka kuigi lõbus...

Missuguses polkus Uueda Erni teenib? Palusin ammugi juba, et mulle sõjaväes teenivate tuttavate adressisid saadaksite, siin võib hõlpsasti kokku puutuda, kui aga otsida teaks. Kas Seiler Martinist viimasel ajal kuulda on olnud? Ja Lülle poisid, kus maal elavad? Tähtis pole mitte koht, kus keegi on olnud, seda võib ühtelugu muuta, vaid polgu ehk jauskonna number, mille järele igal pool üles võib leida. Hääd tervist kõigile kodustele. -aa-

-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 78 (120) Секретка Крен. рабочему Оскару Яксону. 13. X 1915.

Ometi viimaks sain Sinult uue elukoha pealt kirja. Kirjasi olen Sinult viimasel ajal küll mitmeid saanud, aga need on enamiste vanemad, teel iganenud kirjad. Näituseks: 27. sept. sain Sinu 27^{mal} juulil kirjutatud kaardi, 2^{sel} oktobril 30. VII kirj. kirja ja pildi, 10. X – 18. VIII kirj. kaardid ja eila 30. IX kirj. kirja. Aitäh kõikide eest. Olen Sinuga üsna rahul teades, et Sa jälle inimeste seas oled, "elukoolis" õpid, "Vana Mardi" halvava mõju alt lahti oled. Soovin südamest, et Sa

sarnastes oludes pikemat aega elada saaks. Mis ajast Sul “tuju sitt on” nagu Sa kirjutad, ei oska aimata. Minu arust peaks ta Sul parem olema, kui kodus.

18. X –15.

Olen vist kirjutamise päris ära unustanud. Ei oska enam kolme sõnagi paberile pista. Aga rääkida – kui palju oleks mul rääkida olema. Oma osa mõjub ka see, et kõiki kirjutada ei julge, mis süda mõtleb. Kardan isegi Eesti keeleski kirjutada, mis keelatud on – nuhtluse ähvardusega. Panen oma lootuse ainult selle peale, et kas siis just minu kiri peab tsensuri kätte juhtuma? Ja kuna ma mingit saladust kirjas ei avalda, siis ei peaks ka viimasel juhtumisel minu kohta väga halbu tagajärgi olema. Lahtised kaardid kirjutatakse ainult Wene keeles. Kirju saan nüüd enamvähem sagedamini kätte ja “Postimeeski” käib mind vaatamas, muidugi umbes 8-10 päevase hiljaks jäämisega. Isegi paki, mis juba suvel saadeti, sain neil päevil kätte. Polnud vaeneke, Warszwis ära ühti eksinud, nagu senini arvasin.

Mis ametit Sa õige pead? Kirjuta selgemini ja “подробнее”. Ei oska ma oma tarkusega sedagi kindlasti üelda, kus Sa just oled? Nimetad ennast oma kirjas “крепостной рабочий” (kui lühendusest õieti aru olen saanud). Kas see mitte vähe võõriti nimeks ei ole? Sõna “крепостной” tuletab väga elavalt “крепостное право” meelde. Ma ütleksin, et segaduse eest kõrvale hoida: “рабочий при укрепительных работ”, или “при работах укрепления”? Mis Sa naesterahva seltskonnas viibimisest ja nende küllast jutustad on üsna loomulik. Sagedasti naesterahvaste seas viibimine ja nendega alaline läbikäimine mõjub rahustavalt, olgu nad missugused tahes. Kui Sa aga paar kuud naisterahvast näinudki ei ole ja siis juhtud mõnega kokku puutuma, on loomuvastased tundmused palju teravamad ja sagedamad. Sellepärast ongi meremehed ja soldatid oma teatavate “kalduvustega” tuttavad. Rahu ajal leidub ainult õige väike protsent soldatisi, kes mitte teatavate naisterahvastega läbikäinud ei oleks – ainult mõni üksik “человек с убеждениями” suudab loomuvastasest olukorrast hoolimata ennast nende eest hoida.

Kuidas Sinu teenistuse lootused on? Kas jääd tervise vaesuse pärast naisi kaitsma, või saadetakse ka varsti siia. Viimasel juhtumisel katsu kui aga vähegi võimalik, kusagile õhusõidu osakonda, automobili rootu, raudtee bataljoni ehk traadita telegrafi juurde (искровая рота) saada. Võib ikkagi veel midagi kasulikumat õppida ja elu on ka julgem. Aga parem on muidugi kui sugugi teenistusesse ei võeta. Kui sõda alles algas, poleks ma sugugi kurvastanud, kui kuulnud oleks, et Sa vabatahtlikult teenistusesse oleks läinud. Kuna ma aga ära näinud olen, et sõja lõpetamine sugugi sõjaväe käes, vaid diplomaatide käes on ja meie maa sakslastele peale sõja lõpu ikkagi küllalt võimu jäetakse, leian selle kasuta enese ohverdamise olema -aa-

-.-.-.-

Kirjutatud sinise tindiga:

№ 79 (121) Каарт. Формы Глуховского полка.

19. X .15

Вчера написал тебе несколько слов, а когда письмо уже запечатал получил еще твое письмо от 22го VIII. Долго. Почти 2 месяца. Уже 7 дней тому назад получил твое письмо от 30. IX, которое и двух недель на дороге не было.

Всего хорошего ЯЯ

-.-.-.-

Kirjutatud sinise tindiga:

№ 80 (122) Каарт. Формы Глуховского полка.

19. X – 15.

Последнее время опять получаю почаще письма, из них многие еще в августе написанные. "Постимес" тоже заглядывает иногда сюда. Доже посылки с бельем получил на днях. (№№ 78, 79 писал Оскару).

Всего хорошего

ЯЯ

--- --

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 81.

22 oktobril 1915.

Kuradi kannatus selle sõjaga. Olen praegu hulkumas nagu meie maal lina kaupmehed. Odrad, kerad, heinad, pahn minu eest ei pääse. Häda ainult, et siin ümbruses midagi selle sarnast enam osta ei ole. Wähemalt 25-30 wersta tuleb ära sõita, enne kui midagi leiad. Ja sealgi nõutakse hinda, mis üle kroonu hindade käiwad. Ametlikult on järgmised hinnad esimeses armias kindlaks tehtud:

Kaera, puud (16,38 kg)	-	240	kop.
Odrad	-	200	-
Heinad	-	100	-
Suiwilja pahn	-	60	-
Alla lautamise pahn	-	40	-

Kaeru ja odre pole siin aga peaaegu saadagi enam. Üle 240 kop. nende eest küll ei maksta, kui kuskil leidus. Heinte eest aga nõutakse 110-140 kop. puud. Ja ostetakse. Sest mis sa hing hädaga teed, kui odawamalt kuskilt ei leia. Ostad paarkümmend puuda ära, aga kodus ütled, et 25 oled ostnud ja nii wiisi hobuste käest warastades toidad peremeeste taskuid. Kaera pahna pole ka kuskilt alla 70-75 kop. puud saada, kui teda üleüldse leidubki. Millest tuleb aga niisugune kitsikus? Esiteks sellepärast, et siin väga palju ratsawäge ühes hunikus koos on. Teiseks selle pärast, et "intendantstwo" väga vähe moonu muretseb. Inimeste tarbeks leiba, suhkarisi, suhkurt, soola j.n.e. ikka weel jätkub kuigi napilt, aga kaeru saab ainult üle kahe, kolme päewa. Heinu olen senini ainult kümme puuda saanud, see on just niipalju, kui mul päewa jooksul ära läheb. Kolmas – pea põhjus, millest looma toidu puudus tuleb on aga see, et sakslaste peale tungimise ajal siin ümbruses väga palju looma toitu ära põletati. Arwati, et see maa nurk waenlase kätte jääb ja kõik suuremad kaera ja heina kuhjad tehti tuhaks. Kõige pealt mõisates. Talupoegade juures jäi töö pooleli. Enne tuli keeldus. Seal maal, kus waenlane praegu seisab jäi aga kõik põletamata. Nii siis jäi tehtud kuri ainult oma kaela peale kanda. Lõpuks tuleb weel puupaljaks tehtud talupoegadele Wenemaalt loomatoitu wedama hakata – kuu paari pärast on paljudel abi waja. Mõisnikud aga said oma põletatud wilja eest kohe puhtas rahas kätte ilma tüli ja waewata.

Praegu ostsin 28 puuda kaera pahna 70 kop. puud ja saatsin ära. Ise sõidan edasi ehk saan kuskil heinte järje peale. Ei julge muidu oma nägu kodus näidatagi.

22. X. –15 kell 1 lõuna. -aa-

--- --

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 82.

22 okt. õhtul.

Sõitsin wersta kaheksa edasi. Sain heinte jälgile. Siin külas on mitmel peremehel weel heinu müüa – rubla puud. Jäin peremehe juure öömajale, kes heila siga tapnud on – saab ehk tüki sea pekkigi osta, millest wiimasel ajal üsna suur puudus on. Homme katsun aegsasti paar wangert kaubelda ja puuda 30 heinu ära wiia. Ühe hobuse wankri eest maksetakse 3 rbl. 50 kop. päewas.

Muidugi, kui peremees nii loll on, et nõuda ei märka, makstakse vähem ehk ei sugugi ja raha jääb kaupleja taskusse. Seda tuleb Sinulgi tähele panna.

23 okt. 1915 a.

Öö läbi sadas vihma ja sajab praegugi. Selle tagajärjeks on see, et täna hommikul ühtegi hobuse meest heinu wedama ei leidnud. Ja kuni ma lõpuks paar meest leidsin oli kell juba kümme. Kaalusime heinad (27 puuda) ära ja panime peale. Juba lõuna käes. Täna enam sõita ei maksa, üle 25 wersta sõita ja tee on sulanud lume ja sadanud vihma läbi põhjatuks muutunud. Ööseks aga tee peale jääda pole kellegi lõbu. Sõidame parem homme hommikul warakult, saame ikka aegsasti kohale. Nii siis on mul peale lõunane aeg oma tarvitada. Wõin kirjutada ja teha, mis tahan. Ajasin habeme maha – polkus pole tihti sellekski aega.

Wilets nurk ja wastik rahwas on siin. N.n. "Walged Wenelased". Niisugune segu: katoliiklased, weneusulised, wanausulised, wenelased, poolakad, leedulased. Mõnes kohas on ühes ja sessamas külas kõiki segamini asumad. Kõik ühte kokku: ahned, ihnsad, mustad ja rumalad. Lugada, kirjutada oskawad waewalt kolm meest küla kohta. Aga suurelised oma naha sees. Tihti tuleb soldatite ja elanikude wahel löömistki ette. Poolakad oliwad läbisegamini siiski palju rohkem haritud rahwas. Elumajad on kõigil pea ühe plaani järele ehitud (skeem skaneeritult vt. lk. 227). Peale selle on teest ja majast paar, kolm kümmend sammu kaugemal kuur, ehk kaks kuuri, mida reheks nimetakse, sest et seal malgadega rehte pekstakse. Skaneeritud skeemil: 1. Sängid, 2. Pingid mööda seina äärt, 3. Laud, 4. "Jumal" nurkas, 5. Laudseinaga suurest toast ära lahutatud "köök" kuhu ahju suu välja käib. Sedagi on ainult paremates majades. Pliiti pole kuskil – keedetakse ja küpsetakse ahjus.

Niisuguse plaani järele on wanad saja aastased putkad ja uued pisut suuremad majad ehitud. Edenemist pole märgata. Allakriipsutatud küla ligi pandud lehel meie polgu seisukoht, liinil. (Waata nr. 81.) (ei leidnud).

—aa—

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

N° 83

29 okt. 1915 a.

Sain heila Sinu kirja 14 X –15. Suur aitäh!

Kiidad oma elukorterit ja kimad, et terve pikk talw selle sees ära elada tuleb. Pole Sul weel häda. Sa tead, et üsna kindlasti oma enese putkas wõid elada. Siin aga ehitame ka omale mulla onnisid ja hobustele kuuse okstega kaetud kuurialuseid, aga teadmatuses, kas saame neid weel homme tarvitada wõi oleme juba jälle verstade taga ja ehitame uusi. Sa kurdad oma 49 ruutjala põranda juures, meie aga elame neli korda nii sama suures ruumis alaliselt 15–18 inimest ja peale selle weel peremees, perenaine ja wanaema. Neile on küll ainult ahju tagune ja pealne umbes wiis-, kuuskümmend ruutjalga tarvitada jäänud. Meile tuleb läbisegamini kümme ruutjalga põrandat. S.o. küllalt nii palju et kõik pikali wõiwad olla. Kui istume ehk püsti oleme siis jääb weel ühest kohast teise liikumise jaoks ruumi üle. Ja oleme õnnelikud, et meil nii rumikas tuba tarvitada.

Waba aeg, mida mõni kord kaunis rohkesti on, läheb peaasjalikult iseenele söögi walmistamise ja söömisega ära. Ülejäänud ajaga mängime damkat ehk kaart, nii kudas kellegile meeldib. (Wiimast muidugi salaja ja enamasti raha peale. On mehi, kel täna 500-600 rubla taskus, aga homme mitte punast kopikat). Saame kuskilt wanu ajalehti loeme ehk weerime neid, nii kudas kellegi hariduse järg lubab.

Aga mis meil tööks on? Sõidame wersta 30-40 taha heinu ja kaeru ostma, weame kirju ja paberisi diwiisi staabi ja sealt polku, ohwitseridele lõuna sööki

positsiasse. Kui polk kaewikutes wiibib ja wiimasel ajal ootame uusi pillisid, tahetakse jälle koori asutada. See kõik poleks midagi olema, aga kui sa julge ei wõi olla, et iga tühja asja pärast sõimata ei saa, siis on ikkagi lõbu wähe. Ja sõimata on hõlbus saada. Kõigi eest wastutab ju “старший”. Ja kolmekümne inimese tegude eest wastutada on ühel ikka natuke raske. Suwi läbi oli stabtrubats “laatsarettis” ja kolas mööda Wenemaad ümber. Nüüd tuli alles paari nädali eest polku, juba saadeti jälle kuhugile asja toimetuse pärsst ja rangid paariks nädaliks jälle minu kaelas.

Aga palk kõige selle kandamise eest? Nagu igal teisel trubatsil 90 kop. kuus. 11 kop. seebi raha, 49 kop tubaka raha ja 46 kop päewas söögi raha. Ela siis sellega kui leiwa nael kuni 120 kop. liha kuni 40 kop. maksab. Hea on kui “intendantstwo” midagi muretseb, see rehkendakse ikka odawamini. Raha wõib küll kuu jooksul üle tuhande rubla minu käest läbi, teised waatawad: “mis temal wiga elada kroonu raha käes?” aga minul on see 25 rubla, mis paari kuu eest kodust sain juba läbi. Muidugi nälga ma just ei jää, aga “kapitalisid” kokku ajada nagu mõni teine inimene teeb, minu südametunnistus ja auutundmus mind ei luba. Ei teeni ma ju sugugi nagu mõni “nahk” selleks, et omale ülespidamist muretseda, waid ainult selleks et terve naha ja määrimata nimega tulewikus ka ise enesele elada wõiks. Ehk aitab sekskorra. Teha mul küll suurt midagi ei ole, aga süda on rahutu, istuda ei saa: pärast on aga kuskil jälle midagi ripakile mille eest “töötada” wõib saada. Parem hulgun ühest teise, meel wähe lõbusam.

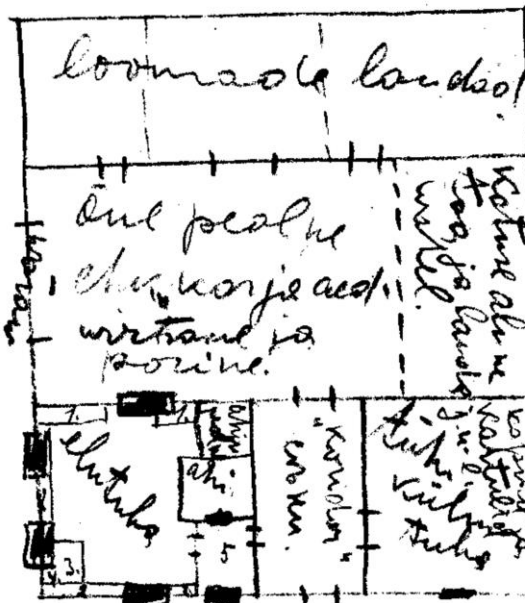
Hääd terwist

-aa-

Peale
selle on
teest ja
majast
jäär, kolm
kümme
sõnnu,
kangelas
kõnn, ehk
kaks küm-
vi miolo

rekers mine-
tasse, sest et
seol 'malg'adeg
rehte perstare

undit

1. rāngiol
2. pingiol
moolō se in
āart
3. landol.
4. "Yumal"
murkas.
5. land sei-
nago mu-
rest to art
are lom-
tastud/
rōōk "
"kuhu
ahis

muu välgis käib, Teoloogion
ahtult paremate majades.
Pliit. polkuskil - keele-
tunde ja küpsetamise ahtus.

Vabanda, et senini kirja jätkanud pole. Ümbruse tuimus mõjub uinutavalt. Tööd leidub ka ühte ja teist – kuu algul möödaläinud kuu lõpuarvete tegemine ja n.e. Ja on siis seal võimalik kirjutada, kus väikeses toakeses kuni 20 meest koos

on. Lärmi ja riidu ühtelugu. Ja igal minutil on kellegil just sinuga asja. Kel on midagi nuriseda, kel midagi küsida, kes annab head nõu, kes kaebab teise peale jne. Mõtle siis millegi muu peale!

Üleeile sain Oskarilt kirja. Asi kah, et sõda temagi kodust välja ajas. Oleks muidu Lõol päris "hallitama" läinud. Nüüd õpib vähegi iseseisvamaks ja näeb ka kuidas ilmas elatakse. Ja kui tal jälle kuskil metsanurgas elada tuleb, siis teab ta, et "ilmas" ka sugugi parem ega lõbusam ei ole. Hirm on mul tema terwise eest. Kaebas ikka vahetevahel südamehaiguse üle. Ja silmad kõrvad on tal ka viletsad. Ega ta tõesti ikka nii väga haiglane ei ole? Pildi järele arvates, mis mõne aja eest sain, nähikse päris "kuraasikas" poiss olema. Eks?

Kuidas Lõol praegu elu läheb? Kuidas te "vana Liisuga" ka korda saate? Riidlete kah? Oli teine ennemuiste ka üsna "riiakas" vanaeit. Ja Sind mäletan lapsepõlvest ka kui kaunis nutust plikat. (Vabanda, kui vahest jäme olen.) Kindel on aga, et ma, kui juba vähe suuremaks kasusin ja märkama hakkasin Sinuga rääkides alati hirmul olin, et aga midagi haavavat keele peale ei tuleks. Mis mina sinna võin parata, et metsas üles olen kasunud ja inimestega rääkidagi ei oska. – Paber hakkab nappima, pean lõpetama. Ehk jätkub Sul veelgi mõnikord aega ja tahtmist mulle kirjutada, rõõmustaks mind alati. Ära aga siis midagi teisiti ütelda püüa kui mõtled. Palju terviseid! Janek.

-.-.-.-

Sinise tindiga:

№85 (127) Kaart. Грeф Л. Н. Толстой на смерн. одре 7. ноября 1910 г.

Г-ну Яксону Лõol.

Начиная шестой год службы желаю всем домашним всего хорошего!

7го ноября 1915 г.

Янек

-.-.-.-

Sinise tidiga:

№ 86 (128) Mõni rida mullatöödel olevale vennale.

15го ноября 1915 г.

Письмо твое, дорогой брат, от 20го окт. получил 5го ноября. Большое спасибо! Писать Тебе пока ничего нет. Сидим все на одном и том же месте. Дело свое имею, а в свободное время читаю чтонибуть или играю в шашки.

Зима уже настала. Мороз за уши светает...Видно, тут не Польша...

Всего хорошего! ЯЯ

-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 129.

Austatud neiu Pertell!

Teie peerutule valgel kirjutatud kirja sain täna kätte ja tõttan Teile kohe vastama. Õigust ütelda ei tea mina Teie vennast ka kuigi paljut rohkem, kui Teiegi. Et ta elus on, lootsin ma senini kindlasti ja loodan veelgi, olgugi et ta minu arvates nüüd juba Teile kirjutanud peaks olema, kui ta vangis on. Aga või sealt kirjad nii kähku tulevad. Selles lootuses, et ta ise Teile peagi kirjutab, ei teatanudki ma Teile tema kadumisest enne midagi ehk küll Teie adressi teadsin. Ei tahtnud Teid enneaegu äritada. Venna Gustavile kirjutasin ka alles paari nädala eest, kuna ta kirjad juba õige tungivalt vastust nõudma hakkasid.

Juhannest nägin ma viimati 26^{dal} Juulil. Tema sõitis polgust haiget hobust ära teise järgu "oboosi" (moonavoori) viima, mis seekord versta viiskümmend polgust eemal oli. Tagasi enam ei tulnud. Hiljem sain kuulda, et ta seal haige hobuse ära andnud ja kuna moonavoor sealt jälle edasi Venemaa poole sõitnud jäänud tema maha, et polku tagasi sõita. Meie taganesime sel ajal ühte lugu. Kuulu järele olevat sinna külasse, kust moonavoor hommikul ära läinud, kella 11-

12 ajal juba Saksa väeosad sisse tulnud ja võis tema üsna hõlpsasti sel ajal alles seal olla, kuna ta kindlasti uskus, et vaenlane palju kaugemal on ja ehk ka hobust puhata tahtis laska. Kurjad keeled räägivad ka, et seal kus ta öömajal olnud kaks kena tüdrukut olnud...

Nii siis oli tema sakslaste sissetulemise ajal alles seal. Et need üksikut tappa püüaks, ei suuda uskuda. Ennem püütakse ikka vangi võtta, et ehk saab midagi tähtsat välja pärida.

Palju rohkem kardan ma Teie venna Martini ette, kelle kirjad ka umbes sel samal ajal ära lõppesid, kuna ta muidu üsna sagedasti kirjutas. Ja jalaväemehel on ikka palju rohkem võimalust otsa saada kui ratsamehel. Aga loota võib siingi. Ja loota soovitan mina Teilegi. Ise loota ja vanemaid julgustada...

Kõigest südamest lootuste täidminekut lootes

Jaan Jaakson.

15. nov. 1915 tegevas väes.

Kui Teie midagi kindlamat kadunud vendadest kuulda saate, palun mullegi teadustada. Oleks teile väga tänulik olema. Adressi teate ju! –aa–

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 130. Г-ну Э. Тяэтс 4. маршев. эск. 20 др. Финляндск. п.

Письмо твое, дорогой друг, получил и спешу ответом, но писать подробнее пока некогда. Недавно думал Тебе писать, а предполагая что Тебя давнво нет в Петрограде, оставил эту думу. Мы стоим сейчас на отдыхе - уже вторую неделю. А то все время носились без отдыха. Были весною около Плоцка, а к осени доехали к Двинску. Пропали из трубачей за это время два Максимов и Пертель. Об этом потом подробнее. Когда переходишь сообщи новый адрес. Надеюсь, что еще когда нибудь увидимся. Всего хорошего.

30. ноября 1915 года.

Я. Яксон

Не сердись, что Тебе раньше не писал и теперь мало!

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 87 (131) Креп. раб. № 1935. Г-ну Оскару Яксону.

Письмо Твое от 15. XI получил уже дня 3-4 назад. Писать Тебе подробнее сейчас некогда. Кончается ноябрь, надо разные приходы-расходы посчитать. Да кроме того настроение сейчас довольно скверное. Думаю, думаю – но не знаю выйдет ли так, как я думаю... Но увидим.

Мы уже вторую неделю стоим на отдыхе – предполагают еще некоторое время постоять. Пока всего хорошего.

30 ноября 1915 г.

Янек

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 88 № 132 Пернов Перифер Г-ну Яксону

8 декабря 1915 г.

Уже несколько писем получил а отвечать некогда. Сейчас стоим на отдыхе и постоим наверно еще довольно долго. Но именно от того и времени еще меньше. Починить то и другое – привезти в порядок. С утра до вечера имеешь работу. Пока всего хорошего. Янек

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 133. г. Старая Русса. 178. пех. запасной баталион 7 рота 9 взвод.

Трубачу Густав Пертель.

8. dets. 1915.

Austatud hra Pertel!

Teie kirja kümnendast novembrist sain juba paari nädali eest kätte, aga aega vastata pole seni leidnud ja pole seda praegugi põhjalikumalt teha võimalik. Teie õe Lilli käest sain ka hiljuti kirja, milles ta Juhani järel küsub. Vastasin talle pea niisama nagu Teilegi võimalikult lõbusas toonis, et neid vähe julgustada ja neid lootma panna. Meie polk on praegu puhkusel ja jääb vist pikemaks ajaks – edaspidi kirjutan pikemalt!

Kõike head Jaan Jaakson

-.-.-.-

Sinise tindiga:

N 89 (134) Mammale.

8. dets. 1915.

Sinu kirja 6. nov. sain juba 21^{sel} nov. kätte, aga senini pole veel vastamiseks aega saanud. Sel ajal olime teel puhkusele. Sõitsime päeva viis Venemaa poole. Nüüd oleme juba teist, kolmat nädalat Vitepski kub. Borkovitsi raudteejaama lähedal. Arvatakse, et siin mitu kuud seisma saame. Tööd on siin rohkemgi kui eesliinil. Parandust ja korraldust on küllalt. Posti saadetused saame siin üsna korralikult kätte, aga iseäralist tarvidust millegi järele ei tunne. Raha 25 rbl. sain ka alles hiljuti kätte. Peab ütlema, et praegustes oludes väljaminekud kaunis suured on, aga uue aastani jätkub julgesti. Söögiraha antakse üsna vähe 44 kop päevas, aga kõik on kole kallid. Valge leib 15-20 kop nael, seapekk kuni 60 kop. nael, või – 100-120 kop. juust – 100 kop nael. Kõige viletsam vorst 70 kop. nael. Kartulid 50 kop puud, on veel üsna odavad. Kuidagi ikka ära elab, aga ligi tuleb iga päev maksta.

Seltsimees Juku, kelle ema ütled minu adressi küsimas käinud olema, jäi juba juuli kuu lõpul kaduma. Oli taganemise aeg ja tema sõitis polgust haiget hobust ära “moonavoori” viima nagu ta ise Eestikeeles armastas kirjutada. Seal tagasi tulles on ta vist oma polgu mööda lasknud minna ja Sakslastele külasse sõitnud. Tahaksin loota, et ta vangis on. Oli kaunis mõnus seltsimees, kuigi mõnes tükis nagu liiga “kohtlane”. Usaldas oma mõtteid liig palju rääkima. Tema kodust – õe käest – sain ka juba kirja, mille peale vastasin nagu teadsin. Üks vend on tal veel Venemaal teenimas; teine, kes jalaväes teenis on ka niisamuti juuli kuu lõpul pea sealsamas lähedal kadunuks jäänud.

Varsti hakkame vist jälle kõvasti puhuma. Uus pogu komander polkovnik Schmidt tahab muusikat saada. Pillisid tellima on juba sõidetud. Vilets on nüüd jälle alustada, pole pillisid ega nootiseid midagi enam olemas... Hääd tervist –aa-

-.-.-.-

Sinise tindiga:

N 90 (135) Eliisele

Oi jah, peab onutütre Liisele kah “между прочим” paar rida paberile viskama. tuli ju tema viimane kiri üsna üürikese ajaga kätte (30. nov.) ja tegi mulle terveks pooleks päevaks (pool oli juba möödas) õige mõnusa tuju. – Jah, üks ilm ole ikka kuri küll, sellest see sõdagi tuleb. Ja ega enne lõppu loota ei ole, kui kõik hobuse ja ute vargad sõtta saadetakse ja maha notitakse. Mis seal “langevast kurssist” kuuldu, üks see ole hale küll aga mis parata. Meie siin oleks küll kõigest hingest valmis seda kurssi tõstma tulema, aga kes laseb. Nüüd on küll valitsus – vist Prantsuse maa eeskujul – nõuks võtnud soldatise mõneks ajaks ka koju lasta nagu rahu ajalgi. Kardavad vist rahva arvu kahekordset kahanemist – väljaminekute suurenemist ja sissetulekute kahanemist... Mõtlesin minagi kord, kui võimalik, peaks olema kodu poole korra sisse vaadata, aga ei maksa vist. Vanad naised, iseäranis täieealiste tütarde emad saaksid ilma asjata äritatud ja kulutaksid keeled suust ära. Ja kuigi ma kord niisuguse lolluse peaksin tegema – Jumala eest, salaja nagu varas öösel tulen sisse ja takka toast enne välja ei tule

kui tagasi minek, et keegi mind ei näeks. Ja kui keegi võeras nägema juhtuks, räägiks ainult Vene keelt, et keegi minus Lõo Jaani ära ei tunneks. Aga noh, eks see ole kõik ainult "oleks"...

Võib olla, et külarahva jutul mõnikord põhja all ka on, aga... Ja väga lollisti nad iga kord ei otsustagi, aga ilmas sünnib ju kõik võõriti. Mida mõistus õigeks kiidab ja kõige paremaks peab, läheb enamasti alati tühja tuju läbi hukka. Lollus ja jonn juhivat tervete rahvaste saatust. Enamasti alati juhtub, et inimene, kui tal midagi mõistlikku pähe tuleb, kangesti ettevaatlik ja häbelik on, kuna ta teine kord kui ta midagi suurt lollust on läbi viia otsustanud, midagi ei karda ega kedagi ei häbene.

Mingit mõtete varjamist pole ma märganud. Sellekohane lause libises ainult kogemata paberile. Oli omal vähe hirm ega ma Sind ometi teatava "liigtundlikkuse" peale tähendades kuidagi ei haavanud ja tahtsin, et Sa mulle otsekoheselt vastaksid, kas mu kartusel põhja all on ehk mitte. Vastus oli rahustav.

Ole siis tuhandes' terve, et ka mind meelde tuletasid. Kulus mulle nehuke mõnus kiri "для поддержки энергии" päris ära. Ehk saadad mulle edaspidigi Lõo üksildusest mõne lõbusa rea ja teadustad ka Oskari üle, kuidas tema eluratas veereb.

Palju tervist –aa-

8. dets. 1915 a.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

N 137. Hans Siitamile.

Armas sõber!

Suur aitäh, et mind ka pisut meelde tuletasid. Ega peale meeldetuletuse ka midagi muud kirjutada ei ole. See tähendab: oleks, aga jälle nii palju, et seda kuidagi kirjaridadesse ära ei jõua rääkida. Ja ei tohigi. Sinu ees tunnen end väikselt süüdlase ka olema. Raamatud, mis minu käes olid, jäid kõik Ostrolenkasse ja sakslase tulekul on seal kõik tuleroaks antud. Jäi sinna mõndagi, mis raha maksis ja mõndagi, mida raha eest ei saa. Aga mis parata.

Praegu valmistame jälle hoolega pillipuhumise vastu. Uued pillid on juba tellitud, uus kapelmeister kaubeldud ja jõuavad peagi polku. Tuleb jälle väike vaheldus, senine elu tüütas juba ära.

Oleme praegu puhkusel ja jääme, vist pikemat aega veel, ainult teise koha peale tuleb vist veel enne Jõulu sõita, oleme teise väe hulka arvatud. Praegu oleme Polotski lähedal Borkovitši jaama ümbruses. Võib olla, kui veel talve poole läheb ehk saan mõni kord aega mõtteid nii palju kokku võtta, et ühest teisest midagi kokkuvõtlikumalt kirjutada.

Seniks palju terviseid Sulle ja omastele.

14. XII 1915.

J. Jaakson.

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

N 138. E. Täetsile

Keskmisel Jõulu pühal 1915.

Armas sõber!

Aitäh kirja eest – sain natukese aja eest kätte. Et Sulle ära seletada, mispärast ma Sulle senini kirjutanud pole, pean natuke oma elust ja tegevusest kirjutama. Olen tegelikult štabtrubatsš. Nimepidi on seda küll Pantelejev, aga tema oli pea sui läbi hospitalis, kolas mööda Venemaad ümber ja nüüdki sõidab tihti mitmesugustesse "командировка'desse" – on juba korda kolm viimase paari kuu jooksul sõitnud. Petrogradis, Moskvast, Kasanis jne. Hommegi sõidab jälle

Moskvasse. Nüüd juba lõplikult pillide järele. Isegi kapelmeister on Moskvast valmis kaubeldud – polgu komander käis “otpuskis”. Sa ehk ei teagi veel, et meil uus komander on – polkovnik Schmidt. Tundub kaunis mõistlik mees olema. Igatahes uueks aastaks saame pillid kätte. Mängijatest on küll suur puudus, iseäranis esimestest häältest, aga küllap aegamööda leiab kah. Külap me Sinulegi ameti leiaks, kui Sa tõesti polku tahaksid tulla. Sinul aga tuleb muidugi oma polgu peale mõteldes kohe Martinoviš meelde ja karvad tõusevad selgas püsti. Niisugust hirmutist meil siin enam ei ole. Pisut kahju on, et meil enam endist adjutanti ei ole. Praegu on selleks štabrotmeister Ivanov (enne porutšik) ja see on pisut ägeda loomuga nagu Sa teda vist isegi “nestrojevoi komandost” mäletad. Aga seegi käib peaaesjalikult ainult starssi kaela peale. Ja seegi ainult kuidas tuju on. Sõimab naha täis ja pärast ununud jälle. Ja Sind tahaksin ma hea meelega siia – sinu enese pärast, aga päris kindlasti meelitada ka ei julge. Võib olla, saad pärast pahaseks, kui siin halvem on kui Petrogradis. Kuna aga Sul igatahes varsti polku tuleb minna, oleks siiski parem enne oma polku püüda, kus Sind iga mees tunneb ja kus Sind tarvitakse. Маршевой eskadronidega tulnud trubatsid lähuvad enamasti kõik strouisse, kuna Sul siin kindel koht trubatsi voodus oleks. Ja ega siin nii halb olegi, kui ette kujutad. Olen ikka ütelnud ja ütlen veelgi: oleks mul seni ajani Ostrolenkas teenida tulnud, ma oleks ammugi hulluks läinud, aga praegu tunnen end üsna lõbusena tujus olema. Oleme praegu puhkusel. Eile õhtul tegime oma kompaniga jõulupuu, küpsetasime saia jne. Jahu anti pühadeks kroonu poolt. Peale selle veel 50 kop. raha. Adjutant andis omalt poolt ka rublat 40, saab veel üle rubla iga mehele. Ja mis pea asi, tuhat korda vabam oled kui rahu ajal. Tarvis kuhugile minna, tikud hobuse selga ja sõidad, ei mitte et hobust nagu sitta pilpa peal hoitakse. Näed kuidas inimesed ilmas elavad, teed tüdrukutega sehviti, kus neid on, tülitsed peremeestega heinu ja kaeru ostes, keedad ise omale süüa, mis süda himustab ja aeg läheb nagu lennates. Iseenese kohta ütelda võin, et enesega üsna rahul olen. Küll pole ma midagi aega õppida saanud, aga ühte ja teist olen siiski näinud. Ja halba pole ka midagi õppinud. “Lagunud nisterahvastega”, kelle eest mind isagi ühes kirjas hoiatas, pole mul kuskil kokku puutumist olnud ja küla- ning mõisatüdrukutega kokku puutudes pole ma ka kuigi kaugele läinud. Mõndagi tutvust mäletan üsna hea meelega. Vahetevahel olen kaardimängu katsunud. Mitte nn. “kahtekümmendühte”, millega paljud sadasid läbi mängivad, vaid niisama turakut, kuutkümmendkuut, viitesada ja mõnda muud niisama ajaviiteks. Ainuke puudus mida tunnen on lugemise vara puudus. Aga vähehaaval leidub sedagi. Ja teine kord leiab mahajäetud elukorterites raamatuid rohkem kui läbilugeda ja ligi võtta jõuab.

Pertlest ei tea senini veel midagi kindlamalt ütelda. Nagu tema kodused kirjutavad on tema venna Martini poolt, kes jalaväes ka umbes selsamal ajal kaduma jäi, Saksamaalt kiri tulnud, et vangis on, aga Jukust pole midagi kuulda. Kaduma läks ta “obosist” polku sõites. Kuna me sel ajal taganemas olime, võis ta hõlpsasti niisuguse koha peale juhtuda, kus kedagi ei olnud ja sakslaste selja tahagi sattuda, kus teda muidugi kinni nabiti. – Oja on praegu “otpuskis”.

Aitab seks korra kah. Rohkem pole aegagi kirjutada. Oleksin väga rõõmus kui Sina jälle meile tuleks. Palju terviseid Erni, Miku ja Sassi poolt.

Häid pühi

sõber Jaakson

--- --

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 91 Sinise tindiga: (139) (Oskarile)

Sinu kirja 20. XII –15. sain kätte. Aitäh!

Miks Sa minule nii vähe kirjutad, saan isegi aru. Sest minagi pole Sulle tükil ajal midagi kirjutanud. Esiteks on tööd ja teiseks on tüdruk majas ja pealegi õige wallatu. Pole aega. Ja kui aega on nagu praegu, siis on süda täis...

Liisale on minulgi kergem kirjutada, kui sinule, kuigi ma teda peaaegu ei tunne. Ja nende paari, kolme kirja järele, mis temalt saanud olen ei julge ka veel tema üle midagi otsustada. Nii kaua, kui Sa Lõult eemal oled, leian Sulle niisuguse ebajumala õige kasuliku olema, kes Sind lolluste eest hoida suudab. Rohkem ei julge praegu ütelda. Ma ei saa aru, kudas Sa selle mõtte peale võid tulla, et ma suitsetama olen õppinud. Täitsa võimatu. Raha peale kaardi mäng on palju kardetavam külge hakkama, aga sellestki olen senini eemale hoidunud. See on niisugune haigus, mida paljas "wõtta saamine" ära ei arsti.

Tubli oleks, kui Sa šofferiks saaks. On ikka koguni teine teenistus, kui lihtsoldatil. Pealegi, kui wabatahtlikult (добровольцемъ) teenistusesse astud. Parem on enne ise minna, kui pärast võtta laska.

Hääd uut aastat.

-aa-

Wana aasta wiimisel õhtul.

-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 92. Sinise tindiga: (N 140) (Oskarile)

1. jaanuaril 1916.

Sinu wiimase kirja 17^{nast} dets. sain esimesel pühal. Aitäh! Oli teine Pärnu tsensuri käest läbi käinud (Перновский военный цензоръ № 4.) ja see isand oli heaks arwanud 4-9 rea katuse tõrwaga ära määrada. Nühkisin ka, aga üsna puhtaks ei saanud. Nimetab Seiler Kristjani ja maakaitsealise kokku kutsumist, aga päris põhja pole senini veel kätte saanud. Wist rahwa loba. Mina olen praegu terwise juures, kord olin pisut haiglane, aga läks mööda. Uued pillid toodi juba. Praegu läheb post, tarwis veel kellegi wolnajommile kirjutada. Hääd uut aastat. – aa-

-.-.-.-

Sinise tindiga:

N 143. E. Täetsile (ärakiri koopiast)

Sinu kirja, armas sõber, sain juba päeva neli tagasi. Vabanda, aga kirjutada pole mul praegugi kõige vähematki tuju.

(Vahemärkus ärakirjutmisel 18. XII –56: Täetsilt kiri saadud 4. I –16. Seega eelmised laused kirjutatud umbes 8. jaanuari paigu. Kirja on jätkatud teise pliatsiga rohkem kui nädal hiljem.): Elan ainult käesoleva silmapilgule. Aeg läheb üsna ruttu ja võrdlemisi lõbusalt, kuigi kasuta. Tööd ja toimetust on ka omajagu, iseäranis nüüd, kui juba pillid käes on ja iga päev puhuda saab. Millal me jälle "posiitsiasse" läheme ei tea, võib olla logeleme kevadeni, võib olla tuleb juba homme, ülehommene minek. - Missugused mu mõtted sõja ja tuleviku peale on, pole mitte praegu aeg kirja teel seletada. Lootus on parema tuleviku peale. Kirun kõiki uuristajaid ja logelejaid, kel muud teha ei ole kui sisemaal sõjaväe elu üle valetada ja vanu naisu hirmutada. Need on kõige kardetavamad vaenlased.

Sind siit polgust siia nõuda pole mingisugust võimalust. Läksid Sa ju enne sõda juba laatsaretti. Kui Sa aga polku ilmud arvan ma, Sind muidugi keegi tagasi ajama ei hakka. Tee kuidas tunned. Meie asume praegu около станции Борко... Polotski ja Drissa vahel ehk suuremaid linnasid nimetades Vitepski ja Dvinski vahel. Sõita võid Dvinski kaudu ehk Polotski kaudu. Vitepski võib viimasel juhtumisel kõrale jätta. Подполковник Крестовоздвиженский on praegu otpuskis, tuleb varsti tagasi. Он помощник по хозяйств. части.

Hääd tervist

J. Jaakson
17. jaan. 1916.

--- --

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Sinise tindiga: N- 93 (144) Oskarile

Musta tindiga:

Pühad on nüüd juba kõik mööda. Läksivad kaunis tuimalt, aga omast kohast lõbusalt siiski. Pea niisama nagu nad koduski mõni kord läksivad ja paljudel paremini minna ei saagi, kel muust lõbu ei ole kui ümber hulkumisest ja tüdrukutega lobisemisest. Jõulu laupääwa õhtul tegime oma poistega Jõulupuugi, raiskasime mitu naela ponksa ära. Tüdrukuga pühade ajal kõige paremini läbi ei saanud. Wenelaste käes oli jäme ots. Egas mede poisid ka väga ligi ei tükkinudki. Wenelaste võitlus pole nii kardetaw. Keegi „moskowski” oli juba päris wäimehe kandidat, aga nägi, et „ ” ei saanud ja jahtus iseenesest ära. Jälle mede poiste wõit. Tüdruk küll suur asi polegi, aga üks ainuke. Kaunis nooruke ka alles ja kange wallatust tegema – eks aeg lähe nii sugusega lobisedes ikka libedamini. Pealegi weel, kui sellega kellegile meele paha wõid teha. Eks jonn ole Jumalast loodud...

Esimesel saime uued pillid kätte. Puhume nüüd jälle kõwasti. Uus kapelmeister – keegi Hinsburg Moskwast – on kaunis mõnus mees. Muidu läheb mäng alguse kohta üsna hästi, aga kornetistidest on puudus. On neid praegu kõigest kaks – stabtrubats esimese ja mina teise korneti peale. Paarikümne mehelise koori kohta on seda ikka kaunis wähe poole. Ju näeb ehk tuleb kuskilt juurde ka weel.

Mis teha, nupp ei tööta, paber jääb tühjaks. Millal Sa's „mede peremeest” teenima tuled?

-aa-

19 jan. 1916 a.

--- --

Musta tindiga kiri:

N° 94 (145) (kodustele)

24 jan. 1916 a.

Ei tea, mis see tähendab, et enam midagi kirjutada ei oska? Mõtted on alati laiali. Juba üle kolme nädali möödas, kui Teile wiimati kirjutasin. Ja ega tänagi oleks kirjutanud, kui mitte ise kirju poleks saanud. Sain hulk uudiseid ja nende peale peab ikka kudagi wastama.

Oskar kirjutab, kimab sõda. Ei tea, kas tal ka juba täi krae wahel krõbistab, et himu nii häkitselt täis sai?!

Mamma kirjutab Lillese Risjani kodus käimise lugu. Õige naljakas. Jäi teine sügisel haigeks, saadeti laatsaretti – sealt ta muidugi kodu putkas. Ilmus alles nüüd uue aasta esimestel päewadeel polku tagasi. Kui ta kodus „paeltega” oli, kandis ta neid nii sama oma woliga nagu ta üleüldse oma woliga koduski oli. Siin on ta nii sama suur „ülemus” nagu mede wana emis. Rahu ajal ta mujale ei kõlbanud kui leiwaküpsetajaks ja praegu on ta polgu „moonawooris” nagu Eesti keelde ehk sõna „обозъ” wõiks tõlkida. Ühe sõnaga, üks wiimastest polkus. Mis ta seal polgu purukslöömisest j.n.e. lobises, selle eest tuleks teda kurjema nuhtluse alla mõista, kui lautade rewiderimise eest. Niisugused „sisemised waenlased” teewad palju rohkem kurja kui „prussakud”. Ja häbi ei ole ka inimesel waletada. Kahjuks on aga niisuguseid palju. Iseäranis Wenelasi. Eestlaste seast leidub niisuguseid palju harwem. Aga et neid siiski on, see weel seda enam wihastab...

Tõnsoni poistel läks siiski veel heasti, et ikka hingega pääsesid.

“Postimees” näitab ka pea iga postiga oma nägu. Kõige enne sain № 1. Siis № 4. Pärast tulid №№ 2,3. Siis jälle № 7 ja heila sain № 5, 6 ja 10.

Raha sain juba mõni päew tagasi kätte. Kallis on kõik. Sea peki eest nõutakse 60 kop nael, wõi eest 120-130 kop. Walge leib on pisut odawamaks läinud – endise 20 kop. asemel saab praegu 15-16 kop. eest naela. Sellegi pärast läbi ikka saab. Puudust pole veel tunda saanud. Oli mul omalgi veel rublat wiisteistkümme alls. Nüüd loodan ikka tükk aega läbi saama.

Kõike head

-aa-

-.-.-.-.-

Sinise tindiga:

№ 95 (146) Oskarile

Жив и здоров – того и Тебе желаю. Каточку Твою с 27го января получил вчера – поздравляю! У нас пока все по сторонам.

Всего хорошего!

7 февраля 1916 г.

Янек

-.-.-.-.-

Pliatsikirjas:

№ 96. (147)

10 weebr. 1916 a.

Sain tänase postiga “Postim.” № 24 ja mamma kirja 16^{mast} jan. Kurrat! Juba kolmweerand tundi istun laua ääres, hoian pliiatsit peus aga kirjutada ei tea a’d ega i’d. Ja kudas sa kirjutad – teise laua otsa peal mängib Miku pisukse tüdrukuga “turakut”, latrab ja lobiseb. Wanka on suure tüdrukuga ahju suu ees, sosistawad õige tasakesti, aga see segab veel rohkem, kui Miku alaline loba. Wiimaks sain Mikust lahti, hakkas magama heitma, seal tuleb keegi teine jälle, tahab karjatüdrukuga trumpi lüüa... Mõtelge ise, kas siin ei maksa kõwa “kurat” ütelda? Ei aidanud enam muud, kui kiskusin rublase taskust välja, tahtsin kaardid kinni maksta ja ahju wisata – ei, tüdruk sai asjast aru, koristas oma kaardid ja kolis ahju peale. Wankat, Dunkat saiwad ka aru, et mede poiss täna ikka enne keskööd magama ei heida – ahju suu ees seismisest oli neil juba ammugi himu täis – ja läksiwad ka lahku. Aga kuradi tüdruk, magama ikka ei taha minna, nüüd hakkas teine Mikuga lobisema. Tee’s, mis teed! Ja nii on iga päew.

Heila õhtul käisime oma wärske kooriga neljanda eskadroni komanderi juures mängimas. Mäng küll kõige paremini ei läinud ja pole meil veel ka kuigi paljut, mida mängida (20–30 nummert) aga siiski „wedas”. Ohwitseride poolt antud „numbriest” tuli nr. 366. Rublat paarkümme peaks sealt minugi kohta tulema. Selle eest maksab ikka kella neljani ülewal olla. Wõinädalis ootame suuremat pidu õhtut. Küllap siiski mõne saja välja pigistame.

Kahju on et minu korneti nii odawasti ära müüsite. Praegu niisugust pilli alla kolmekümme rubla kuskilt osta ei saa. Praegu maksawad kõik pillid koledat hinda. Pruugitud Es bassi millega ikka veel mängida võib, alla kahte sadat saada ei ole. Kas nad peale sõja veel odawamaks lähewad on teadmata.

Teise öösis mängimise mõjul sai küll täna päewal magatud, aga seda oli ikka natuke wähe. Uni hakkab juba kallale kippuma. Muidu oleks juba päris wagune asi kirjutada olema. Dunka heitis juba magama, Wanka läks teise tuppa – võib olla ootab ta seal minu magama heitmist – ja Miku norskab päris kõwasti. Teised uinuwad ammugi.

Jämeda jalgega meeste elu on siis nagu linnul oksa peal. Kulub kuraditele ära kah. Tahawad sandid olla, siis wõiwad ka sandiks jääda. Ja kodus, alaline surma hirm südames, elada on wist ikka palju wiletsam kui sõjawäljal. Ega’s

mehed nüüdsel kahtlasel ajal naistki võtta ei julge. Ja peale sõja kui tüdrukute kurss jälle tõuseb, pole neil ka enam midagi peale hakkata. Siis maksab ikka sõjas sandiks jäänud mees, kes kroonu poolt paiukit saab jälle enam, kui niisugune oma tehtud sant.

Meile pantakse praegu tüüfuse vastu kaitse rõuged. Minagi lasksin omale nädal tagasi tüüfuse kihwti naha wahale pritsida. Olin paar päewa pisut haiglane ka. Homme lähen, lasen teist korda panna. Siis ei hakka enam ükski tööbi kallale. Tea kas sakslase kuulgi enam jagu saab...

31^{sel} jan. oli meil keiserlik waatus. Waatas keiser meid ja nägime meie teda.

Millal me' jälle ette liini läheme on teadmata. Võib olla saame siin kuni kewadeni elada ja hobuseid turgutada. Suwel tuleb muidugi üks müll jälle – wast hullem, kui kunagi enne... Kõike hääd! –aa-

-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

N 97. Sinise tindiga: (148) Oskarile Pihkwas 22^{sel} weebr. 1916.

Sõidan kolmeks nädaliks koju. Kas Sa mitte ka mõneks päewaks ei saaks? Kui see sugugi võimalik ei ole, katsu kohe kirjutada, katsun enne tagasi sõitu Sind vaatama sõita.

See kord hääd terwist

-aa-

-.-.-.-

Sinise tindiga kiri:

N 152 J. Ojale (kooplast ära kiri) Kodus, 28^{mal} veebr. – 16.

Olen juba pool nädalat kodus, maitsen täielist isanda elu. Lobisen ilmast ja maast, loen raamatuid, vaatan aknast välja, kuidas lumi sajab ja süön nii palju kui sisse läheb. Ep ole mingit muret teps...

Kas ära sõidate? Kuhu? Kus trubatsid jäävad? Kas “отчетность” tuli otsotsaga kokku? Mis “Балда” teeb? Kuidas ka muidu läbi saad? Mis Dunkat Vankat teevad? Kuidas Hansu poisi “öötöö” vilja kannab? Kirjuta kui aega on. Palju terviseid kõigile.

Janek

г. Пернов, Лифл. Г. Перифер Я. Яксон

-.-.-.-

Sinise tindiga:

N 198 (153) Oskarile Dvinskis 13. III 1916

Õhtul kell 11 sõidan siit edasi. Eile käisin Seiler'isi vaatamas. Adressi ei tea praegu anda, sõidavad neil päivil Valgast ära. Kui polgu üles leian, kirjutan pikemalt.

-aa-

-.-.-.-

Sinise tindiga:

N 99 (154) Oskarile Kaart. Возвращение из ... Третьяковская галлерей.

Jõudsin juba eile polku (17.III.1916). Kuidas tee peal läks, kirjutan edaspidi. Saadan päevaraamatust ära kirjad. Kodus ja teepeal oli aega päevaraamatutki pidada ja ühte ja teist kirjutada. Nüüd tuleb jälle aeg, kus rohkem kui pool tundi kunagi aega ei ole ühe asja peale mõtelda. Kiri, mis ma kodus Ojale kirjutasin ja

Sina posti peale viisid jäi natuke hiljaks. Mina sain üleeile õhtul siia, kiri aga eile lõuna. Siiski post ikka käib. 18. III 1916. –aa-

o o o

Jaan Jaakson

Kirjad koju

6. köide

19.III . 1916 – 11. III. 1917

Ära kirjutanud Mart Jaagus 2002.aastal

Изъ действующей армий. г. Перновъ, Лифл. Губ. Периферъ Г-ну Якону.

Raskesti loetav pliiatsiga kirjutatud kiri, kirjutatud polgus pärast kodu (Lõo) esimest külastamist pärast enam kui viieaastast Vene kroonus teenimist.

№ 100. 156.

Турчино 19. III. 1916.

Jõudsin üleheila kodu (polku) ja heila sõitis juba Pantelejew – stab trubats – omat korda – naise kodu Černigowisse. Olewat mees üsna pikkisilmi minu tagasi tulemist oodanud. Ilma minuta poleks tal sõidu luba lootagi olnud. Tahab teine naist ka liiga sagedasti vaadata, alles Januari kuus käis. Minewase sui läbi oli teine laatsarettis, ega ta siiski naist vaatamata jätnud. Aga noh, ega mul praegu sest ka suurt häda ole. Oleme nüüd ikka jälle “muusekandid” ja selle õlul teise järgu moonawoori juures. Kõik hobuse ja oma tarwidused saame siit pole mingit suurt arwe tegemist ega waewa nägemist. Wõib olla saame jälle kuni teede tahenemiseni paigal seista. Praegu ümber ringi nii porine, et upu ära. Praegusel korteril wäga süüdi ei ole. Seisame külas ja ega talupoeg ikka moonakas ei ole. Tüdrukuid meie taludes kahjuks ei ole, aga weel kaunis noore poole naised, ühel mees soldatis teisel Amerikas... Wana koha pealt lahkudes olewat neil oma wäike skandal ka olnud. Wanka pidi ikka üks kord Dunka päris ää wõtma – vähemalt seda loodeti kuigi ta wast ise ei lubanudki. Et ta aga lahkumisegi juures päris kindlat lubamist ei andnud, siis olewat kahtlus tõusnud ja eite taati püüdnud poisile “demonstraciat” teha. Aga mis sa soldatile ikka teed. Läind on läind. Dunka lasknud siiski teisi omale Wanka adressi kirjutada. Ja ta siis Wanka oma käest küsida ikka ei julgenud. Ega ta ise küll kirjutada ei oska, aga küll ta mõne sõbranna ikka leiab, kes tarwilisel korral jootu kutsegi walmis kirjutab.. Näituseks on sääl lähedal üks Läti tüdruk – Milka – üsna kõwa kirjamees. On praegugi meie Jassiga kõwasti kirja wahetuses. Jass on Läti piiri pealt ja oskab Eesti ja Läti keelt ühe tasa. Amiseerisiwad ka üsna kõwasti aga nii kaugele ikka wist ei saanud, et jootusid loota oleks. Ehk aitab sest lorient. Praegu on pakide saamine weel üsna korralik ehk saaks purgi wõid saata, siit ei ole leidagi. Piimgi maksab 40 kop kwart (umbes $\frac{3}{4}$ toopi). Kudas elate? Kas Eliise läheb wõi jääb? Kes asemik?

Kõigile kõige paremat soowides -aa-

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Pliiatsiga: № 101. 15

Kui inimesel kaks kodu on...

Ärakiri päewaraamatust 21. II. – 17. III. 1916. a

Pühapäewa õhtul wiis Miku mind saaniga, mille ette walge mära oli rakendatud Borkowiči waksalisse. Ilm oli külm ja tuiskas. Südame peal lasus midagi arusaamatat, rasket. Meel oli nuker nagu ei sõidakski ma kodu, waid kodust wälja, tundmata tulewikule wastu. Ei olnud ma weel senise elukorra mõju

alt lahti. See elu nii sõimataw ja kirutaw, aga siiski nii laisklew ja hullaw, piiras kõiki mu olemist ja mõtet. Alles, kui Miku minust lahkus, et weel poest šokoladi osta ja kohe kodu (polku) tagasi tõtata – tal oli nõu weel selsamal õhtul teiste poistega lähemasse külasse tantsu pidule minna – tundsin ma nagu kergendust mõteldes, et nüüd terwelt kolmeks nädaliks kõigist kupatusest lahti olen. Ja rahulikult jäin rongi ootama, mis mind kodu poole pidi kandma.

Kodu poole... Mis on minule kodu, kus ma nii kaua juba enam pole olnud, kus palju muutunud ja millest ma ammugi wõerdunud?..

Teel Dwinski poole tukkusin täis kiilutud wagunis selga wastu seina toetades. Pool unes, pool ärkwil nägin, kudas jaamades kaasreisijate pere waheldas. Kuna Bokowičist ära sõites wagunis suurem jagu naisi – noori ja wanu – oli, kadusiwad juba Drissas paljud nendest ja asemele asusiwad pika habemetega juudid, kes Dwinski sõitsiwad.

Dwinski jõudes sõitsin kohe woorimehega Petrogradi waksalisse, kust ma mitmesuguste “määrimiste” abil peagi Pihkwa poole weerema pääsesin. Ei tahetud sugugi reisijate rongis sõita laskagi – minusuguste tarwis minewat pärast lõunat “ekstrennõi”... Mina aga jõudsin juba lõunaks Pihkwasse. Waatasin pisut ringi, kuulan järele: reisijate rong minewat alles järgmisel hommikul. Sain wiimaks õhtul minevale kaubarongile peale ja hommikul olin juba Walkas.

Jällegi tuli õhtuni oodata ja selle aja wiitsin mööda Walka hulkudes ära. Käisin ka “Postimehe” raamatukaupluses, kust paar raamatut ostsin, et aeg teel igawaks ei läheks. Lugesin siis õhtul Pärnu poole sõites ühe neist: O. Lutsu “Kirjutatud on...” läbi. Lutsul on kujutuse wõimu ja ta ei küsi selle järele, kui palju selles wõimalikku ehk mitte wõimalikku on, mida ta kirjeldab. Kirjutuse wiis on tal kerge ja lõbus ja tarwilisel mõõdul “wiilitud”. Üleüldse tundub ta nagu wahelüliks n.n. “noorte” ja “wanade” wahel olema.

Hommikul sain Pärnu, kolasin seal lõunani ümber. Siin tundus juba nagu pisut kodusem olema. Raamatu kaupluses, kuhu sisse astusin, et weel raamatuid osta, tunti mind rohkem kui wiie aastasest ära olekust ja “kroonu onu” mundrist hoolimata ära ja lobiseti kodumaast ja isegi kodust ühte ja teist.

Pärast lõunat sõitsin külamehe ree peal kuni Pärweresse, kust jalgsi kodu poole kõmpima hakkasin.

Tee wiis mööda jõge. Wäheste jälgede järele otsustades polnud ta kuigi käidaw. Ja kellel siin käia ongi? Nüüd olen ma warsti kodus “tagametsa mail”, kus iga inimene ise omale elab, kus aastate kaupa koos elatakse ilma oma tõsiseid mõtteid ja tundeid üksteisele awaldamata, kus üksilduses laiad ilmast ja kuskil eemal asuwast õnnest unistakse. Siin räägib minuga iga puu ja põõsas, iga jõe käärd. Ja ehk küll jõge paks jää ja lume kate warjab, tean ma siiski, kus kohal ta wool waewalt üle labajala ulatab ja kus temas salalik sügawad hauad on. Selle käärus sees oli mul kord pühapäewa hommikul hea ahwena saak. Säälsellest hauast, kus kord lepa põõsas kaldal kaswis, sain karjapoisi põlwes angerja. Siin käisin ma kewade õhtutel naabri neiudega lootsikuga sõudmas – kõrkjad ja pilliroog mõlemal pool ääres, keskel peeglisile weepind. Ja kord, sügisel, esimeste külmade ajal sõudsin siin üksinda kuuwalgel õhtul. Ääred oliwad külmetanud ja ainult keskel kitsas riba weepinda, kust tähed wastu wilkusiwad... Waat’ siia, aasa küljeni saatsin ühel talwisel pühapäewa õhtul mõnda naabri plikat, kes siin heaks arwasiwad wäikest tantsu pidu ära pidada. Weel praegu mäletan wäikse tantsuwiisikese sõnu: “Nii lahkelt laulis künnilind

Ja sundis kirjutama mind

Üht kirja noore neiule,

Kes kahekümne aastane.”

Laulja ise polnud siis veel kaugeltki “kahekümne aastane”, aga nüüd juba mõnigi aasta üle, palju kirju saanud ja ootawat ikka veel midagi tulematat... Ja minu otsus, mis ma to kord tegin – tingimata tantsima õppida – on ikka alles täide saatmata! Aga waata: sealt raiusin ma mättad ja sipelga pesad ära, kui meile niidu masin toodi, ja ma tean, ega neid nüüdki senna uuesti tekkinud pole, kuigi ma lume katte alla näha ei saa.

Õue alla aasa peale, heina küüni juure jõudes jään ma seisatama, võtan sekid natukeseks seljast ja panen küüne ukse peale...

“... Kes mulle toas kõige enne vastu tuleb? Kas nad mind tunnewadki? Tingimata on nad mu tuleku üle rõõmsad.

Aga mida saan ma ise kodu tulekust? Kas leian oma mõtetele, unistustele toetust, kas kogun siin jõudu ja julgust, või ainult rammetust?...”

.-.-.-.-.

Järgmisel õhtul lugesin Hella Wuolijoki “Udutaguseid”. Lugesin läbi, kustutasin tule ja jäin und ootama, kuna peas mõtted keerlesiwad:

Kas on see ainult luule? Ei, ei, siin ei olegi luulet. Siin on elu – igapäewane elu. Ja soe süda on seda elu kirjeldanud, teda wormidesse walanud, meie silmade ette säädinud, et meie näeks iseendid ja oma jõuetust. “... Minu arust on juba seegi hea, et me teame mis meil wiga on,” ütleb Marie Leenile. Aga seda teadmist on wähe:

“... Kõik oleks hea olnud, kui aga julgust oleks. Ja seda ei ole meil kellelgi ja ei saagi. Meie ei julge ju mingile asjale otsa waadata. Siis, kui elu tuleb, pistame kui kanad pea tiiwa alla ja ootame, kuni ta mööda läheb, ja oleme veel oma meelest suured kannatajad.”

“Taewakene, Marie, see on tõe poolest nii! Kust sina selle tarkuse wälja oled wõtnud?”

”Kuule, kas sa oled näinud mõni kord, kudas ätt parunit teretab, kui see talle vastu tuleb? Ütle: mis põhjus on ätil teda teretada, kuna ta selja taga teda nii rängaste sõimab? Aga waata, ätt ei julge kõigest hoolimata teretamata jätta. Ja nii on meie kõigiga. Ma olen Jüriga wäga palju kõnelenud. Kas sa tead, ta ei julge isegi oma mõtteid lõpuni mõtelda...”

Leenil wärises süda.

“Ei ole julgust head ega halba teha...”

Mõlemad waikisiwad.

Leeni küsis tasa: “Kust seda julgust saada?” Marie naeris.

“Jah, seda ma ei tea, ja kui ma teaksin, siis oleksin ma ju enesele seda muretsenudki. Aga ühte ma tean: Walgemäel teda ei ole. Kõigest Walgemäe uhkusest ja jonnist hoolimata.”...

Ka mina tean wäga hästi, et mul julgust ja püsiwust ei ole. Aga: “Kust seda julgust saada?”

Wast majanduslisest iseseiswusest, rikkusest? Ei! Walgemäe peremees on ka rikas Ta julgeb parunit tagaselja sõimata. Aga teda teretamata jätta, kui tee peal vastu tuleb, ta ei julge.

Wõi haridusest, koolitusest? On nemad – meie haritud klass julged? Ei, ei! Neil on rohkem kautada, kui meil. Neid orjastab wäline au ja diplomid, neid orjastab ammon. (M.Metsanruk. “Orjad”) Neile ebajumalatele ohwerdawad nad kõik omad tundmused ja isegi loomusunnid. Nende ebajumalate järele jookstes kauwad nad Wenemaa tagamaadele, nagu Ants Raudjalg. Ei, neist pole meil midagi loota. Meie – “udutagused”, metsatagused j.n.e., kel meil veel oma kodu, oma “Walgemäe” on, peame seda julgust leidma. Mida suudame meie muidu oma tulewiku heaks teha?

Meie võime oma järeltulijat põlve koolitada, võime teda rikkaks teha, aga julgust – julgust elu käest võtta, mis nende päralt – ei ole meil neile anda, sest et meil omalgi seda ei ole.

Hiljem lugesin Wuolijoki “Talulapsed” läbi. Raamat kirjeldab talulapsi, kes juba “talust” on lahkunud, talutöö maha jätnud ja muu elukutse omale walinud. Kuid need talulapsed pole õiged, loomutruud. Neis on midagi võerast, sentimentalset, mis väljamõeldud tundub. Neil on julgust ja häbenematust, nagu tõsistel romani kangelastel. Neil on sihid ja aated rahwaste elu kohta, aga iseenese eluga ei oska nad midagi peale hakata. Võib olla, tuleb see sellest, et neil enam pinda jalge alla pole, millest nad välja kaswanud. Neil puudub oma Walgemäe, kus nad end kodus tunneksiwad. Nende kodu ei tunne neid ja nemad ei tunne kodu...

M. Sillaotsa “Anna Holm” ei paku midagi uut. Kirjeldus linna kohwi tädidest, nagu seda Eduard Wilde juba kakskümmend aastat tagasi “Doktor Adolf Fuchs’iski” kirjeldas. Sisuks ammugi kulunud aine lahutatud mehe ja naise uuesti kokkuleppimine. Aga noh – eks ta ole algupäraline...

Lugesin “Tallinna Kaja” seest Jaan Kärneri arwustust “Udutaguste” kohta. Jaan Kärner heidab Wuolijokile ette, et see ainult tundmustele kõnelewat, mõistuse aga päris rahuldumata jätwat ja sellega, kui ka mitmete halwaste kõlawate sõnade tarwitamisega kunsti nõuete wastu eksiwat. See võib nüüd küll õige olla, aga toon, millega “herra” Kärner “maarahwast” puudutab ja salajane aukartus Augusti wastu, et see sellest “maarahwast lahti lüüa oli osanud, tundub ometi kaunis võerastawalt. Lõplikult jäi mul arwustuse, kui ka arwustatawa raamatu kohta oma isearwamine.

Täiesti kaasa tunnen ma aga Jaan Lintropi arwustusele (“Wirmalied” № 13. 1915 a.). Ma ei tea Lintropist midagi, aga nähtawasti tunneb ta end weel õige lähedale põlatud “maarahwale” ja tundmuseid ei pea ta sugugi ainult “kodanluse” ja rumaluse tundemärgiks nagu seda kaim Kärner näib pidama.

Pliatsikirjas: Järg järgmises kirjas 20. III. 1916. -aa-

-.-.-.-.-

Järg.

Pliatsiga: № 102. 159.

Kiri kirjutatud musta tindiga:

Olen kodus. Omas esimeses, lapsepõlises kodus. Kodus, kus on unistud ja waigitud – waigitud ja unistud... Kodus, millega mind terve noorepõlwe töö köidab. Olgugi töö, mis enamiste tahtmata ja koguni wastu tahtmist tehtud. Ja ma näen, et ta jätkamist nõuab...

Aga ma kardan praegu töö peale mõtelda, sest ma tunnen, et teda nüüd tahtes ja himuga teeksin. Ja ei taha walu kannatada, mis ma tunneks tööd nähes, mis tegijat ootab, aga mida mul ometi praegu võimalik teha ei ole.

Siiski, korraks wiskasin ometi pilgu kõige peale, mis mind ootab ja siis tundsin weel selgemini, kui senini, et mul kõige pealt iseenese kallal tööd teha tuleb, weel ühteteistkümnemal tunnil, nii palju, kui võimalik, et osaltki läbi wiia jõuda, mida tahaks ja mida tarwis...

Olen kodus. Maal, kus “tagametsa taadid” elawad. Oh, juba ma neid tunnen, neid tagametsa taatisid. Ega nad praegugi weel välja surnud pole. Ja ei suregi...

Ja tagametsa noored, suudawad nemadki tagametsa maadele elu ja liikumist tuua?

Üksikult hingitsewad nad wanade ja noorte “taatide” seas, unistawad ja tukuwad julguseta ja kordawad salaja taatide tuimuse üle. Teised tunnewad igawust ja püüawad “välja elusse” nagu nad ütlewad ja mõtlewad. Need tahawad elu elada,

mida teised elawaks teinud, aga oma metsa tagust ei suuda nad elustada, koduseks teha, sest et neis enestes elu puudub.

Ühedest saab oma korda jällegi uus põlw tagametsataatisid, kuna teised igatsetud elu lainetesse jälgi järele jätmata kauwad..

Ometigi märkab silm mõndagi lootust äratawat. Peaaegu nägemata, aga siiski kaswab nende arw, kes tagametsa maid elustada aitawad. Aimamata nihkuwad taadidki ligi.

Peab oskama ilmalta seda wõtta, mis on ja nii wõtta, nagu ta on.

Olewiku rõõmuks on tulewiku lootus...

“Üksildus on suurus.” Nii oleweat mõned suured waimud ütelnud. Tõe poolest suudab ka ainult tõesti suur ja tugew waim üksinda midagi läbi wiia ja sellega lõpuks ka teisi enesega kaasa kiskuda, omale sõbraks tehes. Ja siis – ühes sõpradega – wõib niisugune inimene tõesti midagi korda saata.

“Üksildus on suurus”, ütlewad aga tihti ka need, kes oma saamatuse ja jõuetuse läbi kõik sõbrad kautanud ja üksikuks jäänud. Järelikult pole sõprade soowide wastu tegemine weel sugugi “suurus”, kui seda ainult oma jõuetuse katteks tehakse, et aga oma jõudu teistele näidata.

Kes on sõber? Ons ta ainult see, kelle nõu ja abiga tehes meil midagi korda on läinud? Aga ka waenlane wõib mõni kord nõu anda, millest head tuleb?

Sõber on see, kes mulle head soowib. Kes mind usaldab ja keda mina usaldada wõin, sest et ma tean, et ta minu usaldust mitte minu kahjuks ei tarwita. Ta wõib ju mulle teadmatuses halbagi nõu anda. See ei tähenda weel, et sõber halb on – ma ise olen halb, kui sõbra nõu ilma kaalumata omaks wõtan.

Niisugused sõbrad, kes meile mõndagi halba on teinud ja halba nõu andnud, on tihti meie oma wanemad. Ja meie oleme küllalt piredad neist kõiksugu halba uskuma, nende peale wiha pidama. Meie tahame ju oma jõudu näidata, sest et endid nõrgad tunneme... Ometigi on pea igal ühel isa ja ema tema kõige paremad, kõige omakasupüüdmatamad sõbrad. Olgugi, et ka see juba omakasupüüdmine on näidata tahta: “Mina olen minu lapsest midagi teinud!”

Kõige loomulikum sõprus on õdede, wendade waheline sõprus. On nad ju enam wähem ühesugustes oludes ülesse kaswanud. Neil on ühised mälestused, ühised tuttawad, enamwähem ühesugune ilmawaade. Nende sõprus on kindel ja kestew, kui nad sõprusest üleüldse lugupidada oskawad, kui neil sõpruse pandiks ka usaldus üksteise wastu on. Puudub usaldus, wariseb ka sõprus. Igal ühel on ju omad teed, omad sihid. Ja teadmata wõib tahtmata teise teest risti üle minna, teadmata teise eesmärki ka enesele püüda. Ja kui lõpeks märkad, et ka teine seda sama on püüdnud, siis on mõlemil juba teataw osa waewa nähtud ja neil on walus oma soowist, mille eest nad waewa näinud, mille kätte saamisest nad unistanud, sõbra kasuks lahkuda.

Aga raske on mõnikord tõesti awalik olla. Ka wennagi wastu. Kui mõni õige intiimne mõte pähe tuleb, siis arwad seda tihti niisuureks lolluseks, et iseeneselegi ei julge awaldada.

Ja imelik: kauge maa tagant, kirja teel, inimese wastu, keda waewalt mälestakse, keda õieti ei tuntiagi, oldakse awalikum, kui inimese wastu, keda enese ees nähtakse, keda teatakse ja kelle usalduse peale kindel oldakse...

Seisu kord, mis kindlam on, kui sõprus, kus sõpruse puudusel ainult waenlus wõib asuda ja kus selle pärast piiramata usaldus peaks walitsema on ühendus mehe ja naise wahel. Et mulle keegi ette heitma ei hakkaks asja üle harutamist, mida ise ei tunnegi, siis lepin ainult tähendusega: “Kõigest südamest soowin, et mul kord korda läheks eluaegset sõpra leida, kellele ma lolluseidki awaldamast ei kardaks ja kes

mindki usaldada julgeks. Siis poleks waja elu eesmärgi üle pead murda, waid oleks küllalt elada elu enese pärast..."

Märkused teel kodust lahkudes.

So, nihkun jälle aega mööda oma teise kodu – oma polgu – poole. Imelik: nii pikk pole mul ükski ajajärk tagasi mõtelda olnud, kui need wähesed päewad, mida oma mälestuste maal mööda saatsin. See on nagu terve senise elu kordamine olnud. Waewalt mäletan weel oma kodu sõitu ja aeg enne seda tundub nagu udu taga olema. Mälestused, mis ju ammugi ununud oliwad, on jälle üles äratud ja uued. Ja kuna ma neist jällegi lahkun ja oma teise eluga weel ühte pole sulanud, tunnen enesel ainult minewiku olema. Olewikku pole ma weel tagasi jõudnud ja tulewiku peale ei taha mõtelda.

Pärnus, 11 märtsi õhtul 1916.

-.-.-.-

Walgast läbisõidul käisin Seilerisi vaatamas. Mõlemad teeniwad liikuwates töökodades /технический поездъ № 1/, mis lähemal päiwil Riia poole sõitwat. Sää! samas teenib ka meie kirjutaja Andressoni wend, kelle wanemate juures ma Pärnus ööd olin. Poistel on wõrdlemisi üsna rahuloldaw elu, aga eks ta tüütab oma ühetaolusega ära ka wiimaks. Juhani! näib nõu lipniku kooli minna olema ja Martin tahab õhusõidu jauskonda motoristiks saada. Juhani nõu laitsin mina küll maha – midagi kasulikku ta sellega ikka ei õpiks ja kahju oleks, kui mõnus "maawaimu" poiss sõjas otsa peaks saama. Meil on ju niigi wähe inimesi, kellest tulewikkus midagi loota...

Kuna Seilerite juures aeg ära läks jäi ka mu esialgne nõu Walkas weel raamatuid osta, täide saatmata. Teel Pihkwasse lugesin M. Sillaotsa raamatust – "Algajad" – kaks wiimast juttu "Eewa" ja "Juta" läbi. Esimest – "Leeni" – lugesin juba kitsarööpalisel. Jutustused on küll "elulookirjelduslised katsed", aga neil on siiski enam wäärtust, kui "Anna Holmil", milles ühtegi kindlalt läbi wiidud iseloomu ei ole, waid ainult wana, ammu kulunud sündmustik.

Umbes kella 10 ja 11^{ne} wahel sain Pihkwasse, kus mul hommikuni oodata tuleb, enne kui rong Dwinski poole läheb. Soldatise on kogumise paigas kole palju, õhk raske, et nugagi läbi ei lõika. Pikali heitmise kohta ei ole. Kõik pingid ja lauad on juba ammugi magajaid täis ja ega neist porise pörandad pealgi puudust ei ole. Panin omad kastid kotid "istumise" alla ja toetasin turja wastu seina. Kudagi moodi need kuus, seitse tundi ikka ära tukun. Pihkwas, 12 märtsi õhtul.

Wagunis Pihkwast Dwinskisse lugesin Leina Saare "Sihile" läbi. Jutustuses on oma jagu realsust ja ka sündmustikku ja idealiseerimist. Keskelt läbi wõib raamatu üle kirjaniku oma sõnadega otsustada: "... Mida iseäralist... küll ei ole, aga wiimasel kirjaturul on ta siiski raamat, mida pühapäewal pärast lõunat läbi loeks..." Seda laseb kirjanik üliõpilast Wahtriku Mihkel Mulklase "Sillutajate" kohta ütelda, mille all silmanähtawalt Mats Mõtslase Kraawitajaid on mõeldud. Aga just tema oma raamatu kohta on see lause kohasem weel kui "Kraawitajate" kohta. Ja inetu on saranane tõuge tõsisel tööl teise kirjaniku wastu kah. Olgugi ka kui "Kraawitajate" kohta seegi õige oleks, mis ta "Sillutajate" kohta aimata laseb, et see sugugi kooliõpetaja Muhelase kirjutatud ei ole waid koolipoisi Wainusaare. Siis oleks parem selle kohta iseäranis otsekohe ehk pilgates kirjutada wõinud, aga mitte pikemat tööd rikkuda.

Na kella kolme paiku sain Dwinskisse. Siin tuleb tundi kaheksa oodata, siis läheb rong Polotski poole. Käisin pisust linna mööda, ostsin ühte ja teist. Saksa aeroplanid oliwad hommiku poole hulga pommisid wisanud ja üks tuli weel pärast lõunatki, wiskas ühe ainsa pommi, kaks kolm sada sammu uulitsast kõrwale, kus mina kõndisin, kuhugile majasse wõi hoowi peale. Õige kohe oli kuulda, kui ülewalt

alla wuhises... Tahtsin waatama ka minna, mis ta seal just tegi, aga rahwast wajus koledasti kokku, ei tahtnud müllu sisse minna. Inimese ohwritest polnud kuulda. Aeroplani lasti küll suurtükkidega, aga ära wist ikka lendas.

Dwinskis, 13^{mal} märtsil 1916.

-.-.-.-.-

Sõitsin õhtul kell 11 Dwinskist välja. Magasin, kui tõuk kella neljani. Tõusin üles, mõtlen: kus ma nüüd olen? Wõib olla kihutasin juba Polotskistki mööda. Sihin silmadega välja widewikku: wõerad kohad, wõsad ja metsad. Seisatame wäikese pooljaama peal. Wõeras nimi – kes tont neid jaamasid kõiki meeles jõuab pidada. Jägmises jaamas tahan välja minna waatama, mis jaama nimi ja kus pool Polotskit ta seisab. Tuleb mees ukse peal wastu ja kostab minu küsimise peale “Drissa”. Nagu kibi (kivi) weeres rinna konte pealt ära – siis ei ole me ju weel Borkowičistki möödas... Käänasin uuesti pikali ja puhkasin edasi. Kella üheksaks sain Polotskisse ja ootasin tükk aega, mil rong piiri poole liikuma hakkab. Reisijate rongid senna enam ei sõida, peab kauba wagunites ehk tormasite peal sõitma.

Leidsin ka paar oma polgu meest seltsiks. Üks on wenelane – telefonist – kes ka kodust tuli ja teine wa “semläk” Nugis, esimese järgu moonawoorist, kel “roos” silme wahel olnud ja seda laatsaretis põdenud.

Pliiatsiga: järg järgmises päewal. 22. III. 1916 a. № 103. – 160 järg.

Nüüd on poiss terwe, aga kimab: teda tahetud jalawäkke saata, kuid tema pannud putku. Tänap õnne, et omade sekka sattus. Noh saime siis ühel nöl ja jõul ühte wagunisse sisse, kus ahigi olemas...

Poisid oliwad küsimas käinud – teine rong minewat waremine tee. Mina ka kohe raamat saapa sääride, pamp selga ja teise rongi peal kohta otsima. Leidsime ka wiimaks ahjuga “tõprawaguni”. Inimesi oli küll üsna täis, aga sisse mahtusime meiegi weel. Selles samas wagunis sõidamegi praegu polku otsima. Keegi “kuulikülwajate” mees lobises Polotskis, meie diwiis olewat kuhugile kaugemale jällegi nihkund. Eks näe, kus ja millal omad üles leiame.

Teel ... ja ... wahel, 14 märtsi õhtul 1916.

Pliiatsiga: Täh.: siin ja edaspidi enam kohtade nimesid üles ei pane.

Kella kolmeks hommikul saime ...’sse, kus ümbruses meie saadud teadete järele polk pidi wiibima. Siin saime mitmete oma diwiisi meestega kokku, kes teadsiwad, et polk siit juba ära on läinud. Nüüd sõidame jälle jaama wahe tagasi ...sse ja säält kitsarööpalist mööda ... poole. Ehk leiame õhtuks omad ülesse.

Tõpra wagunis teel ... poole 15. III. hom.

-.-.-.-.-

Ootasime ...s kuni kella ¹/22ⁿⁱ, siis läks kitsarööpalisel rong tee. Tee on kuni järgmise jaamani uus, alles sügisel ehk talwel tehtud. Minewal aastal Augusti kuul, kui meiegi siin ümbruses tegewad olime ja sakslased kuni X jaamani tungisiwad, on suurem jagu wagunisi I’s ära põletud, sest kaugemale siis teed enam ei olnud. Ainult, mis X’sse jäiwad on alles. Säält ei saanud sakslased aega ära wiia ega meie omad häwitada. Ja nii jäiwadki terweks. Neile on nüüd Pärnu-Tallinna kitsarööpaliselt hulk wagunisi ligi toodud. Wedurisi näib siin rohkem terweks jäänud olema, aga wõib olla toodi neidki mõni weel juurde ja nüüd töötab tee soldatite hoole all. Soldatid masinistid, soldatid konduktorid, soldatid jaamaülemad, soldatid rööpakäänajad. Jaama hoonena on mitmes kohas wana wagun püsti pandud. Uut teed on umbes 25 wersta juurde tehtud - enamiste Austria wangide röö – kuni suure raudteeni. Ja see on nüüd wajumata ja pehme. Kuna siin juba kewade käes on, tuleb pea iga päew wagunite ärawajumisi ja ümber minemisi ette. Meie rongil küll niisugust äpardust ei juhtunud aga 4¹/2 tundi sõitsime kahtekümmendwiite wersta küll. Koormaks olid

enamiste kaerad lahtiste platform wagunite peale lautud ja kaera kottide otsas nii palju "passasirid" – soldatisi – oma kompsudega, kui aga mahtus. Poleks mitte uskunudki, et soldatisi ka nii palju hulkumas. Sõitsime siis tasa ja targu tulema. Rööpad aina nagisesiwad, liiprite all lurtsus wesi. Päris hirm oli koti wirna otsast alla waadata, kui tee mõnda sopa lompi pillatud liiwahuniku otsast läbi läks. Iga silma pilk ootad ümber minemist. Ilm aga oli üsna ilus. Kevadine päike paistis soojasti ja lõud laulsiwad taewa all – eks olnud päris mõnus sõita. Järgmisest jaamast peale, kust wana tee algas, tehti juba kiiremat sõitu, aga mägedest üles minnes wõis ikka maha ronida ja tüki teed ees ära käia. Ilm läks ka üsna külmaks. Päris hea meel oli kui n'a kella 11^{ne} aegu X'se jõudsime. Leidsime raudteebataljoni barakkis öö korterit. Tahtsin teed juua – kuskil keewa wett ei ole. Kirusin terve kitsarööpalise ja tema korralduse maa põhja, jõin kere külma wett täis, mõtlesin ise: las tulla tõbi kallale, ega see minu süü ole... Ja magama.

16ma märtsi hommikul sain ikka keewa wett ja jõin teed, siis läksime jaama ümbrusesse hulkuma. Kuulsin, et meie polk siit jaamast heinad kaerad j.n.e. saawat. Mõtlesin, et saan mõne tuttawa kokku, kes pambu wankri peale wõtab. Oleks pisut kergem kõndidagi olnud. – On mul juba teine kord X's olla. Esimene kord oli minewal sügisel peale selle, kui siin sakslased käisiwad. Olime siis mõisas päewa ja kaks ööd paigal. Jaamas ei olnud siis muud, kui tühi jaamahoone. Ei inimese hingegi kuskil näha. Aga nüüd: Jaama hoone taga metsas suured barakid raudteebataljoni, punase risti j.n.e. tarwituseks. Ümberringi intendandi ladud. Suured wirnad kaeru, heinu, liha, leiba j.n.e. Metsas arutumad riidad kastisid suuretüki söödaga. Säälsamas hunik tühje hilsisid ja lasu tühju kastisid, mille sisu juba sakslastele hommiku söögiks kingitud. Kõige selle ümber seas, wahel soldatid, soldatid ja soldatid. Wilets metsajaam on tähtsaks keskkohaks muutunud.

Ei olnud ikka oma polgu mehi ühtegi ja pistime jalgsi lähema alewi poole kõmpima. Mul oleks oma puudase pambuga päris "kuradi kannatus" olnud, aga et Nugisel omal mingit kraami polnud, siis aitas wahest minul kanda. Andressonile saadetud pakkist sain õnnelikult juba enne lahti. Puutusime kitsarööpalisel kokku, tema sõitis Polotskisse ohwitseridele ühte ja teist ostma, andsin paki kätte, pangu, kus tahab. Muidu oleks ka päris hädas olnud – woorimeest kuskilt saada ei ole.

Kuni D'ni, mööda kiwiteed, oli päris hea käia. Üheksa wersta oli üürike ajaga tehtud. Sääl saime juba kindlaste teada, kus polk seisab. Tuli weel wersta 11-12 kõmpida – läbi sawi ja pori. Läksime siis teele, süda raske, jalad weel raskemad. Siin samas on ka kõwa kaewikute kaewamine käimas. Austria wangisid kõik kohad täis. – Hm, hm. Päew sai juba poolde õhtusse, meie jalad ei tahtnud enam sugugi astuda. Näeme: külas antakse wangidele lõuna sööki. Meie kah pambud maha, perenaese käest suur waagen ja suppi saama. Antigi. Ostsime weel ühe "Austrijaki" käest uued puu lusikad ja kukkusime wihtuma. Supp oli wõrdlemisi üsna tubli. Kodus keedetud riisisupile ei saanud küll ligigi, aga olewates oludes maitstes pareminigi.

Pärast sööki oli meil ka õnn Austrijakide "muusika koori" kuulda – kolm meest põnks-keel-pillidega – ja wahelduseks etendasid üks Serbia Mustlane ja üks Rumeenlane selle sama muusika saatel oma rahwustantsusid. Esimesel waatusel olid üsna wa' tuttawa "wenetantsu" sarnased aga aega mööda selgus oma osa iseäraldust kah. Hüpped on ikka palju tulisemad, metsikumad, kui wa' pikalise loomuga wenelasel. Iseäranis mustlane oli wäsimata keerlema. Oli päris lõbus päält waadata ja näisiwad Austrijakid ka üsna lõbusas tujus olema, aga siiski tundus kõik see kupatus nagu pisut tehtud, sunnitud olema, oma isandate ja sundijate – suure kõhuga wene soldatite meele heaks, kel ju wõimus on neile tööd nimetada ja neilt tööd nõuda. Selgesti paistis see wälja, kui nad ühte Slowaki laulukest laulma ja

mängima hakkasiwad. Lihtsal wiisil ja sõnadel, milles nii palju, kui mina aru sain kellegist tulisilmadega Jelica'st räägiti oli nii palju soojust ja unistawat peidetud igatsust nagu seda ainult kodumaalt kaugel wõib tunda. Ja siis mõtlesin ma: Teil wõib ju siin sõrdlemisi hea ja lõbus elu olla, aga kodumaa ei unu teil meelest. Ja kõik teie rõõmud ja lõbud, teie laulud ja tantsud on ikkagi ainult osake teie kodumaast ja sündimise kohast. Õnnelik on inimene, kel oma kodu on, mida ta wõersilgi wõib mäletada.

Noh, istusime, puhkasime ja edasi. Läksime weel paarist külast läbi, oli juba päris pime, kui ühes külas soldat küsimuse peale: kes siin seisab? ühte meie polgu eskadroni nimetas. Nägemata koorem weeres südame pealt ära. Wenelane lõi risti ette. Hulkumisel ja põgenemisel oli lõpp lähedal. Jälle oleme kodus – teises kodus, kus meid niisama armastuses ja karistuses peetakse nagu esimeseski. Wälja tulewalt ohwitserilt küsisime polgu staabi asukoha järele. Juhatas nii selgesti ja hoolega tee kätte. Tee minewat metsa, metsas olewat post ja posti taga tulla kõrwale pöördada... Nagu oma inimeste wahel kunagi. Näha ikka, et su eest juba hoolt kantakse...

Käisime siis wiimased paar, kolm wersta uue jõuga ära. Polgu staabis olin ööd, kuhu mu seltsimehed ka jäiwadki. Ja järgmisel hommikul tassisin oma pampu weel wersta neli, sest meie trubatsid seisawad praegu staabist lahus teise järgu moonu woori juures, kus nii sagedat liikumist pole ja selle läbi rohkem aega harjutamisteks üle jääb.

Pliiatsiga: Турчино, musta tindiga: 17. III. 1916 a.

№ 104. Pliiatsiga: 161. Oskarile

Musta tindiga: д. Турчино, 24. III, 1916.

So, nädala päewad on juba jälle polkus ära teenitud. Meeleolu on jälle peaaegu endine. Isegi kirjutamine jääb peagi soiku nagu enne – pole ju siin midagi, millest kirjutada maksaks ja mõtelda ka midagi põhjalikumalt ei saa. Esimestel päewadel nägin paar ööd isegi und ja koguni kodumaast... Muidu pole ma und kunagi näinud ega kodumaa peale ialgi mõtelnud.

Esimene kord nägin, et saadeti asja toimetuse pärast kodumaale, tulin üürikeseks ajaks kodu, küsisin weel: "Kus Liise o', Petrogradis juba wõih?" ja ärkasin üles. Aeg oli juba poissa maast ülesse ajada.

Teine kord nägin, et läksime "Wana Mardiga" kuskile ametlikule koosolekule wõi kohtusse, kus wenekeelt pidi räägitama. "Wana" käskis mind aga hoolega tähele panna ja ikka oma eest ka suud lahti teha... Ja jälle hommik käes.

Wiimased paar kolm päewa on juba jälle ilma unenägudeta magatud, millest järeldan, et jälle normalses meeleolus olen.

Ainult kirju ootan kodumaalt ehk ma küll tean, et neid weel olla ei saagi ja kes sääls rohkem ikka kirjutabki kui enne. Selles mõttes oleks küll maksnud mööda küla rohkem ümber hulkuda, küla tüdrukud oleks ometi mõni kirjutanudki. Post käib nüüd jälle päris korraliku hiljaks jäämisega pea iga päew – täna sain Pärnu "Postimehe" 14^{mast} märtsist. Nii siis wõib juba warsti kirju ootama hakata...

25. märtsi hom.

/Maa keeli ära seletatud: Maarjapäewal/

Tõusin üles, waatasin aknast wälja: jälle lumi maas. Ega sest küll kauaks ei saa, aga ju ta soppa teeb jälle küll. Siin küla wahel oli juba päris kuiw käia. Wähemalt, mis sisse tallatud tee radadesse puudub. Nüüd saab jälle mõni päew põlwini poris wantsida.

Oi! Nüüd enam edasi ei saa. Küll on unenäud harutud ja ilmadki kirjeldud, aga paberit puhast weel hea tükk. Aine on päris otsas. Sõjast kirjutada ka ei maksa, loete lehtest isegi. Suurt praeguse poriga ka olla ei saagi. Meie oleme

endist wiisi ikka. Sest, et esimene liin edasi läks, nihkusime ka meie edasi, et tarwiduse korral rohkem käe pärast olla. Ja istume poris.

Aga millest kirjutaks, selle üle ei leia kohaseid sõnu...

Kudas sepa töö edeneb? Sina tahad muidugi, et iga päew midagi uut näeks ja teeks ja tüdined kohe ära, kui kaks päewa järgis ühte ja seda sama tööd teed. No, olgu n'a sellega kudas on, aga katsu oma terwist hoida. Kardan Sinu juhtumiste ja ärituste jänu, mida Sa natuke taltsutama pead. Ei ole hea ennast joowastuste küüsi anda.

Kudas auto terwis paraneb. Seiler Martin rääkis: tema leidwat kohaseid jagusid hammasrattaid j.n.e. küll, kui kindlad mõõdud saaks. Aga nüüd on nemad ka juba arwatawasti kaugemal – Riias, nii et temaga naljalt kokku ei saa. Adressi ma kindlasti ei tea, lubas kirjutada, kui kuskile paigale jääwad. Wõid kirjutada järgmiselt: Технический поездъ № I. г. Рига. Kudas kodus elatakse? Kus maal Liise? Terwiseid kõigile. Reiali lastele kah, kui kokku saad. -aa-

-.-.-.-

Kiri musta tindiga:

109. Pliatsiga: Oskarile. /Дорево/

19 apr. kell 19^{1/2}, 1916 a.

Sinu kirja, armas wennas, 12^{nast} aprillist sain täna kell 19 ja püüan kohe wastust kirjutada. Olgu siis ärasaatmisega kudas saab.

Sinu kirja lugedes jäi mul just see sama tundmus südamesse, mis Sinul teda kirjutades oli. See on pea aegu niisamasugune nagu me Pärnus lahkudes tundsim. Lootus muredega, julgus ettewaatusega, mis ette tulla wõiwaid takistusi waimu ette maalib. Üksildus kewadises looduses. Rõõm kurbtuse ja igatsusega segatud... Loe Tuglase "Õhtu taewas", sääl on ka niisugust meeleolu kujutatud.

Sa pole küll nüüdki awalikum, kui ma Sind koduski nägin, aga ma märkan, et ma Su mõtetest aru saan – aru saan, mida Sa ridade wahale oled jätnud, mille eest Sa kõrwale põikled, sest et nad Sulle nii kallid on, et neid isegi kardad kõwasti puudutada. Näen ka, et Sa minugi kirjast üsna hästi aru oled saanud, kuigi ma aru ei saa, kui palju ja missugused Sa neist juba kätte oled saanud. Sinu küsimuse kohta: mida ma "ühiste sihtide" all mõtlewat, tähendan, et ma siin ainult wõimalust oletasin ja seda selle õhtu mõju all, mil me kahekesi olime, Sina oma wanu paberisi sorisid ja minu ainukese otsekohese küsimise peale, mida ma Sulle kõige kodus wiibimise ajal ette panin, põiklewalt wastasid. Sa kartsid, et mina wast Sinu lootuste üle naeratan, et ma neist aru ei saa, Sa kartsid minu ainukestki wõimalikku kahklust enam, kui Sa kunagi Wana Mardi praksumist oled kartnud. Mul oli meel nuker, et Sa mind ei usalda ja südamel walus, et Sinus kartust märkasid... Oletataw wõimalus oli aga täiesti olemas, seda tundsin peagi, kui ma kodu tulles end Sinu seisukohale püüdsin mõtelda, et Sinust paremine aru saada. Esiteks imestasid ma, aga pärast hakkasin mälestustest tõendusid otsima olewikule minewikust parallelsid tõmmates. – Aitab sellest. Esimest otsekohest sõna ootan Sinu poolt – luban siis ka Sinule otsekohe semalt wastata.

Paaritunnilise Seileri poistega koosolemise ajal Walgas, läks jutt ka meie nurga inimeste ja olude peale. Juhan tähendas, kudas ta kord suwel mööda jõe äärt üles poole minnes ka Reialile sattunud. Kuna tal mõttes ikka wana tutaw Sauga wiibinud, olnud temale õige meeldiwaks üllatuseks metsanurgas ka pisut teistsuguseid inimesi leida, kellega inimese moodi rääkida ja läbi käia saab. Näha oli, et tal sest külaskäigust kaunis "светлыя воспоминания" järele olid jäänud. Teenistus on temale nagu minulegi "asjata, aga paratamata aja raiskamine". Selle pärast on ta temale igaw ja wastumeelt. Martin selle wastu wiibib oma töö põllul ja tal pole muud püüdmist, kui aga kuhugile teise koha peale saada, kus jälle midagi uut sellel samal alal näha ja õppida wõiks.

Jään teile kõige paremat soovides head wastust ootama -aa-

P.S. Loodan, et Sa haigelt – ja seda Sa ometegi oled – end ikka teenistusesse wõtta ei lase. Pole mitte häbi, kui tõsise haigusega teenistusest ära jäädakse, kui isegi “omatehtud” haiged seda ei häbene...

-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri. Sisu järgi otsustades emale, s.o. Lõo mammale.

Pliatsiga: N 112. / 178 /Дорево/

14. V. 1916.

Olen Sinult juba mitu kirja saanud, aga otsekohe Sinule pole veel kordagi kirjutanud. Olgugi, et ühte ja teist wast kirjutada oleks. Katsun siis nüüd wäiksel Sinu kirjade peale wastata ja pisut ka oma praegusest elust ja olust pajatada.

Räägid, et sõjawäes sugulasi vaatamas käidakse. See on muidugi wõimalik, kui inimene, kellega kokku saada tahetakse alles mõnes tagawara pataljonis wõi mõnes muus seljataguses wäe osas teenib. Tegewa wäe hulka on ikka kaunis wilets pääseda. Ma ei räägi veel sugugi nendest jagudest, mis päris tuleliinil seisawad, neid on isegi soldatil mõnikord raske üles leida. Aga ka meie juure siia tulla, kus me juba paar kuud ilma tegewuseta seisame, pole hõlbus. Raudteel siin erarongid ei käi, ainult sõjawäe tarwidusi ja wäe teenijaid weetakse. Ja wõerast inimest ei lasta mõnes kohas läbigi.

Mis mürtsud need oliwad, mis te ühel ööl Pärnu pool kuulsite, teadsin ma juba siis, kui tähendatud kirja kätte sain. Huwitaw ainult et “Pärnu Postimees” sellest kõigest suu pidas.

Et me Kaukasiasse minewat, oli muidugi lori, nagu neid siin alati aetakse. Mind pole sarnased jutud kunagi nii palju huwitanud, et neid kellegile edasi rääkima oleks hakanud. Sel ajal, kui ma kodus olin, läks küll meie korpus natuke lõuna poole – just selle koha seljataha, kus sel ajal kõige suuremad kokkupõrkamised oliwad ja ka teise wäe hulka, nii et see, kui Oskar nüüd adressile kirjutab 1st д. а. juba eksitus on. Kirjade kätte saamise juures pole sel küll mingit tähendust ja tulewikus kirjutage lihtsalt “действ. армия”.

Kirjade ja pakide kätte saamine on wiimasel ajal kaunis korralik. Harilikult läheb kuus päewa ära, kui kiri ehk “Postimees” Pärnust kätte jõuab. Wiimane on mind nüüd esimesest maist saadik üsna maha jätnud. Poisid narriwad – Lõu Mart olewat waaseks jäänud...

Pühad läksiwad sõrdlemisi mõnusasti. Ilmad oliwad ilusad, õhtud soojad. Anti pühadeks saialeiba, suitsuliha, mune ja isegi päewalille seemneidki krõbistada. Täna wune polgu komander, polkown. Schmidt, meid musutama ei hakanud. Soowis ainult üle hulga häid pühi ja lausus sooja sõna: “Loodame, et tulewasel aastal need pühad iga üks omas kodus ja omaste seas wastu wõtame.” Ja see lootus leidis igas südames elawat wastukaja.

Sünnipäew läks ka ilma mingisuguse halwa juhtumiseta mööda – järjekult hästi. Lasksin perenaist klimbisuppi keeta ja kooka teha ja see oli kõik. Sinu sünnipäewa Sulle mõne kaardiga meelde tuletada ei wiitsinud. Ei teagi õieti mitmes ta oli – wist wiiekümnes? Ega Sa selle üle ikka suurt ei pahanda?

Mai kuul, peale esimese müristamise läksiwad ilmad üsna külmaks ja alles wiimased paar päewa on juba jälle päris mai kuu ilmadega. Külal, kus praegu seisame, õitsewad õuna- ja muud wiljapuud, mida siin üsna rohkesti on. Rahwas on siin pool Poolakad, pool Wenelased. Räägiwad Wenekeeletaulist keelt, aga kirjutawad ja loewad Poola keeles ja on katoliku usku. Esimesest maist alates tullakse iga õhtu ühte awaramase majasse kokku laulma ja paluma, mis wist kuni kuu lõpuni kestwat. Sellest on nimetuski – majowe Naboženstwo = mai Jumaltenistus – tulnud. Kokku enamiste nooremad inimesed, aga ei puudu ka wanu. Noortele näib see aga nagu sunduslik olema. Muidu nad wälispidi nii wäga

Jumalakartlikud ei ole nagu päris Poolakad, kes päewas kümme korda põlwili maas paluwad. Pühapäewa õhtuti paneme tantsu pidusid toime. Pea tantsijad on muidugi meie poisid. Wenelased enamise peale "kasatski" midagi ei oska. Selle pärast on neid ka alati pika näoga pealt waatamas näha, kui tüdrukud, kellele nemad "külge lüüa" püüawad teistega tantsiwad. Aga parata ei wõi nad midagi. Eestlasi peetakse igal pool ikka palju enamateks "kawalerideks" kui neid, kes peale rumalate sõnade midagi muud ei mõista.

Täna oli kroonimise püha puhul paraad. Üleüldse tuletab meie elu praegu üsna rohkesti rahu aega meelde – õppuse ja päewakorra poolest. Aga igatahes palju wabam ja lõbusam on. Poleks mitte muret kodu pärast ega kahju raisatud eluajast, siis wõiks täiesti rahul olla. Pantelejew (stabtrubats) kirjutas täna naisele Černigowisse, et see siia sõidaks. Loodame weel mõnda aega paigal seista.

Sain Eliise käest kirja. Kirjutatud 23 apr., postitemplite järele neli päewa Petrogradi tsensuri käes wedelenud ja siis 16 päewa teel olnud. Tuleb temale ka paar paremat sõna kirjutada.

Kudas Oskar kodus elab ja kas ta üleüldse weel kodus ongi. Pean ütlema, et mul tema üleliigse närwilikuse ette oma osa hirmu on. Tal on küll "kuraasi" rohkem, kui minul oli, aga selle wastu puudub tal kannatus täiesti. Peale selle on ta weel kaunis üksikuks ja usaldamataks teie wastu muutunud. Temal on küll wist parem, kui ta kodust ära läheb. Parem muidugi, kui minek wabatahtlik, aga ka soldatisse minekuga peab leppima. Ja pisut pigistada saada kulub temalgi ära.

15. V. 1916.

Täna sain Kristjani käest kirja. Kirjutasin temale siit paar nädalit tagasi ühte ja teist kodumaa oludest ja Sakslastest ja tonkasin ka temasuguseid Wenemaale weerenud ja jälgedeta kadunud mehi.

Kaebab, et kops jälle parandust tarwitab – iseäranis sõjaaegse üleliigse töö tagajärjel. Lubab kuuks ajaks maale kuhugile männa metsa minna. Arwab, et kui pensionini wälja teenib, siis wast jälle kodumaale elama asub, kui terwis wälja kannatab. Siis kutsub mind omale külasse, kui jälle kord sõiduluba saan. Olewat just sel päewal kui minu kirja kätte saanud kantseleis keegi Eesti neiu kohta kuulamas käinud ja ka saanud – masinaga kirjutajaks. Lubab sellega tutwustada... Kui aega saan katsun talle paraja wastuse anda.

Terwiseid kõigile kodustele ja ka Reiali rahwale, kui kokku saate. Kudas papal auto weereb?

16 mail kell 25 min. ühe peal.

-aa-

-.-.-.-.-

Pliatsiga: Дорево

Musta tindiga kirjutatud kiri, arvatavasti emale:

Pliatsiga: № 2. / 188. / Ганевичи/

4. VII. 1916 г.

Sain Sinult üleheila jälle kirja (17^{maist} Juulist). Et praegu iseäralist tööd ei ole – Juuni kuu lõpu arwed lõpetasin heila, katsun pisut pikemalt wastata, kui ikka paigal lastakse seista. Arwad, et nüüd "tükide mürinas" oleme. Nii umbes kaugelt ikka kuulda saab, aga senini meid weel kuhugile tegewusesse tarwitatud ei ole. Sõidame ainult ühest "armiast" teise, kui ühe koha peal seismine igawaks läheb. Nii wiisi on juba hea tükk maad jälle kodust kaugemale mindud. Nagu näha, pole meie abi weel tarwis.

Oskariilt sain ka üleheila kirja – teenistusest loo järele teise, kui adressi paberi lipakal esimeseks lugeda. Suurt tal ka kirjutada pole. Sinu kartus, et tal säääl tuju halwem wõiks olla, kui kodus, on asjata. Just ümberpöördukt wõib uskuda ja ma pean temale mõnest küljest üsna kasulikuks, et ta teenistust maitsta saab.

Heila läkitasin Kristjanile ka suure pika epistli ära. Muu seas salvasin ka tema praegust sihtideta elu ja mõtete ilma – raisatud terwist ja lähenewat üksildast kodumaata ja sõpradeta wanadust riiwates. Saab näha kudas wastus tuleb. Kuna ma wenekeeles kirjutati, siis on nagu näha mehel wastamine ka kergem. Esimese kirja peale, milles peaaesjalikult oma kodumaal käigu muljeid ja praeguse aja Eestit kirjeldasin, tuli üsna pea wastus.

Peaks Tiidu Mattu omad juured tõesti kodumaa mullast päris välja kiskuma, poleks mul sellest sugugi kahju. Muutku ta oma meelt ilmas nii palju kui tahab, aga Wana Mardi umbusaldus on ka temas warjul ja teeb teda ükskord ikkagi wõimatumaks naabriks.

Pesu mul praegu küll tarwis ei ole – ei sinist ega punast särki. Wõib olla et neid Oskarile enam tarwis tuleb. Meid katawad Petrogradi prouad, preilid oma näputööga.

Rahapuudust ka senini pole olnud. Kodust toodud kapital peab ikka wastu ja wahest sekka saab mänguraha kah. Möödaläinud polgupühal (29 Juunil) saime 450 rbl. Minu hinge peale tuli säält 26 rubla kopikatega. Wäiksemaid saakisid on sagedamine. Nagu näha on meiegi ohwitserid sõja ajal rikkamaks läinud ja peale selle weel palju noori poisikseid ligi tulnud, mõned üsna tubli rahakotiga.

“Postimees” nüüd ikka meil käib, kuigi ta mõni kord, kui mitu päewa teel oleme, maha jääb ja alles mitme päewa pärast järele jõuab. Raamatud, mis Karu käest to kord tellisin on ka juba ammugi käes ja läbi loetud. Muist oli mul ka enne loetud, tellisin kellegile teisele. “Mäeküla piimameest” ma küll ei tellinud, aga tuli ta juba ennem sõbra Mikule ühes “Tuhande ja ühe ööga”. Ja nii see aeg läheb. Kord on ühel, kord teisel midagi, olgu ihu ehk hinge kinnitust ja kui midagi ei ole siis elame mälestustest. Puudub leib, tuletame neid aegu meele, kui meil soolagi ei olnud, millesse küpsekartulit kasta ja kudas me kord poti täie mune kuiwalt, ilma mingi kõrwasetahka panime. Puudub lugemist, tuletame ajawiiteks kodumaad – iseäranis laupäewa ja pühapäewa õhtuid – meelde. Minul niisugusel korral küll suurt rääkida ei ole, näib nagu oleksin vähem elanud kui teised...

Teises kirjas tähendasin, et minul Oskari kodust ära minemisega kirjutamist rohkem on aga arwan, et Sinulgi nüüd mitmele poole kirjutamisega rohkem tööd on ja ühte ja sedasama mitu kord kirjutada on kõige wastikum asi ilmas.

Head heina ilma

4. VII. 1916. 22'15" -aa-

-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud, kuid käekirja järgi otsustades tekst 40 aastat hiljem taastatult:

/N 3. /192/ Kaart: На разведке. Ганевичи/

Istume ikka alles ja ootame. Teisel öösel ei lastud magadagi. Olime juba päris valmis väljaminekuks – jäeti järele. Ja seisame senini. Kuidas kodus läheb? Sakslast teil ikka praegu karta ei ole? Terwiseid –aa-

12. VII. 1916.

-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Pliiatsiga: № 4. / 1961

Palaw päew Juuli kuu keskelt. Päike autab wihma. Lagedal väljal tundub wäikenegi tuule õhk karastawana.

Maitsen wanade, aasta sadasid näinud puude all, mille tüwedel rammusad tigid roomawad, mõnusat jahedust. Sammun kitsast, rohuta jalgrada mööda ümbritsewasse tihedasse põõsastikku.

Korraga lõpewad wanad warju andwad wahtrad ja madalad, wõra täis kaswanud sarapuud. Minu ees awaneb heleda päikese paisteline aas kaarde

niidetud rohuga. Tunnen tahe newa heina lõhna ja kuulen sadandete rohutirtsude wirinat. Mälestustes ärkab heinaaeg kodumaal ja silm uidab tahtmata ümber asjata otsides jõge nagu koduste aastate wahel. Küll läheb aas kaugemalt madalamaks, aga sää l uuesti algawate puude ja põõsaste warjul on nähtwasti ainult wäike ojake.

Olgu. Mul pole sugugi lusti päikese põletada olla. Pööran parem wahtrate wilusse tagasi, mille wahelt wastasküljelt tüse mõisa herrastemaja silmi paistab.

Hoone tume, hall wärw ja lai, rohilisega ehitud rōdu mõjuwad niisama jahutawalt nagu need puudki, mis temaga nagu alalises läheduses näiwad üles kaswanud olema. Ometigi on nad juba nii mõndagi herrastemaja näinud. Ja praegune pole neil küll weel kuigi kauat seltsiliseks. Uus aeg, mille juhtsõnaks elu hõlbustus ja maitsmine, on seda ehitanud wanade, taewa kõrguste kuuskede, tusedate, tiheleheliste pärnade ja wahtrate alla, et kää pärast oleks kohake puhkuseks igapäewastest muredest, unistusteks ammu möödaläinud aegadest...

Näha tahaksin tema elanikka. Kujutan neid enesele tugewatena, prisketena, enesega rahulolewatena, kel kõik käes, mis elu õnneks tarwis läheb – rikkus, haridus, auu ja wõim. Näib aga nagu polekski siin päris elanikka. Silmi puutuwad ainult sõjawäelased, kelle siin olek niisama juhtumisi on, sõja ajast oleneb nagu minugi.

Asub ju siin praegu meie diwiisi staab ja diwiisi ülema nimepäewa puhul tulime meiegi siia temale õnne soowima – muusikaga.

Diwiisi ülem ja tema staabi ohwitserid istuwad rōdule kaetud lõuna laua äärde. Meie asume oma programmi täitmise juurde.

Taewas lööb pilwe. Õhk on weel soojem ja sumpunum kui enne, ainult wahete wahel tormab jahutaw tuule puhang läbi puude aluse. Alguses wahete wahel ja nõrgalt kostew kõue kõmin muutub ikka sagedamaks ja tugewamaks. Ülewal lehtede sees kuuldu wihma piiskade krabinat. Näe, langewad noodi lehtedelegi juba. Tuul tõuseb. Ähwardab tugewa wihma hooga.

Lastakse meid ümber kolida mõisa tubadesse. Suured toad. Aga tühjad ja tumedad.

Muusika kõlab siin kõrwu lukustawalt, kõledalt. Iseenese häältki ei tunne ära. Jala astuminegi kohutab juba. Rõhuw tundmus jääb järele. Kole nagu inimese elu, mis sihita sõpradeta, on maja ilma tarwiliku sissesäädetä.

Kas ei olene aga üks mitte teisest? Kus on selle maja omanik – ehitaja? Wast on tema elu niisama tume ja poolik, nagu see majagi? Keegi ei wasta. Ja unistustel on maad...

Nii siis. Üle jäi wihm ja mööda läks äike. Lõppes ka herraste lõuna söök. Ära täitsime meiegi oma programmi, saime diwiisi ülema poolt "спасибо" ja weerandsajalise paberi...

Nüüd mõisa õuest wälja sõites ja wiimast pilku wisates sopase tiigi ja hooletusesse jäetud ilma kraanideta ja ühe regulatori munaga aurukatla peale pool lagunud kuuri all, tuletan uuesti alles kuuldu sõnu meelde: "Praeguse herrastemaja ehitas selle mõisa omanik enese ja oma tulewase jaoks, kellega ta kihlatud oli. Nad ei elanud siin aga nädalatki. Sest waewalt saiwad nende pulmad peetud, kui nad mõisast ära läksiwad ja lahutada lasksiwad. Sellest ajast pole mõis oma peremeest näinud."

Mis oli nende lahkumise põhjuseks? Kokku sündmata iseloomud wõi lahku minewad ilmawaated? Wastastikune arusaamatus wõi tühine juhtumine, mis neid saatusele ninapidi wedada andis?

Kus on nad praegu? On nad oma elu jälle uuesti kuskil mujal sisse säädinud, wõi elawad ilmas niisama üksikult ja wõeralt nagu see mahajäetud, peremeheta mõis?

Kuskilt ei tule wastust. Ja mõtted uidawad jälle unistuste wallas...

15 juulil 1916 a. folw. Sowejks. -aa-

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

/Дунайчицы/ 20 Juulil 1916 a

Sõitsime ainult paarteistkümmend wersta teisale – teise külasse. Pikemat sõitu ootame lähemate päewade sees. Sõidu siht oleneb sündmustest frondil.

Terwis on korras. Üleüldse kipuwad kõhuhaigused kaunis sagedaks minema. Kõhurohuks muretseti meile waat weinigi. Saime iga kahe mehe peale pudeli täie. Kästi küll muist alles hoida selleks ajaks, kui liinile läheme ja säääl wast kõht haigeks jääb, aga pole wist enam kellegilgi. Kes pistis korralt kinni, kes lõpetas teega juues.

Palju terwiseid -aa-

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kiri:

№ 5. 197.

/Дунайчицы/

23. VII. 1916.

Sain täna Sinu kirja 12, 13^{mast} juulist. Ma ei mõista kudas mu kirjad nii kaua teel wiibiwad? Wõi jääwad nad päris kadunuks? Saatsin: 1.) kaardi 21 juunil, 2.) kirja 4 juulil, 3.) kaardi 12^{mal} juulil, 4.) kirja 15, 20 juulil, 5.) käesolew kiri.

Loodan ometi, et nad wahe peal kätte olete saanud ja midagi kordama ei maksa hakata. Praegu on elujärg endine. Noh, kui muutub, eks siis kirjutan. Oskarilt sain ka täna kirja – kolme ja poole sõnaga. Minul oli teenistuse algul ikka natike rohkem kirjutada... Ja kui ta kaebab, et mina temale ei kirjuta, küsige kui palju ta ise minule kirjutanud on?

Auto müümisega just wäga tõtata ei maksa. Niisugused asjad on nüüd sõja mõjul kole kallid. Ja kolmsada rubla on naeruwäärt wäike hind – wana roksugi kohta.

Poegade pärast ei maksa karta, neil kuraditel wisa hing kui nad juba Lõol igawuse ja tüdimuse kätte maha ei kärwanud, siis ilma inimeste seas ka nii hõlpsasti ei lõpe.

Pesu ega raha puudust praegu ole. Polgu pühal mängides saime 450 rbl. – minu hinge peale 6%. Rublasid oleme enne ja pärastki saanud. Terwiseid –aa-

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

№ 6. Pliatsiga: 199. /Дунайчицы/

30. VII. 1916.

Sinu kirja 17^{mast} Juulist sain juba 27^{mal}. Siin mingit uudist praegu pole.

Adressi olen senini ikka pool juhtumise kaupa kirjutanud, kord Sinu, teine kord papa nime peale, ilma et mul selle juures mingit kahtlust oleks olnud, et teine sest haawatud wõib tunda.

Homme sõidab siit kirjutaja Põltsam Pärnusse ja Torisse sugulasi vaatama. Saadan temaga muist nootisisid ja raamatuid ära, et siin mitte ilma asjata taga wedada ei oleks. Nad küll kõik minu jagu ei olegi, nagu “Mäeküla piimamees”, “1001 ööd” ja “Talupoja uhkus” aga sõja lõpuni jäägu nad parem meile, kui et neid siin ära lõhutaks ehk hoopis maha wisataks.

“Mäeküla piimamehest” säädsin Sinu küsimuse peale, mis ma tast arwan küll päris wormiliku arwustuse kokku, ühes sisujutustuse ja wäljawõtetega, aga et nüüd wõimalus on teda terwelt saata, saadan sellest ainult alguse ja lõpu.

Aastanummer 1916 ja raamatus tarwitataw Gooti trükk ei taha minu arust kudagi kokku leppida. Aga olgu – see on enam kõrwaline asi. Pea asi on sisu, mis omast kohast ikkagi kaunis Wildelik. (Nagu lugedes isegi otsusele jõuad.)

Wilde kirjutab asjalikult, ilma wihawaenuta sakslaste wastu, ilma eestlasi ülistamata. Tema ees maksawad ainult teod, mitte rahwus. Selles tuletab käesolew romaan mulle elawalt “Kännud ja käbid” meele.

Ei ole temal ka püüdmist midagi “kõlbluse wastast” iseäranis pikalt ja laialt kirjeldada nagu see meie “noortel” just kui tõbi küljes on. Kaugemale, kui kord aastate ees “Suguwend Johannes’es” ta nüüdki ei lähe.

Jutustamise wiis näib tal weel rahwalikumaks läinud olema, kui enne. Rohkem tähelepanemist kui enne, on ta oma kirjatööde wälise wormi peale pöörama hakanud. Siin on “noorte” mõju häid külgesid näha. Halbu Wilde juures märgata ei ole. Selleks on ta liig küpse järele kaaluja.

“Keele rikastamiseks” tarwitab ta murde sõnu ja rahwasuus tarwitusel olewaid kujukaid ütelusi ja kõne käändusid. Ja kus senine kirjakeel ühegi murdega kokku ei taha leppida, leiab Wilde kergesti kõige õigema ja kõigile arusaadawama sõna kuju.

Kudagi nõus olla ei taha, et nüüdse aja raamatud tuimemad oleksiwad kui endised. Sa ei usu seda küll isegi. Üks ainuke Hella Wuolijoki “Udutagused” sisaldab rohkem tundmusi – Eesti keelseid tundmusi – kui kõik J. Pärna jutustused, Jõgeweri “Ärkamisel” ehk Põderi “Bob Ellerhein”, milles ainult saksa keelest tõlgitud armastus tundmuseks on. Wõi tahad Sa Lutsu “Kewadeid” ehk “Kirjutatud on...” tuimaks nimetada? Muidugi – udulossisid nüüd enam nii palju ei ehitata, ei kirjanduses, ega ka tõsisel elus. Selle asemel on iseteadlikum, oma jõu peale toetawam toon asunud. “Lilleoru Jaan ja Roosimäe Liisu” on ainult illusionide kogu. “Toho-Oja Antonis” aga esinewad isikud...

Aeg on magama heita. Head ööd!

30. VII. 1916. kell 23'45”

-aa-

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Pliatsiga: N 9. – 206. Куршинов...

24. aug. 1916.

Juba jälle umbes nädala päewad möödas, kui teile kirjutasin.

Wahe peal sain ainult Eliiselt kirja. Oskar on ikka alles wait. Isegi Eliisele kirjutawat harwa. Missugune pööre tema mõtte ilmas praegu sünnib, ei oska aimata.

Raamatud ja noodid, mis Karu juure saatsin, peaks teil nüüd juba käes olema. Tellisin hiljuti jälle ühe jao. Saatsin Karule kewadel 10 rbl., mille eest osalt raamatuid sain, osalt aga edaspidiste tellimiste arwele Karu kätte jäi. Nüüdne tellimine käib ülejäägist natuke üle. Ehk maksad puudujääwa samma ära? Ja saadad arwe, et teaksin, kui palju see lõbu mul üleüldse maksab. Oleks wõinud ka isegi maksa ja Sinu käest suhkrusaiade ja muude niisuguste kasulikumate asjade heaks nuruda, kui wast edaspidi nappus oleks tulnud, aga usun, et Sa nüüd enam nii wäga suureks patuks ei pea, kui mõni kopik “wa paberi risu” peale ära kulub? Wõi leiad, et wiimasel ajal jälle rohkem seda “wa risu” armastma olen hakanud? Seegi oleks osalt õigus. Tunnen isegi meeleolus muutust – sest saadik kui kodus käisin. Olen peale selle palju rohkem lugenud, palju rohkem kirjutanud, aga kaarta pole ainustki korda kätte wõtnud ja tüdrukute peale olen waewalt paar naela ponksa ära kulutanud. Enne sündis kõike sarnast palju sagedamini – igawuse pärast...

Igawus on wiimasel ajal wähenenud, elamise ja mõtetele leidsin kodust jälle pisut rohkem sisu...

Paari päewa eest nihkusime üheksa kuuse puhkuse järele juba päris tule liinile. Seisukoht on suurte soode serwal. Esimesed kaewikud olewat tükati ainult 300-400 sammu waenlase omadest. Meie seisame teise järgu moonawooriga westa wiis taga pool polku, aga siitki lendawad saksa kaugelaskja suurtüki kuulid üle, kõrgel taewa all huludes ja kiunudes ja lõhkewad weel paar wersta taga pool wäikse traudteejaama ümbruses ja raudtee liinil.

Meie külasse laska tal senini weel lusti pole olnud.
Üleüldse on siinsel frondil kaunis wagune asi. Ja soone (soine) maapind takistab
midagi tähtsamat ette wõtmast – nii meid kui waenlasi.
Seda kord ei tule enam midagi mõttesse ja aeg on kirja ära saata.
Palju terwiseid kõigile.

-aa-

-.--.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

N. 10. Pliiatsiga: -214

Kirja 22^{sest} aug. sain juba 31^{sel}. Ei wõi kaewata – suine kirjade waheaeg hakkab sügiseks wilja kandma. Ei saanud kord ligi kuu aega kirja ridagi ja paha meelega kirjutasin kõigile wanade ja uute tuttawatele. Nüüd tuleb wastuseid igalt poolt. Ainuke, kes ei wasta on Oskar... Kaardikese sain Jutu Juksiltki Samarast ja Tõnsoni Mart Siberist kirjas kah ühte ja teist. Täheapanemise wäärt on wahe Juhani ja Mardi kirjade wahel. Kuna esimesel wigu igas sõnas ja mõttest waewalt aru saad, leidub teise kirjas neid üsna wähe – peajasjalikult ainult grammatika wead, mis rahwas rääkideski teeb. Laused on õieti kokku säetud, mõtted wäheste sõnadega, arusaadawalt wälja öeldud ja käekirigi selge ja ühetasane, olgugi tähed pisut nurgelised – wärisewa, töömehe käega kirjutud... Koolis on nad ju ühe tasa käinud ja pea ühe wanadused, nii et teisedki mõjud nende arenemise peale ühesugused pidiwad olema. Millest tuleb siis see wahe?

Haawatud on nad mõlemad olnud nagu ju koduski kuulsin – Juhan kergemalt, Mart raskelt. Esimene olewat kuus kuud kodus olnud ja nüüd jälle kuskil polkus. Mardil tulewat ka sept. keskel jälle komisjoni ilmuda. Tema kirja teise poole, mis Siberi elust jutustab, kirjutan sõna sõnalt ja tähttähtelt ühes wigadega ära:

“... Mis siit maa eluse puudub siis ei saa siin sõjast aru midagi ainult mehi on wähe ja seega ka töö tegijaid nüüd makstakse töömehele niisugust palka mis ennem unesgi ei näinud kuni 3 rubla päewas. Ka põllu saaduste hinnad on pallju kerkinud üks osa ja ka mõni jagu poole. Aga ka põllumehe tarwidused mis osta, on kahe kolme kortsas hinnas nii et ei teagi änam mis osta. Ainult üks asi on sõja hakkatusest saadik Siberi elu pallju parandanud see on wiina müügi keeld nüüd on nii mõnigi mees kes ennem wiimase lehma ära müis et wiina osta, nüüd päris jõukalt elama hakkanud.

Mina oma siberise tulekud ei ole weel kahjatsenud ega ei saagi seda wist tulemagi esimest paar aastad olid kui asujal kehwa poole ka maa oli mõõtmata aga 14mast aastast saadik on maa mõõdetud ja iga mees wõib oma põldu ramutada ja harida kuidas süda soowib. Ka põllutöö masinaid on meil muretsedud willja on see aasta 6 dessatini maas ja päris rahul-oldaw 4 töö hobust on lüpsi lehma on ka 10ne ümber. Kui mite sõda ei oleks siis wõiks kes teab kui heasti elada. aga nüüd peab waatama kuidas läbi saab.

Jätame lootuse parema tulewiku ja sõja lõppu peale küll siis mõnigi asi jälle paraneb

seniks kõige paremad õnne ja terwist
sinu wana tuttaw

Mart Tõnson.”

(Kirja märkisid pole ma wähenanud, ega rohkendanud. Wäikest s tarwitab temagi.)

Wiimati Karu käest tellitud raamatud on juba järjega polku jõudnud. Mina sain heila õhtul ainult banderolli ja kirjutajate poolt sõna: tulgu ma ise raamatute järele. Lugemise nälg igal ühel... Sõidan muidugi homme, ülehomme polku, siis saan kätte, las' seni loewad.

Rotid Kuru Jaani koore kirus on säält samast pärit, kust muistsete Wilde tegelaste hundiratta löömisedki.

Mari ükskõiksus surnud Jaani vastu on Wilde kujutuses meelega liig selgelt tõmmatud joon, mis näitama peab, et Marile Jaan juba ammugi surnud oli, et Maril mingit põhjust pole Jaani ees süüdlasena seista...

Toho-oja Antoni otsus oli, minu arusaamise järele: mitte rahwale põhjust anda mõtelda nagu oleks temal "walu" naist wõtta – kõike ümbrust enesest halwemaks pidawa mehe otsus selle sama ümbruse traditsioonidele alla anda... See on seesama "selgroo" puudus, mida terwes Eestis igas inimeses, igal pool nii ohtralt leida wõib, mille kautamiseks Tõnisson juba mõnikümmend aastat asjata wõidelnud. See orjameelsus, nõrkus, julgusetus paistab ka igast uuemast kirjanduslisest tööst nagu peeglist vastu. Sääl on Metsanurga "Orjad" terwelt sellele küsimusele pühendatud. Wuolijoki "Udutagused" waewlewad julguse ja eluenergia puuduse all. Wähesse wõidulootusega riidleb Hindrey Kurt Jensengi nende hallide kondita olewuste vastu, kes teda igast küljest piirawad.

Wõib olla, et mõni teine seda iseseiswusetust nii wäga tähelegi ei pane, aga minule paistab ta ümber waadates kõigest meie kodumaa elust silmi, sest et ma seda kõige enne iseenese küljes märkasin, kuigi ma esiti selle põhjuseid ainult tumedalt aimasin. Minu terve senine elu on ainult rida tahte jõuta "oleks'isid". Kui arutu palju teisiti oleks ta ju senini kujuneda wõinud, kui ma igal juhtumisel oma seisukorrast õigel ajal oleks aru saanud ja igast sündsast juhtumisest kindlasti kinni wõtnud. Ilma püüdmata ise oma elu peale mõjuda olen elanud. Mis mulle on tahetud anda, olen vastu wõtnud, olen söönud mis mulle pakuti, seljas kannud, mis mulle anti, rõõmustades et keegi minu arwamist ei ole pärinud, sest et ma selle peale ometegi midagi iseseiswalt ütelda poleks teadnud ega julgenud.

Kuus aastat jõuab mööda, mil sunnitud olen iseseiswalt elama olgugi jälle kellegi tugewama tahtmise all. Aga wähe siiski olen suutnud enesele tahte kindlust koguda. Weel tuleks mul aastat wiis peale teenistust kuskil wabama rahwa seas iseseiswalt elada, aga kardan, et mul sellekski tahtejõudu ei jätku...

Oskarist lootsin alati, et ta minust kindlama loomuga saab, kahjuks märkan temas senini ainult rohkem jonnakust. – Kudas sarnast jõuetust meie sisse kaswatadi, sellest kirjutan mõni teine kord...

9. IX. 1916.

Terwiseid -aa-

-.-.-.-.-

Kirjutatud musta tindiga:

№ 11. № 10^{nendas} puudutatud mõtete mäletsusel mälestatud.

Pimedas kaswanud taimed

on pikad ja lopsakad,
aga jõuta ning tüseduseta.
Õhus ja walguses ei
kõlba nad elama...

Jantsil (Jaan, minu isa) tuli oma isalt (papa) päritud jonni ju noorelt taltsutada nãhes, et tugewamaga jonnida ei maksa. Nõrgematega ja omasugustega tal läbikäimist ei olnud, sest tagametsa maal, ümberkaudsest rahwast poriste teedega, metsadega ja weega eraldatult, ei saanud ta pea kunagi wõeraste lastega kokku ja omal tal wendi õdesid polnud.

Harwasti juhtus, et teda kuhugile wõersile wiidi – enamasti wana ati talusse (Reieli), aga sääligi ei leidnud ta omasuguseid, kelle vastu iseseiswalt üles astuda oleks wõinud.

Wõersil pidi ta end wiisakalt, wagusalt ülespidama, onkudele laksu lööma, käele suud andma ja sõna lausumata suurte inimeste juttu pealt kuulama, kunni

keegi heaks arwas ka temaga tegemist teha... Ennemini oleks ta mööda aasa jooksnud – olgugi üksinda – liblikaid taga ajanud ja rohutirtsudega võidu hüpanud, aga teades, et heina tallamise ja uute pükste rohuga kokku määrimise eest tingimata papalt oleks pragada saanud, leppis ta ainult ilusti jalgrada mööda jalutamisega. Jõe ääre jõudes rõõmustas ujuwaid mudarullisid waadeldes, keda kodusel jões sugugi nii suuri näha polnud. ja nii palju kiwa, all elutsewate wähkidega, sääl ka ei olnud... Kuid mälestus mammast (ema), kes hirmul wõimaliku jõkke kukkumise ette teda otsima wõiks tulla, ei lasknud teda siingi pikemalt wiibida. Üle jäi ikkagi ainult mamma kaitsew kõrdisaba, mille läheduses iga ootamatuse wastu julge – olgugi igaw...

Oma jagu ergutawaks sündmuseks – suureks, aastaümbri oodatud ja pärast mälestatud pühaks – oli igaaastane jäämarkis käik, mis aga ka hõlpsasti olemataks wõis jääda, sest papal polnud harilikult tahtmist suwist tööpäewa raisata, nii et mamma nurumisedki – peaasjalikult poisi pärast – kergesti wilja ei kannud.

Jants aga ei julgenud oma jäämargi waimustust papale näidatagi. Kuna mamma etteheiteid pidi kuulma, et hobused tööst wäsinud, aeg kibe j.m.ss., tegi poiss näu nagu poleks temale sõit nii wäga tähtis olemagi. Las' hurjutakse mammat, kui aga teda keegi ei puutu!

Kui siis mamma ometi kõik etteheited ja kibedad sõnad lõpuni wälja kannatas – ainult oma pärast poleks wast temagi seda püsinud – ja nad selgel suisel hommikul linna poole sõitsiwad, istus poiss nii targu papa, mamma wahel wankris, ajuti teepealsete nähtuste üle järele pärides, aga ettewaatlilikult, ääriweeri, et keegi tema teadmatuse üle pilkawalt naeratada ei saaks ehk rumala küsimise üle ei wihastaks. Parem juba mõndagi küsimata jätta – on's seda kõike nii tarwilik teada?!!

Nüüd on ta lõppeks jäämarkis. Kui palju uudist. Kiriwased hilbud, mänguasjad, maiusasad... Aga ta püüab oma waimustust maha salata. Üsna ükskõikse näuga wõtab ta papalt ostetud ponksikotikese wastu ja selle sisu kallal nosides kõnnib mõistlikult mamma kõrwal. Maha jääda – midagi pikemalt waatama – ta ei julge. Mamma kardaks koledasti tema äraeksimise ette ja papagi wõiks pahandama hakata.

Warsti wõitwad suurepäralised karassellid oma puuhobuse saanidega tema huwitust, aga papalt kuuldes, et hobuse seljast maha wõiwat kukkuda ja mammalt, et ringjooks pea hirmsasti uimaseks tegewat, laseb ta ainult toredast, karasselli seest kostwast leierkasti loost end waimustada.

Wastu tuleb tuttwa külamees wäikse poisiga – weel pisemaga, kui Jants – seletab naeratades tema toonud oma wäikse mehe (!) ka linna uudiseid waatama – olewat nii kanges himus, ajawat paigal peale: papa ja papa, lähme jäämarki! Teretawad. Wäike külamees annab ka kätt – tõsiselt, iseteadwalt nagu suurinime...

Papat mammat tahawad tsirkusesse minna. Piletid on juba wõetud ja Jantski saab paberi lipaka näpu wahel kõwa kinnitusega: mitte ära kautada! Lähewadki sisse. Ukse kõrwal tautakse armutult suurt rummu (trummi) ja pekstakse plektaldrikuid. Mürin tüütab warsti ja õige tusases tujus istub poiss puu pingil etenduse ootel. Wiimaks ometi algab. Kirjuis, kentsakais hilpudes, poolpaljad tüdrukud teewad kommetit. Inimesed naerawad. Jants naerab ka ehk ta küll õieti aru ei saa, mida just naertakse. Keegi laulab kõigest kõrist trummu mürina saatel. Siis tuleb pikk, peenike poiss nahkamööda riides, wäänab keha nii et Jants juba luude murdumist kardab. Pärast toob paar koerakutsikat, kes mitusetu wigurit teewad, aga sellegi pärast peksa saawad.

Etendus lõpeb, tulewad wälja. Kui hea meelega oleks weel jooksnud mööda jäämargi platsi nagu need tolmused, kaltsus uulitsa poisid ja waadelnud wäsimata kõike seda kirjut "suurilma", aga papa teeb ruttu: waja kodu hakata sõitma. Poodide wahelt läbi minnes ostab Jantsile weel maiustusi ja punase puu muna, mis

raputades kõriseb... Kui palju parema meelega oleks ta omalesugust magneedi rauda tahtnud, nagu Jõulus wana ati (Reieli ati) juures külas käies nägi, mis suure pastla nõelagi laua pealt mitme tolli kõrgusele üles tõmbas. Muude mänguasjade hulgas nägi ta üksuguseid küll, aga paluda ta ei tahtnud. Poleks see ikkagi midagi aidanud. Papa teadis ju paremini, mis hea on...

Kodu teel sõitsid nad külamehest ja selle pisuksest pojast mööda, keda Jants ju Jäärmargi platsil nägi. Wanamees najatas hooletult wankris, häätahtlik naeratus näul, kuna poiss tõsiselt ja tähtsalt ohje hoidis.

Jants aga istus waikselt ja wiisakalt papa, mamma wahel nagu hommikulgi, hoidis uut, toredat kõrinat kõwasti käes kartes kautamist papalt järgnewa taplemisega ning imetledes küla lapsi, kes mammata kodust wälja sõita julgewad ja hobustki ajawad, ilma et keegi kraawi sõitu kardaks...

Kui Jants juba pikemaks sirgus ja aasu mööda lamba karjas käima hakkas, sai ta wahest oma käe peal mõne samaealise külalapsega kokku, aga harilikult leidis ta üksugused, oma leitud tuttawad mammale meelt wastu olema. Ikka seletati talle: ärgu ta uue seltsimehe üle nii wäga rõõmustagu – olewat halb ja wallatu laps, kes oma emale igal pool ümber jooksmisega aina muret tegewat ja temalegi miskit hääd ei soowiwat.

Aga targad poisid nad siiski oliwad – need oma leitud tuttawad. Kõike nad teadsid, kõike nad oskasid. Poleks tema omapead kunagi selle mõtte peale tulnud, et sawi tükk orgiga wisates nii kaugele wõiks lennata, et pilliroost kartuli kuulidega püssa wõib teha, wõi männakorbast suurepäralisi lootsikuid isegi nürida nuaga nikerdada... Tont teab, kes neile seda kõike oli õpetanud. Ja iseseiswustki neil ei puudunud. Segas keegi nende etteawõtteid wõi takistas nende tegewust, hakati wastu – päris suurinimeste moodi riieldes ja sõimates, kui mitte kudagi wastase üliwõimu all poldud. Aga lõppeks jäädi sarnaselgi korral ikka oma isearwamise juurde – olgugi tagaselja...

Kuid wähe oli Jantsil üksuguseidki tuttawaid ja harwa sai ta nendega kokku. Ja nii harines ta ikka enam ja enam üksildusega ja wanainimeste seltsiga, milles ta tühist, tagashoidlikku osa pidi etendama. Ja üksilduses waikides mõtlema, oma muresid ja wiletsusi kannatama – kellegile kaebamata, kellegile wastu hakkamata... Loodusest päritud auahnusele astus oma jõu, oma wäärtuse üle kahtlemine ligi ja tegi teda hellaks iga arwustuse, iga laituse wastu, – kartlikuks midagi awalikult etteawõtma, mille läbi wiimiseks ta wääramata kindel polnud, – häbelikuks midagi esimest korda tegema nende nähes, kellest arwata wõis, et nad sedasama ja palju kordi teinud.

Nii kaswas inimese lapsest orjalaps ilma iseseiswa algatuse waimuta, ilma turjata ja selgroota näitlikuks, häbistawaks tunnistuseks nende kitsarinnalusele ja saamatusele, kes teda oma sarnaseks kaswatada tahtsiwad, oma kiitlewat tarkust ja suurelist iseteadwust tale ju sündmisest eeskujuks säädes...

-aa-

24 september 1916 a.

..-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

N° 13. Pliiatsiga: 227. (isale, alias papale)

Muldonnis, 18. X. 1916.

Oho, wanamees, wõi päris ise võtsid sule kätte! Aitäh vaeva eest, olgugi et seda Sulle nii suureks ei peagi, kui ise näid uskuma. Vähemalt Sinu kirja järele seda küll keegi ütelda ei wõi. Seda nähes kinnitab igaüks, et mul "koolitud" isa olevat...

Sõja lõppu ära nii väga pea veel looda. Ja eelarve tee selle peale, et ta veel aasta või enamgi kesta võib. Muidugi ei teeks siis ettenägemata kahju kui ta ka ennem peaks lõppema.

Põlluharimisega on küll täbar lugu, aga eks see ole üle Venemaa nii, mitte ainult meil. Peab katsuma kudagi naesterahva tööjõuga ja võimaluse korral ka soldatite abil – vangisid vist meie maale ei anta – läbi ajada. Sellega võib küll jällegi uut häda kaela tuua, sest peale jalade paisumise haiguse hakkavad eestlased praeguse sõja puhul ka teise põhjuse pärast laiemat tähelepanekut võitma – naisrahva raiskuminekut poolest. Veel pole me selles Venemaa rahvaste seas esimesel kohal, aga märgid töötavad, et sinna jõuame...

Mis loomade mahanüümisesse puutub – ära unusta, et mitte midagi kallimaks pole läinud, ainult raha odavamaks. Ja 300-400 rubla on praegu sedasama väärt, mis enne sõda 100 rbl. Et peale sõda raha kohe oma väärtusesse tõuseks on asjata lootus, sest veel pole ta kõige madalamale langenudki.

Vabriku tööstus on tõesti kasutoov ja tal on sõja lõpu järele tingimata kindel tulevik. Aga põllutöö on kindel igal ajal. Ja Sinu vabrikutöö ilma põllutöö toetava seljatagusega ei suudaks kunagi nii palju kasu tuua. Ära unusta, et Sina ise kui ka Sinu töölised oma ülespidamise põllutööst saate, vabriku tööst aga aina “puhast” lõikate.

Aga siiski – kui Sul tõesti himu on iseseisva vabriku tööga ennast elatada – lõhu pihta! Loodan, et – kui sest neetud sõjast kord pääsen – isegi enesele elujärke sissesäada oskan ja jõuan. Vast oleks see paremgi. Vähemalt lahti oleks ettevisekest, et ise midagi teinud pole, vaid kõik aina teistelt saanud...

Kuid kõik see jääb ainult unistuseks. Minu osaks on ikkagi teiste tööd jätkata. Ja auahnust rahuldada asjaoluga, et neid on, kes sedagi teha pole suutnud, vaid vanemate vara armuta tuulde lasknud.

Sest samast hallikast on pärit Oskari tujukuski – ühelt poolt täielise teistest ärarippuvuse tundmine ja teiselt poolt jonnakas seda sama mitte tunda tahtmine. Saab ta ilmas juba pisut omal jalal elanud, kaub see iseenesest. Selles mõttes pean temale paremaks praegu kodust eemal võeraste vintsutada olla, kui Taalis punnitegemisega raha teenida.

Terviseid -aa-

P.S. Atäh meepoti eest, mille piduliku avamise juures “medepoisid” Lõo Mardile ühest suust hurra karjusid...

Ehk võtad vaevaks mõnikord Karu juure sisse astuda ja mõne raamatu eest kinni maksa, mida täna tellisin.

Ühtlasi ole nii hea ja teata, kui suur see- kui ka to-kord makstud summa oli.

19. X. 1916.

Jaan poiss.

-.-.-.-.-

Musta tindiga:

№ 14. / 229.

21. okt. 1916.

Pole Sulle tükil ajal pikemalt kirjutanud ehk küll sinu kirja 28^{mast} IX. ju 6.. X. kätted sain.

Esiteks olgu veel paar tähenduse orjameele ja selle põhjuse kohta.

Ma ei usu sugugi, et meie praegune üleüldiselt ettetulev, igale poole tükiv loomulõtvus ainult esiisade orjuse tagajärg oleks. See tuleb palju enam isade uhkusest ja suurusest, et neil enam kedagi orjata pole ja püüdmisest võimalikult näidata, et nad ikkagi kellegist ka üle on, selle juures ometi targu tagasihoides, kus nad üleoleku peale kindlad pole. Valgemäe lapsed pidid vanasti ees põrmus roomama ja hirmul olema sääljuures, aga siiski nägema sedasama vanaätti mütsi

maha võtmas vastu juhtuva paruni ees, keda tagaselja kartmata sõimati. Ja Valgemäe pole tõesti mitte ainult luulekuju, vaid elust kopeeritud pilt.

Ei ohka ma midagi enese pärast. Tean, et tarviduse korral pareminigi, kui mõni teine oma kohut täita suudan. Aga fakt, et selle juures ümbruse targutusi ja soovisid rohkem tähele panen, kui see minule isiklikult, kui ka minu tööle kasulik oleks, jääb faktiks. Niisama ka see, et vastumeelsus ettetikkuda mind mõnestki kasulikust ettevõttest kõrvale hoiab, millest lõppeks mõni teine tulu saab, kes selleks veel vähem kohane on, aga mitte nii tagasihoidlik.

Sellepärast jätangi enesele õiguse urgitseda põhjuste kallal, mis on sünnitanud niisugust laiska hoolimatuse iseenese vastu ja püüda neid kõrvaldada nii palju kui võimalik.

Elan praegu endist viisi. Pori ümberringi läheb sügiseste vihmade mõjul ikka sügavamaks. Muidu poleks elul vigagi olema. Uduste ilmade mõjul magab ka sakslaste artilleeria. Väga harva lendab üksik pomm tõnnides üle pea lähemale raudtee liinile.

Praegu on muusikalist õppust jälle igapäev, aga vaba aega jääb siiski üsna rohkesti. Loen "Postilehte", uurin "Eesti Kirjandust", targutan "Vaba Sõna" kallal. Viimast on senini kõigest viis nummert ilmunud. Paar, kolm raamatut tellisin ka jälle Karu käest, lootes et papa kinni maksab. Kas ta seda just hea meelega teeb, ei tea. Vast oleks tal parem meel raha siia saata oma käega pillamiseks?

Ah ja, kas Sa ei saaks mitte "Postim." № 152 Hindrey vestet – Krokavik – välja lõigata ja siia saata. Mina seda lehte ei saanud leidsin ainult "E. Kirj." banderolli pealt tüki alguse. Kirja raskeks minekut ära väga karda. Sõjaväljale saadetavad kirjad võivad kuni kaks loodi (25,6 g) rasked olla.

Terviseid kõigile kodustele -aa-

---.---.---

Musta tindiga:

№ 15. / Pliiatsiga: 234.

29. oktobril 1916 a.

Kiri 19^{mast} okt. tuli praegu. Olgu paar tähendust vastuseks, nii palju kui täna veel kirjutada jõuan.

"Tumedamõttelisemaks" kui enne pole mind sõjamehe elu sugugi teinud. Ennem võib vastupidist oletada. Olen enda "tumedaist mõtteist" nii palju jagu saanud, et neid enam välja ütelda ei häbene.

Et ma oma lapsepõlve sündmusi enam õieti ei mäleta, võib õige olla. Õieti kirjeldada püüdsin ainult nende kogu mõju, nii nagu seda tundnud mäletan. Tean, et mul elulusti loomu poolest üleliigagi oli. Sinu märkused on õiged, aga nad käivad ainult kõige varasema lapsepõlve kohta.

Millal ja millest aga tuli murrang? Mis muutis esimese vallatuse tegija ja võrukaela seltskonda põlgavaks, kodusistujaks unistajaks? Arvad, et see iseenesest, "loomusunnil" sündis?!

Süüdistada sellepärast kedagi pole ma aga mitte tahtnud.

Jäägu see aine. Nii palju tahtmise jõudu ja iseseisvust omandan ma küll, et sellega teie – s.o. vanema põlve – rahulolemist võita suudan. Mis mul puudub, see puutub järjekult ainult minusse. Ja vaikimist – salalikkust – olen küllalt nii palju õppinud, et oma tõsist meeleolu ümbruse silmis varjata.

Oskar on ikkagi väikselt mõistatus minulegi, kes ma tema tõsiseist mõtteist rohkem tean, kui Teie. Osalt selle mõistatuse kallal juurdlemine sundiski mind paremini iseennast tähele panema. Ainult kes kunagi millegi üle pikemalt järele mõtelda ei armasta, võib kõike ühelhoobil haigusega ära seletada.

Meie elu on endises järjes. Selle suine töö näib läbi olevat. Ootame varstist puhkusele sõitu. Viimasil päivil olid ilmad pisut kuivemad – teedki tahenesid, aga täna tilgub jälle vihma. Külap see päris pori nüüd alles tuleb.

Kudas kodumaa nooremad elavad? Nüüd võib ju vahest koju naist võtma tulla – luba saab polgu komenderilt. Oleks ometi mõnigi, kes kodus minu eest abirahagi saaks!...

Kas va' mulk isand Arro ikka alles kodumaal asub või raiskab jälle kroonu leiba? Oleks palju enam "abieluinstruktoriks" kohane – Kallit liiga külm...

Lõpetuseks paar sõna majandusest. Sissejuhatuseks toiduainete kallid hinnad: saia nael 20 kop., seapeki nael 100 kop., või nael "Maaliidu" poodis senni 150 kop. nüüd juba 175 kop. j.n.e. Järgneb asi ise – lühidalt öeldult – raha otsas. Tarvitusel võlausaldus...

Lõuna. Erne leem ootab. Terviseid -aa-
30. X. 1916.

-.-.-.-.-

Musta tindiga arvatavasti 1954.a. Tartus (vt. lk 28) taastatud tekst:

№16. Kaart. Ограда раб форта крепости (Peenike kiri – ei saa aru!)

Sõitsime jälle puhkusele – pommide piirkonnast välja. Seepärast pole aega pikemalt kirjutada. Kui elamine enam korraldud saab, kirjutatan rohkem.

13. XI. 1916.

-aa-

-.-.-.-.-

Taastatud tekst musta tindiga arvatavasti Tartus:

№ 17. Kaart. В ... от зрыва ... немецкого снаряда (Raskesti loetav peenike kiri – ei saa aru).

Sinu kirja Mardipäevast sain täna. Pikemalt kirjutamiseks olen praegu liiga laisk. Saatsin Mikuga, kes ka korra kodu sõitis, paki raamatuid ja noota Karu manu. Varsti võite järele minna. Terviseid -aa-

18. XI. 1916 a.

-.-.-.-.-

Taastatud tekst musta tindiga arvatavasti Tartus:

№ 18. Карточка с Августейшей семьей.

Oleme teel juba mõnda päeva. Jõuluks ehk jõuame eesmärgile. Ilmad on külmad, teed tahedad. Senni viga midagi. Seekord kõike hääd. -aa- 26. XI. 1916.

P.S. Kopik otsas. -aa-

Läks mitu päeva mööda ei saanud kaarti ära saata – polnud markisid. Homme loodan alevist läbi sõita, kus postkontor on ehk siis saadan ära. 29. XI 1916. -aa-

-.-.-.-.-

Pliatsiga kirjutatud kaart:

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА Mark peale trükitud. Pliatsikirjaga — написано по-эстонски. г. Перновъ, Лифл. г. Периферъ. V. A. peremees M. Jaakson Lõol. Kaks mitteloetavat postipitserit.

№ 19.

2. XII. 1916.

Paari päeva eest saatsin kaardi. Kas kätte saite? Teereis käib üsna kenasti. Ilmad läksid sulale, aga taevast ei tilgu. Liinist kaugemal leidub toidu kraami ka rohkem. Ainult hinnad on ikkagi soolased. Ja tühi rahakott teeb ka kitsendust. Rublat paarkümmend olen juba lainanud, aga seegi jõuab lõpule. Noh kudagi ikka Jõuluni läbi ajan. Selleks ajaks jõuame jälle kindlamale kohale.

Enne 20^{dat} pole mul vist kirja saamise lootustki. Teel ikka posti kuskil ei saa. Noh, ju siis saab hea lahmaku ühe korraga!

Paari päeva pärast kirjutatan ehk jälle, kui aega saan. Senniks palju terviseid.

-aa-

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kaart:

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА Mark peale trükitud. г. Перновъ, Лифл. г. Периферъ. Г-ну М. Яксонъ. Kaks ebaselget postipitsarit.

№ 20. Pliiatsiga: Написано по-эстонски

Jälle on paar päeva teed käidud. Heila jõudsimel üle Pripet'i. Ilm on üsna sula, teed lähuvad sopaseks. Tont teab kas see igal pool nii on või tuleb see lõuna poole liikumisest?! Asi veel, et vihma ei saja. – Praegu olen väikses alevis öökorteris. Istun laua ääres, kus kolm koolilast oma õpetükkisid tuubivad. Nende tindi ja sulega kirjutangi... Palju terviseid. -aa- 4. XII. 1916.

-.-.-.-.-

Pliiatsiga kirjutatud kaart:

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА Mark peale trükitud. г. Перновъ Лифл. губ. Периферъ Peremees M. Jaakson Lõol. Kaks ebaselget postipitsarit.

№ 21. Написано по-эстонски.

Ronime endist viisi edasi. Ilm läks jälle külmemaks, teed tahedamaks. Heila riputas lundki, aga õnneks vähe poole – vankri rattaid ei ummista.

Saab jälle maad näha, kus enne veel käidud pole. Kui sõda veel mõni aasta kestab, võib terve Europa tundma õppida. Heilest saadik olen juba Volõn'i kubermangus päris "hohhollide" seas. Palju terviseid 7. XII 1916. -aa-

Eelolev pliiatsiga kirjutatud tekst musta tindiga risti üle kirjutatud: Ei juhtunud postikasti leidma. Homme sõidame edasi, ehk siis saadan ära. 9. XII. 1916. -aa-

-.-.-.-.-

Pliiatsiga kirjutatud kaart:

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА Mark peale trükitud. г. Перновъ Лифл. губ. Периферъ. V. A. Peremees M. Jaakson Lõol. Postipitser. КРЕМЕНЕЦЪ 18 12 16. Teine postipitser ebaselge.

№ 22.

Ostsin praegu Vene vanamehe käest tervelt kolme rubla eest võid. Ära nüüd selle pärast kohku, et mul kohta pole kuhu seda panna – mul ju või-karbid, tead, mis ise Vana Paha käest tõid. Ja need on viimase aasta jooksul kangesti kasvanud. Kuna neisse kodust tulles kõigest poolteise rubla eest võid võisin mahutada, kadus nüüd kolme rublane patakas senna samasse nii lahkesti, et veel teistki nii palju osta võiksin, kui mitte "paberi" puudus ei takistaks. Soovin häid pühi. -aa- Kirjutatud Venelase suure ahjuga tuas, kolmekümne kopkane küünal ja kolme rublane võikarp nina ees. 15. XII. 16.

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

№ 23. Pliiatsiga: /251/

Pea ilm ja inimesed muutuda võivad!

Alles üleheila õhtul istusin "õlejumala" valitsuskonnas, vaatasin kudas vanaeit õlgega ahju küttis ja suure kõhuga poti sees teed keetis. Asjata otsisin ahju suu eest puu pilbast, et hamba orki teha.

Heila sõitsime aga vaevalt parkümmend viis versta edasi ja leidsime tammepuudega köetava raudpliidi pealt keevad kohvikannud eest. Ja suuri õlekuhje pole õues kuskil näha – hädalt leiad peotäie hobustele alla visata.

Järjelikult olen "õlejumala" piirkonnast "tammejumala" piirkonda sattunud.

Seletuseks tähendan, et praegu külas olen, kus Tsehhi asunikud elavad. Maad on nende isad mõisnikult ostnud, kes Poola mässu järele sunnitud oli väljamaale asuma.

Ja ainult väljaspidi kord nende majade ja majapidamise peale pilku heites pead juba tunnistama, et Wenelase ja muulase vahel määratu vahe on...

Kui aega ja tuju oleks, võiks teekonna nähtuste üle, mis juba lõpukorrale hakkab jõudma, mõndagi huvitavat kirjutada. Seekord tikub uni kallale. Homme

tuleb juba kella neljast tõusta ja varakult teele minna – olevat versta 40 sõita. See kord häid pühi ja hääd uut aastat.

17. XII. 1916.

-aa-

Pliiatsiga: Семидубы.

P.S. Täna võtsin rehnungid kokku ja leidsin et umbes 45 rubla võrra “sisse söönud” olen. Kulukas asi – sarnane sõit. Osta saab ühte ja teist, aga kõik hinge hinna eest. –aa-

-.-.-.-.-

Musta tindiga:

Tartus, 18. III. 1954.

Eelmisel leheküljel punasega alla kriipsutatud (“... võiks teekonna nähtuste üle, mis juba lõpukorrale hakkab jõudma, mõndagi huvitavat kirjutada.”) mõte, et palju huvitavat oleks, millest kirjutada maksaks, on mind kogu sõja ajal saatnud. Ja alati on väike lootus olnud, et kord rohkem aega saan seda pisutki teha. Selleks püüdsin oma kirjadest ära kirju või mustandid jätta, – koha nimesid jäävustada, kus need kirjutatud ehk neile vastused saadud, – alles hoida kaarte, millel läbikäidud kohad märgitud ja muid nähtavaid mälestusi säilitada. Selle juures oli mul veel sõja lõpul mälus üsna selge pilt läbielatud ajast ja vaja oli ainult meenutada mingit küla nime, kui ühtlasi silmade ette kerkisid seal nähtud olud ja inimesed, elustused juhtumid seal elatud elust. Kuid nüüd allesolevate kirjalike mälestuste säilitamise mõttes nende sorteerimisele ja kokku koitmisel asudes märkan kahjatsusega kui palju aeg ülesmärkimata jäänud sündmustest mälust juba maha on kustutanud ja ühtlasi ka seda, et mitmed vägagi olulised seigad üheski kirjas märgitud pole.

Ja ikka veel puudub aeg nende koondatult üles kirjutamiseks.

Kuna mõned järgnevad koju saadetud kirjad väiksema kausta tõttu paremini järgmisesse köitesse (pliiatsiga: VII) kõlbasid, on nad sinna köidetud. Siia köitesse aga sellest tekkinud ligi nelja kuuse vaheaja märkimiseks jäetud tühjale lehele registreerin lühidalt, milliseid kirju sel ajal kirjutanud ja millise aja või sündmuse kohta neis andmeid leidub.

Kiri № 252 Oskarile № 14. Gnezditsno's 26. dets. 1916. 25.-da õhtul mängisime kella kolmeni.

№ 253 Eliisele Gnezditsno's 3. ja 4. jaan 1917. Jõulu söökidest. “Sprootide” lugu. (Ka päevaraamatus № 4.)

№ 254. Onu Kristjanile Gnezditsno's 29. XII. 16 – 8. I. 17. Olime 27 päeva teel. Üldmuljeid reisinähtustest võrreldes mälestusega tema hinnetest kodumaa oludele. Muljeid rahva elukorrast. Смотр. Uue aasta öö. Paraadid 1. ja 6. jaan. Minu vajadustest. (Ka päevaraamatus № 4.)

№ 255. Koju № 24. Gnezditsno 8. ja 9. jaanuaril 1917. on järgmises köites. Sisuks Jõulu ja uus aasta kombeid.

№ 256. Kristjan Seilerile Gnezditsno 9. jaan. 1917. Mõni sõna reisist. Kohalik kliima, külmad ilmad ja savist majad.

№ 257. H. Siitamile. Gnezditsno ja Tarnovka. 10. ja 20. jaan. on järgmises köites. Reisust ja rahva eluolust.

№ 258. Vladimir Reale. Tarnovka 22. jaan. 1917. on järgmises köites. Kooliõpetajatest, minevikust ja tulevikust.

№ 259. Oskarile № 15. Tarnovka 29. ja 30. jaan. meeleoludest ja lapsepõlve halvemast mälestusest. Tarnovka elu.

№ 260. Eliisele Tarnovka 31. jaan 1917. Külmast ja kõrvast. Märkusi tema kirja puhul.

№ 261. Onu Kristjanile. Sestratin 7. veebr. 1917. Venekeelne arutlus eesti rahvusest ja tema tulevikust.

№ 262. Kaju № 25. Sestratin 8. veebr. 1917. On järgmises köites. Endast elumärgi avaldus.

№ 263. Kaart Joh. Tõlp'ile. Sestratin 8. veebr. 1917. sisu järgmises köites.

№ 264. Kaart A. Täetsi otsimiseks. Sestratin 8. veebr. 1917.

№ 265. Kaart "Вестник Знания" Sestratin 10. veebr.

№ 266. Настеньке. Сестратин 11. veebr. 1917. Sisu järgmises köites.

№ 267. Kaju № 27 Sestratin 17. veebr. 1917. Sisu järgmises köites. Endast elumärgi avaldus.

№ 268. Kaju № 26. Sestratin 9. 25. 26. veebr. 1917. On järgmises kaustas. Tarnovka elust ja tüdrukutest. Pildiga.

№ 269. Oskarile № 16. Tarnovkast saadetud 28. veebr. 1917. Õnnesoov sünnipäevaks foto kaardil.

№ 270. Kaju № 28. Kremenets 1. märts 1917. Sisu järgmises köites. Ülesvõte "mede poistest".

№ 271. VI. Rea Sestratin 2. märts 1917. Sisu järgmises köites. Radzivillovis tehtud ülesvõte.

№ 272. Дорогая Фрося. Sestratin 2. märts 1917. Sisu järgmises köites.

№ 273. Oskarile Sestratin 3. märts 1917.

№ 274. Eliisele Sestratin 4. märts 1917. Saadetud ülesvõte ühes mõne reaga.

№ 29. № 275.

Ärakiri päevaraamatust.

"Meie elame üle suuri, ajaloolikka päevi!"

Seda loed praegu igast ajalehest – küll juhtkirjast, küll üleskutsetest, küll kuskil peetud kõnest.

Katsun järgnevail ridadel kirjeldada oma üleelamisi neil ajalooliseil, huvitavail päevil.

Neljanda märtsi hommikul kuulsin oma korteri peremehelt, kes öösel kuskilt kaugemal peetud laadalt kodu jõudnud, kuulujuttu: Keiser olevat troonilt ära astunud ja valitsuse venna kätte annud. Kuna senni mingisugustest rahutustestki midagi kuulda polnud – ajalehtede suud olid ju sulutud ja kirjad niipea päralt ei jõua – pidasime seda juttu tuulest võetuks.

Hiljemini läksin majanduse jauskonna kantseleisse veebruarikuu lõpuarvet sisse andma. Toimetan oma asja ära – vana Jaak küsib:

"Kas uudist tead?"

"?!"

"Tead, meil on uus valitsus!"

Silmapilguks välgatab peas hommikune jutt keisrite vahetusest, aga uskmatust tõrjub selle kohe kõvale. Tõendan, et mitte midagi ei tea. Vana Jaak seletab: vanad ministrid olevat pogriss, uued duuma liikmete seast, peaministriks arvatavasti Rodsjänko. Keisrist ta veel midagi rääkida ei tea, arvab, et jääb ikka troonile, aga parlamentliku riigikorra juures.

Nii uskumata, kui see teade ka tundus, aga pidin siiski uskuma. Tuletasin meelde sõna: "Venemaal on kõik võimalik" ja jäin kannatamatalt lähemaid sõnumeid ootama.

Pärast lõunat – korraga käsk: pillid ja mängima!

Polgu tohter, kes hommikul kuhugile staapi sõitis järel kuulama, kudas asjalood tõepoolest on, oli lõunaks tagasi jõudnud värskete sõnumitega ja nende auks muretsetud veinipudelitega.

Kuna isandad (tohter – poolpoolakas, poolvenelane, tõpratohter – armeenlane, kapelmeister – juut või sakslane, ei tea kindlasti, “djeeloproisvoditel” (asjaajaja) – eestlane, polgu kassa hoidja – päris venelane ja mõned juhtumisi ilmund külalised – ohvitserid husari polgus) tuas lõunat sõid ja uue valitsuse auks vana moodi kinni pidades tipsutasid, mängisime meie väljas, porises õues, kevadise päikese külmade kiirte all marssisid ja valtsisid.

Et ka meil tuju parem oleks, tõid mõlemad tohtrid – tohter ja tõpratohter – vahetevahel kahekümneviiesed välja ja isegi vana Jaak viskas “kõik, mis ta võitnud” – na veerandsaja osa – uutest rublastest ja kolmestest.

Umbes tunni aja pärast, kui herradel eluvesi otsa lõppes ja kondid raskeks läksid, lasti meid tulema. Tuli veel tohter ja seletas: Keiser olevat Pihkvas pogris, Fredericks tühjaks tehtud ja võim täielikult duuma ja Rodsjänko käes. Sellesama Rodsjänko käes, kellele keiser alles mõni päev enne seda jutule võttes hääks ei arvanud kättki anda ja kelle nõuannete ja nõudmiste peale ta ainult tagaotsa pööramisega vastanud...

Õhtul saime juba “Kiievskaja Mõsli” kolmandast märtsist, mis mõlemate pealinnade ja ka Kiievi täielisest uue valitsuse poole minemisest jutustas. Nende seas Kiiev võrdlemisi vaikselt, kõigi ametnike ja sõjaväeülemate nõusolekul.

Huvitav on selle poolest, näituseks, lõuna-lääne raudtee ülema E. P. Shuberski päevakäsk 28^{mast} veebruarist, mis ühes riigivolikogu liikme Bublikovi ja Rodsjänko üleskutsetega mööda raudteed telegrafiteel laiali saadetud:

“Lõuna-lääne, Galitsia ja Bukoviina raudteede teenijatele ja töölistele: Täna sain riigivolikogu presidendilt, Rodsjänkolt, telegrammi, mille sisu teile avaldada oma kohuseks loen.

Kas on seeläbi muutunud meie kohused? Mitte sugugi! Nagu seni oleme kohustatud oma sõjavägesid toiduainetega ja kõige muu tarvilisega varustama, et nad võiksid auga võidelda alatu vaenlase vastu. Las’ riielda teised riigi südames, las’ otsustada mitmesuguseid küsimusi, aga vaenlast me’ eneste juurde ei lase, selle vastu võitleme kõige jõuga! Shuberski.”

Selgeks sai, et vana võim langenud oli – pääsmata langenud.

Viiendal märtsil nõuti meid polgu staabi - metsa. Sääls kogus terve polk kokku – isegi polgu lipp toodi välja – ja polgu komander pidas väikse, sissejuhatava kõne, umbes järgmise sisuga:

“Saatuse sunnil on keisril, kes oma trooni peale astumisest siia ajani väärinata rahuarmastust avaldanud, juba teine sõda sõdida – kõige verisem sõdadest, mis kunagi olnud.

Keiser, kes alati rahva soovidele vastutulelik olnud, kes esimese rahvaasemikkude kogu Venemaal kokku kutsunud, on oma halbade nõuandjate läbi rahvast lahus peetud. Nende samade nõuandjate valitsus viis mitmesugustele halbadele järeldustele, nii sõjapidamises, kui ka riigi sisemises elus. Tagajärjeks olid rahva mässud pealinnades ja mujal, mis väga kahjulikult oleks võinud mõjuda, kui rahva valitud usalduse mehed duumas, vana valitsuse jõuetust korratustega võitlemises nähes, mitte valitsust osavalt oma kätte poleks võtnud.

Keiser, nähes end nõumeeste poolt petetud, rahva usaldusest ilma jäänud, ütles troonist lahti oma venna kasuks, sellele südame peale pannes ainult täielikkus üksmeeles rahva usaldusmeestega valitseda.”

Seepeale luges ette vana keisri viimase ja uue keisri esimese manifesti ja uue ülemjuhataja, Nikolai Nikolajevitshi esimese käskkirja sõjavägedele. Lõpuks kutsus üles, veel kindlamini kui senni oma kohut täitma ja võitlema loodetava parema tuleviku eest...

Niiviisi läks meist üle “Vene revolutsioon” – Miljukovi sõnade järele “kõige lühem ja kõige vähem verine kõigist revolutsioonidest, mida ajalugu mäletab”...

7. III. 1917. -aa-

---.---.---

№ 30. Pliatsiga: 277. (ärakiri päevaraamatust)

9. III. 1917.

Esimene ärevus on möödas. Uskumata sündmused on usutavaks saanud. Ajalehti nõutakse küll veelgi määratul arvul, aga on juba märgata meelte külmenemist. Kohati hakkab ükskõiksuse tundmus juurduma.

Hariliku venelase kitsas silmaring ei lase teda sündmuste tähtsusest tarviliselt aru saada. Kärsitult ootab ta kõiksuguseid uuendusi, kuna ta tööpoolest tagasi ihkab endist korda – olgugi vahetatud osadega. Võim ja elumõnused, millest ta seni ilma olnud, on tema idealiks. Omale ihkab ta isiku vabadust, aga seniste isandate orjastamiseks, sõna vabadust – senniste sõimajate sõimamiseks. Kindlasti loodab tamõisnikkude maade talupoegadele välja jagamist. Piirita rõõmustab ta senniste vangihoidjate vangi panemisest.

See on rahvas, keda juhtima peab. Muidu jookseb ta ise hukatusesse.

Juba ma rääkisin, kudas võrdlemisi haritud osa sest rahvast “uut valitsust” alkoholi lainetes vastu võtsid. Mis ime siis, kui ka “alamväelased” tähtsat sündmust oma kohaselt mälestasid.

Neljandal märtsil mänguga teenitud raha – 159 rbl. - jagati juba järgmisel päeval ära. Tagajärjeks said paljud mitu ööd järgimööda kaardilaudas istuda, kunni “protsendid” enam vähem üksikute kätte kakku kogusid. Vaevalt tuletas sääl keegi meelde käesoleva momendi tähtsust, vaevalt tundis sääl keegi muud tuleviku lootust, kui lootust kõik “protsendid” kokku võita...

Omast kohast erutas eila ajalehtede kaudu tuttavaks saanud uue sõjaministri käsk soldatite ja ohvitseride vahekorra ja õigustest. Kuid siingi näib õiget arusaamist vähe olema.

See kõik tumestab vaadet tulevikku, kahtlustab lootuseid...

11. III. 1917.

Nukrus, väsimus tungivad hingesse. Sündinud on see, mida lootagi ei osanud. Tärkab kartus: kas selleks küllalt valminud oldakse? Kas sennistele sündmustele mitte tagasikiskumine ei järgne?

Tahaksin olla kuskil rahvarikkamas kohas, tahaksin kuulda kihutuskõnesid, tahaksin tunda hulkade joovastust – pimestanult, mõtlemata... Ei rahusta enam sõnumed suurlinnade sündmustest, ajutise valitsuse esimesed sammud, ärevate kõnede referaadid... Püüan aimata sündmuste käiku kodumaal, kodurahva tundmuseid, vaimustusi ja lootuseid – väiklasi nagu mu kodumaagi väike on, aga siiski omaseid, rohkem reaalsena tunduvaid.

Aga abita tunnen end aeglase postikorralduse käes. Tean, et veel päivi ja nädalaidki ootama pean, kuni igatsetuid teateid saan.

Ja kui kord, siis olen ise juba niivõrt jahtunud, et ainult pettumust tunnen esimese, naiivse vaimustuse avaldusi lugedes...

Seekord terviseid!

-aa-

---.---.---

Jaan Jaakson

Kirjad koju

VII köide

1917

ja mõnelt saadud kirjad vastustega neile

Ajavahemik minu puhkusel käimisest märtsis 1916.a. kuni 1917.a. lõpuni,
mil kõik eestlased polgist lahkusid

Kuna eelmised köited enamvähem üheainsa isiku kirjutatud kirju sisaldavad – kas minu kirju koju või kodust minule saadetuid – on käesoleva 7.-da köite koostamisel pisut laiemal põhimõtte järel käidud, milleks esimese põhjuse andis kirjade erinev suurus, mis tõukas ühe väikse osa kojusaadetud kirjadele mitme isiku mulle saadetud sama kaustalisi kirju vahele asetama, samadele isikutele minu poolt saadetud kirju (mustandite järel taastatult) ja üldse ka mõnda muud sel ajal paberile pandud mõtet kui ka köitesse tulevate kirjade mõjul elustunud mälestust juurde lisama.

Ajaliselt kuuluvad siia koondatud kirjad vahemikku minu kodus puhkusel käimisest 1916. a. märtsikuul kuni 1917. a. lõpuni, mil kõik eestlased polgust lahkusid, et oma rahvuslistesse väeosadesse minna. Välja on jäänud aga minu suurema kaustalised koju saadetud kirjad kuni 1916. a. lõpuni ning paar veebruaris revolutsiooni esimesi muljeid kirjeldavat kirja 1917. aasta märtsist, mis VI-da köite moodustasid.

Oma ette koondada tulevad veel samal ajavahemikul toimunud kirjavahetused Oskariga, Eliisega, onu Kristjaniga, Kristjan Seileriga, Martin Tõnsoniga, mitme polgust lahkunud seltsimehega, paljude tundmatutega eestlaste organiseerimise soovil ja lõpuks “kodumaa neidudega”, mida tol ajal väga paljud eesti poisid isegi ajalehe kuulutuste kaudu taotlesid.

Mitu köidet neist välja tuleb ei oska praegu ette arvata.

Tartus, 20. III. 1954.

.-.-.-.-.

Veel ühele põhjusele, miks see köide mitte ainult minu kojusaadetud kirju ei sisalda nagu eelmised, pean tähendama. See on kojusaadetud kirjade vähesus 1917-dal aastal ja nende lünklikkus minu sõdurielu kirjeldamisel, mida põhjustas teatav üldine olukorra muutus. Esiteks revolutsiooni eelne kogu Venemaal haarav rahutu, otsisklev, kõigile elualadele avarduv, kõigisse rahvakihtidesse tungiv tunne, et midagi muutub ja peab muutuma, mida tookord rindeteenistuse olukorras ise peaaegu ei märganudki, kuid mille tundemärke hiljem tagasi vaadates kümneid võis täheldada. Teiseks aga peale veebruari revolutsiooni tekkinud üha kiirenev vana korra tuge ja traditsioonide kokkuvarisemine ja kogu

Venemaa rahva, rahvaste ja seal hulgas ka minu järjest aktiivsem revolutsioonilisest tegevusest osa võtmine ning poliitiliste probleemide rõngastikku sukeldumine, mis mu huvisid üha kaugemale viis isiklikkude ja polgusiste sündmuste tähelpanekust, millest nagu märkan, mitte üheski kirjas mõndagi pole kirjutatud, mida võiks nüüd veel mälestuse järele siia sinna vahele kirjutada. 25. III. 54. -aa-

-.-.-.-.-

/д. Турчино/

/№ 157. "Секретка" Joh Tõlp'ile/

Виленск. губ. 20. III. 1916.

Armas sõber!

Sain kord kuuendal teenistuse aastal kodumaale. Kõigi muude vanade mälestuste hulgas, mis seal jälle uuesti meelde tulid, tuli ka va' mõnus Jutu Juks jälle meelde. Järelküsimate peale sain kuulda, et me koguni ühte peremeest teenime. Himu on järele pärida kuidas see teenistus Sulle ka meeldib ja kudas "na muidu" ka "veab"? Mõned inimesed teadsid rääkida, et Sa viimasel ajal enam kirjutada ei viitsivat. Minu arust üsna loomulik. Kõik on nii ühesugune ja ise oled kõige vastu tuim – millest siin kirjutada. Mul nüüd pärast kodus käimist ikka pisut kirjutamine jälle meelde on tulnud, aga enne ei saanud kuus kolme ridagi paberile. Kõike head

J. Jaakson.

-.-.-.-.-

Eelmine nagu ka paljud järgnevad kirjad on järel jäänud mustandist ära kirjutatud, kuna koju saadetud kirjad peale lühikeste kaartidele tehtud märkuste enamasti originaalidena esitatud on. 25. III. 54. -aa-

-.-.-.-.-

/№ 167. Hans Siitamile. д. Дорево./ Esimese püha õhtul 10. aprillil 1916.

Armas sõber!

Olen mõnda aega jälle teenistuses. Kodu jääb uuesti nagu udu taha. Kodu ja kodused inimesed oma igapäevaste huvide ja muredega. Ja jällegi olen oma endise ükskõikse tuju tagasi saanud – kodust kaasa saadud elevus kadus juba esimeste päevadega. Nii ongi see vast parem...

Kodust jäi mul läbisegamini üsna hea mälestus järele. Kaugemale välja küll kuhugile ei saanud, ainult Sul käisin korra külas ja korra ka Reielil ja Vana Soo Timmermanni vaatamas, aga kõigi oleku ja koduste juttude mõjul tundus siiski, et kodumaa elu nagu avaramaks ja rahvarikkamaks on muutunud, kui see kuus aastat tagasi oli. Vähemalt noori inimesi, kes juba pisut mõtlemise võimet omandanud on teatav osa juurde kasvanud ja kodumaale peatama jäänud...

Just kui ma siia maale kirjutanud olin ja minu mõtted kodumaal viibisid tuleviku ja töö juures, mis seal ootavad, sündis väike vahejuhtumine, mis mind seda kirja arvatavasti täna lõpetada ei lase.

Tuppa toodi kari noori soldatinaisi ja paar neiukest, lõõtsapill ja selle venitaja. Mis siin praegu sünnib, võib isegi aimata. Ja jällegi tuli kodumaa ja noorpõlv meelde ja ühtlasi ka Jakob Tamme sõnad:

"... Oleks siin ka minu oma –

Oh ma õnnetu, mis teeksin?

Kuidas võiksin tema keha

Kombelikult kinni võtta?..."

Ja ehk siin küll ühtegi "minu oma" ei ole, ma neist kedagi õieti näo järelegi ei tunne, "segab" siiski pead niivõrt, et kirja kirjutamisega suurt edasisaamist ole ühti. Ja peab veel teisi Jakob Tamme sõnu meelde tuletama pealkirjaga "Vanapoisi kimbatus":

“Ma kuulasin ja kõndisin
ja tundsin kadedust
Ka minu südamele
Veel meeldib elulust...”

Ja tussaselt panen sulle käest ära – tuju on mokas.

So, sai see lärm läbi. Peab teisest otsast uuesti peale hakkama.

Kodus tutvustasin end uuem kirjandusega pisut. Leidsin ühte ja teist väärtuslikku ja väärtusetut. Üks mõte käib neist aga kõigist läbi: alaline kurtmine orjameelsuse, argtuse ja jõuetuse üle. Julgus ei puudu mitte ainult Vuolijoki “Udutagustel” Valgemäel ega Metsanurga “Orjadel”, vaid mis kõige halvem, ka tõsisel elus pea igal ühel – ka Sinul ja minul. Aga: “Kust seda julgust saada?” Seda ei küsi mitte ainult Valgemäe Leeni, seda küsime kõik, aga vastust selle peale ootame seni asjata.

Teel kodust lahkudes lugesin Leina Saare “Sihile”. Jutustus, mida kirjaniku oma sõnadega, üteldes “pühapäeval pärast lõunat läbi loeks”.

Sa vast tead lähemalt, kes tema kirjutaja õige on ja kui palju kahtlustus, mida ta seal M. Mötslase ja “Kraavitajate” kohta lahti laseb, tõe põhjal seisab? Just sedasama küsida tahtes ma käesolevat kirja algasingi. Olgu ta siis sellega ka lõpetatud.

Häid pühi veel soovin Sinule kõige Su perega ja loodan ehk tuleb mõni kord ka paar rida vastu... -aa-

Nagu hiljem Saarde poolt seltsimeestelt kuulsin, oli Leina Saare nimi õieti Leinassaar ja ta oli nii öelda algkuju sellele eakale koolipoisile Vainusaarele, keda ta jutus “Sihile” nimetab. Kiirats olevat teda küll oma “Kraavitajaid” ümber kirjutada lasknud – võib olla, et nad selles ühteteist ka ühiselt kirjeldasid – aga kuna Kiirats ka hiljem, peale Leinassaaare surma hulga raamatuid on kirjutanud – millel küll minu peale ühelgi nii värsket, erutavat mõju pole olnud kui “Kraavitajatel” selle ilmumise ajal oli – ei saa kahtlustust, et “Kraavitajad” õieti Leinassaare kirjutatud oleks kuigi tõsiselt võtta. 25. III. 54. -aa-

-.-.-.-.-

Kiri kirjutatud musta tindiga:

Pliatsiga № .../163. Ilmselt kättesaamise koht ja kuupäev: д. Дорево 6. V. 1916.
Hans Siitamilt: 25. apr. 16.

Kulla weli!

Imelik tundmus jäi Sinu kirja lugedes järele. Mispärast “imelik”? Noh sellepärast, et ma Sinust ei teadnud uskuda, et Sul tapperi talgude tuhinas meeles mõlgub “minu oma”. Nõnda see on: säde, mis hinge hõõgub ironiliselt öeldud “тоска по родинъ” – ei see ole siiski ka ironia –, paisub leekeks. Kui väga näeksin Sind sãrasilmakese kõrwal!

Mispärast meil puudub julgust?

Õige ta on, et meil julgust puudub. Õigem ütelda – puudus. Kui palju on meil nüüd julgust rohkem, kui enne nii sinul, kui minul. Inimene on arg, kui ta liig kinniselt kodus ahju taga üles kasvab. Kui isa ja ema ees kahtlewad ja otsustamistes julguseta paistawad, siis imbub see tahtmisesse ja weresse. Musttuhat sääske surub “soode kohal. Neid langeb näkku, suhu, neid imeb weresse, neid tungib tahtmisesse, neid poeb südame”. Silmaringi laienemine, eeskujude nägemine ja awaram liikumine wõtawad inimesel kohmakuse ja suurendawad julgust. Kui palju rohkem on julgust praegusel noorsugul. Ma ei mõtle mitte külapoisikulikust julgusest. Mälestad, mis Posse kirjutas raamatus “На темы жизни”. Kui palju kaugemal tema tütar omas mõtteilmas isa aastatega wõrreldes on. Oletame edasi: Kui palju rohkem julgust

saab olema X. Янович'il kui Янъ Мартович'il. Kust pidi Walgemäe Leeni selle julguse wõtma, kui wana att, tiran, tema jõuetuks kaswatas. Ma tunnen siin ühte perekonda, kus isa piiramata wäewallaga lastega ümberkäib ja selle tagajärg lastejõuetus, olgugi et kehalikult wäga edenenud on. Meie oleme oma aja lapsed. Ei wõi ju esimene põlw orjalapsi üleöö wabatmeheks sirguda. Leina Saarel on niipalju enesesüüdistaw. Waateid. Olen wäsinud – lõpetan. Ehk edespidi. Palju terwitusi! S-m. Sookõris.

-.-.-.-

Ärakiri musta tindiga mustandist arvatavasti 1954. a.:

/N 179. Hans Siitam'ile /Дорево/

7. V. 1916.

Armas sõber!

Sinu kirja sain eila õhtul ja kuna mul praegu paar vaba minutit on, katsun mõne sõna vastuseks paberile visata. Sul on õigus, kui oletad, et "praegusel noorsugul" rohkem julgust on. Ei ole sugugi tervet inimese põlve vahet vaja võrreldagi. Minu ja Oskari vanaduse vahe on kaheksa aastat. N.n. "elamise" julguse poolest pole aga seda vahet sugugi märgata. Isegi vabam ja julgem näib ta inimestega läbikäimises olema, kui mina. Sa vaigistad mind sõnadega: "Meie oleme oma aja lapsed..." Ainult iseennast võid Sa sellega rahuldada. On ju Sinul ometegi tükk tööd tehtud, mille peale Sa rahulolemisega tagasi vaadata võid. Hulk meie noori on just Sinu läbi oma osa elujulgust saanud. Sul on oma kodu ja oma töö, midagi pole enam otsida vaja. See kõik annab Sulle õigust vahetevahel juba väsimust tunda ja enesele "head olekut" teha, mõnus rahulolemine südames. Minul aga selleks õigust ei ole. Palju tuleb veel teha iseenese kallal enne kui "elama" võib hakata.

/Дорево/ 13. V. 1916.

Mitu päeva juba seisab mu kiri pooleli. Sain pühapäeva õhtul, kui meil jälle tantsuõhtu oli, Oskarilt pika kirja. Ja sellele tuli kohe vastata. Täheandasin käesolevas kirjas, et Oskar julgem ja "kuraasikam" on kui mina. Mis aitab aga kõik see elamise julgus, kui elujulgust ometi vähemgi veel on? Kui hinge põhjas siisugune tühjus valitseb, mis kõige õnnelikumatel juhtumistel kahelda laseb: mis mõte on elul, kas maksab üleüldse elada kui elus kurbtust ometi rohkem on kui rõõmu, kui kõige suurema õnnele lõpuks ometi õnnetus järgneb?!

Ei, see pole mitte julgus, mis meie nooremate seas sigib, vaid mahakiskuv rahulolematus ja pahane urisemine kõige ümbruse vastu ühes äratundmisega, et midagi selle vastu parata ei saa.

Ei ole ka see julgus kui me aja jooksul laisaks läheme ja väsimuse pärast teiste inimeste arvamistest midagi ei küsi.

/Дорево/ 16. V. 1916.

Tunnen, et mu mõttelõng jälle katkema hakkab. Ei suuda enam ühe nädalaga väikest kirjagi valmis kirjutada. Katsun vähehaaval raamatuid tellida – täna saadan Karule mõne tellimise. Lugemine aitab ikka enam meelt ergutada. Ei tea aga isegi, mida õieti lugema peaks ja mida viimasel ajal ilmunud on, mis lugeda maksaks.

Pidin Sinu käest veel küsima, kas Sa ei teaks ühte ja teist juhatada, mis vene keeles Eesti ja eesti kirjanduse üle midagi Vilde tööst venekeelses tõlkes ilmunud, aga mis või kus, ei saanud teada. Või oli see muidu tühi lori?

Palju terviseid Sulle ja Su perele! –aa–

~.~.~.~.~

Ärakiri mustandist:

/Kiri № 169. M. ja Joh. Seilerile. д. Дорево/

17. IV. 16.

Armsad karjasõbrad!

Teenin juba jälle tükk aega oma vanas polgus. Jõudsin siia just teede lagunemise ajal. Mõnel kohal oli nii suur pori, et jätta saapad sisse. Meie polk oli korra kuni liinini ära käinud, aga nüüd, mis mina jälle siin olen, oleme tagapool seisnud teede paranemist oodates. Musude pühadki läksid üsna mõnusasti mööda nii nagu nad soldatil üleüldse minna võivadki. Külas, kus seisame tahenes pühadeks pori päris ära.

Anti ühte ja teist pühade kingitusi ka nagu mune, saia, suitsuliha, võid, pränikuid jne. Isegi päevalille seemneid – venelaste armsamat krõbistamise ainet – tuli na' poolenaela ümber hinge peale välja. Teenistus meid suurt ei vaevanud. Teisel pühäl mängisime tundi kolm naaberkülas, kus üks meie polgu eskadronidest seisab ja viimasel pühäl mängisime paar tundi peale lõunat omas külas ülemuse akende all. Anti ka “на чай”, millest minagi 6% sain. Öhtul tegime ise mürtsu, ajasime küla tüdrukud kokku ja tantsisime päris nagu kodumaal kunagi. Pillimeestest puudu ei ole. On meil siin paar viuli meest, kes päris kodumaa polkasid ja valtsisid mängivad. Teine kord tulevad balalaikad ja mandoliined käsile ja isegi lõõtsa kääksutajad ei puudu, nagu Al. Lepik, kes enne Rael värvijaks oli ja päris Sauga meeste lugusid tõmbab... Mina nüüd küll tantsumees ei ole, eks süda läheb ka kergemaks noorte inimeste nalja nähes!?!

Siiski rohkem rõõmu tunnen, kui öhtul videvikus versta poolteist olevasse metsa järve äärde läheme, seal naerame, lobiseme ja vallatust teeme nagu karjapoisikesed kunagi, kodumaad mäletame ja lapsepõlve vabadust tagasi igatseme.

Millal me siit ära sõidame ja kuskil ka tegevusesse astume, ei tea ette aimata. Muidugi mitte enne, kui midagi tähtsat ette võetakse. Aga selleks tuleb enne teede täielist tahtenemist oodata.

Oh lõpeks küll sõdagi vähemalt sakslaste allajäämisega. Pääseks ehk vähemalt meiegi enamvähem nende ülevõimu, valitsuse alt. Meie kes me teame kes sakslane on ja küllalt suudame end nendega ühesugusele hariduslisele kui ka varalisele elujärjele upitada, kui aga nende ülearused eesõigused ära kaotatakse.

Vene rahvas nüüd küll veel sakslase võimu ja mõju alt ei pääse. Selleks tunneb ta neid veel liiga vähe, et neid karta ja rahva haridusline tasapind on selleks veel liiga madalal järjel. Oma muretu loomu läbi – teeb ta ju kõik “на авось” (umbropsu, hea õnne peale) – langeb ta peagi jälle sakslase juhatuse alla. Sõjaväes, ohvitseride hulgas on praegugi õige suur protsent sakslasi. Ja keegi kes neid tunneb ei julge ütleva tulla, et nad oma kohust ei täidaks. Just ümberpöörduvalt: sakslastel on kohsetundmine palju selgemalt välja arenenud kui venelastel. Ja äraandjadki selles sõjas on ikka enamasti venelased ehk ära venestatud sakslased olnud. Sakslasega ühesugusele tasapinnale püüdmiseks kihutagu meid olevik, aga nende sõpruse ja heatahtlikude õpetuste eest hoiatagu meid minevik. Kui aega saate, kirjeldage kuidas seal pool meeleolu on.

Terviseid

J. Jaakson

~.~.~.~.~

Ärakiri mustandist:

№ 172. Сейлеру /д. Дорево./

Получили ли мое письмо /отправил дня три тому назад/

Всего хорошего! Я. Яксон

20. IV. 1916.

Действ. Армия, 6 драг. Глуховский п.

--- --

Pliatsiga: № 161 ПОЧТОВАЯ КАТОЧКА.

д. Дорево 4 май 1916.

Aadressi kirjutatud musta tindiga arvatavasti Johan Seiler: Действ. армия 6ой Глуховский драгунск. полкъ Мл. ун. оф. Янь Яксону

Kaart margita. Margi kohal ebaselge postipitser.

Teisest postipitserist loetav: 1 5 16 ПОЛЕВ.ГЛАВ.ПОЧТ.КОНТ....

Kaart kirjutatud lilla pliatsiga hilisema mootoritöösturi Martin Seileri poolt.

Rigas 19²⁸/IV16

Kallis sõber Jantsi! Sinu kirja ja kardi olen mõlemad kätte sanud palun wabanda et ma sull nii pea wastust ei sanud saata tead jo ise et me töö orjad oleme teme ööd ja päewad tööd ka pühapäewal teme kella 5ⁿⁱ pärast lõunat same makstud tööd on meil väga palju päris kole watada kõigil on kole kiire, waewalt saame aega läti norikutega serwa teha, minul pühad läksid kehwa poole ka kingitust saime vähem kui teie noh teil on ka õigus rohkem saada, praegu pole mull aega rohkem kirjutada warsti pikemalt täna töö tappis päris ära! Sind Terwitades M Seiler

--- --

Kiri kirjutatud lilla pliatsiga hilisema Eesti Vabariigi ohvitseri Johan Seileri poolt:

Musta pliatsiga: №162 д. Дорево 4 май 1916.

Riias, 28-IV-16

Hää tutav!

Sinu kirja ja kaardi oleme kätte saanud – tänan, aga vastusega oleme mõlemad vähe hiljaks jäänud.

Mull on see kord natukene rohkem tegemist olnud, tahan venna Oskari eest vähe hoolitseda et teda siia võetaks. Tema kui üks niisugustest tragematest poisidest, muidugi tuleb kõige sellega mis siin on minu arvates küll toime, mina tahtsin et ta kohe sealt Pärnust siia peaks saadetama, aga kahjuks ei läinud see ette võtte mull toime. Wastus oli selle peale eitaw, aga siiski on lootust bataljonist teda siia saada.

Ja parem on poisil vist omalgi kui testsepliinaga vähe tutvust teeb.

Muidugi ei tee seegi temale kahju kui siin masinatega tegemist teeb, ta kirjutas et sellega väga nõus olevat kui siia pääseks.

No mis nüüd siin uudistesse puudub siis pean ütlema et neid praegu midagi tähtsamaid ei ole juhtunud, käivad ka siin saksa aeroplaanid õige tihti meid vaatamas mõni päev veel tükki kolm korraga, aga midagi tagajärgesid vist neil seda paremaid ei taha olla.

Anna andeks et nii lühedalt kirjutam, praegu on nii mõnesse kohta kirjutamist, kirjutam rohkem teine kord

Kuni nägemiseni kallim karja sõber!

Johan Seiler

--- --

Musta tindiga mustandi järgi arvatavasti 1954. a.:

/№ 184. Seileritele./

/Дзвинячи/

17. VI. 1916 a.

Kallid kasuvennad!

Teie kirjad on mul juba ammugi käes, aga vastata pole mitte midagi. Elu venib ühte soodu edasi. Olime ligi kolm kuud päris ühe koha peal paigal. Alles Suiste keskmisel pühäl nihutati meid paigast. Tegime neli viis переход'i ja seisame jälle. Millal meid jälle päris sõtta saadetakse ei tea. Juba kuus kuud pole sõda näinudki. Praegusel seisukohal on üsna kena olla. Jõgi just küje all, iga päev käime mitu korda

suplemas – vesi paisu taga päris mõnus, muidu na väikse poole jõeke nagu Renka oja.

Oskarilt pole veel muud teadet saanud kui et ainult adressi saatis paberilipaka peal. Võib olla et ta teile juba isegi kirjutanud on. Ka minu arust kulub talle üsna ära pisut distsipliiniga tutvust teha. On kaunis kangekaelne poiss ja peab kodust vana Mardi distsipliinigi liiga valjuks. Noh, kuuleme kuidas tal kroonu oma maitseb... Kasulikum oleks talle nüüd küll edaspidi kas Teie juurde või mujale kus midagi õppida võimalik, saada. Iseäranis masinate juurde, sest et ta masinaid kord omale jumalaks on pidama hakanud ja neist enam lugu peab kui inimestest...

Noh, aega tal ju veel on elus uusigi jumalaid üles sääda, kui vanad küllalt rahuldada ei suuda.

“Kudas siis Teile edasipüüdmise plaanidega lugu on? Ei maksaks vist väga “praporiks” (прапорщик = lipnik) püüda ühti. Vähe au aga palju vaeva. Ja sõja ajal kõige elukardetavam “чин” (аукраад). Aga ega lenduri ametki väga julge ole, maha kukkudes võib hõlpsasti kõik külje kondid katki murda.

Kuradi kannatus! Paberit veel tubli tükk puhast, aga kirjutada ei tea ka mitte midagi. Elu on niivõrt tuim, et enam midagi mõteldagi ei oska. Ainult kui midagi paremat lugeda saab siis meel pisut virgub, aga on seda lugemistki siin saada. “Postimees” käib mind vahetevahel vaatamas, aga mis on temalgi uudist ütelda. Leiab keegi mõne raamatu siis saab teda kõigile tükiks ajaks lugeda seni kui kulub.

Teile vist tulevad kirjad ikka ilma margita? Koju olen viimasel ajal alati markidega saatnud. Ei taha kuidagi kirju tsensorite kätte vedelema anda. Ja muidu kirju ära ei saadeta kui peab ohvitseri allkiri ümbrikul olema, et läbi lugenud on. Anna nüüd kõik lugeda. Eesti keelt nad ikka ei oska, vaid saadavad eestikeelsed korpuse staapi, kus targemaid mehi leidub!

Mineval aastal oli kord keeldus, et peale vene ja poola-keele muus keeles kirjutada ei tohi. Et seda keeldust seni avalikult tagasi võetud polnud, arvasid nüüd, kui kirjale tingimata komanderi “eeltsensuri” nõudma hakati, paljud, et enam kuidagi koju kirjutada ei saa. Keegi oli ka koju kirjutanud: “viimase kirja kirjutam, sest et meil ära keeldi eestikeeles kirjutada...” Just see kiri oli aga “в штабе армии” tsensori kätte puutunud ja tuli selle tagajärjel polku käsk, et niisugused kitsendused ülearused on. Kes kirja kirjutanud oli, seda muidugi ei teatatud. Nii siis: pisut õigust antakse meilegi kah! Palju terviseid! –aa-

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Pliiaatssiga: № 192.

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА Действующая армия 6. драг. Глуховский полкъ
Янь Яксону

Pliiatsiga: Д. Гайпенець 5. IX. 1916.

Samaras, 16. VIII. 1916.

Armas sõber!

Sinu kiri muidugi ammu käes. Täna südamest meeldetuletuse eest! Miks kohe ei vastanud – tahtsin õige “обстоятельно” (põhjalikult) hulga aja pärast vastata ja hakkasin tuju ootama. Tuju ei tule... Sellepärast palun esiteks selle piskuga rahul olla, seda enam, et Sinu kirjas ju ainult kaks küsimust on: “Kuidas teenistus meeldib?” ja “Kuidas ka muidu ka veab?” Esimese küsimuse kohta ei või kahte arvamist olla ja ma usun, et meie arvamised selles ühte lähevad... Weab mul, teistega võrreldes rahuloldavalt, kuna ma ise enam ammugi rahul pole. Alguses tõeste, oli vähe huvitav. Aga tõesti huvitav on see, kuidas need 6 aastat Sinu peale on mõjunud. Võib olla on Sinul seal mõistlikumad seltsimehed. Mina elan kesk liiderlikust ja tatarisid.... Ainuke

tuge on eesti seltskond, millega läinud talvest saadik tihti kokku puutun. Kas tead, et see aasta Samaras Eesti Selts asutadi? Minul oli auu mineval aastal seltsi (läinud aastal kül Eesti-Läti sõjapõgenejate komitee) laulukoori juht olla ja vist ka sel' aastal. Suvel käisin Eesti asunduses. Kodu ei lasta. Waba aega kaunis palju. Loen veikest viisi. Ole hea, kirjuta, millega Sa oma досуги (jõudeaeg) mööda saadad. Minu adress: Самара, 96. Сводн. Эвакуационный госпиталь. Дезинфектору И.Тельпу.

Südamlikult tervitates Sinu Joh. Tõlp.

--- --

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Musta pliiatsiga: 193. д. Куршиновичи

Suigus, 19 aug. 16

Armas Sõber!

Aeg lendas ja ma olin kõik suve läbi kehalikkus töös, mis tubliste ära wäsitas ja kirjutamise isu ära wõttis. Täna sajab wihma, nõnda jätkub aega wana sõpru mälestada. Kord jäi mul Sulle wastus osalt wõlgu mõtte kohta "meie olime omaaja lapsed" praegu ei püsi seda mõtet arutada. Olen nõus selle mõttega et Sul püsivust wennast rohkem on. Tema, Oskar, lubas mulle ikka kirjutada aga siiaajani ei tea temast vähematki. Kodumaal wenib elu waikselt, wististe käib Sul ka ajaleht ja oled kirjawahetuses kodumaalastega. Kirjanduses on ilmunud: Wilde, Mäeküla piimamees; Linnankoski, "Wõitlus Heikkilä talu pärast", Petersoni kirjatööde kogu I. Enesel mul neid raamatuid pole, muidu saadaksin Sulle. Linnankoski töö on kaunis temperamentlik nagu "Laul tulipunasest lillest". Kirjeldatakse kindla loomuga naist, kes armastuse toob ohwriks põlinenud waadetele ja dradits. Oleks tahtnud naist näha, kes kõik ohwriks toob – armastusele. Muidu mulle meeldib Põhjamaa kirjanduse iseloom, mis uuem individualismis on kirjutud – tusedad tüüpid nagu Grieg'i dissonantsid kunagi. Armastan Griegi töödest mõndagi, siiski suuremast osast ei suuda aru saada. Wõtsin waheaegadel Римский-Корцак. harmoni-õpetuse läbi ja kontrapunktidest muusika huwitab; nootide pöud, muidugi ärarippuwus kassast. Ootan, kui kodu tuled, siis tulen laenama, mis saatnud oled kodu.

Palju terwitusi

H. Siitam

--- --

Musta tindiga arvatavasti mustandist 1954. a.:

/N 209. Reieli. Maria Jaakson. (Isa onutütar, abiellus Mihkel Lippmaaga) /Гайненец/

"Oh mina vaene võeral maal
suure raske risti all..."

Ära pahanda, kulla Mariihen, et Sind kirjaga tülitän, või – et seda ennemini teinud pole. (?) Läks ju elu siin pärast kodus käimist nii libedasti. Olin kodumaast vaimustatud ja unistasin kõigist häist asjust. Korrespondentisid oli igal pool, kirjutati kodust ja kodu lähedalt, isegi Petrogradist ei puudunud teated... Nüüd aga – tont teab, oli see vihma õlul hiljaks jäänud heina tegemise või enneaegu pudenema kippunud rukki kokkupanemise süü – jäi korruga kirjade ilmumine kinni nagu kirvega raiutud. Ootan ja ootan. Kirjutan ise suure hoolega, vastan mõned kirjad kolme võrra ära, aga asjata. Ei iitsa Petrogradi saksadki i-d, ega a-d. Minu kodumaa vaimustus hakkas ka jahtuma. "Postimees" tegi kahtlasi tähendusi mitmesuguste kihvtiste gaaside üle, mis kodumaa pinda ähvardavat üle ujutada ja isegi sõjaväljale kaevikutesse kallale kippuvat. Ilma hinnata ilmuvatest vene lehtedest tõi "Унтерофицер" Pärnust saadud halvamaigulise sõnumi. Keegi sõber sai kodumaalt Pärnu ümbruses ümberkolava vanapoisi käest kirja, milles taluneide hiljuti tekkinud vene keele ja meelega austamist arutati, mis selles ilmuvat et hilisematest külalistest ainult neid sisse lastavat, kel venekeel suus ja soldatimunder selgas. Teine sõber, kes alles neil päivil isiklikult kodumaal viibis, jutustab samasugusest hariduse

arenemisest koguni teisest maanurgast – Eestimaa mere veere mant – kus tüdrukutel peale enne olnud arstiteaduslist raamatute igal ühel veel vene keele sõnastik padja alt leiduvat... Kodust aga, nagu vihuti keegi ei kirjuta.

Meelepahas andsin oma tulevikuplaanidele uue pöörde. Esimese kihuga võtsin sule ja tahtsin Karu käest Aaviku “Soome keele õpetust” tellida, siis aga leidsin Soomemaa ikkagi liig lähedase olema ja kirjutasin kirja ühe jutiga Siberisse oma vana karja sõpradele – Tõnsoni poistele – järele küsimisega “kas maa lahti on.” Mäletan, seda ei teinud ma minevalgi aastal, kui Saksa laevastik Pärnut pommitamas käis.

Kadusid päevad ja muutusid nädalateks. Sain killu kirja kodumaalt, paberilehe Petrogradist. Isegi Siberist jõudis sõnum pärale, maa olevat lahti ja maaharijaid napilt. Praegune peremees aga ei mõtlegi veel mind lahti lasta ja mul tuleb ikkagi Siber seniks kõrva taha kirjutada. Vahepeal mõtlesin siiski paremini järele kuulata, kas kodumaa “kihvtise gaasi” laine mitte kahanema ei hakka ja meelde tuli kihvtise keelega onutütar, kes küll oma soo eest advokatiks võiks hakata. Oma süüdistuse aktile peatset ümberlükkamist lootes, Sinu va tuttav –aa– 1 sept. 1916. a.

-.-.-.-

Tartus, 22. III 1954.

Sõnad, sõnad, sõnad...

Sellise üldpealkirja võib panna kahele kirjale, mis ma 1916. a. teisel poolel ühele mulle tundmatule baptistist tüdrukule kirjutasin, kes oma kirjadega minu teenistuse kaaslaste Jüri Vilgatsi ihu ja hinge püüdis vallutada. Neist esimeses püüdsin “usklikku hinge” omalt poolt “äratada” usu tuuma otsimisele surnud sõnade juures urgitemise asemel. Olen aga ka ise – eriti teises kirjas – laskunud kulunud, lainatud mõtete ümber sõnadega žongleerimisele, mis küll tol korral võis otstarbekohane ja vaimukaski näida, kuna ei kirjasaaja, ega ka minu seltsimees, kelle kaudu neid kirju saatsin, teadlikud polnud neist allikatest, kust ma omad argumendid ammutanud. Samuti mõtlen – kuigi neid kirju praegu pisut häbenengi – et nad minu toleaege taibu ja tarkuse tagavara nagu ka mõtete ekslemist igas võimalikus suunas iseloomustavad ning seega oma paigutamist toleaege “toodangu” hulka õigustavad.

Musta tindiga mustandist 1954. a.:

/N 190./ /Ганевичи/

5. VII. 1916.

Austatud neiu!

Vabandage, et mina, kui Teile täiesti tundmata inimene omale julguse võtan Teile kirjutada ja teie mõtete ja arvamiste vastu vaielda. Ärge pahandage, et mulle Teile kirju vahete vahel lugeda on antud, kui neid minule huvitavad teati olema. Milles see huvitavus seisab ja kui palju ma üldse baptismusele kaasa tunnen, seletan järgnevatel ridadel.

Esiteks algan Teie tähendusest, mis mind peaauglikult kihutas Teile vastu vaidlema: “... Sest et meie kooliõpetajad ahvis eneste esiisa nägid ja mitte Jumalast loodud Aadamas, mis võivad nad siis teisele usku õpetada, mida neil enestelgi olemas ei olnud...”

Ahvis esiisa näha pole sugugi veel nii halb asi, kui see Teil näib olema. Sest ka ahv on ju Jumala loodud, mitte ainult Adam. Seda ei lükka isegi muinasjutt maailma loomisestki ümber. Sealgi räägitakse esiteks kõige alamate ja siis ikka kordkorralt kõrgemale arenemise järele jõudnud loomade loomisest. Tähendab: ahv oli ikka tõesti enne ilmas olemas, kui meie esiisa Adam, kes ka tõepoolest kuigi paljut ahvist lahku ei läinud, ei oma eluviiside ega mõistuse järje poolest. Et aga Jumal Aadama tõesti mulla tükist peo vahel valmis päkerdas ja temale siis ninast hinge sisse puhus, seda ei usu ometi Teile isegi. Ja tohib siis ainult see Jumalat uskuda, kes loomise

lugu sõnasõnalt mõistab? See oleks liiga väiklane Jumala tööst arusaamine. Sest Jumal pole mitte ainult kuus päeva maailma loomise kallal töötanud, vaid miljonid, miljonid aastasadasid. Ja ta loob ühtelugu edasi oma loodud loomadele vabadust andes iseennast täiendada, ise loomise tööd edasi teha ja sellest rõõmu tunda. Tema tööd on määramata ja tema tegevuse ring piirita. Meie jalgealune – meie meelest nii kindel – maakera on nägemata pihukene tema tööde hulgas. Kui tühine ja tähtsuseta tundub selle Jumaliku suurepärsuse kõrval üksikute sõnade kallal targutamine ja arutamine olema! Sõnade kallal, mis aasta-tuhandate eest öeldud, võerast keelest tõlgitud ja mille sõnasõnalise tähenduse peale kuigi julge ei või olla.

Vaene, õnnetu ristiusk, kas sa tõesti nii tuimaks ja jõuetuks oled jäänud, et kõik su sisu ainult sõnade sõelumine on. Miks tuubitakse Kristuse õpetusest üksikuid sõnu pähe, aga jäetakse üleüldine tuum tähelepanemata. Küsimuse asemel – mis teeks Jeesus praegu minu seisukorras? – küsitakse: mis ütles Kristus kakstuhat aastat tagasi? Selle asemel, et maapealist elu parandada püüda, mis ülearu raske näib olema, püütakse taevalist õnnistust, aga unustatakse omad maapealsed kohustused ligimese ja iseenese vastu.

Kui ma esimest korda ühe baptistlasega kokku puutusin ja nende õpetuse ning eluga pisut tuttavaks sain, leidsin neis palju külgetõmbavat, südamlikku. Lootsin: need on inimesed, kel käsk südames: armastage oma ligimest kui iseennast – ristiusu ülem käsk, tema tuum ja põhi. Peagi aga leidsin ennast eksinud olevat. Leidsin baptistides kogu – äravalitud hingesid, kelle sekka ainult pisarate, palvete läbi saadi, kuna terve elu ja teod kõrvalise tähtsuse omandavad.

Ristiusu ilm! Kust leian ma inimesi, kes Kristuse õpetust oma eluga tõeks tunnistaksid?!

Kui lootuseta kostab see hüüd Europa sõjaväljalt, kristlike aadete ja õpetuste surmavoodilt vastu, ilma et selle peale vastust kuskilt kuulda oleks.

Üks otsija.

--- --

№ 218. /Куршиновичи/

8. okt. 1916. a.

Seletuseks.

Oli kord aeg, mil mind kõik kodused tuttavad pikemat aega kirjata unustasid. Sel ajal sai üks minu seltsimeestest kirja, mille sisu mindki huvitas. Ja kuna mul tuttavile kellegile kirjutada polnud, kirjutasin võerale paar vastuvaidlevat märkust, mida seltsimees omas kirjas ära saatis.

Minu märkused olid õrna kohta tabanud ja nende järelduseks sai mu sõber uue pikema kirja, milles minu mõtteid ja mind ennastki õige torkavalt puudutati.

Mõtlesin vastu vaielda, kirjutasin juba pikema kirjagi valmis. Seltsimees sõitis paariks nädalaks koju – ilma temata ära saata ei tahtnud. Vaheajal kainemalt järele mõteldes jõudsin siiski otsusele tundmata isikuga asjata vaidlust jätta. Kiri jäi saatmata.

Sain kord kantseleist oma poistele hulga kirju. Lugesin omad läbi, näen seltsimehele minu tundmata vastase poolt ka kiri. Kuna ma seltsimehega alles järgmisel päeval kokku võisin saada, andsin uudishimule järele ja lugesin kirja läbi, milles jällegi paar torkavat rida enese kohta leidsin.

Ma ei hakka oma teguviisi siin laitma ega vabandama. Teie asjata teravustele vastuseks saadan enne valmis oleva kirja ära, teda ainult siinseal täiendustega varustades, mis Teie viimast kirja lugedes pähe tekkisid.

Siin ta on:

Austatud neiu!

Nurisedes enesega, et end õrretada lasksin Teile vastu vaidlema, tunnen kohuseks veel kord kirjutada, muidu võiksite valearvamiste juurde jääda põhjuste kohta, mis mind kihutasid seda enniste tegema, kui ka meie ühise sõbra seisukoha kohta, kelle läbi mõnikord olen saanud lugeda Teie kirju, mis – muidugi mõista – mitte minu jaoks kirjutatud polnud.

Esiteks: Mind pole kunagi “abiks palgatud” Teiega vaidlema, ega selle mõttega Teie kirju lugeda antud. Pole mul ka muidu kalduvust võera asjade sekka segada. Ainult, et meie enestelgi Teie kirjas käsitatud aine vaidluse all oli, võeti Teie kiri abiks minu vastu. Järjekult polnud kellegil mõttes Teid “pigisse panna” – ei minulgi, kuigi Teie arvamistele vastu vaidlema pidin.

Teiseks: Ärge kartke, et Teie sõpra “valeõpetustega võrgutan”. Seks pole mul vähematki põhjust, kuna end südames ühegi oleva ususeltsi liikmeks ei tunnista ja järjekult sugugi kohustatud ei tunne olema üksikute sõnade ja usukombete kasuks missiooni tööd tegema. Minu usutunnistuse põhjaks on kõigi ristiusu lahkude ühine lipukiri, “kõige ülem käsusõna”: “Armastage oma ligimest jne.” Ja süüdistan järeljätmata kõigi usulahkude liikmeid selle sõna täitmata jätmises. Elavaks tunnistuseks süüdistuse tõstmisel on ususeltside vastastikune sallimatus, mis n.n. “uskude” ametlikusest oleneb. Tõsine ristiusk kestis kõigest niikaua kui ta ainult tõetsijate isikute aateline ühendus oli. Sellest silmapilgust, mil ta oma liikmeid lugema, nende sündimiste ja suremiste, meheleminemiste ja naisevõtmiste kohta arvustiku teateid koguma hakkas, muutus ta ilmalik-riiklikuks asutuseks, mis seda enam inimeste südametunnistust vägistab, mida rohkem ta neile oma põhjusemõtete õppimist kaela sunnib, mille järele elamist ta asjatakse peab. Ja hiljuti ajalehest lugedes keeldu Liivi kuberangus baptistide koosolekuid ja Jumalateenistusi pidada, sundis see mind ainult pilkavalt naeratama. See on ainult väiklane näkkimine kahe ametliku ühisuse vahel, milles lõpulikult ikkagi see võitjaks jääb, kes meist vähem ametlik ja rohkem aateline on.

Edasi julgen Teie tähelepanemist selle peale juhtida, et minu ilmavaade ja usk niiväga Teie omast lahkuminev ei olegi, et sellepärast minu peale pahaseks saada tarvitseksite. Teie kirjas leidub palju lauseid, mida lugedes tunnen nagu oleks neid ise kirjutanud.

Teie kirjutate: “Meie usklike lipukiri just ongi see, mida Sinu sõber unustatuks loeb ja see on: Mis teeks Jeesus?” Selle juures pole ma kunagi kahelnud, ainult näen et väga paljud “usklikud” enesele seda selgeks ei suuda teha, mis teeks Jeesus nüüdsel ajal, nüüdistes oludes. Jeesuse elu mõttesse ei suuda nemad tungida, sellepärast otsivad nad tema õpetusest üksikuid sõnu, mis nende oma loomuga enam kokku sünnivad. Ja sellest see tulebki, et Jeesus – elav, kehastatud armastus – on meile hirmutiseks tehtud, Jumale paremale käele istuma pandud, kust ta alles viimisel päeval tohib tulla – kohut mõistma... Need samad variserid ja kirjatundjad, kelle vastu Jeesus tervet oma elu pandiks pannes võitles, on seekord tema enese preestrite nime kandes tema valgustava, armastava kuju meie ees ära määrinud, porisse tallanud. Ja niisama nagu Jeesuse ajal variseerid Jumalat, tänavad praegu need, kes end Jeesuse järelkäijateks kiidavad “mitteusklike” peale vaadates Jeesust: “Ma tänan, et ma pole nagu see tõlner!”

Edasi kirjutate Teile: “Kuid meie aja kristlik ilm elab Kristuse õpetust jalge alla tallates koledamat elu, kui et sõnu oleks, millega seda nimetada.”

Mul tundub nagu oleks ma kümneid kordi isegi sedasama ütelnud. Lahku lähevad meie mõtted aga selle põlastava nähtuse põhjuseid otsides. Teie ütlete: “Kristuse õpetusi peetakse ära iganenuiks ja sellest see tulebki, et nüüd nii paljud pisaraid nutavad meie praeguse kultuuri haual.” Mina aga ütlesin: Kristuse õpetusi tunda ja

ennast nende järel käijaks kiita peetakse auasjaks, aga tühiseks nende õpetuste tuum, ja hoitakse kõrvale kohuseist mille täitmist need nõuavad. Mitte, kes Kristuse õpetusi äraiganenuiks peavad, pole praegust Europa tulekahju põlema süüdanud, ligimese verevalamist pühaks, kõrgeks kiitnud, vaid just need, kes tema õpetuste aupaistust alati eneste peale on paista lasknud. Ei ainult venelased võitle “за нашу православную веру”, vaid ka bulgaarlased. Ja mitte ainult türklased ei tõenda, et nad verd valades Allah käsku täidavad, vaid ka sakslasel on lipukiri “Gott mit uns” ja püüe nii palju kui võimalik vaenlasi hävitada, et “unser alter deutscher Gott” neid väärt arvaks ilma valitsejaks panna.

Teie näete: on palju punkte, milles meie mõtted ühte sünnivad. On mul ka teatav lugupidamine baktismuse kui rohkem iseseisvat mõtlemise vabadust nõudva usulahu vastu, kel hea tahtmine headuse poole püüdmiseks. Olgugi et nad seda enesele liiga kergeks teevad kõike head teises ilmas iseenesest tulema lootes ja tihti tegamata jättes mõndagi, mis neid ja nende ligimesi juba siin maa peal täiusele lähemale võiks viia. Ja just sellepärast on mulle iseäranis kurvastav näha, et ka nemad mitmete ajast iganud ebaarvamiste küljes kinni on ja mõndagi hukka mõistavad ilma asja lähemalt tundmata.

Niisugune valearvamine on näituseks usu ja teaduse oletatav vastandlus. On ju mõlemil oma eriala, mis neile mingit põhjust ei anna vaenluseks. Kui vast mõni teadusharu usule kahjulik võiks olla, siis oleks see kõige pealt “usuteadus” sõnade ja lausete seletamise ja väänamisega, sest usk mis südamest tuleb ja südamesse läheb ei mahu tuimade seaduse raamidesse. Õigusteadusele pani juba Mooses aluse oma seadustega, mis ühes uskude täienemisega täienenud on. Loodusteadus – laialiste eriharudega – õpetab, virgutab Jumal tööd – loodust – uurima ja imestama. Kunstid ja muusika on inimese headuse ja täiuse poole püüdva hinge ilutsemine – see osa “Jumala näost” mida inimene oma metsikute loomumomaduste vangist päästa suutnud.

Millest tuleb siis see vihavaen teaduse vastu? Teadus nõuab ju ainult tõde. Ja tõde ei tohiks usule kardetav olla? Võib ju eksiarvamisi teaduseski ette tulla; just nende ümberlükkamist, avalikuks tegemist ta nõuabki. Aga ümberlükkamist teaduse nimel ja teaduse sõjariistadega. Muidugi mõista ei tohi ta sellega leppida, kui keegi ütleb: ma usun et see pole mitte nii, ehk – on nii, vaid peab nõudma kindlat teadmist, mis faktide peal põhjeneb, sest muidu polekski ta teadus.

Sagedasti võetakse aga usu poolt kohtu alla teaduslik arvamine – hüpotees – mida teaduse poolt veel sugugi kindlaks pole tehtud ja võideldakse selle peale viha kandes kinnisilmi terve teaduse vastu.

Üks niisugune õnnetu tüliõun usu ja teaduse vahel seisab ühenduses Darvini nimega. Maalitakse Darwinist kõiksugu koledusi ette iseenesele hirmutuseks, peetakse kõige mõjusamaks sõnaks vastast vaielustes Darvini järelkäijaks nimetada ja hüütakse tervet teadust “ahvide tarkuseks” ainult sellepärast, et Darwin julges avaldada arvamist, otsides sellele näitlikke tõendusi nagu oleks inimenegi arenenud aja jooksul kellegist alamast ahvitaolisest loomast. Arvamist mida – olekski ta õige – ristiusele kuidagi kahjulikuks ei saa pidada.

Sest ristiusk – ma kinnitan veel kord – ei põhjene mitte juuda vanade muinasjuttude ega Moosese seaduste peal, vaid selle terve elu mõtte peal, keda surma mõisteti kui kõige kardetavamat nendesamade seaduste vastu mässajat. Kuigi nüüd teadus kord peaks kindlaks tegema, et mõnda neist vanadest juttudest mitte sõna sõnalt, vaid ainult mõisteliselt mõista tuleb, pole see sugugi ristiuse aluste õõnestamine, vaid koguni kinnitamine, sest ta näitab kuidas Jeesus õigustatud oli juutide metsikuid ussitanuid seadusi arvustades ja nende vastu üles astudes.

Ei soovita ma ka kellegile põhjuseta halvaks pidamistega ja teatamistega tumestada mehe mälestust, kes sügavamale kui keegi teine enne teda Jumaliku looduse saladustesse on tunginud, kes selgemini kui ükski variseerlikest jumalasõna kuulutajaist Jumala suurust ja vägevust on tunnud, kes kindlamini, kui paljud meie aja "usklikest" Jumala tõde ja armastust on uskunud. Ma räägin kindlameelse rahva väärilisest pojast Charles Darwinist, kellel seesama õnnetus osaks saanud, mis Jeesuselgi – et tema sõnadest peale tema surma palju välja lugeda püütakse, mida ta kunagi pole ütelnud. Neile aga, kes kohut mõista teavad ilma kaebealuse süüdi tundma õppimata ja tõeks tegemata, tuletan Kristuse sõnu meelde: "Ärge mõistke kohut, et teie peale kohut ei mõistetaksl!"

Näen et juba palju paberit täis olen kirjutanud ja veel pea mitte midagi ütelnud, mis ütelda oleks olnud. Pole ime – kõigi aegade targad on puudutatud küsimuse üle pakse raamatuid kirjutanud ilma et kuigi paljut oleks suutnud ära ütelda.

Katsun lõpuks veel mõnda võõriti süüdistust ümber lükata, mis Teie kirjasse minu isiku vastu vaidluse tuhinas on lipsanud.

Pole end kunagi pidanud "suurvaimuks" – veel vähem "väga harituks". Olen liht eesti talupoiss /ka "maamatsiks" nimetatud/ maanurgast kust Pärnumaa esimesed baptistid pärit, üsna madala kooliharidusega. Nimetust "Darvini kandidati" kuulda on seepärast liig meelitatav, et seda vastu võtta võiks. Teie poolt tõmmatud paralleeljooni jumala ja ahvi vahel Aadama kaudu ei taha ka sugugi omaks võtta. Neid võib ainult selle inimese mõttekujutus luua, kes nelja tuhande aasta eest rahva suust üles ja sadandeid kordi ümberkirjutatud jutustusi sõnasõnalt mõista tahab. Minus ei leidunud Teile kirjutades tõesti mingit "musta verd" nagu märganud arvate olevat, ega tunne eneses praegugi midagi põues pakitsemas, kuigi Teie torkav püüate olla. Ja kuidas võite mind süüdistada nagu oleks ma teid "põlatud nimega neiuks" pidanud? Või on see Teie poolt ainult vagatsev keksimine usukannataja nägu teha? Vähemalt mina pole kunagi ainustki baptisti teistest inimestest halvemaks pidanud ja ajast peale, mil üht neist isiklikult tundma sain, olen neid austamagi õppinud. Sellepärast jään kõigist Teie etteheiteist puutumata. Loodan et Teie vähemalt seekord minu otsekohesest ridadest mingit isiklikku ega haavavat ei leia. Olen kirjutanud et minust keegi võõriti arvamisesse ei jääks, lootes et mul edaspidi asjata vaidlust enam jätkata tarvis pole.

Kõike head soovides ja südamest tervitades Teie Otsija, kes kindlaste ka leida loodab.

11. VIII 1916. /Дунайчицы/

P.S. 1.) Hilisemas kirjas nimetate mind "ahvi agendiks" seda sõna ise nähtavasti õige mõjuvaks pidades. Jäägu Teile Teie usk, aga mind ei suuda sarnased näkked sugugi pahandada.

Minu "suur aastapikkune kiri" on nüüd lõppeks Teie ees ja nagu näete pole ma temas mingisuguseid "vägevaid" sõnu tarvitanud, ega Teid kuidagi püüdnud "hästi hirmutada". Ma ei tihka nii tõsise aine juures nagu meie senistes kirjades käsitatud, mingisuguseid välispidiseid vägevusi ega hirmutusi tarvitada. Jäägu see teiste hooleks.

2.) Olgu tunnistuseks Teie enese sõnad hilisemast kirjast, mida pärast ümbruskonna pattude üle õhkamist ütlete: "... Aga siiski kõiges selles olen ma südamest rõõmus ja tänan oma Isa, et ema meid omaks lasteks ja pärijateks on teinud. Olgugi et siin nii mõndagi kannatada saame, ometi on meil see õnnis lootus, kord isamajas kõigist sellest ennast täiesti välja puhata..."

Lõpetuseks.

Olen vist seks korraks küllalt paberit raisanud. Kardan, et kasu sellega kellegile saatnud pole. Teie kivilinenud eelarvamistest ei suuda ma Teid iialgi võerutada.

Siiski – kui Teid pisutki ergutada suudaksin Teie õndsast enesega rahulolevast usust kaasa tundma ka "vaestele patustele", kes enamasti armuta saatuse mängukannidena toetava, tagasihoidva käe puudusel, igalt poolt ainult halvaks pidavat vaenlust leides, langenud on, – Teid silmapilgukski alla tuua jõuaksin Teie ligipääsemata kõrgelt kohtujärgelt arusaamisele iga päevase elu muredest – siis ei saaks ma selle kirja kirjutamise peale kulunud aega mitte raisatud ajaks pidada. Selleks Teile veel paar küsimust järele mõtlemiseks:

Olete kunagi kuulnud sellest Ameeriklasest, kes päris kümnetuhande dollari väärtuses viina ja laskis kõik merde valada? Eks olnud temal usk ühes põhjusemõtetega maapealse elu tarvis?

Olete kuulnud Elisabeth Fry'st – suurtsugu Inglise naesterahvast – kes hoolimata omaste pilkamisest ja halvaks pidamisest iialgi tagasi ei kohkunud ka halvamate kurjategijate, kõige hukkaläinudate uulitsanaesterahvaste juurde minemast, ei mitte neile Jumala nuhtlust kuulutama, vaid nende õnnetumate saatust kergitama, jõudu mööda parandama elutingimusi, mis neid niisuguseks teinud?

Olete kuulnud? Siis katsuge võrrelda nende elavat tegevusrikast usku meie babtistide surnud, tohlutanud usuga!

Tõsist meelerahu soovides – mitte võltsi Teie tundmata Otsija.

11. okt. 1916. a.

P.S. Ärge nähke minus vaenlast babtismusele, vaid sõpra, kes selle küljes kes temale kallis on, vigu näha ei suuda. Seesama.

-.-.-.-.-

Mustandist musta tindiga:

/N 213. Joh. Tõlp'ile. Гайненец/

Aitäh, armas sõber, et kaardiga rõõmustasid. Mõtlesin juba, et mu kirjakest kättegi ei saanud või Sul tööd ja toimetamist nii palju, et minukese peale aegagi mõtelda pole. Praeguse kaardi järele otsustades usun Sinu meeleolu mõistvat. See on otsekohene mõju teenistusest, mida kasutuks pead enesele ja ühiskonnale – niisugune vaimu tuimendav, mõistust suigutav. Mõju mis inimest vaimliselt laisaks, võimetuks teeb. Sinu praeguses meeleolus ei tule kunagi "tuju" millegi üle mõtelda ehk kirjutada, ei leidu kunagi ainet... On seal ka "mõistlikkude" seltsimeeste puudus süüdi? Või oleneb see põhjani ümbermuudetud olukorrast – "ükspäinis leivast" elamises? Vast saame kord tulevikus teistsugustes oludes kokku, mil me minevikku juba analüseerida suudame. Praegu on meil raske selle üle otsustada.

Sa kaebad "mõistlikkude seltsimeeste" puudumise üle. Ja ometi on Sul seal oma "Eesti seltskondki", kes – olgu talgi omad varjuküljed – ikkagi teataval määral omasem peaks olema. Et Samaras Eesti Selts on ja seltsi laulukoori juhataja J. Tõlp, seda mäletan kord "Postimeheski" lugenud olema.

Huvitav oleks küll kuulda kuidas asunikkude meeleolu, haridusejärg ja seltskondlik läbikäimine võera rahva hulgas kujunenud on. Usun, et eestlastel ikkagi teatav osa rahvuse uhkust ja iseseisvust on, mis neid ümbruskonnast eraldab ja täitsa sellesse sulamast takistab.

Minagi kaeban vahete vahel, et seltsimeest pole kellega omakohaselt läbi käia ja mõtteid vahetada saaks. Pean aga rahul olema. Pealegi, et see ümbruskond nii väga halb polegi, kui teda teisest küljest tähele panna. Venelastega, muidugi, mul head läbisaamist pole. Olen teenistuse jooksul harjunud nendega üleüldse halvaks pidavalt ümber käima nende rahvuslikule suurusele trotsivalt vastu hakkama. Ja kuna ma oma otsekohese ülemuse ees üsna heas lugupidamises olen, leian, et mind võrdlemisi palju rohkem kardetakse ja vihatakse kui "stabtrubatsit", kes teenistuse

poolest minust ülem on ja ka aasta vanem – seega juba “сверхсрочный”. See on muidu üsna mõnus mees, aga oma kohale liiga pehme loomuga, armastab ise naisi ja kaartisid, nii et ta kuidagi tarvilikku korda ei suuda pidada. Et aga mina teda selleks ühtelugu ülesässitan “takka sorin” nagu eestikeeles ütelda võib, ihuvad venelased minu peale tasahilju hammast ja püüavad teda jälle igal võimalikul juhtumisel minu ehk teiste meil teenivate eestlaste vastu õrretada. Nende eneste võrdlemisi hooletum teenistuse kohuste täitmine teeb neid aga selleks jõuetuks ja nende püüded suudavad meile ainult nalja teha. Vaene “stabtrubats” on aga hädas nagu eesel kahe heina tuusti vahel, ühele poole kisub teda teenistus, teisele poole veri...

Eestlastega olen seni heas läbisaamises olnud ja sünnitame eelpool nimetatud välimise rõhumise mõjul üsna kindlate sidemetega seotud ühisuse, olgugi et vaimliselt õige palju üksteisest lahku läheme. Selle pärast meid vahest tagaselja vihatujus ka “турецкая республика” nimetataksegi.

Vaba aega olen mitmet viisi mööda saatnud. Kuna ma kodus harjunud olin peaasjalikult ainult lugemise ja kirjutamisega aega viitma, tuli siin tahes ehk tahtmata tihti ilma lugemiseta igavust tunda. Olen kaarta mänginud, tüdrukute järele jooksnud, ilma tarviduseta maganud j.m.ss. Ja kõige vastu päevpäevalt ikka tuimemaks muutunud. Mineval talvel läks lugu juba nii kaugele, et kuude kaupa isegi koju kirjutada ei suutnud. Muude tuttavatega oli kirjavahetus ammu seismas. Alles kui ma kevadepoole talvet oma ükskõiksusest nii palju jagu sain, et nädaliks kolmeks koju sõitsin, hakkasin ennast jälle inimesena tundma, kes “mitte ainult leivast ei ela”. Ja kuigi ma kodus ainult kõige lähemate tuttavatega kokku puutusin – vanematega, vennaga, kes alles karjapoiss oli kui teda viimati nägin ja onutütardega, keda ainult pahurate ja nutuste plikadena mäletasin, muutis see koduskäik põhjani kõike mu olemust. Peale eelnimetatud tuttvate käisin ainult oma noorpõlve “ideali” – kooliõpetajat Hans Siitami Tabrias vaatamas. Käik, mis minu peale ootuste vastu mingit iseäralist mõju ei avaldanud. Siitam on seesama kes ta oli, aga siiski tunnen temas midagi puuduvat, mis tal, võib olla, ennegi puudus, ilma et seda siis märganud oleks...

Nagu ju ütlesin, viitsin pea kõige oma lühikese kodumaal oleku aja kodus – Lõol – vanu tuttavaid – Oskarit ja onutütart Eliiset (1892-1969, abiellus 1922 Ferdinand Kooliga), kes tookord ka Lõol asus – uuesti tundma õppides ja peaasjalikult uuemat kirjandust lugedes, mida seni kätte polnud puutunud. Aga sealsamas Lõol, üksilduses, mida ma kord nii hirmsaks, vaimunüritavaks pidasin, keis (käis) terve kodumaa elu mu silma eest läbi – minevik, olevik ja tulevik. Ja tulin otsusele, et ikkagi hea asi on, kui inimesel kodu on ja et parem on mõnikord üksi olla, kui halb seltskondas.

Nüüd olen juba üle poole aasta uuesti teenistuses, aga kodust toodud elevus ei ole veelgi kadunud. Teenistus on endiseks jäänud aga igavust, mis kaartisid kätte võtma oleks sundinud, pole seni tundnud. Ja imelik: isegi raamatuid olen viimasel ajal rohkem lugeda saanud – olen neid ise tellinud ja seltsimehedki on neid enesele kodustelt saata lasknud. Need samad seltsimehed, kes mind “viitsada” ja “kuutkümmendkuut” mängima õpetasid ja mingit tarvidust raamatu lugemiseks ei tundnud.

Kui mõnikord püsivust juhtub olema, katsu paari reagagi oma elust märku anda. Mida Sa loed? Arvatavasti rohkem venekeelset kirjandust? Või püüad edasi õppida?

Mind huvitavad praegu peaasjalikult uuemad voolud kirjanduse alal Eestis. Olen ju kitsa silmaringiga, konservatiivne maamees.

Palju terviseid!

8 sept. 1916.

J. Jaakson.

Действующая армия. 6 драг. Глуховский полк.

Musta tindiga tumesinisel paberil:

Pliiatsiga: д. Куршиновичи 6. X 1916.

Reielil 21 sep. 1916.

Kulla Jaan.

Ole Sa meheks, et ka waewaks wõtsid minusugusele namaatikale kirjutada. Wastuse kirjutamisega tuli wiiwitus. Adressi olid, ei tea kas meelega ehk kogemata, saatmata jätnud, nii pidin seda siis Lõolt muretsema. See ei olnud ju raske aga wiga seisis selles et jalg oli haige. Käisin ka Lõol kartuli wõtmise talgul. Tahtsin ka ristiisa selja walu ja tädi sõrme waewa mõne wao wõrra wähendada, sain aga ise selle eest warwa walu. Sai seal lõpuks, nagu talgu taga tipul ikka, tantsitud ja weel nõnda tubliste et ma nädal otsa järgi lombakas olin. Ei tea mis põhjusel Sa mind nii kihwtise keelega arwad olewat. Kas olen wast Sulle pähe elama tükkinud? Soowitad mulle adwokadi ametid, aga kahjuks seda minust ikka ei saa. Tunnen suure ilma elu wähe, aga siin metsanurgas on õhk puhas kõigist kihwtistest gaasidest. Wanapoiste juttu ei maksa uskuda, ajawad, Sulle muidu puru silmi. Kõige pealt püüdke teie, soldatid, palk enese silmist wälja kiskuda ja siis alles rääkige pinnast mis ka wast õe silmis wõib leiduda. Meie nurga neiudel on soldat wiimane kes sisse pääseb. Harilikult saab ta siis tublisti sõimata, nimetatakse teda täikongiks ja mitmesuguste muude algupäraliste nimedega. Kui oma wägi ei aita kutsutakse ema appi ja siis algab lahing mis ikka soldati kaotusega lõpeb. Niisama kahtlane on see, et nüüd keegi soldatite pärast wene keelt hakkab õppima ehk sõnastiku muretseb.

Igapäewane elu läheb niisama ühtesoodu edasi. Ilmad on wihmased, sajab enamasti nädalite wiisi. Kõik maa lainetab nii kui maailma loomisel ja mina pean niisuguse sopaga karjas käima, ei wõi midagi parata et taewa Isa nii tihti helde käega kaela riputab. Inimeste tööjõust on suur puudus, enamasti püütakse sellest talguste abil üle saada. Meie nurga peremehed ostsid ühisel nõul ja jõul kartuli wõtmise masina. Noh, sellega oleks päris edus töötada kui mitte maa wihma tagajärjel nii pehme ei oleks. Nii jah ei ole see kodumaa elu kuigi kena, oleks kõigil päris jõulurõõm, kui warsti sõja lõppu näeks.

Terwiseid palju kõigi meie maja rahwa poolt. Terwitades Mann (Mari/a/ Jaakson-Lippmaa 31.5.1896-8.2.1967)

Musta tindiga kirjutatud kaart:

Pliiatsiga: № 204. д. Куршиновичи. 6. X. 1916. ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА

Действующую армию 6 др. Глуховский полкъ, Трубаческий взводъ Яну Яксону.

22. IX. 16

Herra Jaakson!

Kuulsin Teie poolse elust ka mõne ammu igatsetud raasukese esimese eskadroni kaptenarmiuise A. Westmani käest. Kui ehk vahel "ooperid" aega annavad ja midagi uudist peaks olema siputage siia poole ka mõni sõnakene oma "musiiku" komandost. Ja kuidas Teil elu on uue ülemusega? Minu adress: Лифляндск. губ. гр. гор. Перновъ, Почтовое отделение Тестама, Кастна В. Реа.

Teie tuttav W. Rea

Kirjutaksin pikemalt kuid kui Teid siinne elu huvitab, siis saate suusõnaliselt ülemal nimetatud isanda käest paremini kuulda. Seesama

Musta tindiga ärakiri mustandist:

/№ 219. Reieli Mariale./

12. X. 1916.

Kulla Mann!

Suur aitäh kirja eest! Sain teise küll juba nädali päevad tagasi, aga minule kaunis kibedal ajal – ei saanud kohe vastata. Nüüd sain tööd jälle natuke koomale: poistel on uued sinelid käes, kel väga vanad olid; – uued saapad jalas, kes katkistega käisid; talimütsid peas ja soe pesu selgas. Vanad sinelid, saapad, mütsid – tulid muidugi mõista kokku korjata ja uute vastu ära anda. Kuhu nad pannakse – tont seda teab. Ah ja, uued maskid kihvtiste gaaside vastu saime ka neil päivil: gummist kott tõmmatakse pähe, sellest läheb toss läbi plekkkarbi, milles keemialik kihvtineelav segu. Senised märjaks kasta maskid võivad talisel ajal habeme külge külmetada.

See mis Sulle teises kirjas kodumaal tekkivate kihvtiste gaaside kohta kirjutasin, ei taha ikka kuidagi ainult vanapoiste lori olla. Loodan küll, et meie tagametsa mail neil suurt asu pole nagu soode ja rabade niiskuses Saksa gaasidki kahjutaks muutuvad, aga kõrgematel maadel, linnadele lähemal “rohkem haritud” rahva seas olevat nad õige laiali lagunenud. Eks linnad ole ju hariduse pesa nagu “Postimeheski” keegi “tööliste kasude kaitsja” seletab, põllutööliste maalt linna põgenemise juuri juurides. Selle kui ka minu “gaasiküsimuse” tõenduseks toon Sulle väikese sõnasõnalise ja tähttähelise ärakirja talutütre kirjast, keda linna hariduse saamiseks linnas sugulaste juures üleskasvada, koolis ja õmbuskoolis käia lastud. Ärakiri tehtud seltsimehe lubaga, kellele kiri kirjutatud.

“... Teie kirjudate omas kirjas et ka veene lehet eestlaste liiterliku elust kirjudavad eks see ole ka kirjudamise väärt otse imedlema paneb kudas nooret sõjameeste naesest ja tüdrukut soltaditega õmper ajavat köll linnas köll maal mind paneb mõdlema mis peaks naad ise ka arvama niisukust teku tehes seeal köllas kus mina praeku elan on mõisas palju soltadisi ja nemad käivat tödrukudeka õhtudi väljas jalutamas ja öösedi õleval peningul maakamas ja eeseäranis irmus rumal mood on see maal et laupa õhtudi käivat poisid majasid mööda ulkumas aga päeva ei tohi tõtruku silmiki vatada ma ei ole enam niisukust elu näinud seest esimene suve on mul maal elada ja võib ola et lähen talve jälle linna takasi tahelmada tõuseb kõsimine rinnus mita moodi peaks niisukune elu iga etespidi minema ja mile peale peaks naat ometi mõtlema naku naiset mees on tall sõjaväljal ei tea mis sukuses viledsuses ja võidluses aga ta on kotumaal nii rõõmus naku ei oleks tal kõike vähemad juhtumist olnud mina võiks palju rääkida mis ma oma silmaka olen kõik pärnu linnas näinud ja kulnud õhe sõnaka peab ütlema naisterahvat on ulumeelset juba oma rumala eluka naad ei teaki mis naad veel teevat...”

Kirjas tarvitatakse muidugi mõista w-d, hästi pikka s-e ja võimalikult pika ja kõvera sabaga d-d. Ja ainus pilk käekirja peale ütleb, et maalaps linnas “kolossaal” hariduse on saanud.

Paber nappub. Soldatite kaitseks üleüldse ei saa enam midagi ütelda. Ja ei tahagi. Sest eks soldat ole ikkagi sama rahva laps kellest ta tulnud, oma kodurahva ilmavaate ja eluviisidega.

Teine kord pikemalt. See kord, “jääme Jumalaga ilma silmanägemata ja kätt andmata”. Tahaksin loota, et mõne igavuse tunni veel mulle kirjutamiseks ära tarvitad. Lõbusaid seks raisata ei palugi...

Terviseid terve perele! –aa–

P.S. Ära väga pahanda, et nii kribu kirjutasin. Sul ju silmad vist veel ikka terved?! –aa–

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

(N 223. Vladimir Rea'le 14. X 16. Kuršinovitšist)

Ja see sündis 6-dal oktoobril 1916, et tuli tahtmine polgu staabi sõita. Panin hobuse sadulasse, ronisin selga ja lasksin looma parast sammu astuda. Oli üsna mõnus ilm kui sügisest aega arvesse võtta. Päike oma nägu just ei näidanud, aga pilvis

valgendava lapi järele võis ikka umbes tema seisukohta aimata. Saksa kaugelaskja batareigi näis head ilma vääriliselt hindavat, sest üle küla millest välja sõitsin, lendas tönnes üksik pomm, et versta pooltleist oleval raudtee liinil tigidalt lõhkeda. Vaevalt sain mõnista sammu sõidetud mööda uut, tükati veel pooleli olevat läbi soo looklevat teed, kui kokku puutusin vastusõitva kirjutaja Andressoniga. “Kuhu nüüd?” küsisin. “Poodi saia järele” oli vastus. “Posti toodud on?” “On. Sullegi kaks kirja. Ja tead – kellelt? Reat mäletad veel?” Muidugi mäletasin ma: “Kas ligi võtsid? Anna siia!” Ei, ligi ta polnud võtnud. Jätanud kantseleisse laua peale.

Sõitsime siis kumbki oma teed: Andresson meie külasse “Maaliidu” poodi suhkurt, saia ostma – mina oma kirjade järele. Ja kuna hobune parajat sõrki laskis juurdlesin mina mälestustes. Mõttes ärkasid üksikud pildid sõja kestvusest: kõige huvitavam ajajärk – ülepiiri ja tagasi –, siis rahutu hulkumine mööda Plotski kubermangu – Serpets, Lipno, Góra, Drobin... Pildid lähemast minevikust, aga nii kaugelt, tumedalt tunduvad nagu ammu läpema lapsepõlvest pärit.

Nii mõdagi on muutunud sest ajast, nii mõnigi unistus tuulde läinud, nii mõnigi lootus purunenud. Teada tahaksin kuidas see aeg on Sinu peale mõjunud? Huvitusega lugesin Su väheseid ridasid, püüdes aimata põhjuseid, mis Sind sundisid just minule kirjutama? Me polnud ja tõesti kuigi suured tuttavad. Polnud meil mingisuguseid ühiseid mälestusi ja teenistuseski puutusime ainult välispidiselt kokku. Sinu käekirjagi nägin nüüd alles esimest korda. Aga võib ju olla, et kord õige headeks sõprades saame, mille üle ma tõsiselt rõõmustaksin.

Noh, alguses vastan ainult Sinu küsimiste peale – paljut Sa ju ei küsigi.

Ülemus on meil tõesti uus nagu isegi nimetad. Ja sisemine kord niisama, olgugi et inimesed endised. Tuleme kuhugile külasse seome hobused lonti pidi aia külge ja ise mööda küla mune ja tüdrukuid otsima. Õöd läbi uugab “kakskümmendüks” ja hommikuti magatakse kella kaheksani. Ei ole meil korrapidajat hobuste juures, ega valvajat varanduse manu. Aga rahul pole keegi. Alaline õerumine vanelaste ja meie vahel ei kõnne silmapilgukski. Puudub Martinovitš, kes keelaks ja tunnipeale paneks. Pantelejev on aupärast štabtrubats, aga ei suuda omale kuidagi meie silmis sellekohast autoriteeti muretseda. Liiatigi et ise kangesti adjutanti kardab ja see teda ka sugugi ei salli. Adjutandiga midagi õiendada – raha küsida või midagi muud rääkida – jätab kui vähegi saab ikka minu hooleks. Mina püüan küll võimalikult vastutavaid kohuseid oma kaelast ära veeretada, aga adjutant isegi himustab oma käskusid rohkem minule anda kui temale. Nähes kuidas Pantelejev asjad lohakile jätab, tuleb mul teda tihti kohuste täitmisele õrretada, et ühes temaga ka minul vastutada ei tuleks. Selle läbi olen omale pea samasuguse kahtlase lugupidamise võitnud nagu muiste Martinovitšil oli.

Iseäranis “volnajokid” ihuvad hammast, sest et neile sõnaga ja teoga mõista olen andnud selle aja üle olevat, mil nad iga soldatit oma sulaseks pidada võisid. Praegu nühiwad hobust puhastada nagu meiegi. Minu seisukoht aga on kindel. Selle najale toetab terve “тырeцкая рeспублика” nagu venelased isekeskis meid nimetavad. Et “mede poisid” kunagi “kahekümneühega” tegemist ei tee ja selle tagajärjel ka rahanälg ei tunne, venelastega seltsis tüdrukute järele ei kaaberda j.m.ss. siis tundume alati eraldatuina. Et meid ka kunagi mingisuguseid töid, kohustusi ülearu eneste peale veeretada ei lase, teeb vahekorra veel teravamaks. Iseäranis nalja teeb meile venelaste võimetu pahameel. Kui adjutant kedagi neist mingisuguse hooletuse pärast “töötab”, siis kimatakse tingimata mind, et kaebanud olevat. Kui “kolbasnikud” (vorstitegija; vananenud hüüdsõna sakslase kohta) eksivat, ei lausutavat sõnagi jne. Pantelejev olevat tossike, kes midagi räägitud ei saavat j.m.ss. Isegi seda

visatakse mõnikord ette, miks meie alati üksteise eest välja astuvat, kuna nemad tihti isekeskes kaklevat... Nagu oleks meie ses süüdi!

See kõik on meid veel iseäranis ühendanud sellest hoolimata, et meie iseloomud ja harjumused suuresti lahku lähevad.

Kuidas aga Sina elad? Mis ametit pead? Missugused tuuled ja õhud kodumaa seltskondas praegu liikumas? Kirjuta, kui aega jätkub.

Vestmanniga pole peale esimest kuupäeva, mil "majanduse" kantseleis "paverkas" olime, kokku puutunud.

Kevadel käisin minagi kord kodumaal, kus aga välise ilmaga pea sugugi kokku ei puutunud. Ainult uuema kirjandusega tutvustasin end pisut.

Palju terviseid meie kompania – Lepiku, Laasi, Ebrechti, Vilgatsi ja Buschi poolt. Teenistuse tuttav Jaan Jaakson.

P.S. Olen kirjastarvitanud "Sina", toetudes teenistuses eestlaste vahel pea üldiselt moodis oleva viisi peale, mis meie nurgas kodumaalgi n.n. "maaharitlaste" hulgas laialist poolehoidmist on võitnud. –aa–

~*~*~*~

Musta tindiga mustandist:

(N 224. H. Siitamile. Kuršinovitšist)

Muldonnis, 17. X. 1916.

Armas sõber!

Rohkem kui kuu on juba möödunud, mil Sinu kirja sain. Aeg on õige kiiresti mööda läinud. Kirju olen mitmelt poolt saanud, mille peale vastata tuli ja lugenud olen ühte ja teist. Peale "Postimehe" käib "Vaba Sõna" ja "Eesti Kirjandus". Ka raamatuid olen tellinud.

Muusikalist õppust on iga päev ka oma osa – võrdlemisi rahuajaga üsna vähe. Lähemateks ülemusteks pole sugugi sarnased inimesesööjad nagu vanasti. Kahjuks oleme aga ühest äärmusest teise sattunud. Kuna enne distsipliin üleliiga vali oli, tikub nüüd korralagedus maad võtma.

Praegu asume küll tulejoonel aga nii vaikselt kohal, et pea midagi ette ei tule. Püssilaskmist kuuled ainult siis kui põhjast mõni haneparv lendab. Igavuse pärast paugutavad nende peale nii meie mehed kui sakslasedki. Et nad aga sellepärast tagasi kohkuks ja uuesti põhja poole lendaks nagu "Postimehes" keegi X kirjutab, pole märganud. Mõnikord pisut segama löövad, aga "ikka, ikka lõunapoole..." Selgeil päivil ei taha suurtüki mürin aeroplanide peale laskmisest lõppeda. Lendavad nii Saksa, kui ka meie omad. Sügisesed ilmad keelavad selle lõbu ka varsti ära. Istume poris ja raiskame kroonu leiba.

Sain eile õhtul jälle kodust kirja – seekord Vana Mardi enese poolt. Ohkab muuseas, et töölistest puudus kätte tuleb. Kiidab oma vabriku tööd ja unistab koguni karja maha müümisest – lehmad maksvat 300–400 rubla!!! Noh, selle lolluse jätab küll ilusasti tegemata...

Oskari üle tähendad: olevat kirjutada lubanud. Pean tunnistama, et suuresti imestasin temalt hiljuti rohkem kui paari kuuse vaheaja järele kirja saades. Ei viitsi sugugi kirjutada. Olevat haiglane olnud ja viimasel ajal lukussepa töökojas tööl.

Pole mulgi praegu head kirjutamise tuju. Tuli paar ülitarka kirja kirjutada – jättis pea tühjaks...

Palju terviseid ja head edu algavale koolitööle –aa–

~*~*~*~

Musta tindiga kirjutatud:

Pliiatsiga: N 211. д. Дунаичицы 2. XI. 1916.

Suigus, 25 okt. 16

Armas Sõber!

Sain praegu sinu kirja 17 X – arwatawasti kaunis ruttu, sest harilikult wiibiwad nad. Muldonnis!? Peab kaunis mõnusasti wist see muldonn sisse seatud olema, kus võimalik on nii puhast käekirja walmistada.

Oskari käest ei ole ma ühtegi teadet saanud. Wend käis mul mõneks päewaks koju wõõrusele – jutustas sõja eluolu; õppisin ta käest mõned uued wande-kirumise sõnad jm. Praegu on uus meeste “kokkukutse” käimas – peaegu wiimased. Imelik tunne! Walab külma sügisewihma maha, wilja rõugud mädanewad põllul... Teen harilise huwiga, ehk paremini ütelda: iseäralise hea huwiga koolitööd. On küll siin rahwa arwamisel lendlemas “kes nüüd raha ei mõista teenida, see on loll”. Olen ikka alles nende lollide seas, kes majanduslises kitsikuses rüweledes ei tihka harjunud ja armsakssaanud ametit ära heita ja “raha teenima minna”. Pean häbiks üleminekut teha, kus ennast tuhanded ohwerdawad isamaa eest – aga wõib tulla aeg, kus selleks sunnitud olen, ka see wõib tulla. Aastad taganewad ainete eest. Tööstusel on tõesti edu ja lehmade müümise peale kulutatakse mõtteid. Lähema tulewiku peale ei mõtelda, waid olewik oma kulla- wõi paberiwihmaga seisab ees. Kui palju majapidamisi seisawad allamäe mineku teel ja sellepärast et võimalik on kergel wiisil “paberit” saada. Elu tarbeainete hinna kerkimine haruldane jätab mittepõllutöö riigid warju.

Terwitusi! –ii– (Siitam)

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud:

Pliatsiga: N 216. I. Саковичи, 21. XI. 1916.

7. XI. 1916.

Ma ei eksinud, ma olen trehvanud ja hästi trehvanud: kui oma polgu saatusest osa kuulda sain, oli mull tung nende isikute elu kelle seas viibisin teada saada ja nüüd saatsid sina sellest elust võetud feljetoni kõige tema paha ja püietega, seda ma teiste käest ei oleks saanud juba nende lihtsa ja arenemata hingeelu seisu pärast, kuid pean juure lisama et ka Sinu käest nii sistematilist ei oodanud. See oli siis üks põhjus, miks Sulle kirjutasin. Edasi kirjutad et meie polnud mitte kuigi suured sõbrad, ma ei tea võib olla ehk eskadronis oli veel see asi kuidas ta oli kuid trubatsi voodus mull sõpra küll olemasgi ei olnud ja kui mull soov ja aeg oleks lubanud siis oleksin võinud sõbrustada ehk ainult noh Sinuga ehk Täetsiga – kuid see kõik jäi olemataks, ja põhjuseid seks oli palju...

Rõemustan end väga selle teaduse üle et “турецкая республика” oma “osa” ikka kõvasti käppa all hoiab, nõnda on siisgi parem “kodusem”, aga mis Sina Pantelejevist kirjutad, see üllatas mind koguniste: teenistuses ma sagedasti kujutasin enesele “stabtubatsi” mundris neid kandidatisid ette mis meil toll korral olid olemas Pantelejevid, Gatchinskyt... ja kõigest sellest massest, isegi Martinovitch juure arvatud, ma oletasin Pantelejevid kõige idealsemaks, tähendab ma ei tunnud teda hästi või jälle hindame meie igaüks ainult iseendale meeldivaid ehk mitte meeldivaid väärtusi ja omadusi? Mis Martinovitchis mulle meeldis see oli tõesti et ta kindlad korda armastas kuid ta püidis seda korda õige naeruväärt abinõudega kätte saada, see temale siis ka selle hea populäärsuse lõigi.

Küsid kuidas minu elu läheb? see on pikk küsimus, kuid katsun, mis tähtsam, üles märkida. Kui olin kuueks kuuks kodu parandusele lastud ja selle aja lõpul komisjonisse minnes seadsin enesele lipukirjaks mitte enese saatuse laevukese truuli kätte võtta vaid kõik heitsin juhtumise hooleks, et mis komisjonis tehakse on hea. Lasti lahti – hea küll mõtlesin ja sõitsin tagasi kodu. Ma ei olnud veel millegi peale oma valikuga peatama jäenud – mulle pakuti asetäitja kooliõpetaja kohta ja ma võtsin ta ükskõiksusega vastu; et ma ses ametis olles vene preestritega kokku puutusin ja et nad vist minus korraliku meest märkasid soovitasid mulle varsti köster-kooliõpetaja koha Kastna (Tõstamaa kõrval). See on siis minu ameti saatuse; ma ei

tea ta kohta muud öelda kui et amet inimest ei tõsta ega kukuta, aga mees ametid siiski võib tõsta. Siis võib olla Sull ehk tekkib küsimus kuidas ma enese koha peal rahul olen? selle kohta tähendan et igaüks niisama ka mina kui ta elus mitte ainult ühekülgsest häid palesid ei näe vaid ka peaaegu kuni viimaseni elu "soolatuid" ära märkab, see astub elu purret mööda mõeldes, saab näha kuhu välja jõuan, ilma et elu teda kaasa kisuks. Kuid kes teab kui edaspidi elu jälle tugevama tempo saab ehk kisub kaasa veel, kuid praegu kahtlen...

Näed ma olen jõuetuks läinud kas see ei ole kindel nõrkuse märk elust ja tingimistest ennast taga lasta lohestada; see on kõva ja tugev kes paneb omale kindla sihi ette üks kõik kas küll korstna pühkijaks hakata, kui ta aga siiski ainult sinna poole ja kindlasti püiab.

Küsid missugused tuuled kodumaa seltskonnas liikumas? Intelligentlikumad seltskonda kellel tõesti ka omad huvid ja aated oleks või kuidas neid inimesi kirjaniku sõnadega võiks nimetada neid "nooreid hingesid" kes elu tahaks veel parandada ilustada neid ei ole Kastnas olemas; on küll olemas neid kes oma hariduse järje ja rikkuse poolest teistest kõrgemal seisavad kuid need ostavad ennemalt enesele paarikümne kopiku eest Tõnissoni või Meie Matsi Kalendri enne kui nad Tolstoi "Sõda ja rahu" ehk mõnda muud seesugust tarvis minemata asja ostaks. Ka Pärnu isandad on nii loiuks vist läinud et midagi J. Karu kokku sasitud sabas muud ei ole kui ainult et "kolmandal kuup." sadas lund ja räime toop maksab nii ja nii palju... Liivi hariduse pea zentrumis, Tartus, seal nähakse asjad sõja aja peale vaatamata siiski lehkavat, kuid kauguse tõttu need tuuled on mulle kättesaamatad ja ülejõu. "Typeцкая республика" terve kokkuseadele palju tervist. Kes on seal see Busch?

Wladimir Rea

Palun kui võimalik jälle kirjutada.

--- --

Musta tindiga musstandist:

(N 235. Hans Siitamile. Саковичи.)

Armas sõber!

Sain Sinu kirja ju 2. XI. – selle päeva õhtul mil "muldonnist" lahkusime. See kord ei viitsi suuremat kirjutada, võtan ainult päevaraamatu lehtedelt Mälestused "muldonnist" /mis on kirjutatud päevaraamatusse nr. 4 samast mustandist, millest kirigi. Nii et õieti mõeldud kiri oli päevaraamatu kirjutise aluseks mitte ümberpöörduvalt nagu kirja järele arvata võiks. Siin jätkan kirja sealt maalt kus päevaraamatu kirjeldus lõpeb./

Jäi veel kild paberit puhtaks. Ja praegu on paber kallis. Ettekirjutatud on kõigis ametlikuis kirjavahetuses võimalikult vähese paberiga läbi ajada, puhtad poogna pooled ära rebida ja iganenud paberite puhtad tagaküljed mustkirjadeks tarvitada. Püüan minagi käsku täita.

Oskar kirjutab mullegi õige harva – kuu ehk paari tagant. Nähtavasti on tal meeleolus muutus tulemas. Elu puistab õhulossid...

Lolliks, kes raha teenida ei oska, olen minagi jäänud. Näen aga, et ka raha raisata ei oska. Ja see julgustab niisuguseks jääma. Näidata et ka ise oma tööga elada saab ilma teist inimest koorimata, on ka eesmärk mille poole püüda maksab...

Imelik, et minu idealism, mis sõja algusel mitmeti kõikuma löi, jälle ikka enam ja enam jalgu alla hakkab saama. Võib olla, et kord selle muutuse põhjuseid selgemini arendada suudan ja praegustele illusioonidele kindla põhja loon, mis neil alles puudub. Sulle soovin siiski võimalikult head "paberi" saaki, ilma milleta ükski ideaal püsti ei seisa.

11. XI. 1916.

Terviseid –aa–

--- --

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Pliiatsiga: № 217. д. Свинюхи, XII. 21. 1916.

ПО-ЭСТОНСКИ.

21 XI 16

Armas sõber!

Sain praegu Sinu kirja loetud. Huwitaw omast kohast on see muldonni elu waewarikas ja huwitaw. Minule ei ole mitte õnneks antud, palgaks pandud isikliselt seda läbielada, siis seda enam pean seesugustest kirjutustest lugu. Sain paari päewa eest oma kooliwenna-ohwitseri läbielamiste mulje Ungaris perekonnas, kus teda ilus венгерка Калина armastama hakkab ja kuuma suudlustega lahkub. Tema kirjeldab ungari kuuma iseloomu ja sõrdeleb seda eesti flegmatikuga ning leiab vähe ühisjooni niihästi keeles kui loomus.

Heila käis Sinu isa minu pool wanawara korjamise reisil. Kõnelesime muu seas ka Sinu üle ja wiimaks tegime utopilisi plaanisi selle üle, kuidas Sa kord koju tuled, naise wõtad ja siis elama asud. Rääkisin ka Oskari üle. Arwatawasti ei ole Oskari terwis wist hea, et ta kaunis rõhutud näib ollewat, wõib olla, ka muud põhjused.

Wäjavaated piiratud. Elan koolitööle ja töötan seesuguse suure isuga, et mitte meeldegi ei tule, et ma loll olen, kes mitte raha teenima ei mõista minna. Õhtuti annan kellegi nooremehele, kes lipniku kooli tahab minna algebra ja geometria tunda ja magamise aeg on kaunis piiratud.

Kirjanduses leiab armu Lõo Jaani luuletuste kogu "Nägemised". Niipea, kui keegi siit linna sõidab, siis katsun Sulle seda saata; ära aga omaele enne kuskilt telli.

Terwitusi Sinu Siitam

-.-.-.-.-

Musta tindiga lillal kaardil:

Pliiatsiga: № 222. д. Свинюхи 22.XII 1916.

Въ действующую армию 6ой драгунский Глуховский полкъ Трубаческий взводъ Янъ Яксонъ. ПО-ЭСТОНСКИ

A. S.!

Suigus, 8 XII 16

Lubasin Sulle saata Jaan Lõo "Nägemised". Käisin Pärnus, aga oli kõik läbi müüdnud ja teadmata kas on enam saada. Jürgenstein ja Hindrey poolt sai raamat hea arwustuse ja läks rohkesti. Fridebert Tuglas asus küll wastas seisukohale, aga oli juba hilja. Luuletuste kogud on nüüd haruldased asjad. Terwitusi! Siitam.

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

/241. Vladimir Rea'le – Sakovitšist/

21-sel nov. 1916.

Puhkusel, Minskist mõnikümmend versta.

Viimaseil päivil jäin vaimliselt üsna uniseks. Koduseilt ja mööda ilma laiali olevatelt tutvatelt ei saanud tükil ajal midagi huvitavat, – mõned ei kirjuta ju pikemat aega mitte midagi. "Postimees" oma luitunud sabaga, kus peale jumalameeste poolt avaldatuid sündimiste ja suremiste teadete ainult pooliti tõlgitud sõjatelegrammid sisuks, ei toonud ka pea mitte midagi ergutavat. Ainult Hindrey näib veel seisukorrast üle olevat ja aine puuduse vastu praeguste olude juures kinnitud. Teised näevad oma töö alal ainult pettumusi ja libisevad tundmata teedele nagu vaene Peeter Kallitki, kes oma kogemata kombel "abielu instruktori" nime teeninud, ilma et tal selle kohaseid loomulikke kalduvusi nii väga leidukski.

Tuimendavalt mõjub veel minu peale see asjaolu, et mede kompanii – opositsion – ja štabtrubatsi oma – valitsuse erakond, в составе: Pantelejev, Nefedov, Krapivkin, ja mustlane Fedorenko – puhkusel ühte onni korterisse kukkusime. Štabtrubats on oma närtsu sarnase loomuga nüüd meie otsekohele mõju all, nii et meil mingisugust kokkupõrkamist, mis elustavalt mõjuda võiks, ette tulla ei saagi. Teiseks võtab nende

alaline kaardimäng vahetevahel meidki oma mõju alla. Ära mõtle, et rahapeale mängin, seni ainult "sikku", "viitsada" või mõnda muud mängu, kus pisutki mõtet sees, aga eks ta ajaraisk ole ikkagi. Ja mängust saadud ärevus toob harilikult meele lõtvust tagajärel.

Niisuguse seisva vee lompi tõi Sinu kirigi mulle killukese õige soovitatavat erutust, mille eest südamliku aitäh ütlen. Varsti loodan pakikese raamatuid saada, mis juba paari nädala eest Karult tellisin. Edaspidi saan jälle mõnelt koduselt tuttavalt huvitava kirja ja nii see elu lähebki, välispidi "katsappidega" (ukrainlaste sõimunimetuse venelase kohta) riieldes, seestpidi kodumaad mälestades ja õhulossisid ehitada...

Oli kord aeg – aeg millist Sinagi mäletad – mil ma alles kartlik "hallike" olin, kõiksuguste ülemusekeste ees värisisin, kelle hulgas štabtrubats üks kõige tähtsamatest oli ja omas mõttes oletasin missuguseks "trubatsivoodu" kord küll kujuneks, kui ta teistsuguse loomuga mehe teha oleks. Martinovitši pidasin siis südamega inimeste piinajaks ja olin kindel et korda – niipalju kui see tarvilik – ka ilma isikut äärmuseni alla surumata pidada võib. Ma usun seda osalt nüüdki veel, aga tean ka, et see ainult ühiskondlikes mõistes enamarenenud isikute vahel võimalik on. Martinovitši kellegist hoolimata türannia oli aga vääriline järeldus sellele ümbrusele milles ta sündinud ja suureks kasvanud. Ja oli ainult haruldase meelekindluse juures võimalik maha salata kõike seda, mis senini terve elu sisuks olnud – viin, sõbrad, ninanipsud ülemusele, hulluseni ulatavad distsipliini jalge alla tallamised. Meelekindluse juures, mis tuge leidnud piirita auahnusest, kui ka kuhugile südame nurka äraeksinud ja allesjäänud õigluse tundest. Tundest, mis verivaenu ja kahtlust kandis kõige ümbruse inimeste vastu, ainult mõistmata loomi usaldada ja armastada suutis.

Meie süüdistame Martinovitšit abinõude pärast, mis ta oma sihi kätte saamiseks tarvitas, unustame aga ära, et ta teistsuguseid sugugi tundagi ei võinud. Sellest tema kurbloomik lõppki.

Huvitav, kuigi mitte just üllatav, on et Sinagi eneses jõuetust, lodevust tunnend. See on niisugune, meil iseäranis laialiseks läinud haigus, mis kirjanduseski tähelepanemist leidnud. Rääkimata Metsanurga "Orjarest" ja Vuolijoki "Udutagustest", kus orjameelsus ja julgusetus peamotiiviks on, leidub pea igas uuemas tootes sellekohaseid märkusi. Meile on ta maast madalast veresse kasvatud, aga meie püüdmine olgu hoolitseda, et järeltulev põlv vabana üles kasvaks ja end vabana tunneks...

Tuleviku lootuseid ei toeta ma mitte meie üliharitlaste peale, kes mööda maad-ilma omale "raha teevad", ei ka teiste peale, kes suurlinnade külmades üüriputkades nälgivad kunstide alal Eestile kuulsust soetada püüdes, vaid alles tarkava ja jõudu võtva "maaharitlaste" klassi peale, kel vähe võimist, aga seda rohkem püüdmist ja vaimustust. Ja kellele ühtelugu värket verd juurde tuleb viimasel ajal kasvama hakanud "põlluhariduse" laiali laotajate, kui ka enne olemata "haritud põllumeeste" isikuis.

23-dal novembril.

Vabanda, et oma mõtteid seekord lõpuni arendada ei suuda. Pikk sõit on ees. Homme lahkume siit. Vaja valmistada.

Küsid Buschi? Kas Sa's oma aastavendagi enam ei mäleta? Katsu meelde tuletada. Suur punane poiss – õppis baritoni. Oli harmooniku omanik ja kääksutaja. Pärit Pärnu külje alt Saugast.

Seekord head tervist! Kui aega saad – kirjuta. Ootan.

23-da nov. hommikul –aa–

~*~*~*~

Musta tindiga mustandist:

(N 249. VI. Reale. ф. Зосин)

So, üle poole teed on juba sõidetud. Veel kümmekond päivi ja jääme – Jõulusid pidama või lähme austerlastele häid pühi soovima. No parem oleks ikka ise enne pühad ära pidada.

Teekond on seni üsna lõbus olnud. Teed on külmetand tahedad. Üle kahe ehk kolme päeva ühe puhkame. Juhtume naisterikkasse nurka, paneme pillid hüüdma. Varsti on tuba “lestasjalgu” täis ja tants läheb lahti. Va Nugis, kes praegu kantselei käruga sõidab, seega ka nagu kirjutajate kanti mees on, aitab “töögerpakuga” ligi kah. Ei tunne seal väsimust keegi ega ohka, et hommikul kella neljast jalul peab olema ja kaheksast juba tee minema.

Kui aga sooja poole ilm juhtub olema ja mede poisid küladest, alevitest läbi sõites loo lahti lasevad, koguvad punaste, lillade ja roosade rätikutega, kirjatud kuubede ja triibuliste seelikutega naised-tüdrukud tänavale ja seisavad kraavi kaldail nagu aukaraul kahel pool teed. Iseäranis huvitava vaheldusena tunduvad sarnased nähtused seitsaadik, kui juba Volõni kubermangu “hohluškade” (ukrainlanna) sekka jõudsimel.

Kahjuks jääb õhtuti väga vähe kirjutamise aega üle – oleks päevaraamatusse mõndagi märkida olema, mis pärast endalgi huvitav mälestada oleks. Seekord palju terviseid!

–aa–

9. XII. 1916.

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud V. Rea kiri:

Pliatsiga: 224. с Гнездишно, 28. XII. 1916.

16. XII. 16.

Tahaksin heameelega anda oma üleelamistest osa täpipäälsetena, kristallselgetena; katsun niipalju kui seda mu kirjamehelik viluvus suudab, seda siis ka teha proovida... Kirjutasin teine kord juba, mis ametid pean; ta ei ole auupakuv, isegi Eestis on palju halvu eelarvamisi ta kohta, kuid selles ametis on ka omad head küljed olemas, vähemalt minu tarvis. See oli juba ammu siis kui olin alles seitsme ehk kaheksateistkümneme aastane ja linnas koolis lõpueksami ära tegin, küsis keegi sõber-kooliõpetaja edaspidistest sihtidest ja püüetest, vastasin peaaegu hoobeldes ja uhkustades oma mõtte üle et tahaksin enast niiviisi sisse seadida et võimalikult rohkem noorte keskel viibida – noorte keskel, lisasin veel juurde, tunned enese alati tugeva ja värske olevat ja mis neisse külvad ka kannab vilja... Alles nüüd olen nende sõnade tõsidust proovinud, muidugi ära arva mitte et ma oma koolilastele midagi sellesarnast suudaksin pakkuda, mis Sokrates oma järelkäijatele, kuid ma elan nendega niisugused väikesed tükikesed kui seda näituseks “Truud sõbrad” ja veel palju sellesarnasid, huvitusega läbi, ja see hoiab mind kõigele, mis on veel idealsemad olemas, alles – ilma selle tugitoolitu niisuguses huvideta kõrbes, missugune meie praegune küla elu on, oleksin ma ammu juba sunnitud olnud elutühjuse muljet rinnus, noh kas alkoholiga ega mõne teistsuguse kirega, sumbutada katsuma. Nad, need koolilapsed sünnitavad ka pahameelt kuid see ei ole viimasega võrreldes tähelepanemise väärt... Siis on ka mull see viga juures mis ma paljudel eestlastel olen tähele pannud – ja see on liig passivne elutarkus, arvustus – selle vastu enese juures olen ma viimased aastad palju tööd teinud, kuid siiski teda, seda viga on raske parandada, sest et eestlased väga melanholikud on – aga see viga rikub paljuid eestlasi ära ta teeb neid olude mängukanniks ja hävitab viimase raasukese nende otsustamise võimest, järsust kindlast tegevusest – ja kõik need suguvennad nad ei vasta sugugi minu idealidele ma tahaksin neid palju teistsugusetena näha: iseenesega noh pean tunnistama ma ei lepi koguni mitte: olen

vist ka üks neist tigudest kes iga väiksema kui liigutuse ja ettevõtte juures katsumisesarvi tarvitab – arvustab.

Siis kirjutasid Sina oma arvamisi meie kodu edaspidise lootuste kohta, sess küsimuses pean ka mõne sõna sekka ütlema. Sa näed Messiast maaharitlastest, põllupidajatest tõusvad, pean ütlema et kui mõne kaupmehe selli, kaupmehe, “gokmopi” herra ehk üliharitlase käest küsida millest ehk missugusest seisusest tema kõige rohkem oma rahva kasuks loodab nimetab ta vististi seisust millest ta ise pärit on aga ehk on niisugune otsustamine ühekülgne – vähemalt mulle paistab ta niisugusena. Ma tahaksin näha et meil oleks oma Rinaldinid ja ka nende püidjad Pinkertonid, ka oma Kröösused, Diani lõhkujad peaks meil olema, niisama ka oma Danted ja Goratsiused, ühe sõnaga ma sooviksin et meil leiduks iseloomusid nii mitmes eksempläris, kui neid siia maani on sündinud. Kiidetakse näituseks Daani rahvast kui tublit maaharijat rahvast, aga kui võtta kõik selle kogu, kas ta ei ole ühekülgne, huvituseta kui reasse seatud polk soldatisi. mitte ainult välimiselt vaid ka hingeliselt ühekülgne. Need on minu arvamised; võid ümber lükata. Nüüd lõpetan oma joru kui edaspidi vabam aeg tuleb täiendan ja teisendan veel oma arvamisi; heameelega oleks mõni päev varem kirjutanud kuid kui köstritel ülepea kibedat tegevust ja aja nappust juhtub siis just enne jõulu: nüüd on kiriku kirjutamisi kole palju, inspektorid nõuavad oma “aktsiisid” siis tunnid klassis ja kõige kupatuse kübaraks veel kiriku-pühade laulu õppimised. Peale selle kõige veel 12 versta minu asupaigast Selis kus kevadel pidu pooleli jäi ja nüüd luba kätte saadud sai ka tenori lauljaks lubatud nii et ka need tulevad ära õppida – sellepärast siis ka palun andeks oma mitte korralikult kirjutud kirja eest; on pühad möödas, katsun näidata et ikka veel korraliku tööd ka ei ole ära uustanud.

M. Kui seesama Busch on mis minuaegas, siis on ta ometi peast haavatud? Lugesin teda surnuks. Kõige “республика”le palju terviseid iseäranis aga Sulle ja Buschile. W.-e-.

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

№ 24. Pliiatsiga: (255) /Гнездинчо/

8. I 1917.

Kogemata kombel on jälle kolm nädalit mööda läinud, kui Teile viimati kirjutasin. Ja hulk kirju on vastamata. Katsun praegu jõudu mööda võlga tasuda.

Papa kirja 21^{sest} nov. sain 21^{sel} detsembril. Tema poolt avaldatud mõtetele mul suurt vastata ei ole. Kogu tulla ma igatahes praegu, talisel ajal ei mõtle. Olgu siis kevadel või suvel, kui võimalust on. Teist korda pori ja muda sees oma polku taga otsida – puudane pamp selgas – enam ei tahaks.

Mamma kirja 1^{sest} detsembrist sain selsamal päeval – 21. XII. – kätte. Teise, 20^{mast} detsembrist, 29^{mal}. Oskari ja Eliise kirjad viibivad Petrogradi tsensuri õlul õige pikale. 21^{sel} dets. näituseks sain Oskarilt 30^{mal} oktoobril kirjutud kirja ja see ongi senini kõige uuemaks jäänud.

Seiler Kristjanilt olen ka paar kirja saanud, mille peale veel pole vastanud.

Ka onu Kristjanilt, Poltavast sain neil päevil kaardi. Saatsin tale sügisel raamatud: “Kirjutatud on – “, “Udutagused” ja “Прибалтийские немцы”. Kiidab, et läbi olevat lugenud, küsib mida ma kingituseks sooviksin ja mida mul kõige rohkem tarvis oleks. Täna lõpetasin vastuse, milles pisut ka tema tokordist kodumaa kohta halvaks pidavat arvamist puudutasin, oma Venemaa nähtusi vastukaaluks säädes ja harutasin, et mul üleüldse mitte midagi iseäranis tarvis pole – olgu siis, et mõne üleliigse raamatu saadaks j.n.e.

Elan endist viisi. Jõulud läksid üsna vaikselt mööda. Mõni päev enne pühi saime praegusele kohale – Tarnopoli ümbruskonda. Rahvas ja tema kombel on siin jälle kaunis teistsugused. Majad on kõik savist ehitud, ainult puu postid sees. Selle pärast

aga ka külmad ja niisked, olgugi siin kliima hulga soojem kui põhja pool, kus enne olime. Külma tungib savi seintest läbi, hoolimata väljaspoolsest õlevihkude voodrist ja seespoolsest krohvist. Ja õle tuli ei suuda suurt ahju ka nii soojaks kütta kui ta peaks olema.

Jõulud olivad õige igavad. Midagi iseäralist, sellekohast teha ei saanud. Mineval aastal tegime oma poistega ometi Jõulupuugi, aga tänavu puudus seks palju. Osta ei ole peale saiad mitte midagi. Ja kuusedki kasvavad siin harva.

Siinne rahvas toob Jõulu laupäeva õhtul suure peksmata rukkivihu tuppa nurka, kus ta Uueaastani pingi peal istub. Põrandale tuuakse heinu, mida ka söögi laua peale lina aset täitva vana teki alla pannakse. Süüakse pühade kohaselt ikka mitu rooga, mille kokkusääd peaaesjalikult kapsaid, jahu ja tangu sisaldab.

Esimese püha õhtul käivad lapsed karjakaupa mööda küla kerjamas. Siin sel küll just niisugust nime ei anta, aga minule niiviisi paistis. Tulevad akna taha – teinekord ka otsekohe tuppa – laulavad “Jumala sõna” laulu kunni neile kopik raha ehk kannikas leiba pihku pistetakse. Ja niiviisi läheb lugu poole ööni, sest küla on pikk ja lapsi palju.

Uueaasta ööl mängisime purjutavate ohvitseridele – teenisime 370 rbl. (Sain 23 rubla kopikatega. Esimene punn tee peal uuritud auku. Kodust saadetud raha pole veel saanud, aga loodan lähemal päivil saada.)

Kella kolmest saime magama, aga et kella kümneks paraad määratud oli, tõusime juba seitsmest jälle ülesse. Peremees võttis “vanamehe” – s.o. rukkivihu – Jumalate alt nurgast keset tuba, kus poisid luuavartega ta läbi peksivad. Kuhu õlg sai, ei pannud tähele, aga terad, mis maha jäivad, koristas pisuke pörsas, keda seepeale tuppa lasti oma iga hommikust ringreisi tegema. Täna oligi tal õige õnnistud päev. Kuna ta alles oma pere terade nätsutamise ametus oli, tuli tuppa pisike tüdrukuke, kaks kaelkotti kaelas, võttis ühest pihutäie teri, riputas pörsa ette ja luges sõnad peale. Siis vaatas kõõrdi perenaese poole, mis sealt tuleb. Sel oli sarnaseks juhtumiseks juba õhtul paarsada pirukast valmis küpsetud, võttis nüüd ühe ja pistis pisikse külalisse kotti. See sai hädavaevalt uksest välja, juba paar poisi jõmmi korraga tuas, riputavad teri ja luevad tõpra- ja taime-kasule õnnistuse sõnu. Saivad needki kumbki oma käki ja läksivad edasi teistele maad andes. Meil oli varsti paraadi minek. Küla lapsed jäidki tuppa lugema ja pörsas mõnusalt nooksudes teri närima. Kõik pärast lõuane aeg peale paraadi läks ahju peal magamisega ära ja pühad olivadki otsas. Võiks veel kolmekuningapäeva nimetada, millal kange tuul ja tuisk möllas, nii et ära ninagi näita. Sellepärast jõudis igavuski kõige kõrgemale tipule. Pea põhjuseks oli ikkagi, et midagi lugeda polnud. Kõik aeg loodetud raamatud jäid tulemata ja “Postimehes” polnud ka midagi huvitavat. See kord panen raamatute nimekirja ligi, mida lugeda sooviksin – ehk saate kudagi saata. Hääd uut aastat ja mööda läinud pühi –aa–

To kord Karu käest tahtsin järgmisi raamatuid tellida:

1. Emake maa. P. Kallit. Kõne põllumeeste noortele.
2. Sirvilauad 1917.
3. Jakob Tamme lugulaulud.
4. Annusson. Igapäevane keemia. Viimane vahest on Oskari muretses ja saate ehk kodust saata? Vast saadaksite teise Oskari “Kalevipoegadest” minule, sääl on ta nii kui nii ülearune?

Nüüd sooviksin veel:

A. Котомкин-Савинский. Князь Вячко и меченосцы.

Saadate jah? Eks ole? –aa–

9. I. 1917 a.

Musta tindiga ära kirjast:

№ 25. Pliiatsiga: (262) Kaart: Тарнополь – ул. 3 мая.

(дер. Сестратин) 8. II. 1917.

Sain kirja 26-dast jan. Järelvaadates leidsin, et olen teile viimase kirja juba kuu aega tagasi kirjutanud ja see juba teine kiri, mis vastamata. Vabandage. Lähemal päivil katsun pikemalt kirjutada ja ära seletada, miks nii kaua koduseid meelde tuletanud pole. Oskarilt olen viimasel ajal ka mõne rea saanud. Ka onu Kristjan kirjutab. Kirjas pikemalt. Terviseid –aa–

Musta tindiga ära kirjast:

№ 27. Pliiatsiga: (267) Kaart: Тарнополь – ул. Сокола.

(дер. Сестратин) 17. II. 1917.

Vabanda, vanamees (papa), et Sulle kaua kirjutanud pole. Sinu kirja 2-sest veebr. sain 14-mal. Pikem kiri pooleli. Raha käes – suur aitäh! Praegu puudust ei ole.

Palju terviseid! –aa–

/257/ Hans Siitam'ile.

10. I 1917.

Sinu kirja 21-sest XI sain 21-sel XII ja järgmisel päeval juba kaardi 8-dast detsembrist. Kiri viibis selle pärast, et ligi kuu aega – alates 24-dast novembrist – teel olime, mil posti ei saanud. Kohale jõudes sain korralt mitu kirja ühes pataka "Postimeestega". Olen nüüd ka üsna lähedal Ungari piirile – Tarnopoli ümbruskonnas – võib olla tõukab "õnn" mindki sarnastesse üleelamistesse" nagu Sinu koolivend kirjutab. Praegu küll vaatan skeptiliselt sarnase lootuse kui ka Sinu koolivenna kirja tõevärvilisuse peale. Külap sääl rohkem unistusi kui tõelisi "üleelamisi" leidub. Tean küll et "armastuse lugusid" soldatite ja külaneiuade vahel ette tuleb, mis kaugemalegi lähevad kui suudlusteni, aga harilikult pole nende kangelased mitte "Eesti flegmaatikud". Eestlased peavad selleks vähemalt tublisti "Europaseeritud" olema. /Тарновка/ 20. I. 1917

Nagu ju ütlesin olime tükk aega teel, sõitsime ühelt frondilt teisele, ühest kubermangust teise. Nägime mõndagi seninägematut, kuulsime keelt senikuulmatut. Muutlikud olid maakohad, millest läbi sõitsime, muutlikud ka inimesed – nende elu ja elamiseviisid – kellega kokku puutusime. Läbi madalate soode, mis mööda Pripeti jooksu kaugele hommiku poole praeguses sõjas tihti nimetatud Pinski soodest ulatavad, jõudsin alaliste mägede ja orgude vahele mis nähtavasti Karpaatidele "eelvahtideks" on. Kuna soode aluspõhjaks valkjaskollane liiv on, võib siin pea üleüldiselt jala paksuse ehk õhemagi mulla korra alt aina valget kriidi kruusa leida.

Niisama vahelduv on metsa kasv. Pripeti ümbruses kasvab peaasjalikult paju võsa ja kuivemal kohtel üksikud tammed jalakad ja jäntrikud, tõrvased männad. Viimased annavad elanikele peale ahju kütuse ka valgustuse ainet nagu meil vanasti kask peergude näol. Minski ümbruses nägin ka männast kistud peerge, mida kohati nagu vanaaja jätist praegusel kerossiini puuduse ja kallisuse ajal põletati. Aga juba versta nelikümmend veel põhja pool Pripeti sattusime sohu, kus ümbritseva ilma suurematest puudustest pea midagi ei teatud. Tuleelist (petrool) – siinse rahva poolt üldiselt "gaasiks" nimetatud – ei tuntud seal mingit puudust. Ma ei tea kas teda üldse tuntigi. Elumajasid valgustas üleüldiselt männapuu tõrvane, mida pilbasteks raiutult sellekohastes "lampides" põletati. Kes need "lampid" esimestena välja mõtles ja tarvitusele võttis ei tea keegi ütelda. Nende ehituse viis on üsna lihtne. Laest ripub harilik poole jala jämedune plekkorn, mis alt umbes arssina laiuseks trehtriks laieneb. Viimase all traatide otsas on raudne tuhaaukudega tule ase, mille peale kas

või terve костреп (tuleriit) võib põlema panna. Valgust enam kui meie suurtel “simpleks” lampidel. Ja nii mõnus soe nende lähedal lastelgi tähti veerida...

Umbes sedasama osa maad Pripetist lõuna poole kaovad sarnased valgustuse aparaadid jälle ära. Mõnes metsarikkamas nurgas teeb veel vanaeit lõukale valgustuseks tule, aga veel edasi kaob puu kütteaine kirjastki õlgele maad andes. Sealsamas ilmuvad ka savist elumajad kuna loomalauteks aina vitstest punutud hagerikud jäävad. Sellekohast sarapuu võsa leidub mööda mäekülgesid küllalt.

Savist peavad siinsed elanikud üldse suurt lugu. Isegi minu praegusel elukohal üsna Austria piiri ääres Radzivillovi ümbruses, kus jälle rohkem metsasid leidub ja selle õlul ka palkidest tehtud majasid, tarvitatakse teda seinapragude kittimiseks. Meil pannakse majade ehitisel samblaid palkide vahele, mis hoolega kokku passitud. Siin laotakse palgid ümmarguselt üksteise peale ja pärast mätsitakse saviga siledaks. Hulga hõlpsam!

Mitte ainult looduslikud olud ei mõju inimeste elu peale – ka inimene ise suudab elutingimusi tahtmise järele korraldada – looduse kiustegi. Seda nägin kõige metsavaesemal maal Tšehhi asunikku külas, kus savionnide asemel mõnused kivi ja puu majad – tammepuudega köetavad... Ümberkaudsed venelased, kes 40 aastat tagasi viletsais ütikestes elasid, elavad neis praegugi. Tšehhid aga, kes poliitilise meelsuse pärast maalt lahkuma sunnitud Poola mõisniku maad ühisel jõul ära ostsid, elavad nüüd kõik ise mõisnikuina. Ja mis on looduse tingimistega ühist sellel, et paljus külades hommikuti seapõrsad – tihti ka vana emis – tuppa söögilaua aluseid revideerima lastakse?

Suurt mõju elutingimuste peale avaldab sõda. Igal pool kaevatakse töötajate puudust. Ainus pilk pühapäiviti kiriku juurde kokku kogunud rahvarõivais punaste ja lillade pearätikutega naiste hulga peale tuletab meelde, et mehed sõjas on.

Teine meeldetuletus sõjast on üldine tarbe- ja toiduainete kallisus ja sagedasti puuduski. Ka viimane oleks üldine olema kui mitte juutisid poleks. Ainult nende kaubandusliku energia õlul leiab inimene, kes tingimata suhkurt tahab soovitud ainet tarvilisel määral, olgugi et tal kuni rubla naela eest maksta tuleb. Kui poleks juutisid peaks ta ainult selle ühe naelaga kuu kohta leppima, mida mitmetunnilise sabas seismise järele kuskilt “maaliidu” poest 24-ja kopka eest saab...

Tean et just juutisid harilikult hindade kõrgeks ajamises ja tarbeainete puuduses süüdistakse, aga usun ka, et see süüdistus vale on – vähemalt teises punktis. Veel süüdistakse veoolude korratust ja läbikäimisteede vähesust hindade tõstmises. Aga just eelpool nimetatud sootaguses külas, kus ma tähendatud algupäraseid lampisid esimest korda nägin, kaugel suuremaist teedest ostsin 30^{mal} novembril heinu 50 ja 60 kop puud, kuna mujal 120 kop imestamiseväärne madal hind tundus!?!
21. I. 1917.

Sorides kuulutusi uuemates “Postimeestes” tärkas minus paar küsimust, mida Sulle ettepanna tahan: 1. Eessare Aadu: Räästaalused. Mis ta on? Kes on see Aadu? Kust ta tulnud? Mida ta võib? 2. “Sakala”. Missugusel määral on “Sakala” omale viimasel ajal Pärnumaal poole hoidjaid võitnud. Vast on temal Pärnumaa kohta rohkem tähtsust kui “Postimehe” sabal?

Seekord tuleb lõpetada. Lori on niigi liig pikaks veninud.

Head tervist omale, palju edu tööle! Kõike head Sulle ja Su perele!

—aa—

—.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

/258/. /Vladimir Rea'le/

21. I 1917.

Sinu kirja sain ju läinud aasta viimseil päivil. Vabanda, et seni pole vastanud. Sinu oma polnud ainuke. Ja igapäevased, ühetaolised askeldused täitsid tuimusega õhtuse vaba ajagi.

Täna jõudis järg Sinu kirjanigi. Lõpetasin praegu vastuse kodunurga sõbrale – ka kooliõpetaja ja veel üsna noorusvärskete vaadetega, olgugi juba vananev. Aga kooliõpetaja ei tohiks kunagi vananeda.

Soovitakse ja kiidetakse kooliõpetajaid vanu ja harjunuid, aga kas on vanal veel küllalt seda tuld ja vaimustust, mis lapsi erutada suudaks vaimlisele täiusele ja vabadusele püüdmiseks?

Muidugi ei või kiita, et meie nooredki kõik ka vaimliselt noored oleksid. Sest...

"Kes need kõnnivad kortsus kulmul

Hinged nii vaevatud, verised?

Eksivad vaibudes kõrbe kuumas,

Südamed härmatand, lumised.

Need on need noored raugad..."

Pole ka ime. Ajad on külmad olnud, vanugi jahutanud. Kust pidid seda sooja siis nooredki saama. Mõtlen tagasi oma kooliaja peale asjata otsides heledamaid punkte, mis sünniksid elusse kaasa võtta.

Minu praeguse ilmavaate alus ulatab vanemale alusele kui kooliaeg. See põhjeneb ema mälestuste peale Jannseni "Perno Postimehest", Jakobsoni "Sakalast", Eesti Aleksandrikoolile raha kogumisest ja üldse terve Eesti esimese ärkamise ajast. Mis sest et selleaegsed püüded ja sihid praegu tücati lapsikuina tunduvad, mille nurjaminekutegi üle tõsiselt kahetseda ei suuda aga see tuli, mis tol ajal inimeste – selleaegse nooruse – hinges põles, suudab mälestustegi kaudu veel elustavat helki visata. Ja lapsele pole ju muud tarviski, kui esimest vaimustust, esimesi püüdeid hingesse istutada. Kõik muu: ajakohased sihid ja abinõud nende kättesaamiseks muretseb ta omale siis isegi. Ja jooksebki ta elu ilma suuremate võitlusteta tasakesi haua poole, heatahtlikuks, kaasatundvaks teiste püüetele jääb ta ometi.

Seepärast nõuan ma ka kooliõpetajatelt elutuld, mis minu omadel peaaegu puudus ja pean nende ametit kõige tähtsamaks inimsuse tuleviku arenemise käigus.

Seepärast läheb süda alati soojaks kui Tõnisson Eesti tütarlaste kui tulevaste emade kasvatusel kirjutab, olgugi neil kirjutusel enamasti lähem, agitaatorlik eesmärk Tartu Eesti tütarlaste kooli heaks.

Kogub meile kord rohkem noorusvärsked kooliõpetajaid, enam soojasüdamega, laiema silmaringiga naisterahvaid, kes lastesse iseseisvat elurõõmsust kasvatada suudavad, siis kaovad küll ka kaebtused eestlaste "melanhoolsuse" ja "flegmaatikuse", nende kahtleva julgusetuse ja siunatud orjameelsuse üle. Kaebtused, mis kirjanduseski välja ütlejaid leidnud: M. Metsanurga "Orjad", Vuolijoki "Udutagused" jne.

22. I. 1917.

Olgu veel paar sõna Sinu tähenduse peale, et iga rahvaklass messias end hulgast ootab. Sa tahaksid, et meil oleks "... iseloomusid nii mitmes eksemplaris, kui neid siamaani on sündinud". Kust aga tulevad nad? Ära unusta, et meil kuni kõige lähema minevikuni ainult maarahva klass oli. Kõik kes nende hulgast välja kasvanud sulasid võerasse rahvusesse seni kui "maa rahvas" ise teadlikumaks, tugevamaks sai ja oma ise ka lastele kaasa andma hakkas. Meie praegused tähtsamad mehed: meie esimesed haritud teadlased ja "taidurid", esimesed "kröösused" – äri ja tööstuse ettevõtjad – on otsekohesed maameeste järeltulijad esimeses ehk teises põlves. Küsi nende käest kellega nad ühes üles kasvanud, oma eluajal ühes töötanud ja Sa

kuuled siis kui palju neid on kadunud saksusesse, kui palju neist veerenud “Vene tagamaadele” kroonu ametitesse ja mujale, kui oma rahvale jäljetult kadunud. Ainult seepärast, et neil oma sündimise mullast midagi ülendavat, siduvat kaasa võtta polnud.

Siis saad Sa aru, miks ma meie kõige tugevama – hiljuti alles ainukese – rahvaklassi edenemisest nii palju loodan.

Ma loodan ühtelugu kasvavate “maaharitlaste” kui aluspõhja peale, millest kõigekülgne tulevik võib kavada ja enesele jõudu ammutada!

Ma loodan põllupidajate klassi kui jõu peale, mida tulevased tugevad iseloomud liikuma peavad panema ja juhtima!

Palju terviseid ja head edu tööle. Kirjuta! Ootan. –

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

/263/ Joh. Tõlp'ile Kaart: Тарнополь – Костю Доминиканцев.

/Сестратин/ 8. II. 1917.

Kuulsin kodust: Sa olevat ka seal pool liikumas olnud? No, kuidas Sul seal siis “vedas” ja missuguseid muljeid sest käigust kaasa tõid? Mind hakkab teenistus jälle tuimendama – pean katsuma ka sui poole uuesti kodus korra ära käia, et ergutust saada. Said mu septembri kuuse kirja kätte?

Palju terviseid –aa–

-.-.-.-.-

Musta tindiga:

Tartu, märts 1954. a.

Seistes kümnekond päeva Tarnovkas ei saanud ma ühtegi kirja, kirjutasin aga seal olles eelpool toodud kirjad kahele kooliõpetajale (257, 258) ning Oskarile ja Eliisele, mis eri köitesse tulevad. Selle kõrval kulus hulk aega ka tüdrukutega lõbutsemisele, millest on kirjutatud Oskarile № 15 (259) ja juba hiljem Sestraatinisse staabile lähemale asunult mõnevõrra viisakamate sõnadega ka siia köitesse tulevas koju saadetud kirjas № 26 (268). Sestraatinis on kirjutatud ka kaks järgnevat vallutat venekeelset kirja Tarnovka tüdrukutele. Esimese adresseerisin kõige nooremale, Nastjale, kellest kui “мало-мальски” (pisutki) kirjaoskajast lootsin, et ta selget kirja ise lugeda oskab ja ehk ka vastu kirjutab. Sain aga mõne päeva pärast ikkagi Frosja nimel kellegi sõduri poolt kirjutatud kirja, kus öeldakse et Nastja olevat ära sõitnud. Kuu lõpu poole – avatavasti 28-dal, mis Tarnovkast üks kiri posti pandud – olen neid ka isiklikult külastanud nagu järgmisest Frosjale 2. märtsil saadetud kirjast nähtub, mis ilmselt sellises toonis kirjutud, et ka kirjalugejatele soldatitele mõnd sõbralikku müksu anda. Sellele pole enam vastust saanud.

Varsti peale selle ulatusid ka revolutsiooni lained meie juurde ja tõrjusid huvi tüdrukute vastu mõnevõrra tahaplaanile. Seda tunnistavad Sestraatinist koju saadetud poliitilist olukord kujutavad kirjad № 29 ja 30, ja suur hulk meeleolu kobavaid kaarte mitmel pool asuvatele tuttavatele.

Kuid ka Sestraatinis oli tüdrukuid. Koguni kaks ühenimelist: Tatjana Mihailovna't.

Tarnovka tüdrukute isa nime ma enam ei mäleta, kuna seda kõnes ei tarvitanud. Arvan et see vist Anastassi oli, sest viimane tütar oli Anastasia nimeks saanud. Ja perekonna nimegi, kuigi siis neile kirjutasin ja kirju registreerisin, ei oska enam kuidagi omast kirjast välja lugeda ega meelde tuletada.

Tatjana Mihailovnat, kelle juures mina oma seltsilistega korteris olime, kutsusime Tanjaks. Ta oli mäletavasti umbes 18 aastane, vist vanem kõigist lastest, keda suur hulk oli ja keda ta karjatas. Ei mäleta, kas tal ema oli või ei olnudki – isa aga oli kindlasti. Mäletan teda kui töökas, viisakas ja üpris meeldivat tüdrukut, kellega suurt hullata ei tihanud ega saanudki, sest ta oli üldse kaunis tagasihoidlik. Võib olla, kartis isa – võib olla oli ka paastu aeg põhjuseks, millal tüdrukutel poistega hullata ei

kõlbavat. (Meenub ka kurt poola tüdruk, kes paastuaega poiste tagasitõrjumiseks kasutas ja ütles et see “grzech” (patt) olevat, mis nad tahavad). Tanja suhtes mäletan ka mõtet, et kui oleksin sunnitud kaugel kodumaalt, siinsetesse oludesse elama jääma, siis võiksin teda naisekski ihaldada. Sellist mõtet ei mäleta ühegi teise teenistuse jooksul ette juhtunud tüdruku kohta mõelnud olevat. Muud ei mäleta ma temast enam midagi ja ei puutunud temaga ka peale Sestraatinist lahkumist enam kunagi kokku.

Sealsamas naabruses elas aga teine Tatjana Mihailovna, keda enamasti nii ka kutsuti, sest esiteks oli tema vanemate majas viisakam rahvas – kirjutajad – korteris; teiseks oli ta ka ise esinduslikum, vist midagi kuskil ka õppinud, oskas ehk lugeda kirjutadagi, riietus peenemalt ja vanemate majagi oli suurem ja puhtam, mispärast ka saksed rahvas korterisse asuski. Seda Tatjana tuleb edaspidi veel meelde tuletada.

Nagu näen, pole ma Tatjana Mihailovna romaani õnnelikkude lõppu üheski kirjas jäädvustanud. Teen seda nüüd mälestuse järele. Selles oli üks väga tähtis tegelane minu teenistuse kaaslane Hans Põltsam Torist, kelle päritolust hiljem kuulsin: ta olevat saksa mõisniku poeg, kes teda ühes emaga ja tulusa ametiga “seaduslikule” isale üle sokutanud. Teati rääkida, et ta ka ise mõni kord purjus peaga kiidelnud: “Minu soontes voolab Saksa veri”. Tema isiklik romaan olevat kuulduste järele palju aastaid hiljem päris traagiliselt lõppenud: ta olevat end naise truudusemurdmise pärast üles poonud.

Nagu öeldud olid Tatjana vanemate majas kirjutajad korteris: kolm eestlast ja venelane või nime järele ukrainlane Sleptšenko. Kõik lõbusad, libedad poisid. Aga mitmekesi üks segab üht, teine teist. Umbes aprilli esimesel poolel lahkusime Sestraatinist ja asusime vesta 15 kaugemale. Seal jõudis Põltsamile puhkusele sõidu järjekord. Tee raudteejaama viib teda Sestraatinist läbi kuhu ta tuttavasse kohta, kus seekord sõjaväge ei seisa, ööbima jääb. Võetakse hästi vastu, söödetakse, joodetakse – ega ta vist seda rääkinudki, et pukusele sõidab – ja ööseks... Tatjana manu. Mis seal sündis, kuidas oli – kes seda teab.

Aga vat nädala või poolteise pärast näen Tatjanat ühes vanematega Ostrovis. Olevat laadale sõitnud – ma ei mäleta enam, kus see laad oli kas Ostrovis või sealt läbi sõita, aga maarahvast oma sõidukitega liikvel oli.

Saavad kirjutajatega kokku, pärivad kuidas elavad, mis rindel uudist jne. Kus Põltsam – teda pole nähagi? Ah, ah. Või koju sõitnud, puhkusele. Ja jah. Või nii. Kas ammu? Kui kauaks? Hm, Hm... Aga miks te meid vaatama ei tule, meil nüüd polegi võeraid külas. Päris igav. Tulge ometi vahest külastama. Ja nii sõna sõnalt, jutt jutult ikka edasi. Hakkabki õnge ümber keerlema – Sleptšenko. Külastab Sestraatinit, ööbib, saab sööta maitsta ja ühel heal päeval selgub, et ongi õnge otsas. Asjad on nii kaugel, et tulevad pulmad teha. Ja tehaksegi.

Ei mäleta enam kas Hans ka neist osa võttis või kus ta sel ajal oli

26. III. 54. –aa–

-.-.-.-

Nüüd aga kirjad Tarnovkasse:

/Tõlge kirjavahetusest Tarnovka tüdrukutega/

№ 266. Kallis Nastenka!

Kirjutan Sulle, et tean Sind ka ise lugeda oskavat, kuna mul on vastik mõelda, et mingi kasakas või lebakõrvetaja mu kirja loeks. Kõigest hingest soovin kõike head ja paremat tervist nii Sulle kui Nadenkale, Froskale ja Maruskale. Isale ja emale kah. Ei te oska mõeldagi kui igav mul siin on ja kuidas aina Tarnovkast ja Teist mõtlen. Uneski ekslevad mu mõtted ühtelugu Tarnovkasse meenutades Nadkat või Froskat – kurjategijat ühes tuuraka mänguga. Juhtub et ärkan kell 12 öösel tundes nagu ilmsi

kuidas Froska pahemast kõrvast näpistab. Aga Nadenkat ei suuda sugugi unustada. Ta jälitab mind unes ja ilmsi sada korda hullemini, kui see kunagi meie Tarnovkas olles ette tuli. Kuidas ma ihkan isiklikult Teie juurde sõita, Teid kõiki käänustada ja suudelda. Aga aega ei ole. Ja kardan koledasti kui viimaks tede lebaküpsetajad mulle tuult taldade alla ei löö nagu mede poisid kord tolele jaamast teid kaema sõitnud saksale.

Kirjuta, kallis Nastenka, kuidas elate. Kas kõik on hästi? Kuidas oma taadikese veltveebliga läbi saate? Või anti teile nooremaid korterisse? Egas' te nii igavalt küll ei ela, kui meie siin Teie järel igatsedes.

On meid siin 12 meest ühes hurtsikus kus kõigest üksainuke tütarlaps. See, tõesti, pole lõbus. Eks?

Kummardus isale, emale ja ka naabriperenaisele. Teile neljakesi aga igaühele üks kõba musi!

Teie alandlik, õnnetu Janek.

9. II 1917. /Sestraatinis/.

~*~*~*~

Kaheksa päeva pärast sain vastuse mingil vihikust välja rebitud lehe ribal kirjutatud algharidusega venelase kohta üsna harjunud käekirjaga:
(N 237.) Vägalugupeetav Janek!

Teie armsa kirja saime kätte aga suure kahjatsusega teatame et Nadenkat kodus ei ole. Tema sõitis ära aga meil on kõik vanaviisi. Uudiseid ei ole mingisugust. Meil asuvad leivaküpsetajad. On vanu ja ka noori aga kõik head inimesed – kui teil meeldiks oma silmaga kaeda. Võite julgesti sõita, leivaküpsetajad on väga head soldatid ja alati töös. Teid ei puutu keegi.

Mis teile veel kirjutada. Ainult tervitusi kõigilt ja suudlusigi saadame niipalju kui aga ise soovite.

Kui Nastenka ise kodus oleks, kirjutaks ehk kõigest rohkem. Palume sagedasti kirjutada küll me vastame igale kirjale suure heameelega, ja sõitke meid vaatama. Tervitab teid Nadja ja ka Frosja. Tervitab ka Marusja. Kirjutage kohe kuidas elate. Meil on kõik hästi ja sellega nägemiseni. Ootame Teie külastamist.

Nastenka eest kirjutab (Õigem oleks olnud: "laskis kirjutada". –aa–) teid austav Frosja. 15. veebr. 1917. a.

~*~*~*~

Nagu eelpool märkisin oli nädalapäevad hiljem tõepoolest juhus Tarnovkas käia. Mitte põrmugi ei mäleta enam, kas see oli ühenduses mingi teenistusliku sõiduga, mida üsna tihti ette tuli või päris oma lõbuks ette võetud. Ei tule ka enam meelde kas sõitsin üksi või oli ka kaaslas, ega suuda seda meelde tuletada enam ka järgnev kirigi:

/N 272/ Kallis Frosja!

Kirjutan Sulle istudes laua ääres hurtsikus kus palav kui saunas. Higi ojad voolavad üle pale. Minu ümber aga jookseb ja kakleb mitmes vanuses lapsi; kisa ja kära ei jõua välja kannatada. Ennem kuulaks juba saksa mürskude lõhkemisi.

No tänu Jumalale, sain oma sõidult terve nahaga koju. Olin ka Tarnovkas – lebakõrvetajad ei mõtelnudki mulle tuult talla alla lüüa, kuigi neil mu juures olek nähtavasti suurt ei meeldinud. Eriti see teie "katsapp" (Ukrainlaste nimetus venelaste kohta.) venitas kuidagi kurjaennustavalt "Stenka Raasinit" laulda. No muidugi – eks minagi oskan inimese seisukorrast aru saada – ega põle magus näha kuidas Froska kellegi sisse sõitnud huligaaniga lobiseb, aga ausa taignasõtkuja peale ei vaatagi. Tulevikus mõtlen neid oma ilumisega mitte enam piinata. Las küpsetajad oma

leibu, laulavad “Stenka Raasinit” ja lõbutsevad tütarlastega, kui see niimoodi Jumalast määratud on.

Järgmisel päeval Kremenetsis läks ka üsna lõbusasti. Jalutasin mööda peatänavat kui härra kunagi, õhtul olin kinos jne. Ilusaid preiliseid aga peaaegu ei näinudki. Nähtavasti seal ainult Juudi tüdrukud jalutavadki.

Nüüd elutsen endist viisi Sestraatinis ja kannatan igavust oodates millal paast lõpeb, et tüdrukutelgi lõbutseda lubatakse.

Seniks aga nägemiseni! Soovin Sulle kõige paremat: kosutada end värske leivaga ja lõbutseda noore leivategijaga!

Tervitus Nadenkale ja Maruskale, isale ning emale. Suur tänu naabri perenaisele ja peremehele südamliku vastuvõtu eest.

Võib olla, näed toda ulaani, kellega tuurakut mängisime, kes nagu näha, Maruska manu käib – ka temale südmlik tervitus.

Suudlen kõvasti ja magusalt – kahjuks ainult mõttes. Sajal aastal ei unusta Tarnovkat ega Sind Nadkaga.

Kronštator, vaeneke, nukrutseb kah. Andsin talle edasi Sinu tervised, aga tema pärib kas ma ka Nadkat nägin. Samasugune õnnetu nagu minagi – ei tea kumba enam armastada.

Kurdan, igatsen, suudlen...

Ei! Uni kipub kallale. Isegi lapsevatikad on käratsemise lõpetanud ja magusasti uinunud.

Ehk jään minagi magama ja näen Teist kedagi unes...

Head ööd!

Janek.

2. märtsil 1917 a.

--- --

Märkus: Kaks päeva hiljem sain Petrogradi revolutsioonist esimesed teated.

27. III. 54.

—aa—

--- --

Järgnevad kirjad 266 ja 272 vene keeles Nastenkale ja Frosjale, mida ära ei kirjuta.

--- --

Märkus rinde olukorra kohta, mida kirjas kuhugile saadetud pole /mustandist/.

Polk asus peale Gnezditšnost 14. jaanuaril ärasõitu kaevikuisse. Meil (s.o. trubatsitel) tuleb 10–20 versta taga pool asuda, kuna lähemal pole sarnaseid külasid, kuhu hobuseid ja moonavoorisid ära mahutada.

Seitsmepäevase kaevikus viibimise järele tuleb ka polk puhkusele, et nädala pärast jälle teist polku puhkusele lasta. (Täienduseks kirja № 26 (268) juure.

--- --

Musta tindiga kirjutatud kiri:

Pliiatsiga: (268) /Сестратин/

№ 26.

9. II. 1917.

So, jaanuari lõpuarved on tehtud, teenistuse mured enam vähem ühel pool. Nüüd tuleb veel teine lõpuarve teha – kuukokkuvõtte sest ajast alates, mil Teile viimati kirjutasin.

Pühad pidasime ikka vanal kohal /pliiatsiga: Гнездично/ paigal seistes ära. 14^{mal} jan. hakkasime jälle sõitma. ööseks jäime külasse, kus ligi paarisaja maja hulgast kõigest tosina võrra terveks oli jäänud. Kõik muu oli sõda minevase talve ja kevade jooksul, mil kaitseliin selle küla külje alt läbi käis, tuhaks teinud. Häda pärast elasime öö hunikus koos üle. Järgmisel õhtul peatasime külas, kus juba võrdlemisi rohkem

majasid terveks jäänud oli. Aga kitsas oli säälg. Meile anti terve komando peale üks ainuke elumaja – austria meeste poolt ehitud barakk. Hobused sidusime ümber baraki kasvavate kirsi puude külge. Aga väga suurt kaebtust elukitsuse üle ma sel õhtul ei kuulnud. Baraki alalisteks elanikeks olivad seitse neiut – sõja põgenejad, kes lähema jaama peal kroonu töödes käisid. Kõik suured lõuapuud. Õhtul mängisime pühapäevase päeva auks lugu pilli ja tantsu himulisemad keerutasid mööda poriseks tallatud põrandat, et piisad lendasid. Aega mööda ilmus veel kaunis kogu külalapsi. Kõikel paremad hilbud selglas, sõrmused sõrmes – kellegil koguni suur, paja põhja taoline meesterahva uur käevarrel. Tegin väikselt juttu, pöörasin tähelepanemise uuri peale. Neiukene küsib, mis aeg peaks olema. Tuleb välja, et temal uur maha käinud. Aitasin siis ilusti üles keerutada, õiget aega näitama panna. Nagu näha, oli nädal otsa kuskil kirstu nurkas vedelenud, järgmist pühapäeva oodates, mil omaniku käevart ilustada. Või oli ta tätsa päeva auks koguni lainatud – tont seda teab?

25. II. 1917 a.

Teisel hommikul tuli ruttu “armsaks” saanud külast jälle lahkuda. Polk asus õhtuks juba määratud kaevikuisse. Meie magasime kümme versta taga pool külas /pliiatsiga: Сестратин/ kokkutuubitult nagu tikud topsis öö üle. Et lähemal ula külasid polnud, määrati meile edaspidiseks asukohaks küla, kus eelmisel ööl olime ja mõned kõrval olevad külad. Kuna teised senna poole tee läksivad – lootes heilaste neiude juurde sattuda – sõitsin mina asjatoimetuse pärast polgu staabi, liinile, kus veel öö metsas, suitsunud muldonnis magasin. Järmisel hommikul /pliiatsiga: 17. I./, läbi austria metsade tagasi sõites, käis külm mu pahema kõrva kallal – esimesesse külasse sisse sõites oli teine valge ja kõva kui kriidi kivi, mida siin igal pool maapinna all juba poole jala sügavusel küllalt leidub. Pärast hakkas vett jooksuma ja kesta ajama nagu hull. Nüüd läheb juba jälle pisut kõrva nägu, aga neli nädalat olen ainult parema külje peal maganud. Ja vilu õhku ei kannata enam sugugi.

Õhtuks leidsin /pliiatsiga: 17. või 18. (?) I./ seltsimehed üles. Mede poisid asusid majas /pliiatsiga: Тарновка/, kus elanikka polnudki. Kui sisse astusin, savitas Sass parajasti pliiti, et seda suitsukindlamaks teha.

Omast kohast hea kah, kui ise majas peremees oled. On ikka rohkem ruumi ja vabadust. Lähebki mõni kord aeg igavaks, eks siis või külasse lõbustama minna.

Ses asjas oli meil jällegi “hea õnn”. Naabri peres, ainult mõnikümme samm vahet, elasid neli neiut – kõik lustilikud, libedad lapsed. Esimese nägemise järele üleliigagi lustilikud. Sõja õlul olid nad ju mõndagi näinud. Seisivad siin ju vaheldamisi mõlemate sõdivate poolte väed. Ja kohal, kus paar aastat aina soldatid seisnud suurt häbelikkust ja tagasihoidlikkust ei leita.

Naabri tüdrukute poolt alguses kohe lahket vastu võtmist leides saivad meie suuremad naiste kütid üpris rõõmsaks. Kuid peagi pidid nad tunnistama, et nende lootused enneaegsed olnud. Tagajärjeks oli sõja taktika muutus. Päevakorrale tulid jutud majapidamisest ja naese võtmisest.

Mina küll kodu viia kedagi ei lubanud, aga läbi sain plikadega siiski võrdlemisi hästi. Käisin õhtuti kaarta mängimas ja niisama hullamas. Mõni kord läks ligi poole ööni ära.

Vanamees – aastate järele umbes 50^{ne} ümber – oli laste naljaga õige nõus. Eit, hulga noorem – juba kolmas vanamehel – püüdis isegi sekka lüüa. Kolm vanemat tüdrit olid kirjavahetuses enne siin korteris olnute, ära võtta lubavate soldatitega. Väga kindlat lootust nende peale siiski ei pandud. Et nad ise lugeda, kirjutada ei mõistnud, tuli mede poisstel kõiksuguseid armastuse kirju lugeda ja neile vastuseid

kirjutada. Raskeks seda tööd keegi ei pidanud. Ja kirjadesse meile tundmatuile, karvastele kasakatele libisesid tihti "tuumakad, tüsedad sõnad" sisse.

Kõige kättesaadavam meie, "armastuse himuliste" oli vast vanem õde Marusja. Kaunis paks ja kohmakas, aga nagu ta oli, ei suutnud ta küllalt külge tõmmata. Nooremate mõju käis üle. Frosjä armastas ühtelugu "turakut" mängida – säääl juures lauaalust "kabistamist" väga hästi sallides. Puutusid teda aga pealt poolt lauda, karjus kohe: "Дядя тикай" /onu hoia eemale/. Erandiks oli, kui vanameest kodus polnud. Siis sündis palju palavamalt armastada.

Naadjä oli pealt näha õige vagune ja viisakas laps, aga kui "kuraas" sisse läks, hullas ja kargas nagu hull mööda tuba. Rahu ei andnud kellegile. Ainult vahete vahel piilus rahutult akna eesriide vahelt välja nagu kedagi kartes. Iseäranis, kui midagi krõbinat kuulda oli. Pärast poole leidsime selle salajase hirmu põhjused ka üles. Paari vesta taga külas asus soldat – "äravõtja". Tuli ka paar korda külasse. Pidi kord koguni öömajale jääma, aga mede mehed võtsid kätte, tegid teisele talla alused tuliseks ja sest saadik olime sellest raurikkujast lahti. Nüüd, hiljem, kui meie säält ära sõitsime, käivat jälle üsna sagedasti võõrsil, aga nagu kuulda, pidavat praegu säääl asuvad leivaküpsetajad ka juba aru, kudas väikest, südamlit "kingitust" teha.

Noorem tütar Nastja oli alles üsna lapse ohtu – 13–14 aastane. Oli ka ainukene kes hädavaevalt lugeda ja kirjutada oskas. Külap see kirjutab kord ise oma kavaleridele kirju, kedagi petta ei lase...

/Pliatsiga: Сестратин/ 26. II. 1917.

Mamma kirja 9^{mast} veebruarist sain 20^{mal}. Pakkisid senni veel kellegi poolt saanud pole. Unustasin kirjutamata, et raamatuid ristpaela alla saadaksite. Palju rutem tulevad kätte – ühes kirjadega kui muud pakid. – Oleks veel ühte teist kirjutada olema, aga tühja loriga on ruum raisatud – teine kord. Palju terviseid.

(asukoht postitempil)

–aa–

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

№ 28. Pliatsiga: 270.

Piltkaart "Mede poisid" (ümbrikus)

Veebruari kuu eelviimasel pühapäeval. Püsti: Kristjan Busch, Jüri Vilgats ja "Janek". Istuvad: Mihkel Ebrecht ja Aeksander Lepik. Kõik igapäevases riides, külmetand nägudega, sest õues oli kraadi 15 –, päevapiltniku kongis tundus aga veel kraati kümme külmem.

Palju terviseid kõike poolt! –aa–

/Кременец/ 1. III 1917.

-.-.-.-.-

Sama kaart saadetud 28. II. sünnipäeva õnnesooviga ka Oskarile Petrogradi.

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

Pliatsiga: № 271.

Sama kaart 2. III. 17 Sestratinist VI. Reale:

Ühel külmal veebruari kuu pühapäeval tuli "mede poistel" mõte "maha võtta" lasta. Mis muud kui hobused sadulasse ja sõit Radzivillovisse. Juudi mamma lagunenu "ateljees" kange külma käes hambaid lõgistades jätsime järele sellesinatse nähtava mälestuse "türgi vabariigist".

Palju terviseid kõikide poolt! –aa–

-.-.-.-.-

Musta tindiga ärakiri päevaraamatust:

№ 29. (275.) Ärakiri päevaraamatust (№ 4.)

"Meie elame üle suuri ajaloolikka päivi!" jne.

7. III. 1917. –aa– /Сестратин/

-.-.-.-.-

Musta tindiga ära kiri päevaraamatust:

№ 30. (277.) Ära kiri päevaraamatus.

“Esimene ärevus on mööda...” 9. III. 1917. 11. III 1917.

Seekord terviseid! –aa– /Сестратин/

-.-.-.-.-

Kirjad № 29 ja 30 on köidetud suurema kausta pärast eelmisesse (VI) köitesse.

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

№ 31 (278) Kaart: Кременец. Западная сторона.

Olge hääd, kirjutage kumba ennem kätte saite, selle kaardi, või kirja (№ 30)?
Saadan ühe korraga tulema, aga teise teisest kohast.

Kõike hääd! –aa– 11. III. 1917.

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustndist:

(284) Kaart Vladimir Reale.

Tervitan uute lootustega, uute sihtidega uute püüetega. Pea püsti, kahtlused metsa! Inimene elab ainult üks kord. Paremini juba elada, kui võsas vahtida, kaaluda ja arvustada.

Kuidas läheb? Mida tunned? Kirjuta ometi! Oma tunnetest kirjutan vast edaspidi ülevaatlikumalt. –aa– 4. IV. 1917.

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

/285/ Kaart: Кременец. (Arusaamata venekeelne sõna) – Замок зеркальная зала.

Maria Jaakson, Reieli.

Häid kevade pühi ühes kevadiste lootustega kõigile onu- ja täditütardele ja poegadele! Peremehele ja perenaisele, muidugi mõista, kah!

–aa

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

/286/ Kaart Hans Siitam'ile.

Südamlikud tervitused vabale kodanikule kodumaal.

Rõõmsaid kevade pühi uute ja vanade lootustega! –aa–

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri, arvatavasti mustandist:

/287. M. Seiler. д. Сестратин/

Esimeste kevade pühade puhul vabal Veemaal tervitan uute, rõõmsate lootustega, värskete kevadiste tundmustega!

Kuidas elate, armsad sõbrad ja kuidas Teie pool elatakse? Mis ajast teil “uus säädus” maksma hakkas ja kuidas tema peale teatavas kihis vaadatakse?

Meie ei teadnud kuni neljanda märtsini kõige vähematki. Sel päeval saime kolmanda märtsi lehed Kiievist, milles esimesed teated Petrogradi sündmustest aset olid leidnud. Järgmisel päeval loeti juba ametlikult troonilt lahti ütlemise manifest ette. Kõik läks üsna libedasti. Just purutagurlasi meie ohvitseride seas ei ole – ennem leidub neid soldatite seas. Ainult Peterogradi tööliste ja soldatite komitee saab võtta oma sõjavastase sihi pärast, mis tal öeldakse olevat. Aga pole viga, soldatid saavad ikka asjast enam vähem aru.

Raske on aga vene talupoegadele asjade tõsist seisukorda ära seletada. “Respublikat” soovivad nad küll, aga tsaari ikka kah... Tee's neile midagi selgeks! Palju terviseid! Elagu rahvaste vabadus! –aa–

5. IV 1917.

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kaart:

Безплатно. СОЛДАТСКОЕ ПИСЬМО. Изъ Действующей Армии. Кому Peremees M. Jaakson Куда Перновъ, Лифл. губ. Периферъ. Kaks postipitserit. Esimene ebaselge, teine ПЕРНОВЪ ...5 17.

№ 32.

4. IV. 1917.

Jälle hulk aega möödas viimase kirja kirjutamisest. Elan võrdlemisi hästi. Pühadelgi suurt viga polnud, olgugi et pühade laupäeva öösel vaenlase gaasisid kartsime ja külas külje all tulekahju oli. Uuendatud elujärg on ka omast kohast huvitav.

Kirja 14^{mast} märtsist sain 24^{dal}. Saan aega ja jätkub tuju – saadan varsti ära kirja päevaraamatu järgnevaist lehtest. Seekord kõike hääd –aa–

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

№ 33. Pliatsiga: /Остров/

15. IV. 1917.

Teie kirja 5^{dast} aprillist sain heila kätte. Aitäh!

Pliatsiga: /Остров/ 26. IV. 1917.

Üksteistkümmend päeva ei ole kellegile sõnakestki kirjutanud. Ja pole seks praegugi tahtmist ega tuju. Kuulu järele sõidame mõne päeva pärast siit külast ära ja kuskile liinist kaugemale. Uue koha peal loodan – vähemalt alguses – kirjutamise tuju leida. Kui hää, vagusa koha peale juhtaks, kirjutaks päevaraamatussegi huvitava tüki käesolevatest üleelamistest, mis alguse saivad hiljutisest elu koha vahetusest ühest külast teise, na' umbes versta 15–16. Sisuks oleksivad: ühest küljest: kombinatsioon poollõhutud külast, ahervarest mu akna all, millel teivastest kokku kopsitud rist nähtavaks tunnistuseks inimese tulle jäämisest, kaevikute läbi ära rikutud külarahva põldudest sadade ristidega tükati maa seest välja ulatavate jala luudega pehkinud saabates, kahtlaste aukudega, mille seest välja heidetud mulla ja raske laengu jätiste – metalli tükide – alt aru tihti luukeresid kõdunud sinelitega, kõrvuti püssiga, leida võib. Teisest küljest külje alt läbi voolav jõgi haljendavate aasadega, millel praegu varsakabjad õitsevad, kaladega selges, läbipaistvas vees, prääksuvate partidega ja krooksuvate konnadega pilliroos; noor 14–15 aastane plika, kelle isa mineva aasta lahingute ajal suurtüki kuuli läbi surma saanud ja põlevasse majasse jäänud, kes näinud madjarisid, poolakaid, sakslasi, venelasi. Ja kõike ühendav, elustav, erutav kevade... Kuid, et seda kõike õieti kirjeldada, selleks läheb aega tarvis ja rahu ja sündsats meeleolu, mis mul praegu puuduvad.

Paki sain alles Jüripäeval kätte. Raamatud ei suuda praegu just kütkestada, aga vähe haaval ikka loen. Ja seltsimehed loevad. Võil pole viga. Panin külma veesse, kaotas kuiva maitse peaaegu täiesti. Selsamal päeval sai ka Miku plekpurgi täie võid ja sea pekki ja Sass, kes kodus käis, jõudis tagasi – kah karbid võid täis. Sööme praegu suure viisi pärast. Piimagi joome hommikul ja õhtul. Ja kolmes külas asuvas juudi poodis on muudki müüa – kümnekopikalisi saiu, mis vähemad, kui muiste kopikalised, küüslaugu vorsti 190–200 kop. nael ja j.m.ss. Isegi marjasahvt purkides ei puudu. Muidugi mõista niisama hammustav-kallis. Selle kõige tagajärjeks on rahakoti kokku kuivamine. Ei pidanud ka pühade ajal mänguga teenitud paarkümmend paremini vastu.

Mõned mehed ajavad kaardimänguga sadasid kokku, mis aga kuhugile peatama ei taha jääda!

Kirjas nimetatud raamatutest on mul “Vannutatud mees” loetud. “Mees mehe vastu” ka, aga ei teeks viga, seda veel teist kord läbi lugeda. Üleüldse soovitan Teile raamatuid ristpaela all saata (mitte raskem kui 2 klgr.)

Ristpaela saadetused ei jää kuhugile vedelema nagu pakid, vaid tulevad ühes kirjadega kätte.

Oskarilt sain viimased kirjad 21^{sest} märtsist. Peale selle pole tast midagi kuulnud. Võib olla on ta vast praegu kodus – avaldas ikka sellekohast lootust.

Muude tuttavate poolt pole kirju saanud. Nähtavasti õeruvad kõik silmi väga häkilise ja suure valguse käes ja ootavad, “mis asjast saab?”

Kaugemale ei saa. Päike ilmus pilve alt, kutsub õue. Lähen katsun ehk kala võtab õnge. Ime lugu, et täna peaaegu kaks poognast täis olen kirjutanud. Külap see vist ikka sellest tuleb, et plikat kodus pole – läks lähemasse alevisse ühte teist ostma. Hahaha! Vigurid.

Palju terviseid kõigile külalastele kellega kokku puudute! –aa–

Pliatsiga: Sain Oskarilt pikema kirja (5.), loodab ikka varsti kord koju sõita.

--- --

Pliatsiga: 268 д. Островъ 19. V. 1917.

Tartus, 7 mail 1917.

Armas sõber!

Wõlgnen juba ammu Sulle kirja, aga oli enesega niipalju tegemist, et kuidagi ei saanud. Praegu käin Tartus politilistel kursustel. Ettelugejateks seni on olnud Petrog, professorid Щукинъ ja Шалландъ, edaspidi tuleb teisa juurde. Etteloetakse ülikooli anatoomikumis. Kuulajaid rohkesti; suuremalt osalt üliõpilased.

Wastata jäi mul arwamine Eessaare Adu “Räästaalustest”. Enesel mul seda raamatut pole, aga lugesin kord läbi. Hingeeluline aine käsitus kaunis hea, aga tegewustik ühetooniline. Siiski parem kirjanduslik uudis. Tema uuem raamat “Alasti” on veel vähem wärwiwarjundustega psühholigiline essai. Praegu on politika nii ärew, et kirjandusest soowiks ka seesuguseid töid, kus tegewustik hästi jõuline liikuw. –

Stseenid wahelduwad, wahelduwad. Nagu panoramas libisewad pildid mööda, et ikka jälle uutele maad anda, mis kirjumad karjuwamad kui esimesed. Heila ülikoolist tulles liikus minust mööda sõjawäe meeleawaldus muusikaga “Въ единении сила”. Peaks ometigi единение tulema, siis oleks kõik parem. Kui alles kodus olin, käis Oskar minu pool. Kõneles, kuidas nad pealinnas wabadust tegiwad. Oli wahwa wäljanägemisega mees. – Praegu ei tea ütelda, kauaks seie jään, nii ei anna ka praegust adressi.

Terwitusi rohkesti!

H. Siitam

--- --

Musta tindiga kirjutatud kiri V. Reale:

Pliatsiga: № 273. Д. Островъ 11. VI. 1917.

29. V. 17.

Kõigepealt soe aitäh selle “pildikese” eest mis mulle saatsite – mitte ühte ainumast mälestuse märki polnud mull ennem seda teenistusest kaasa võetud. Õieti öelda, tänamise aeg on küll liiga hiljaks jäänud, kuid mis sest, nüüd on ju aeg kus kõik vabandust leiab...

Sinu 4. Aprillil kirjutatud kaart tuli mulle kui ähvardav ja hoiatav näpp laisa koolipoisile meeldetuletuseks; õieti öelda tegevuseta ma istunud nüüd küll ka ei ole kuid ennast kõike pole ma ka veel rahva edaspidise käekäigu rakkesse pannud. Kõike möödaläinud elu püüdeid ja läbielamisi ei maksa muidugi enam üles võtta, katsun kirjutada mis praegu käimas. Meile eestlastele lubatud oma valitsus – see on nüüd see uus peenar, mida igaüks tahaks oma maitse järele üles kehitada, pealegi, oma huvidele vastavate taimedega teda täis tippida ja nendele püietele olen endagi osalt ohverdanud. Muidugi soovid teada missuguse politise parteiga olen ennast kihlanud. Usun et siin kahte vastust peaaegu ei saaks ollagi, sest “Kiire” meestega ühes (loodan et oled kuulnud kiirlastest ehk ikka midagi juba) minna, seks olen ma liiga eestlane, ja isegi siis ainult nende ükskord nii hirmsate ja mõrtsukaliste sotsialrevolutsionäride grupesse heita.

Kui selle partei liige olen katsunud siis ka selles sihis tööd teha. Meil oli viimasel suviste pühal, 23 mail, maakonna valijatekogu liikmete valimine, (mul on täbar kirjutada ma ei tea kui sügavalt Sa kodumaa asjadega tuttav oled!) kus maata meestele ja töölistele suur enamus jäi, olin ka üheks viimaste poolt ülesseatud kandidatidest, võib olla ehk tulebgi korra Pärnus ära käia. Pean tunnistama, et minu enese reputatsioon ei ole vist mitte see mis mind läbi viis, vaid selleks mõjus peaaesjalikult ühe kooliõp. Nimega Oskar Gustavsoni kihutustöö kaasa. Olen viimasel ajal temalt palju õppinud, isegi tema mõju all olnud. Ta on nimelt üks neist tulipeadest, kes suudavad veel meie pisut laisaks ja loiuks jäenud maarahvast ergutada ja otsustele kihutada, olgugi et paiguti üle piiri kipub minema, nagu see tulipeadele üleüldse omane.

Sel laupäeval, 3 juunil, on Pärnus kooliõpetajate koosolek, kust üks ehk kaks saadikut Tartu kongressile valitakse, katsun ka kuidagi sinna pääseda, kui vähegi võimalik ja siis edasi paistab et tuleb vist väikene vaheaeg, aga siia maani oli koosolekuid ja miitinguid nii palju et ühe pealt teise peale minnes alati sai hiljaks jäeda. Häid terviseid, katsun varsti lisa. Wladimir (Rea).

-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

/297. Vladimir Rea'le Ostrov'ist/ 14. VI 1917.

Ole Sa meheks, et ka "mede poiste" peale mõne reaga mõtlesid. Sain Su kirja 11-mal. Õigust ütelda ootasid seda juba ammu. "Postilehe" sabast leidsin Sinust, et oled "maatameeste" kandidaatiks üles saetud, et Kastnas asumis sots. rev. partei osakond – aimasin kohe, et Sa sinnagi segatud oled – ja et Tõstamaa pool tüdrukud soldatitele mehele lähevad...

Minu etteaimdus pole mind Sinus mitte petnud. Oled s. rev. partei – kõige rohkem olupoliitikat lubava, Venemaa kõige praktilisema sotsialistliku partei lipu alla astunud.

Selgituseks teatan, et loen praegu alaliselt eesti lehtedest "Postimeest", "Tallinna Teatajat" ja "Sakalat". Esimesed kaks muidugi kodanlised, viimane oma teada sots.-revolutsionäriline, teiste teada "väikekodanline" leht.

Neil päivil organiseerisime polku "Eesti Sõjaväelaste Liidu", mille eesmärk on "kaasa töötada kõigi eesti sõjameeste ühendamisele üheks organiseeritud jõuks, et neile võimalust anda tegelikult osa võtta meie koduma tulevase riiklisest ja sisemisest korraldamisest, kasvatada poliitilist arusaamist, ette valmistada valimistele tulevasse Asutavasse Kogusse. Võidelda kõigi Venemaal elavate rahvuste ühehõigustuse eest..." (Väljavõtte põhjuskirjast)..

Eestseisusesse valisime: esimeheks Teiter (делопроизводитель, asjaajaja), abideks Vestman (1. esk. kaptenarmus) ja Andreesen (3. esk. sepp), kirjatoimetajaks "mede poiss" ja abiks Tomson (2. eskadr.), kassapidajaks H. Põldsam (polgu kirjutaja) abiks Muiso (и. д. вахмистра 3. eskadronis, вахмистер – allohvitser ratsaväes). Peale selle veel polgu komiteesse oma esitajaks Luur (взводный 4. end. 6. eskadronis). Liikmemaksu alammäär 1 rbl. kuus.

Seni äramaksnud esimese kuu eest 33 inimest ühtekokku 80 rbl. 50 kop. Väljaminekuid veel palju pole olnud, ainult ajalehti tellitud 22 rbl eest.

Esimeseks tegevuseks tunneme ühendusesse astumist kodumaaga, teiseks arutada poliitiliste parteide programme, et nende vastu kindlat seisukohta võtta.

See oleks siis esioots kõik. Nagu ju öeldud, pole me poliitiliselt veel kindlat seisukohta võtnud. Üleüldiste nõudmistega asjus kisub meid sotsialistlike erakondade, kõige enam sots. rev. partei poole. Lahku lähevad mõtted maaküsimuses. Läheks see partei Asutava Kogu valimistele nõudmisega, et seal mitte lõpulikult maaküsimust ära otsustada, vaid ka vabadust jätta autonoomilistele üksustele oma maakorralduseks, siis läheksime vasturääkimata tema lipu all. Pean pisut seletama,

mispärast ma just seda nõuan. Kõrvalt vaatajale paistab muidugi kohe üks põhjus silma: et olen taluperemehe poeg – järelkult kodanlane ja kaitsen maa eraomanduse õigust.

Selle vastu ütlen: mitte maa omanduse õigust ei kaitse ma, vaid maa harimise õigust nendele, kes maad armastusega harivad. Ma kaitsen maa enese nõudmist, et teda haritaks võimalikult produktiivselt, ma kaitsen sotsialismi lõpusihti, et maa ei oleks kellegi oma, et maad keegi ei jagaks ega kisuks tükkideks, vaid jagamise alla tuleks maasaadused. Kuid mis on sellele sihile lähemal, kas vene kogukondlik hingemaa pidamine, mida sots. rev. partei oma agraarprogrammi aluseks pannud, või eesti kulturaline väikemaapidamine?

Vaatame hingemaapidamise peale. Esimesel pilgul paistab sellest sotsialistlikele suurpõllupidamisele üks ainus samm olema. Maa loetakse ju terve kogukonna omanduseks, vaja ainult, et seda mitte ei jagataks, vaid haritaks ühes koos terve kogukonna poolt ja jagatakse pärast maa saadused. Siis oleks võimalik muretseda kõiksuguseid põllutöö masinaid, lõpetades auruatradega, siis oleks võimalik tõsta põlluharimise kultuuri, teha põhjalikumaks, sisetöövamaks. Aga kas leiate Venemaal ainukesegi inimese, kes usuks, et seda võimalik oleks läbi viia – mitte praegu, vaid lähema 25 aasta jooksul? Vist mitte. Hingemaa talupoeg ihkab omale maad – olgugi ta ainult kitsas riba. Mida ta praegu nõuab on, et mõisnikkude maa talupoegadele antaks, et kõik võiks saada mõisnikuks.

Kogukonna maa omandusest hoolimata jääb ometegi maa jagatuks kitsastesse ribadesse, – maaharijad lahutatuiks, igasuguse ühenduse vastaseiks.

Palju lähemal sotsialistlikele lõpusihile on kulturaline väikemaapidamine – a la Dania = Daanimaa eeskujul. Siin jääb küll maa jagatuks iseseisvateks tükkideks, aga maaharijad ühinevad juba aegamööda sotsialistlikeks tööväeks. Nad peavad ühinema kapitaliga, sest üksikult ei suuda nad muretseda suuremaid põllumajaduses tarvitatavaid masinaid, raske on igal väike karja omanikul pidada kallist sugupulli, võimata on valmistada vähesel määral odavaid kõrge hädusega karjasaadusi, mõtteta on põllu- ja karjasaaduste ümbertöötamist ja väljasaatmist jätta vaheltkauplejate, sahkerdajate kätte. Ja vaata, siin hakkab juba kaotama maaharijate seas oma rusuvat võimu kapital, hakkab kaotama sisemise elus tähtsust raha. Siin ei ole mitte tarvis, et peremees, kes kaupa tooma läheb, pistakse rahakoti tasku, sest ta on ju kaubatarvitajate ühisuse liige. Ja kaubatarvitajate ühisus on sama keskühisuse liige, mille alla ka väljaveo ühisus käib, kuhu nimetatud peremees oma põllusaadused viib, ilma et igakord otsekohe raha kätte saaks. Ühisusel pole vajagi raha sisse nõuda, ta ainult sääb kuu lõpul arve kokku palju ja missuguse hinna eest keegi ta liikmetest kaupa on tarvitanud. Niisama nagu väljaveoühisus, piimaühisus ja muud sellesarnased ühisused selle üle kui palju keegi ta liikmetest oma majapidamise saadusid ära annud. Ja kõik need arved lähevad ühisuste keskühendusesse. Sennasamasse lähevad ka keskühenduse palgaliste instruktorite, inseneride, kontroll assistentide ja mitmesuguste ispektorite arved kui palju nende tööd kuskil pool tarvitatud. Ja sealt ühisuste keskvalitsuses saab meie peremees kuu lõpul arve, kui palju tal sissetulnud ja kui palju välja läinud, kui palju ülejäänud ja tema arvele keskpanka antud. Siitsamast keskvalitsusest läheks ka kohe üks osa sissetulekust riigimaksudeks, nende asutuste ülevalpidamiseks, nende tarviduste täitmiseks, mis mitte otsekohe ühisuste keskvalitsuse alla ei käi.

Aegamööda kasvab siisugustest keskühendustest välja sotsialistlik tuleviku riik, kus pole tarvitusel raha, sest et ilma rahatagi kõike saada, – kus pole eraomandust, vaid ainult ühiskonna, riigi omandus, tarvitusele antud isikutele, nende isikliku väärtuse ja ühiskonnale tarvilikkuse järele.

Niisugune on minu arvamine agraarolude korraldamise juures meie maal. Ja ma oleksin, nagu ju ütlesin, sotsialist-revolutsionär jalatallast pealaeni kui see partei avalikult seletaks, et ta maaküsimust Asutavas Kogus mitte lõpulikult ei püüa otustada, vaid autonoomiste osariikide asjaks jätaks.

Sa küsid nüüd muidugi, miks ei tunnista ma end niisuguse seisukoha juures "Eesti Demokraatlike erakonna" liikmeks?

Ja muidugi, olen selle erakonna programmiga peajoonetes päri. See on maaküsimuses edumeelsemgi, kui "Eesti Maarahva Liidu oma /vt. p. 23/. Ma kahtlen aga E. Demokraatliku erakonna taktika juures, mis ripub suurelt osalt tema tähtsamatest tegelastest, kes on pärit muistsest ettevaatlikust rahvuslisest Eestist, kes juba rohkem kätte saanud, kui oskasid nõuda ja nüüd seeläbi pisut laisaks läinud. Peale selle pole Eesti Demokr. erakond nähtavasti veel selgusele jõudnud missuguse Vene erakonnaga ühel frondil valimise võitlusele minna, sest tema tegelaste senine seljatugi "Rahvavabaduse erakond" on saatuse sunnil tublisti paremale poole nihkunud, "Eesti Demokr. erakond" aga senisest "Eduerakonnast" veelgi pahemale poole. Ja nüüd vaadatakse hirmuga ümber, otsitakse uut seljatuge, milledest kõigelahem – s. rev. partei – niisugust hirmust mässulist nime kannab.

Saab seekord sellest. Võib olla, et ma kodumaalt eemal olles küllalt hästi aru ei saa kodumaa poliitilistest vooludest ja seisukorrast. Usun aga, et mul seda selgem on ülevaade kõige Venemaa erakondadest. Ja selle järele otsustan siis ka kodumaa üle.

Mis "tulipeasusesse" puutub, siis arvan, et parem oleks, kui meie arusaajaid tulipäid veel kümme korda rohkem tärkaks. Meid eestlasi on juba küllalt uinutatud, nüüd on tarvis ergutajaid.

Meie oleme küllalt maganud, aeg on tõusta ja tööle asuda. Sest "ainult võideldes võidame omale õigused!"

15. VI. 1917.

—aa—

P.S. Meelega ei kirjuta ma midagi siinseist oludest ja meeleeolust venelaste seas. See on kirju kogu kõiksuguseid rumalusi – isegi siin kavalleerias. Kui ikka nii edasi läheb ja lollus igal pool peremeheks jääb, võib peagi aeg tulla, kus Venemaa kohta tuleb ütelda "kaput" ja hakata otsima uut peremeest ehk ühenduse osalist. Seepärast vaja valvel olla ja seniks ühendada kõik jõud.

—aa—

~*~*~*~

Lilla pliiatsiga kirjutatud kiri:

№ 34. Musta pliiatsiga: /298/

15. VI. 1917.

Armsad kodused!

Tõesti pean vabandust paluma, et ligi kaks kuud omast elumärki pole annud. Kirja 17 maist sain 26^{dal}. Selsamal päeval ka saadetud raamatud. Nagu ju ütlesin, tulevad banderolli saadetused rutem kui pakid. Muidugi pole saadetus nii kindel kadumise vastu, aga kes eesti keelset raamatut siis ikka tahab. Raha sain ka varsti selle järele. Kõige eest suur aitäh! Loodan, et vähemalt raha nii pea enam tarvis ei tule. Saame ju nüüd suuremat palka – trubatsid 11 rbl kuus ja mängu rahasid tuleb ka vahete vahel.

Tunnen oma kohuseks pisut seletada, miks senni pole kirjutanud s.o. miks selleks aega pole olnud. Nagu viimati kirjutasin oli selles süüdlane kevade ja – tüdruku plika. Noh kevade jäi ikka kevadeks, aga plikast sain lahti ja hakkasin jälle rohkem raamatute, ajalehtede ja ühe sõnaga politikaga tegemist tegema. Praegu on seisukord järgmine. Loen alaliselt "Postimeest", "Tallinna Teatajat" ja "Sakalat" Vene keelsetest "Кіевская Мысль" kui kõige värskemalt kätte tulevat ja "Вестникъ Знания". Peale selle veel paljuid kättepuutuvaid üksikuid numbrid erakondade programmisid ja broshürisid päeva küsimuste üle. Vaidlen Venelastega ja püüan neid "õigele tee" juhatada. Esiotsa veel väiksemal määral ja mööda nurgataguseid, sest

ei tunne eneses suurt kõnemeest veel tõusnud olema. Asutasime polkus oma "Eesti sõjaväelaste Liidu" milles mul auu on olla kirjatöimetajaks. Panen ligi üleskutse selle asutamisele, ühes mõne tähendusega esimeste sammude üle.

Üleüldises politikas töotan sotsialrevolutsionäride partei programmi põhjal. See on partei, mis Venemaa sotsialistlistest parteidest kõige rohkem "olu politika" peal põhjeneb, sotsialismi lõpusi poole ainult niipalju püüab, kui palju seda käesolevad olud ja rahva arusaamine lubavad. See partei nõuab rohuslist autonoomiat ja kaitseb väike maapidamist, kuigi ta siin liig palju Vene hingemaa talupojale järele annab. Meie oludele on tema agrarprogramm pisut võeras.

Meie kodumaa elu keskpunkt hakkab rohkem Tallinna peale koonduma. Tartu jääb aega mööda enam ja enam tagasi. Ka Tallinna ajakirjandus tundub palju ülemaalisem kui Tartu oma. Ma imestan kui vähe "Postimees" praegu kodumaa asjadest kõneleb. Kaks kolmandikku tervest sisust on sõjale ja ülevenemaalistele sõnumitele pühendatud. Tõesti, ainult "Postimeest" lugedes poleks kodumaa elust pooltki seda teadnud, mis praegu.

Venemaa seisukord läheneb sellele, mille kohta eestlane ütleb: "perses"! Kui ikka nii viisi edasi läheb, tuleb meil varsti uut peremeest ehk lepinguosalist otsida. Üksikult oleme ikkagi liiga nõrgad. Kuid senniks on vaja organiseerida tervet Eesti rahvast, et olla valmis tarvilikul silmapilgul kõige peale. Ei taha me' ise sõnakestki kaasa ütelda, võib hõlpsasti "sõbrad" sakslased jälle kaela peale saada. –aa–

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

№ 300. Koju № 35. Пески./ Kaart: Кременец. Южная сторона.

Vabandage, et ei kirjuta. Olen terve ja elan kõigekülgselt elu kui vaba kodanik kunagi. –aa–

4. juulil 1917 a.

-.-.-.-.-

Musta tindiga mustandist:

/№ 304. H. Siitamile. Пески-Теслугов./

Armas sõber!

7. juulil 1917 a.

On juba kuu ja mõni nädal möödas kui Sinult kirja sain. Pean katsuma väiksel vastata. Oma isiklikust elust seekord pajatada ei taha ja pole ka midagi – naise võtmise nõu ikka minu pähe ei mahu nagu paljudel teistel vanadel soldatitel. Tuleb siis juba poliitilistest ja ühiskondlisest elust rääkida.

No jah, tuli see vabadus meilegi. Aga imelikul viisil ei antud teda sugugi tarvilisel määral – ühele sai teda liiga palju teisele jälle liig vähe. Kah selge tõendus et mingisugune varanduse jagamine rahuldust ei või tuua, enne kui inimeste nõudmised enam vähem ühesuguseks pole läinud.

Mis praegusesse vabadusesse puutub, siis on seda Vene talupojale küll rohkem kui ta praegu kanda suudab ehk tarvitada oskab. Revolutsioonilise valitsuse nõudmisel asutatud polgu komiteedes pandakse pearõhku vanade kaduma läinud kopikat üles otsimise peale viidetakse aeg sääskede kurnamise peale, aga oma tuleviku uue korra põhjal korraldamise peale ei mõtle keegi.

24 juulil 1917.

Kaua küll juba seisab mu kiri pooleli. Peab katsuma kuidagi lõpetada. Pooleli jäänud mõtet edasi korrutada oleks asjata. Vaheajal on mõndagi sündinud nii sõja väljal kui ka pealinnas, mis ilma seletusetagi näitab, et venelase käes vabadus niisama kardetav mänguasi on nagu tuletikud laste käes.

Arusaamine, et laste käest midagi loota ei ole on n.n. "muulased" üles kihutanud ise oma tuleviku eest välja astuma ja viimaste päevade sündmused on selgemini kui kunagi enne näidanud, et me ainult niipalju saame kui võtta suudame.

Meil, Eestis, on sest ka juba nähtavasti aru saadud – olgugi natukene hilja ja eestlastele omase ettevaatliku aeglusega. Juba räägitakse isekeskes nõudmistest, valitsuse poole pööratakse aga sellest hoolimata ikkagi ainult palvetega. Juba kirjutatakse oma kultuurilisest üleolemisest venelaste kõrval, aga kardetakse nende seas avalikult ja vääriliselt välja astuda. Vene ajakirjandus vaikib meid surnuks. Meie poolt saadavad sinna ainult "Kiire" mehed teateid, asjaolusid muidugi oma seisukohast valgustades. Teised julgevad välja astuda ainult kodus. Ei tahaks uskuda, et neil ükskõik on, mis meist väljaspool räägitakse ja kirjutatakse

17. augustil 1917 a.

Näen, et minust praeguste olude juures ikka kirja kirjutajat ei ole. Võtan meelega poole lehte, katsun selle täis kritseldada ja ära saata. Olgu siis lõpuks mõni sõna ka meie – eestlaste – elust siin. Oleme katsunud saadud vabadusi mõistust mööda tarvitada. Asutasime polku Eesti Liidu, mille peasiht iseenese vaimu harimine. Tellisime ajalehti: 5 eks. "Eesti Sõjameest", 5 eks. Päevalehte, 5 eks. "Tallinna Teatajat". Mul käib "Postimees" nagu ennegi. On ikka praeguse aja kohta võrdlemisi "kodanlik" leht küll.

Tellisime 50 rubla eest raamatuid, tahame oma raamatukogu asutada. Nüüd ootame juba teist kuud kannatamatusega, aga raamatud ei taha ega taha veel tulla. Lugemise nälg on aga viimasel ajal õige suureks läinud. Olin enne ainuke polkus, kes eestikeelseid raamatuid muretses. Aegamööda hakkasid ka lähemad teenistuse seltsimehed neid lugema ja omalegi kodumaalt nõutama, aga suurem hulk ei avaldanud kirjanduse vastu mingit huvi. Nüüd on lugu muutunud, aga raamatute puudus parajal ajal ähvardab jälle paljuid tuimaks ja hoolimataks teha.

Ühtelugu kõne all on ka üleminek asutatavatesse eesti polkudesse. On paljuid, kes jala pealt läheks kui aga luba tuleks kuna teised hoiatavad ülearuse tõttamise eest, millel soovimata tagajärjed võiks olla.

Jätkan oma kirja lehe peal, missuguseid üleskutseks liidu asutamise eel laiale laotasime. Kirjeldus asutamise koosolekust ilmus ka "Eesti Sõjamehes" /N 8/. Puudub jõud ja aeg iseenese ja meie ühisuse tegevusest rohkem kirjutada. Meil on ju suur hulk inimesi, kes sellest ergutust saavad kui nende tegevusest /mida nad ainult teiste tegevusele nõusolemisega avaldavad/ ka midagi väljaspool räägitakse – liiategi veel ajalehes kirjutatakse. Seepärast tuleb mul kui Liidu kirjatoimetajal ikka varsti jälle väike kokkuvõtte teha hilisematel koosolekutel tehtud otsuste ja läbirääkimiste üle avaldamiseks "Eesti Sõjamehes".

Olen praegu jälle sarnases seisukohas, kus valusasti tunnen oma oskamatus ja võimetust. Kirun iseennast ja Vana Marti kordamisi, aga parata pole midagi. Mina kui loomupoolest õige sõnakehv ja saamatu inimene, pean praegu kõneleja ja organisatori kohuseid täitma, sealjuures iga sammu peal hirmul olles, et oma rumalusega mitte vastupidiseid tagajärgi sünnitada. Julgustab pisut see, et ümbrus veel saamatum kui mina.

Seekord head tervist ja palju edu ka Sinu tööle! –aa–

--- --

Musta tindiga mustandist:

/N 309. Kiri "Estonia" kapellmeistrile Raimond Kull'ile, Teslugovist./

Austatud herra!

Seitsme aastase kroonuteenistuses olemise jooksul olen üsna võeraks jäänud kodumaa muusika elule. Lugeses lehtedes Teie kohta mõnda märkust, otsustasin Teie poole pöörduda mõne küsimise ja ettepanekuga.

Kust oleks võimalik saada Eesti komponistide töösid ja Eesti rahvuslisi muusika tükka säetuid puhkpilli kooridele, vastavaid umbes meie sõjaväe kooride võimisele? Praegune moment, mil suur osa eestlasi ohvitseridena ja soldatitena laiali on Vene sõjaväes ja neil nagu üleüldse kõigil Venemaa rahvastel, rahvusline tunne ärkamas, oleks väga sünnis teed teha ka meie rahvusmuusikale vene rahva seas. Ma usun, et meie komponistidel leiduks mõndagi, mis läbi lööks – meeldiks – Vene ohvitseride hulgas. Miks ei saada nad midagi sellekohast müügile, ei kuuluta välja? Neil endil oleks sellest kasu ja toetust loota. Iga ohvitser püüab muretseda oma polgu orkestrile midagi oma jaoks, ilma et selle juures kulude peale vaataks. Teistest maha ei jääks sugugi laiali pillatud, üksikud eestlased, kui neile ainult keegi ütleks, kuulutaks kust midagi omapärast saada.

Määrata protsent eesti soldatisi teenib sõjaväe orkestrites. Üleüldiselt valitsemas on arvamine eestlaste muusika andelisest loomust. Häbi on aga näha, et neil kuskil midagi oma rahvuslist mängida pole. Lätlased ja isegi armeenlased on ses tükis kaugelt ees.

Mäletan lugenud olevat, et Teiegi Vanemuise kontsertidel ja mujal oma rahvaviiside põhjal komponeritud töödega esinenud olete. Kus ja missuguse hinnaga oleks saada Teie “Fantasia Eesti viisidest” üks kõik missuguse orkestri peale säetult? Kas on 1. Eesti polgul olemas oma marsch ja kust seda saada? Kas on olemas eesti noodi äri, kust muidki sarnaseid kompositsioone saada võiks? Palun tungivalt vastata ettepanud küsimuste peale “Eesti Sõjamehes” ehk mõnes suuremas päevalehes.

Austades J. Jaakson 21 aug. 1917 a.

Adress: Действующая армия 6^{той} драг. Глуховский п. Трубачу Яну Якону.

-.-.-.-.-

Kolm lilla pliiatsiga kirjutatud kirja:

№ 36. Musta pliiatsiga: /306/

18

aug 1917.

Kirja 11 juunist sain 21 juunil. Kirja 6 juulist sain 18 juulil. Kirja 31 juulist sain 12 augustil. Ja kõik on vastamata! Tõesti andeks andmata hooletus! Ei viitsi ka praegu midagi kirjutada. Muidu olen terve ja elan üsna rahulikult.

-.-.-.-.-

№ 38. Musta pliiatsiga: 312

23 aug. 1917.

Seekord saadan paar väljalõiget “Tallinna Teatajast” Ed. Vilde kirjutusi “Demokratiline kasvatus” ja “Üks revolutsiooni kangelane”.

Elame praegu vagusi. Paljud soldatid võtavad naisi. Käimas on praegu paha teade – Riia olevat ära antud – ei taha veel hästi uskuda.

Peale kirjanduse lugemise käin veel kalu õngitsemas – jõgi teisi täis kui putru. Raamatute puudus praegu suur. Kõik küsivad lugeda, aga liidule tellitud raamatud ei tule ega tule veel. Tahan Sulle – kuna ju kirjutada ise ei viitsi – vahetevahel välja lõikeid Tallinna lehtedest saata, mis Sind huvitada võiksid. Täna saadan: “Meie kaasaegne rahvusline eepos”. Terviseid

—aa—

Saan iga päev Pärnu preilide poolt “Postimehes” ilmunud kirja puhul. Senni avaldakse nõusolemist, päritakse “kas tohib küsida kellele on see vastus määratud, kui see mitte saladus ei ole?” j.n.e.!!! Vastuvaidlused tulevad vist edaspidi... Kõige paremat – kuigi vast Villemi all tuleks mõni aeg põldu harida!

-.-.-.-.-

№ 37 /310./

20 augustil.

Saadana seekord mõned väljalõiked "Päevalehest" ja "Tallinna Teatajast", mis iseloomulikumad valimise võitluste kohta Tallinna valimiste eel. "Tallinna Teataja" oli enam vähem Eesti meelsel erapooletul seisukohal, olgugi et ta rohkem kodanlaste poole kaldus. Temast soovitatud nimekirjad järjekorras 3, 14, 7. "Päevaleht" tegi kihutustööd ainult radikal sots. erakonna sihis № 14 eest.

Valimiste tagajärjed näitavad, et Tallinn on tõsine Eesti pealinn, kus nii hästi on "kodanlased" kui ka suur hulk töölisi asumas. Ajutiselt on seal ka Vene ollus tugev, mis peaaesjalikult № 1 ja № 11 toetas. Aga ka Eestlaste seas on sotsialistidel suur enamus nagu see vabriku linnas ka teisiti olla ei saagi (№ 7, № 14 ja osalt ka ~~№~~ 1 ja 11.) Selle juures ei või nr. 14 poolt hääletajaid tõsisteks sotsialistideks pidada. Nad on ainult aja vaimule pisut rohkem järele annud. –aa–

/Teslugovist/

Musta pliiatsiga: Ärakiri kopia järel 16. III 54.

-.-.-.-.-

Musta tindiga koju kirjutatud kiri:

№ 39. Musta pliiatsiga: 317. /Teslugov/

29. aug. 1917. a.

Sõjasõnumed on olnud viimase nädali jooksul need, mis ma kätte saades ajalehte kõigi enne läbi lugesin. Harilikult olin nende vastu üsna ükskõikne. Saan need sõnumed kahe päevase hiljaks jäämisega "Киевская Мысль'i" läbi. Tähtsamaid juhtumisi kuulen ennemgi. Riia äraandmisest, kui faktist, kirjutas alles 23da aug. leht, teadsin seda aga minagi juba 23da õhtul. Päevakorrale tõusis mure kodumaa saatuse ette. Et vaenlane maad mööda nii pea Pärnusse ei jõua, oli mul kindel. Aga teated Heinaste ümbruse pommitamise üle, sünnitasid kartuse dessandi maale saatmise ette Valga ja Möisaküla äravõtmise mõttega. Oli meil juba läbirääkimise all saadikute saatmine kodumaale koduste asjade korraldamiseks. Kartsime, et kirjad võiks hiljaks jääda. Hilisemad teated olid vaigistavamad. Ei saa enam kudagi karta, et ta lähemate päevade jooksul Pärnusse jõuaks.

Kuid teadmata on, kudas asjaolud veel enne talvet võivad kujuneda. Seepärast arvan, et Teile paar nõuannet igaks juhtumiseks mitte kahjulikud pole.

Esiteks. Põgeneda sõja eest maaga ja varandusega vanemal inimesel on täitsa mõtteta. Panen ligi väljalõike "Tallinna Teat." A. Jungi kirjaga "Sõjapõgenemisest". Sellele toetuseks kirjutati oma "mälestuste" hulgast lehekülje ära, mis juba ligi aasta tagasi kirjutud. Tõendan, et elukardetavam on põgeneda sõja eest, kui olla mõni päev laskmise piirkonnas – isegi karedamate võitluste puhul. Viimase suve jooksul olen külades seisnud, mis nädalate viisi just sõja liinil olnud. Olen näinud nende külade põldudel ristide rägastikku pealetungimistel surma saanud sõjameeste haudadel. Mitmed kümned ahuvared (ahjuvared) külas eneses ütlevad, et külagi küllalt tuld maitsta saanud. Kuid järel küsides: kui palju küla elanikke võitluse ajal surma saanud, kuuled ainult ühest, kahest ehk kolmest räägitavat. Venemaalt tagasi tulevate inimeste käest kuuled aga palju arvurikkamate suremistest. Ja kindel olen, et järgmisel sarnasel juhtumisel neist siit keegi enam ei põgene. Rääkisin ühe alles Venemaalt tagasi jõudnud perekonnaga, kui meil taganemise käsku iga minut oodata oli. Nende kõikumata otsus oli: seekord paigale jääda, olgugi et neil veel mingisugust varandust polnud muretsetud.

Teiseks. Põgeneda võivad nooremad inimesed, kellel karta on, et neid oma kodusele tööle ei jäeta, vaid riigi töödele Saksamaale ehk mujale saadetakse ja kes ka Venemaal kergemini ülespidamist leiavad.

Kolmandaks. Mida tuleks teha, et kindlustada oma elu ja varandust sõjahävituse eest – selleks otsekohe teile midagi kindlat nõu anda ei oska. Selleks juhtumiseks, kui karta on, et meie jõe kallastel lahingu liin võiks olla, tuleks koopad maa sisse kaeva, kuhu suurtüki tule eest varjule minna saaks. Nende laeks oleks korda kaks

palkisid, mis umbes maa pinnaga tasa. Palkide peal võimalikult paks kord mulda ja savi. Harilikude välja suurtükide tuli ei tee sarnase koopale midagi. Tarvilistele kohtadele võib siis veel kraavid kaeva läbi käimise teedeks, mis püssi ja kuulipilduja tule eest varju annavad.

Kuid olen peaaegu kindel, et meie jõe kallastel kuigi suuri võitlusi ei tule. Sest meie jõest üle minna tema kõvade kallaste ja paljude käärude õlul on õige hõlbus. Teda keegi sõjaliseks kaitseabinõuks tarvitama ei hakkagi. Palju suurem tähendus oleks koobate kaevamisel mõnesuguse varanduse ära peitmise mõttes, mille rekvireerimist Saksa võimude poolt karta. Siin on esimeses reas muidugi põllu saadused – vili. Ka mõnesugustest metallidest, soojast riidest j.n.e. võib puudust olla. Ses mõttes tuleks koopad nii kaeva, et nende olemas olemisest kellegil aimu ei saaks tulla. Ja rohkem, kui üks. Loomade rekvireerimise vastu ei tea nõu anda. Arvan, et sakslased piimakarjast rohkemgi lugu pidada oskavad kui venelased ja suurt hävitust loomade seas ette ei võta. Mis sellesse puutub, mida muiste “koi ega rooste” ei rikkunud, millega aga Saksa pool küljes praegu suurt midagi peale hakata pole – vene paberi raha – arvan, et kasulikum oleks ülearuseid sadasid Venemaale jäävatele perekonna liikmetele tarvitamiseks jätta. Kuid selle üle arutada arvan veel aega olema. Mõtlen, kui Oskar tõesti teenistusest lahti saab, et tal tuleks siis Venemaal mingisugusel tööstuse ehk äri alal tegevusesse astuda, kus kapitali töötama võiks panna.

Palju terviseid kõigile tutvatele! Seiler Kristjani adressi tahaks. –aa–

~*~*~*~

4^{dast} novembrist 1916 a
/Ära kiri päevaraamatust./

“...Sõidame juba kolmat päeva. Lahkusime vaenlase pommide piirkonnast ja lähme pikemaks ajaks puhkusele.

Vastumeelselt astuvad hobused tiperdades nüridail suiraudel mööda jäätanud, konaril teed.

Esimene, äkiline külm kuivatas sügisese pori ühe ööga. Ja nüüd näpistab meie harjumata varvaid, väristab kehagi. Vahete vahel jookseme jalgsi hobuse kõrval, et jälle sooja saada.

Sõidan vaikides. Unistan soojast toast, eelolevast puhkusest. Ärkavad mälestused kohtadest, kus oldud, inimestest, kellega elatud. Otsejoont minev tee ei sega mu mõtteid, teeäärsed eluta metsad ja võsastikud ei võida mu huvitust. Hall, pilves ilm sünnitab ainult tüdimust.

Pead pööramata silman tee ääres kõrget risti kraaviga piiratud, ülespillatud mullakünkal. Nagu unes, midagi mõtlemata, tundmata loen kirja:

“Могила беженцевъ”

Edasi jällegi aina võsad, mets. Looduse ühetaolusesse sulab, kaob üksik ristki.

Kui paljud tutvastki endistest puhkustest on pidanud lahkuma armsaks saanud, harjunud paikadest, põgenema sõjahädade eest tundmata tulevikku. Küllap neistki on mitmed magamas külmas mullas, kaugel sündimise kohast, ühises haudas saatuse osalistega – teadmata, tundmata.

Mäletan läinud aastast, kudas nad põgenesid. Mehed, naised, lapsed, tüdrukud vedades vangerdel arutu suuri koormaid, ajades ees loomakarju, lambaid, sigu. Teeäärseil aasadel, metsatukkades, kus vähegi kuivem ja varjulisem, võis neid näha puhkamas mahatehtud tule ümber, magades vangerde ja riidest telkide all. Hiljemini organiseeritud toitmisepunktid kihasid neist, raudteejaamad mattusid nende paljuses.

Vähe ei võinud neid siingi olla. Seda tunnistavad sagedad hauakünkad metsa all, jonnakalt korduvad, õudsed sõnad:

“Могила беженцевъ”

Jah, eks ole see lähem tee Pinski soode põhjapoolsele servale. Pool soodetagusest rahvast pidi seda tarvitama. Kõrval jooksev raudtee ei suutnud aidata. Need – praegu nii vaiksed – metsad pidid kihama koduta inimestest. Kes toitis neid? Kes varjas neid vihma ja külma eest? Mis suutsid üksikud, harvad toitmisepunktid?

Lahkumata seltsimehed – nälg ja külm tõid tõbed kaasa. Koleera pani sadasid magama märjasse mullasse, andis kodutuile kodu, kus neid sõda ja lahingudki ei saa eksitada.

Hall, lehteta mets kaitseb nende viimast kodu. Hallid, väiksed linnukesed puude okstel siristavad neile unelaulu. Teed mööda aga, mis neil viimaseks käia olnud, rühivad hallid, igapäevased inimesed, vaatavad läbi halli udu hallide ristide peale ja loevad – hall ükskõiksus südames:

“Могила беженцевъ”

—aa—

-.-.-.-.-

Lilla pliiatsiga kirjutatud kiri:

№ 40. Punase pliiatsiga: 320 Musta pliiatsiga: /Радомысль/. 11. september 1917.

On jälle mõni päev mööda läinud, mil Teile pole kirjutatud. Midagi iseäranis tähtsat selle vahe peal sündinud pole. Tähtsam poliitiline sündmus – Kornilovi mäss – läks meist üle kui tuule õhk vaevalt puutudes. Väga suureks ootamatuseks ta meile ei olnud – võisime seda temast juba oodata. Ainult natuke varem tuli ta kui kartsime ja selles seisiski pea põhjus, et ta nii kergelt lõpetati. Praegu, kodumaa lehti sellest ajast lugedes tunneme ainult pisut pahameelt maapäeva demokraatlise bloki meeste selgrootuse üle, kes kartsid revolutsioonilist värvi välja näidata sel silmapilgul kui meie terve autonoomia kaalu peal seisis.

Kunni viimase ajani võis ütelda, et Eestis parempoolseid parteisid veel ei olnud. Nüüd nende olemist enam katta ei saa. Sündmused on kiiruga paljudest meie tegelastest üle läinud neid kaugele maha jättes. Usun, et kodumaal see nii silma ei paistagi. Ja meie “demokraadid” võivad teatavat mõju rahva peale omandada senni kui tagasi tulevad nooremad mehed, kes praegu mööda fronti laiali pillatud.

Jäägu seekord politika. Sõidab praegu Pärnusse läbi Kiievi, Moskva ja Peterburi (asja tallitusel) seltsimees Konstantin Andresson. Viibib kodus arvatavasti nädali päevad. Tema vanemate elukoht Lontmaakri uul. № 2. (Kui kodus käisin, olin nende pool ööd.) Seda kirjutatakse selleks, et kui soovite, võite temaga mõne raamatu ligi saata. Suurt pakki ta muidugi ligi võtta ei taha ega ei saagi. Seepärast Jumala pärast mitte mingisugust toidukraami – ainult raamatuid. Viimastest on praegu mede poiste seas kõige karjuvam puudus, kõige tungivam nõudmine.

Mis rahasse puutud, ei tea ma siin midagi kindlat ütelda. Selle kuu väljaminekuteks mul jätkub. Kui kõrvalisi sissetulekuid harilikul viisil tuleb, ulatab oktobrikski veel ülejäägiga. Aga see pole kindel. Ja raha võib ka postiga saata, ainult pisut hiljemaks jääks kättesaamine. Selles asjas tehke nagu tunnete ja kokku räägite.

Võib olla et mu seltsimees ka teie poole isiklikult külasse tuleb, kui ilmad hääd on ja selle kirjagi kätte toob. Vastasel korral paneb Pärnus postile ja ootab teid oma kodus.

Meie tellitud raamatud ei taha ega taha tulla. Ootame pikki silmi juba kolmat kuud. Ja just praegu on aeg, kus neid vaja on. Praegu on aeg, mil nad huvitaksid, mil neist kasu oleks.

Väljalõigetest panen seekord ligi “Tall. Teataja” küsimuse: “Keda peab uskuma?”, mille peale Kornilov vastata tahtis, aga kinni jäi...

Mis sakslane ette võtab, näitab tulevik. Näen, et kodumaa lehed ja mehed selles asjas õige seisukoha võtnud. See kord palju terviseid ja kõike head

–aa–

-.-.-.-.-

Musta tindiga kirjutatud kiri:

№ 41. Musta pliiatsiga: /328/ /Radomysl/

4 oktober 1917 a.

Paari päeva eest sain Teie kirja 20^{mast} sept. Küsid, kas mina “E. Sõjameest” olen tellinud. Pean end selles pattus süüdlaseks tunnistama küll. Katsun “E. S-st” toetada, kudas saan ja olen teda ka paljude teiste kaasteenijate kodustele kaela ajanud. Olen kindel, et enne kui aasta lõpeb suudan “E. S-le” vähemalt 100 rbl eest tellimisi ära saata – praegu on see summa alles 83 rbl. suur. Pääle selle rublat 50–60 liidu poolt otsekohest toetusraha.

Enne kui see kiri kätte jõuab, saab Teile ka minu teine samasugune patt avalikuks – tellisin Teile ka “Sotsialdemokraadi”, mida niisamati toetada püüan. Mitte selle pärast, et ise põhjusemõtteliselt nii suur s.d.-t oleksin, vaid selle pärast, ta ainukest tõsist Eesti keelset s.d-list lehte võidule aidata kõiksuguste üle öö sündinud s.demokratide “Kiirte”, “Tööliste” ja “Töö Lippude” vastu.

Muidugi püüab papa pahandada, et kodust saadetud raha niisuguse tühja asja peale raiskan – niisuguse võõriti arvamise vastu protesteerin aegsasti. Kodust saadetud raha tarvitan ikka üsna ilusti ja sõnakuulelikult söögi kraami peale ära. Raamatute peale läheb aga raha, mis suurem jagu seltsimehi kaartidega maha mängib – nimelt kuupalk ja mängurahad. Alates märtsikuust olen saanud palka 68 rbl, mänguraha üle 100 rubla. Kokku umbes 170 rubla. Sellest olen ära tarvitanud: E.R. Museumile 5 rbl. “Вестникъ Знания” 20 rbl. “Кіевская Мысль” 16 rbl. “E. Sõjamees” teile 8 rbl. “Sotsialdemokraat” teile ja omale 11 rbl. “Eestlaste liidule” liikmeraha ja toetuseks 20 rbl. Ülejääva summa eest olen ostnud õunu, pirnisid, schokoladi, päevalilleseemneid ja p.m. Lühidalt: elanud nagu seda “Tammiste miljonäri” pojalt tema “seisus” nõuab.

Lõpuks teatan teile veel õige “sensatsioonilist” uudist. Olen kirjutanud mõnigi kord juba, et venelased naisi võtavad ja pulmi teevad – viimasel ajal harilikult 2–3 pulmad nädalas. Nüüd on naisevõtmise epideemia Eestlastelgi seas ohvrid hakanud nõudma. Armastuse batsillusest kihvitatult sõitis heila Berestečko’sse kosja meie va’ armas seltsimees Risjan Lilles. /Küllap ta Teilegi pisut tuttav on?/ Mees kosib 2000 kaasavara ja maja Berestečko’s pea “uulitsas”. Peale kauba antakse kaunis viksi lapiga väikevene tüdruk kirjaoskamata nagu Risjan isegi. Peale sõja plaanitseb poiss siin elama hakata – majaomanikuna. Mina olen muidugi ka kae ja sülega nõus ja abiks. Võib olla kauges tulevikus saan minagi selle auu osaliseks, et Risjan oma targa, koolitud prouaga – vene keel ukraina murrakus selge, kui vesi – mulle Lõule külassegi sõidab!!! Senniks aga: Rõõmusta Vana Mart, ühest lambavargast oleme lahti!

Pliiatsiga: Радомысль 5. X. 1917.

Kaugemale heila õhtul ei saanud. Naabri tüdrukud tulid meile, hakkasid peale ajama kutsugu ma pillimeest. Andsin siis viimaks järele, kutsusin Buschi harmonikuga ja tants läks lahti. Olid kõik enamasti “mede poisid” – venelased ei tunne end tantsuõhtutel nii kodused olema.

Palju terviseid kõigile kodustele ja tutvatele.

–aa–

-.-.-.-.-

Musta pliiatsiga kirjutatud kiri:

№ 42. Punase pliiatsiga: 331

/Радомысль/ 15. X. 1917.

Jälle on 11 päeva möödas, kui Teile viimati kirjutasin. Selle aja sees on Villemi väed Teile jällegi tubli sammu lähemale astunud – arvasin kord juba, et Teile enam kirjutada ei maksagi. Praegu loodan siiski, et saan talve poole Teid enne oma silmaga nähagi veel, enne kui teisele poole piiri jääte. Oli mul nüüdki kord mõte kodu küsida, aga ei tahtnud vägisi teiste ette tükki ja aeg läks sügisele, teed muidugi porised. Katsun parema tee ajal tulla. Teiseks on siingi elu praegu võrdlemisi huvitav – valimised asutavasse kogusse lähedal ja venelased hakkavad ometi wiimaks end parteidesse organiseerima. Olen sots. revolutsionäride partei liige – peaaegselt selle programmis seisva autonoomia nõude pärast ja töotan nii palju kui suudan tema võidule viimiseks. Lootused on head. Võitlust on peaaegselt karta enamlaste poolt nende hüüdsõna – maha sõda! – pärast. Missugune partei meie kodumaal võidab on mulle vähem tähtis. Kui me kord föderatsiooni saame, küll me' siis juba muid parandusi isegi oskame läbi viia. Siiski tunnen rohkem kaasa sotsialistlikele parteidele, kui E. Demokraatidele. Annaksin oma hääle ikka enne Kruusi, kelle vaateid ma iseäranis autonoomia küsimuses tunnistan, kui Tõnissonile, kes meie ostetud koha omanike kasusid kõige pealt kaitseb. Seepärast on mul vastik lugeda Hoia Ronki mõnitavaid värssid "pritsimaja meelemuutusest" ja mõnest muust.

Teie pahandate muidugi, et mina "kõrvalistest asjadest" kõnelen, kuna teil Willem külje alust krõbistab. Mis teha – mina ei saa sääli midagi parata. Aga tühjendagu ja kurnaku meie maad praegu kes tahes, venelased või sakslased, jäägu ta kelle tahes valitsuse alla, aga tema lõplik tulevik on ikkagi meie eneste käes. Ja mida rohkem nüüd suudame rahva sekka külvata arusaamist oma tuleviku sihtidest ja nõuetest, mida rohkem suudame organiseerida üksikuid ja väiksemaid ühendusi ühisele tööle meie tuleviku aadete eest, seda tugevamad oleme võitluses igasugustes ette tulevates oludes. Ja kurjem kui kõik välised vaenlased on meie laisk, hoolimata orjavaim, mis iga sugust edu ja võitlust halvama kipub, takistab kaugemaid sihtisid üles sääda.

Kui ainult mõelda: ligi kaks miljoni kindlasti kokku liitunud rahvast mitu korda kõrgemal kultuuri astmel seisvast, kui tema naabruses asuv kümnete miljoniline. Ja mõelda meie geograafilise seisukoha peale mere rannas kahe ilma vahel. Ainult 20 aastat vabat edenemist, võitlust ümber seisvatega kõigil aladel ja Inglise, Ameerika ja Jaapani järel tõstab ilma turul pead – Estonia... 15. X. 1917 –aa–

-.-.-.-.-

Musta pliiatsiga trükitud blanketil:

Кому...

Куда...

1917 г. Плиятсига: 25 дня Плиятсига: ОКТ. Trükitult: месяца ... час. ... мин. (у.д.в.н.)

№ Плиятсига: 43 Trükitult: Изъ (откуда) Плиятсига: Дно Trükitult: Карта Punase pliiatsiga: 334/VII

... въ дюйме

Tekst: Sõidan Tallinasse instruktorite-agitaatorite kursustele, mida Sõjaväe Ülemkomitee 25^{dasi} okt. kunni 5da novembrini toime paneb. Valimised meil juba 1^{sest} nov. algavad, tuleb nüüd polku tagasi sõiduga rutata. Ei või kindlasti ütelda, kas Pärnusse sõita aega saan. Koju sõidu kord jõuab mul nii kui nii kuu 1^{1/2} ehk kahe pärast kätte. Kui Tallinasse jõuan ja näen, kudas asjad on kirjutatud kohe ja kui koju sõidu aega ei jää teatan adressi ehk Oskar saab sinna sõita.

Andresson jõudis just päev enne minu ära sõitu polku. Aitäh või, raha ja raamatute eest! Kõiki tee peal tarvis.

Terviseid!

–aa–

Lähenen Dno'le, kus kirja mõtlen posti visata.

-.-.-.-.-

Musta pliiatsiga trükitud blanketile:

Кому Armsad kodused 1917 г. 29 дня октобер месеца

№ 44 Изъ (откуда) Tallinn "Sõdur. Kodu" Brokusmäel № 14. Карта

Punase pliiatsiga: 337/VII

Tekst: Üle heila kirjutasin Oskarile siitsamast. Kaks päeva on läinud kui lennates. Täna meil ettelugemisi ei ole. Katsun, kui vihm mitte liiga ei sega täna veel Tallinnaga võimalikult tutvustada. Heila õhtul käisin "Estonias". Sain Tall. E.S.S. Nõukogu läbi pileti alandatud hinnaga (25 kop.). Etendati "Lõbusat talupoega". On küll jant, aga siiski esimest korda näha õige huvitav. Täna lähen tingimata ka "Kosjasõitu" vaatama.

Minus valmib plaan pärast kursuste lõppu koduvalda valimiste eelset kihutus tööd tegema tulla s.o. selleks siit tunnistused ja eeskirjad välja võtta, mida pärast polkus ette näidata võib. Nii siis ka kodus ära käia. Polku jäänud seltsimehi ma sellega sugugi ei peta, ses sääl oli meil juba ammugi kindlaks tehtud kelle kasuks hääletada ja just antigi nõu ka koju sõita, kuna ma ise sellele kõige rohkem vastu vaidlesin.

Kindla otsuse teen paari päeva pärast.

Palju terviseid –aa–

-.-.-.-.-

Lilla pliiatsiga blanketile kirjutatud kiri:

Punase pliiatsiga: 340/VII

1917 г. 11 дня november месеца 12 час № 45 Изъ

(откуда) Дно

Tekst: Olen senni terve nahaga Dno'sse jõudnud, kus mul kunni kella 21ⁿⁱ oodata tuleb. Seltsimehe Sibulaga sai Võru jaamas õnnelikult kokku, nii et nüüd ühendatud jõul ikka pisut kergem on "reisida". On aga vilets läbi murda küll. Kitsarööpalisel väga viga veel ei olnud, aga Võrust peale tuli vaguni trepil alates iga jalatäie maa eest kõige vihasemat võitlust pidada. Siin on ka rongi ootajaid palju – võitlus platsi pärast vagunis seisab eel vihane...

Politisest momendist ei oska midagi kirjutada. Näen tarvidust, et kõik Eesti sõjamehed tingimata kodumaale kokku kogutaks. Selleks ootan kodurahva poolt kõige energilisemat tegevust. –aa–

-.-.-.-.-

Lilla pliiatsiga blanketile kirjutatud kiri:

1917 г. 11 дня november месеца 16 час № 46 Изъ (откуда) Дно

Tekst: Rongis oodates hakkasime seltsimehega oma kodust saadud muljeid harutama. Selle juures hakkasime juurdlema praeguse poliitilise silmapilgu tähtsuse ja võimalikude tagajärgede üle. Ja meie leidsime, et kõik meie Eesti talurahvas ei ole veel poliitiliselt küps, et ta tahab oma poliitilised õigused maantee äärde maha visata, kust neid iga linna kaabakas võib üles võtta ja oma kasuks tarvitada. Ja ma tõttan hoiatama. Asi seisab valimistes Asutavasse Kogusse. Valimise sääduse järele läheb iga 220000 elaniku kohta üks esitaja asutavasse kogusse. On kindel, et meil praegu nii suurt arvu enamlasti ei ole – järjekult nad mitte ühte esitajat läbi viia ei saaks. Kui mõelda, et maalt vaevalt 10–20 valimistele lähevad, võib kergesti juhtuda, et juba iga 45,000 "kiire" meest ühe kandidati läbi saab viia. Kas ei ole oma õiguste jalge alla tallamine. Seepärast kõik valimistele! Ja ennem minugi pärast kas või № 7^{dale} hääli ära anda kui № 2^{le}. Ettevaatust! –aa–

-.-.-.-.-

Musta pliiatsiga trükitud blanketile kirjutatud kiri:

1917 г. 15 дня november месеца 7 час. № 47 Изъ (откуда) Луцкъ.

Punase pliiatsiga: 342/VII

Tekst: Heila peale lõuna jõudsimel õnnelikult Lutskisse. Meie polk olevat ikka vanal kohal nagu mõne oma polgu mehe käest kuulsin, kellega kokku puutusin. Öö

magasin “въ Одесской гостинице”, sest kondid olid pikast sõidust juba päris haiged ja väsinud – vaksalil kõva pink ei tundunud sugugi meelitava öömajana.

Varsti hakkas “kodu” poole – s.o. polku – sõitma. Saan hobusega, sest heila toodi kedagi ära sõitjat vaksali ja ülearune hobune jäi sellest järele.

Palju terviseid

—aa—

---.---.---

Musta pliiatsiga trükitud blanketile kirjutatud kiri:

Кому Armsad kodused 1917 г. 29 дня № 48 Punase pliiatsiga: 349/VII

Tekst: So, kaks nädalit olen juba polkus ära elanud. Aeg läheb kui lennates. Iseäranis praegusel poliitiliselt äreval ajal. Lasksin enese, nagu ju lubasin, polgu komiteesse valida ja olen parajal teel ikka enam ja enam poliitika meheks saamas. Eeltööd eestlaste kongressi kokku kutsumiseks on ka käimas.

Saadan Oskarile mede raamatukogu raamatute nimekirja. Palun teda lähemal võimalusel mulle muretseda M. Under'i “Sonettid”.

Kodu sõitmise järg jääb mul nähtavasti januari kuu sisse. Ei ole mul omalgi suurt lusti pühadeks, mil siingi mõnusasti läheb, kodu tulla. Ehk olgu siis, kui meil asi nii kujuneb, et mängust midagi asja ei saa. Siis olen muidugi kodus, kui kivi.

Homme sõidame arvatavasti teise koha peale, frondist veel kaugemale.

Terviseid —aa—

---.---.---

Raamatukogu raamatute nimekiri Oskarile:

1. --- Vene poliitiliste parteide programmid
2. Luts, O. Kirjutatud on...
3. Tolstoi, L. Mitte väes, vaid tões.
4. Bornhöhe, E. Kollid.
5. Mötslane, M. Kraavitajad.
6. Truu, O. Jutud.
7. Tamsaare Poiss ja liblik
8. Kallas, A. Mere tagant II.
9. — — Ants Raudjalg.
10. Peterson, E. Kirjatööde kogu I.
11. Vilde, Ed. Kännud ja käbid.
12. — — Tabamata ime.
13. Metsanurk, M. Orjad.
14. Sillaots, M. Anna Holm.
15. Luts, O. Mahajäetud maja.
16. K. E. Sööt ja Suits, G. Eesti luule.
17. Lõo, J. Nägemised.
18. Ernits, V. Rahvusküsimus I.
19. Ridala, V. Ungru krahv.
20. Aavik, Joh. Eesti luule viletsused.
21. Rumer, K. Sääsed tormis.
22. Jõgever, J. Ärkamisel.
23. Eessaare Aadu Räästa alused.
24. — — Alasti.
25. Suits, G. Tuulemaa.
26. Vilde, Ed. Mäeküla piimamees.
27. Kitzberg, A. Külajutud I, III.
28. Mihkelson, Fr. Kahekesi.
29. Liiv, Juh. Elu sügavusest.

30. Tuglas, Fr. Felix Ormusson.
31. Tamm, J. Lugulaulud.
32. Vardi, Sophia. Esimesed tuuled.
33. Jürgenstein, A. Suur ilmasõda.
34. Virgo, Ed. Oma maa I, II, III.
35. Strindberg, A. Punane tuba.
36. Asson, E. Venemaa vana kord ja selle kukutamine.
37. Kruus, H. Eesti poliitiliste erakondade programmid.
38. Vilde, Ed. Demokraatline kasvatus.
39. Kruus, H. Peetri linnas ajaloo suurpäevil.
40. Hellat, Dr. P. Tervise õpetus.
41. --- Pühade Album Jõuluks 1916.
42. --- Meie Matsi Jõulu album 1916.
43. Lintrop, J. Villem Elgas.
44. --- Ääsi tules II.
45. --- Moment Esimene.
46. Vilde, Ed. Muiged.
47. --- Kiired II, III.
48. Amfiteatron, A. Maria Lusjeva.
49. Keyserling, Ed. v. Helged päevad
50. Martna, M. Küllast.
51. Metsanurk, M. Isamaa õilmed.
52. Linde, B. Heitlikud ilmad.
53. Linnankoski, Joh. Põgenejad.
54. Mändmets, J. Hingekarjane Römer.
55. Vilde, Ed. Kuhu päikene ei paista.
56. Toom, Kusta. Otsijad.
57. Peterson. E. Elsa.
58. Aspe, E. Ennosaare Ain.
59. Tuglas, Fr. Valitud leheküljed.
60. Metsanurk, M. Jumala lapsed.
61. Tõnurist, A Kriipsud.
62. Vuolijoki, H. Udutagused.
63. Vilde, Ed. Pisuhänd.
64. -- -- Naise õiguslased.
65. Peterson, E. Rahva valgustaja.
66. -- -- Paised II, III.
67. Verne, Jules Maailma isand.
68. Mardus, M. Murdlaened.
69. Mändmets, J. Pilpad.
70. Grünfeldt, P. Killud.
71. Võsu, H. Matused ja matused.
72. Kõrv, J. Kindel eesmärk.
73. Rumor, K. Lumiste kõrguste poole.
74. Aspe, E. Kasuõde.
75. Linnankoski, J. Võitlus Heikilä talu pärast.
76. Kaarna, A. Eesti luuleilm.
77. Рейснеръ. М. А. Эсты и латыши.
78. Annusson, Jüri. Igapäevane keemia.
79. Suits, G. Elutuli

80. Kreutzvald, Dr. Fr. R. Kalevipoeg.
81. Weski, J. V. Eesti Kirjandus 1916 (1 – ?)
82. Kallit, P. Emake maa.
83. Tüür, K. Epler, P. V. Vaba Sõna 1916 (1 – ?)
84. Green, A. K. Naabrimajas.
85. --- Sirvilauad 1917.
86. Erckman, Chatrian Prantsuse talupoja aja?
87. Lösch, D. van. Maria Naatsaretist.
88. Vilda, Ef. Prohvet Maltsvet.
89. Lagerlöf, Selma. Sootaguse tüdruk.
90. Henkel, Marie Lolotte.
91. Friedrich Fr. Töölise naine.
92. Needra, A. Mees mehe vastu.
93. Höcker, Otto Vannutatud mees.
94. Ploompuu Eesti Ilulugemised 1 – 7.
95. Luts, K. Autonomia ja föderatsioon.
96. Martna, . Eestimaa autonomia ja sotsia?
97. Kruus, H. Rahvusautonoomia.
98. Jäetes, K. Sotsialdemokratia 10 käsku.
99. Miljutin, V. P. Demokraatline vabariik.

-.-.-.-